

THE DHARAM SHASTRA

The DHARAM SHASTRA

Hindu Religious Codes

Vol. IV

English Translation and Text

MANMATH NATH DUTT

**COSMO PUBLICATIONS
NEW DELHI**

INDIA

S
294.5926
D 533 m
v. 4

44434
1908

First Published 1908

Published by :
Cosmo Publications
24-B, Ansari Road
New Delhi-110002

Printed by :
Mehra offset Press
New Delhi-110002

PURCHASED

PREFACE.

SEVERAL of my friends, from various parts of India, to whose help and sympathy I am greatly indebted for the completion of my English translations of the *Rāmāyaṇa*, *Mahābhārata*, and of other Sanskrit works, requested me to undertake an English translation of the Twenty Hindu *Smṛitis* which pass under the general name of *Dharma-S'āstras*. But I always expressed my reluctance to undertake the task, for I did not consider myself competent enough to do the same. It is only to satisfy the pressing request of a host of kind friends, to whom it is a sin to be disobliging, that I venture to undertake this most arduous work of publishing, in a collected form, the Text and a literal prose English Translation, with profuse Explanatory Notes, of all the *Samhitās*.

Some of these *Samhitās* have already been translated by some eminent scholars of the West. But no attempt has yet been made to translate all of these valuable works and publish them in a few handy volumes so that every student of Hindu Law and Literature may may easily possess them for his own use. This is indeed a *sad desideratum*, especially in a century when so much activity is going on both in the East and West to place the intellectual and moral greatness of the ancient Hindus before the English-knowing world. The value of *Samhitās* as a sacred record of the life and customs of the ancient Hindus stands supreme over every other Hindu religious work, and it is but necessary that they should be made as much popular as possible. To

encompass this great and sacred end that I have undertaken the present work. I have very carefully collated the Text, with the help of a number of Pundits, and after carefully going through a number of Texts both in Manuscript and print. The Translation I have attempted to make as much literal as possible, keeping an eye more on accuracy than on literary excellence. To elucidate the Text and Translation I have not hesitated in appending Notes, very carefully made out, as elaborately as possible. In my opinion translations of such technical works as *Samhitás* must be always very literal. And I have followed this dictum very carefully throughout the work. My object, in publishing a very carefully edited Text along with the Translation, is that the reader may go through the Translation and the Text simultaneously and learn for himself the true nature and character of the civil and ecclesiastical laws of the ancient Hindus. It is needless for me to mention here that there is not a single collected edition of the Text of the *Samhitás* available in this country and elsewhere. And this surely, if not any thing else, enhances the value and utility of my publication.

A careful study of the *Samhitás* is fraught with immense value and profit not only to the students and practitioners of law but to the general readers as well. They will, by such a study, be not only able to form an estimate of the life and conduct, so glorious and eminent in themselves, of the ancient Hindus but will also be able to regulate their own conduct in the same light and on the same line, with such healthy innovations as the environments under which they now live so urgently require. True regeneration of the Hindus depends mainly upon the regulation of their life and conduct upon

national lines. And nowhere can they find greater light and help in forming their national life anew than in the *Samhitás*. Students and practitioners of law in particular will find in these works the earliest and the most genuine Texts of Hindu Laws on which they may safely base their higher studies in this most important department of Literature.

How far I have succeeded in making the Translation literal and accurate, it is not for me to pronounce any opinion. I leave it entirely to the judgment of my readers. If, however, this edition of the early Law-Texts proves successful, I shall, in a near future, undertake the Translation of all the Commentaries for the convenience and use of my legal friends and readers.

Any suggestion that my friends and readers may make for the improvement of the work will be thankfully received by me. I beg only to remind them of the fact that the present undertaking is a national work in which they all, like myself, are equally interested.

THE ELYSIUM BOWER,

January, 1906.

M. N. D

VISHNU SAMHITA

TABLE OF CONTENTS.

Vishnu Samhita.

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE
CHAPTER I —The creation of the Universe, the components of the divine body of Vishnu 1—18		811—813
Description of the Earth goddess ... 19—29		813—814
Conversation between Kas'yapa and Earth ... 30—31		814
Earth beholds Vishnu in the ocean of ambrosia and hymnises and asks him to relate to her the eternal duties ... 32—39		814—818
CHAPTER II .—Duties and means of livelihood of the members of the four social orders ... 1—8		818—819
CHAPTER III .—Duties of the king ... 1—70		819—824
Law relating to treasure-finds ... 37—40		821—822
CHAPTER IV .—Measures of money penalties 1—14		824
CHAPTER V .—Crimes and their penalties ... 1—92		825—834
CHAPTER VI .—Law relating to money-debts, interests, sureties, etc. 1—43		835—837
CHAPTER VII .—Different kinds of documents and their attestations, as well as deeds that are invalid in Law 1—13		837—838
CHAPTER VIII .—Persons who cannot be cited or held as witnesses 1—6		838—839
Witnesses 7—17		839
Demeanour of a witness and the mode of addressing, and administering oath to, a witness, as well as the procedure of examining witnesses 18—40		839—841
CHAPTER IX .—Administration of oath and trials by ordeals 1—33		841—842
CHAPTER X .—Ordeal by scale 1—13		843
CHAPTER XI .—Ordeal by fire 1—12		844
CHAPTER XII .—Ordeal by water ... 1—8		845
CHAPTER XIII .—Ordeal by poison ... 1—7		845—846
CHAPTER XIV .—Ordeal by sacred libation (<i>Kosha</i>) 1—5		846
CHAPTER XV —The twelve kinds of sons and their status and obligations 1—31		846—848

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
Persons disqualified from receiving shares ...	32—37	818
Obligation of a son to offer funeral oblations	38—43	848
Spiritual benefit accorded to a father by his son, no distinction between a son and a daughter's son	43—46	848
CHAPTER XVI.—Offspring of hybrid marriages and their names and vocations and means of redemption	1—18	849—850
CHAPTER XVII.—Division of property, Estate of a childless person, and woman's property	1—83	850—851
CHAPTER XVIII.—Shares of sons of twice-born fathers by wives of different castes, Self-acquired property. Joint-family after a previous partition, etc	851—854
CHAPTER XIX.—Rules regarding the carrying of dead bodies, S'udras not to carry the dead bodies of Brahmanas, and <i>vice versa</i>	1—5	854
Procedure subsequent to the cremation of a corpse	6—19	854—855
The spiritual superiority of Brahmanas ...	20—29	855
The form of consolation to be given to the bereaved	25	855
CHAPTER XX.—The speech of consolation to be addressed to the bereaved, the inevitable nature of bereavement, the transitory character of human life, the spiritual benefit conferred on the males by the performers of <i>S'addhas</i>	1—53	856—859
CHAPTER XXI.—Feeding Brahmanas on the day of the expiry of the period of death-impurity. The <i>Ekoddishta</i>, monthly, yearly and <i>Sapindakaranam S'raddhas</i>	1—23	859—861
CHAPTER XXII.—Periods of birth or death impurity in respect of the four castes and the <i>Sapinda</i> relationship	1—4	861—862
Acts prohibited during the period of impurity and expiatory penances for doing them	5—17	862—863
Period of impurity in respect of wife's <i>Sapindas</i> of different castes	18—23	863
Period of impurity in connection with an abortion of pregnancy and regarding deaths of children. Periods of death impurities affecting married women, and various terms of impurity under different circumstances	24—50	863—865

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
Circumstances which nullify death-impurities	51-55	865
Penances for shedding tears for a suicide, for following the corpse of a S'udra by a Brahmana, etc.	56-65	865
Conditions which entail bathing, sipping water and other forms of purification ...	66-79	866
Ruiness or impurity of the different species of wines, the duties of a student on the death of his preceptor, etc. General purifications	80-92	866-868
CHAPTER XXIII.—Purifications of various kinds of defiled things	1-46	869-871
Things that are always pure	47-54	871-872
Purifications under special circumstances, purifications of houses, etc., the purity of a cow	55-61	872-873
CHAPTER XXIV.—The four wives of a Brahmana, wives of different castes, holding different things in their hands in inter-marriage ceremonies. Factors which prohibit marriage	1-16	873-874
The eight forms of marriage, the status of sons of different forms of marriage and conditions under which a girl can marry without the consent of her guardians ...	17-41	874-875
CHAPTER XXV.—Duties of wives.	1-17	875-876
CHAPTER XXVI.—Status of the co-wives of a Brahmana husband of different castes ...	1-7	876-877
CHAPTER XXVII.—The rites of Nisheka, Punsavanam, Simmantonnayanam, Jata-Karma, Annapras'nam and Upanayanam	1-29	877-880
CHAPTER XXVIII.—Duties of a Brahmacarin and the routine of his daily life and rituals	880-883
CHAPTER XXIX.—Definitions of Acharya, Upadhyaya and Rittvik ...	1-7	883-884
Pupils who should not be taught	8	884
Conference between the Brahmana and the goddess of Learning ...	9-10	884
CHAPTER XXX.—The rites of Upakarma and Utsarga	1-10	884-885
Days on which the study of the Vedas is prohibited and the evil which results from such studies	4-30	885-886

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE
A student to salute his Guru both at the commencement and close of his study and the pleasure which one's manes derives from his studying the different Vedas ...	31—39	886
Sale of knowledge for money, etc., and the superiority of one's Guru to one's progenitor	40—47	886—887
CHAPTER XXXI.—Gurus and one's duty to serve them	1—9	887
Devotion to parents and preceptors and its merit	10	888
CHAPTER XXXII.—Persons whom one shall respect as one's Gurus and the mode of saluting them	1—5	888
A pupil not to touch the person of his preceptor's wife, nor to anoint her person, etc.	6	888
Mode of saluting strangers' wives, conduct towards a Guru	7—12	888
Rules as to saluting a youthful wife of a Guru by a student who has attained the age of discretion	13—15	889
The rule of precedence among Brahmanas, Kshatriyas, Vais'yas and S'udras ...	16—18	889
CHAPTER XXXIII.—The three enemies of man and especially of the householder, and the different kinds of sin committed by yielding to their promptings. <i>Atipatakas, Mahapatakas, Anupatakas, Upapatakas</i> ...	1—6	889—890
CHAPTER XXXIV.—Acts which constitute <i>Atipatakas</i> (heinous crimes and their unatoneable nature	8—2	890
CHAPTER XXXV.—Acts which constitute <i>Mahapatakas</i> and their expiating penances	1—6	890—891
CHAPTER XXXVI.—Acts which constitute <i>Anupatakas</i> and their penances ...	8—8	891—892
CHAPTER XXXVII.—Acts which constitute <i>Upapatakas</i> and their penances ...	1—35	892—893
CHAPTER XXXVIII.—Crimes that lead to the loss of caste and their penances ...	1—7	893
CHAPTER XXXIX.—Acts which constitute <i>Sankareekaranam</i>	1—2	894
CHAPTER XL.—Crimes which are called <i>Apatrikaranam</i> and their penances ...	1—2	894
CHAPTER XLI.—Crimes which are called <i>Malavaham</i> (defiling) and their penances	1—5	895

CONTENTS.

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
CHAPTER XLII.—Miscellaneous (Prakrinas) crimes and their penances	1—2	895
CHAPTER XLIII.—Hells and their names ...	1—23	895—896
Different classes of sinners consigned to the pangs of different hells, and tortures they suffer therein.	14—16	896—898
CHAPTER XLIV.—Re-incarnations of different species of beasts	8—45	898—899
CHAPTER XLV.—Marks and congenital diseases with which sinners are born ...	8—33	900—901
CHAPTER XLVI.—Penances—Different forms of Krichchha Vratam and Santapanam penances	1—25	902—903
CHAPTER XLVII.—Different forms of Chandrayanan penances.	1—10	903—904
CHAPTER XLVIII.—Mode of cooking, protecting and consecrating the sin-expiating barley gruel	1—22	904—907
CHAPTER XLIX.—Fasts, and worships of Vasudeva for the expiation of sin. ...	1—10	907
CHAPTER L.—The Mahavratam and Govratam Penances and penances for killing various species of animals	1—50	908—910
CHAPTER LI.—Penances for various crimes .. Injunction of the S'astras against wanton killing of animal life.	1—58	910—915
Animal sacrifices	59—60	915
Praises of non-killing and the etymology of the term Mansa (Meat,	61—67	915—916
68—78	916—918	
CHAPTER LII.—Penances for Brahmanicide, and thefts of several kinds of jenys ...	1—17	918—919
CHAPTER LIII.—Penances for sexual crimes (incesta) etc.	1—9	919—920
CHAPTER LIV.—Liability of one associating with a sinner to do the same penance as the latter, penances for drinking defiled water for omission to visit one's wife after her menses, for being bitten by a dog, etc., for renouncing the study of the Vedas, for pretending excellence, for marrying before an elder brother, for receiving improper gifts, and selling forbidden articles, and for attacking a Brahmana and other crimes	1—30	919—924

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE
Virtuous men not to deal with unexpiated sinners, and persons who are to do half penances. Penances, proportionate to the age of the delinquent and nature of the crime	31—34	924
CHAPTER LV. —Penances for crimes done in secret, the sin-expiating energy of the <i>Pranava</i> , <i>Gayatri</i> , and <i>Vyarkhiti Mantras</i> , the excellency of <i>Yapa-Yajnas</i> ...	1—23	924—927
CHAPTER LXI. —The purifying <i>Mantras</i> from all the <i>Vedas</i>	1—27	927—929
CHAPTER LVII. —Persons who should be avoided. Gifts which may be accepted and persons from whom they may be taken, <i>Sudras</i> whose food a <i>Brahman</i> may take	1—16	929—930
CHAPTER LVIII. —The three kinds of property, of a house-holder and their comparative moral worths	1—12	931
CHAPTER LIX. —Religious sacrifices to be made by a house-holder—The <i>Paka-Yajnas</i> . <i>Darsha paurnamasi</i> and other sacrifices. The superiority of the order of house-holders	1—20	932—933
CHAPTER LX. —Morning duties, rules as to urination and defecation and cleansing of the body in the morning	1—26	933—934
CHAPTER LXI. —Selection of a tooth twig (brush) and the mode of using it ...	1—13	933—934.
CHAPTER LXII. —Situations of the different <i>Tirthas</i> at the phalanges of different fingers and the mode of doing the rite of <i>Achamanam</i>	1—9	935—936
CHAPTER LXIII. —Rules of conduct ...	1—51	936—939
CHAPTER LXIV. —Baths and <i>Tarpan</i> rites: ...	1—42	939—942
CHAPTER LXVI. —The daily rite of worship of the god <i>Vasudeva</i>	1—15	942—943.
CHAPTER LXVI. — <i>Daiva</i> on <i>Pitri</i> rites not to be done with water collected at night, things ought not to be offered to a deity...	1—16	944
CHAPTER LXVII. —Mode of offering burnt oblations.	1—30	944—946
Hospitality to <i>Atithis</i>.	31—46	946—948
CHAPTER LXVIII. —Occasions on which a person ought not to eat	1—49	948—950

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
CHAPTER LXIX.—Days on which sexual intercourse is prohibited ...	1-16	950-951
CHAPTER LXX.—Rules regarding sleep ...	1-17	951
CHAPTER LXXI.—Rules of conduct ...	1-87	952-954
Benefit derived from observing rules of conduct	88-90	954
CHAPTER LXXII.—Merit of controlling the Senses ...	1-7	954-955
CHAPTER LXXIII.—Sraddha ceremony ...	1-31	955-959
CHAPTER LXXIV.—Ashtaka Sraddhas ...	1-8	959-960
CHAPTER LXXV.—Descendants competent to do the Sraddhas of their manes ...	1-8	960-961
CHAPTER LXXVI.—Occasions on which S'raddhas ought to be performed ...	1-3	961
CHAPTER LXXVII.—Occasions on which Kanya S'raddhas should be offered and their merit	1-7	961-962
Nocturnal S'raddhas prohibited except under the auspices of a lunar eclipse and their merit	8-9	961-962
CHAPTER LXXVIII.—Benefit derived from performing S'raddhas on the different days of the lunar month and under the auspice of the different astral combinations and on days marked by the different asterisms ...	1-53	962-965
CHAPTER LXXIX.—Rules regarding the performance of a S'raddha ...	1-24	965-966
CHAPTER LXXX.—Different degrees of satisfaction which the manes derive from different articles offered in the S'raddha ...	1-14	966-967
CHAPTER LXXXI.—Sights which are objectionable while offering a S'raddha to the manes, and rules as to the distribution of leavings of S'raddha oblations ...	1-23	967-968
CHAPTER LXXXII.—Persons who should not be invited on the occasion of a S'raddha ceremony	1-30	968-969
CHAPTER LXXXIII.— <i>Panktipavanas</i> (Brahmanas who sanctify the row in which they sit down to a S'raddha repast ...	1-21	970
CHAPTER LXXXIV.—Countries in which S'raddhas should not be offered ...	1-4	971
CHAPTER LXXXV.—The merit of bathing in different <i>Tirthas</i> ...	1-67	971-973

SUBJECT..	SLOKA.	PAGE.
CHAPTER LXXXVI.—The rite of <i>Vrishotsarga</i> (setting free a cull)	I—20	973—975
CHAPTER LXXXVII.—The gift of a black antelope skin	I—10	973—975
CHAPTER LXXXVIII.—The gift of a parturating cow	I—4	976
CHAPTER LXXXIX.—Rules of conduct, etc., to be observed during the month of <i>Kartika</i> (October, November)	I—4	976
CHAPTER XC.—Merit of gifting different articles in the different months of the year and under the auspices of the different phases of the moon	I—29	977—980
CHAPTER XCI.—Merits of endowing tanks etc. for the benefit of the public ...	I—19	980—981
CHAPTER XCII.—Gifts and their merits ...	I—32	981—983
CHAPTER XCIII.—Proper Recipients of gifts	I—14	983—984
CHAPTER XCIV.—Paraphernalias of the order of forest dwelling hermits	I—15	984—985
CHAPTER XCV.—Duties of a forest-dwelling hermit	I—17	985—986
CHAPTER XCVI.—The fourth order of asceticism, <i>Praurajyam</i>	I—97	986—990
CHAPTER XCVII.—The mode of contemplation to be practised by an ascetic of the fourth order	I—21	990—993
CHAPTER XCVIII.—Hymn to Vishnu by Earth	I—100	993—995
CHAPTER XCIX.—Earth hymnises the goddess Lakshmi	I—7	995—996
Persons and things in whom the goddess, resides	I—22	996—998
CHAPTER C.—The excellence and sanctity of the <i>Vishnu Samhita</i>	I—4	996—998

VISHNU SAMHITA'.

CHAPTER I.

ON the expiration of the *Brahma* night,* and on the awakening of the lotus-sprung [deity,] Vishnu felt a desire of creating creatures; knowing the earth to be under water, he, as in the cycle before, uplifted the earth, supported upon the auspicious [figure of the] boar, delighting to sport in the water. (1—2)

[He] had the *Vedas* for his four feet, the sacrificial stake for his tusk, the sacrifice for his teeth, the *chitrit* for his mouth, the fire for his tongue, the sacrificial grass for his down, the esoteric meaning of the *Vedas* for the crown of his head, and was endued with great austere penances. (3)

[He had] the day and night for his two divine eyes; the *Vedāngas*; for his beautiful ears; the streams of clarified butter, for his nose; the sacrificial ladle, for his snout; and the recitation of the *Sāman*, for his roar. (4)

[He was] all religion and truth, beautiful, adored in his heroic movements forward and backward, was all penance; heroic, had beasts for his knees, and was like unto a huge bull. (5)

[He had] the *Udgātri* [reciter of the *Sāman*] for his entrails; *Homa*, for his generative organ; seeds and medicinal herbs, for his testes; the sacrificial altar, for

* One human year is equal to one divine day; two thousand divine years form one *Brahma* night.

† An oblong with quadrangular sides intended for a sacrifice.

his soul ; the *Mantra*, for his buttocks and Soma [juice], for his blood. (6)

[He had] the great altar for his shoulders, the offerings of clarified butter for the smell [of his body], the offerings to the deities and departed manes for his velocity, and *Pragvansha** for his body ; he was effulgent and endued with various forms of initiation. (7)

[He had] the sacrificial presents for his heart, and [he was] great and full of Yoga and the great Mantras ; [he had] Upâkarmâ (preparatory rite for the study of the Vedas) for his beautiful lips and drops of perspiration for ornaments. (8)

The various *chhandas* (metres) were his road ; and the secret Upanishads, his seat. Helped by his shadowy consort, he appeared like a gem-crested mountain-summit. (9)

Desiring the well-being of the worlds, that Lord, the Prime Deity and Great Yогin, entering into the all-expansive ocean and raising up with the tip of his tusk the earth, thrown into the water of the ocean, extending all over like one sheet, and submerging mountains and forests, created the universe again. (10—11)

Thus by him, in the days of yore, seeking the well-being of created beings and assuming the form of a sacrificial boar, the entire earth, submerged in water, was uplifted. (12)

Having raised her up, he placed her again in her own permanent place. The slayer of Madhu then placed waters in their proper divisions, *v.i.s.*, the water of the ocean into oceans, that of river into rivers, that of lake into lakes and that of pool into pools. (13—14).

* A sacrificial chamber of the same name.

He made seven Pátálas (nether regions) and seven worlds and sites for various islands and oceans. (15)

[He then created] governors of various places, and various worlds, rivers, hills, trees, the seven Rishis, conversant with Religious Codes, the Vedas with all their Angas, the celestials, the Asuras, the Pishâchas, Uragas, Gandharvas, Yakshas, Rákshasas, human beings, beasts, birds, deer and other animals, the four kinds of creatures, clouds, rain-bows, lightnings, sacrifices and various other objects. (16—17).

Having thus created the entire universe, mobile and immobile, the Divine Boar repaired to a region which is beyond the ken of all the worlds. (18)

Janárrdana, the deity of deities, having gone to a region which is unknown to all, the earth began to think "Who shall uphold me"? (19)

"Approaching Kas'yapa I shall ask him [about it]; forsooth he shall tell me [about it], for that great ascetic daily carries thoughts about me." (20)

Having so determined, that goddess, assuming the form of a woman, went to see Kas'yapa. Kas'yapa too saw her, (21)

[As having] eyes like petals of a blue lotus, a countenance like the autumnal moon, hairs black like black bees, a white color, and beautiful lips like *Vandhu-jiva* flowers; (22)

[As having] beautiful eye-brows, beautifully small teeth, a handsome nose, drooping eye-lids, a conch-shell-like throat, plump thighs joined to each other and high hips; she had a pair of equally rising breasts, having no intermediate space between them, compact like the frontal globe of Indra's elephant, and brilliant like gold. (23—24)

[She had] two arms like unto lotus stalks, palms like tender leaves, thighs like golden pillars, the two knees plump and well-attached. (25)

[She had] two legs, shorn of hairs from the ankle to the knee-joint, and well-rounded, and a pair of most beautiful feet, a strong hip, and a waist, like that of a lion-cub. (26)

[Her] nails were bright and copper-colored and her beauty was the most charming of all, and she [seemed to fill the quarters of the heaven with blue lotuses by her looks. (27)

By the brilliance [of her body] the goddess made the quarters of the heaven free from darkness. She wore a white raiment of very thin fibres and was bedecked with the most excellent jewels. (28)

Having seen her, possessed of beauty and youthfulness, and filling the earth, as if with lotuses by her foot-steps, approach him and stand humbly, Kas'yapa, adored [her]. (29)

[He] then said to her, "O fair one, what is in your mind is known to me. O goddess, O thou having large eyes, do thou, O noble lady, go to Janárdana, and he will particularly relate to thee the means of thy preservation. (30)

O thou having a beautiful face, I know, he is living in the ocean of milk, by my meditative power; and that knowledge too, O thou of beautiful limbs, is owing to his favour." (31)

Thus spoken to and adored by Kas'yapa, Earth, thereupon, repaired to the ocean of milk, for beholding Kes'ava. (32)

She saw there the ocean of ambrosia, beautiful like

the moon-beams, full of waves created by the wind, huge like a century of Himalayas and appearing like another earth. With her hands of moving white waves, she was, as if, calling the Earth ; (33—34)

And, as if, with those [hands] she was, day and night, assigning whiteness to the moon. Her endless sins had been dissipated by Hari, living within her. And hence it was that she was carrying that huge body of great whiteness. (35)

[That ocean] was yellow-coloured, unapproachable to the sky-rangers (birds), and situate in the nether-regions, and contained sapphires and showed the sky conversely (i.e., in its water). (36)

Beholding that extensive [ocean], like unto the slough of the Sesha serpent, produced from the rows of foams* and filled with clusters of forests,† she saw there, inside it, the abode of Keshava, of boundless dimensions and prosperity. (37—38)

Therein [she] saw the slayer of Madhu, lying on the couch [made by the hood] of the Sesha [snake], whose lotus countenance was rendered hard to look at by the lustre of the gems, lying on the hood of Sesha. (39)

He was effulgent like unto a hundred moons and ten thousand suns ; he was clad in a yellow raiment, bereft of all agitation, and bedecked with all sorts of gems. (40)

[He was] adorned with a crown of solar effulgence and two ear-rings. His two feet were being served by Lakshmi (Vishnu's consort) herself with her handsome

* It means that the ocean was full of foam-crested waves.

† Perhaps the text means that there were many islands covered with forests in that ocean.

palms. He was being served on all sides by weapons assuming bodily forms. (41)

Having seen the slayer of Madhu possessed of lotus-like eyes, she adored him. Then touching the ground with her knees, she communicated [saying, (42)]

“O god, by thee have I been sent down to the nether region, been upraised and placed in my proper place, O Vishnu, seeking the well-being of humanity. But who will sustain me now, O lord of deities?” Thus addressed by the goddess, the divine [Vishnu] gave vent to the [following] words:—(43—44)

“Persons, proficient in S'astras, and conversant with the rules of conduct of various Varnas (castes) and A'sramas (orders), will find out the means of sustaining you. Your charge has been made over to them.” (45)

Thus accosted, Vasumati (earth) said to the God of gods:—“Do thou describe the eternal rules of conduct of [various] Varnas and A'sramas. I wish to hear of them from thee. Thou art my supreme refuge. (46)

“Salutation unto thee, O Master of all the deities, O destroyer of the host of celestial enemies, O Nārāyana, O lord of the universe, O holder of conch-shell and discus. (47)

“O lotus-navelled deity, O Hrishikesh, O thou of great strength and prowess, O thou who art beyond the range of the senses, O thou who art not to be easily understood, O thou the holder of the bow of horn; (48)

“O dreadful Boar,* O Govinda, O Ancient, O foremost of male beings, O thou having golden hairs, O thou having the universe for thy eyes, O thou having the sacrifice for thy form, O thou who art unmanifest; (49)

* This refers to the Boar incarnation of Vishnu described in the beginning of the chapter.

O body, O soul, O lord of the worlds, O thou living ?
within waters, O Mantra, O carrier of Mantras, O thou
who cannot be meditated upon, O thou of the form of
Vedas and Vedāngas ; (50)

O thou, the creator and destroyer of the entire ?
universe, O thou conversant with all the forms of reli-
gion, O thou having virtue for thy form, O root of virtue.
O giver of boons ; (51)

O Vishwaksena, O thou immortal, O thou of the form ?
of the ether, O destroyer of Madhukaitabha, O thou
greater than the space, O incomprehensible. O all, O
giver of fearlessness unto all ; (52)

O thou adorable unto all, O sinless one, O thou, the
delighter of life, O eternal, O creator of the universe,
O delighter of the universe, O thou, the refuge of consci-
ousness, O thou devoid of action ; (53)

O thou having seven heads, O lord of sacrifices, O
great soul, O eternal, O undecaying, O thou the cause
of the action of atoms, O thou who art fond of votaries.
O Sanctifier ; (54)

Thou art the refuge of all the deities; thou art
the refuge of Brahmanādins; thou art the refuge, O
Supreme Soul, of all those who are possessed of spiritual
knowledge. (55)

I bow unto thee, O lord of the universe, [who art]
certain, the lord of speech, the lord [of all], the bene-
factor of the Vedas and Brāhmaṇas, invincible, the
source of wealth, the giver of wealth ; (56)

Who art endued with great Yoga-powers and
strength, who hast the sky in his womb, who dost
contain the luminous bodies, Vāsudeva, great-seated.
lotus-eyed and undecaying ; (57)

Who art the preceptor of the celestials and Asuras,

the omnipresent lord, the master of all creations, who art of the universal form, four-armed and the creator of the creators of the universe. (58)

O thou, endued with spiritual powers, do thou describe unto me the eternal duties of the four Varnas, together with the esoteric meanings of the conduct of all the orders and their abridgments." (59)

Thus spoken to, the lord of the deities again said to Earth:—"Hear, O goddess, the eternal duties of the four Varnas, and the conduct of the orders, together with their esoteric interpretations and compendium, and of all those good and clever men, who will sustain thee. O thou of beautiful thighs, do thou sit on this most excellent golden throne. (60—61)

Seated at ease, do thou listen to me as I describe the religious duties." The Earth then listened to the duties described by Vishnu. (62)

CHAPTER II.

THE Brahmanas, Kshatriyas, Vais'yas and S'udras are the four Varnas (castes). (1) Of them the foremost are the three, twice-born ones. (2) All their rites beginning with conception and ending in cremation [are performed] with Mantras. (3) Their duties:—to teach [is the duty] of the Brāhmaṇas; to use weapons is always the duty of the Kshatriya; to tend cattle [is the duty of] a Vais'ya; to serve the twice-born [is the duty of] a S'ūdra. To study and officiate as priests at sacrifices [are the duties of] the twice-born. (4)

Now about their means of sustenance:—To officiate at sacrifices and to accept presents [are the means of

livelihood] of a Brāhmaṇa ; to protect the earth is that of a Kshatriya ; agriculture, tending cattle, trade, usury and collecting seeds [are those of] a Vais'ya ; all the arts [are those of] a S'udra. (5) In times of difficulty the inferior callings [may be pursued by higher castes.] (6)

Forgiveness, truthfulness, self-control, purity, charity, restraint of senses, abstention from injury, service of the elders, journeying on pilgrimage, mercy, simplicity, absence of avarice, adoration of the deities and Brāhmaṇas, and renunciation of envy are spoken of as the general duties (of all). (7—8)

CHAPTER III.

Now about the duties of the king. (1) To protect the subject, and to establish the various castes and orders in their respective duties [are his duties]. (2) The king shall live in a country, which abounds in forests, which is beneficial to the animals, which is full of corn, and which is largely peopled by Vais'yas and S'udras. (3) There he shall live in one of these forts, namely, sandy fort, human fort, earthen fort, watery fort, woody fort, and mountainous fort. (4) There he shall create governors of villages, governors of ten villages, governors of a hundred villages and governors of provinces. (5) The Governor of the village shall suppress the crimes of the village. (6) [If himself] unable, he shall communicate it to the Governor of ten villages (7) If he is unable, [he shall] communicate it to the Governor of a hundred villages. If he is unable, he shall communicate it to the Governor of the

Province. The Governor of the Province must suppress the crime by all means. (8) [The king] shall appoint trust-worthy agents in mines, in the collection of taxes, and in forests abounding in elephants. In religious rites [he shall engage] religious men ; clever men, in monetary transactions ; heroes, in conducting battles ; dreadful men, in dreadful affairs ; and eunuchs, in [the protection of] women. (9)

Every year, he shall collect from his subjects, as revenue, one sixth of the paddy ; similarly, in respect of all food grain ; (10) two per cent on animals, gold and clothes ; (11) one sixth of meat, honey, clarified butter, medicinal herbs, scents, flowers, fruits, timbers, leaves, deer-skins, earthen vessels (baked), unbaked earthen vessels, and bamboo works. (12) He shall not collect revenue from Brāhmaṇas, for they give virtue as tax unto the king. (13) The king takes one sixth share of the virtue and iniquity of all his subjects. (14) He shall collect one tenth [of the profit] of indigenous articles as duty, and one twentieth of that on imported articles. (15) He shall confiscate all goods, if one evades [payment] at the place where duty is collected. (16)

The artizans, those who live by handi-craft, and the Sūdras shall do one work for the king, every month. (17) The master, ministers, forts, treasury, army, kingdom and allies form *Prakriti* [in the aggregate]. [The king shall] kill him, who obstructs all [or one] of these. (18—19) He shall keep spies, as his eyes, in his own kingdom, as well as in those of others. (20) He shall adore the pious. (21) He shall destroy the wicked (22)

He shall apply, in proper times and to proper persons, [the measures of] conciliation, dissension, bribe and punishment—to [kings who are] enemies, to friends, [to

those who are] neither friends nor foes, and to those [who] may be either friends or enemies. (23) He shall resort, in proper times, to alliance, war, military expedition, halt, maintaining a post against an enemy, seeking shelter and duplicity. (24) He shall undertake a military expedition either in [the month of] Chaitra (March) or Agrahāyana (October, November), or when the enemy is in difficulty. (25) When an enemy's country is brought under subjection, he shall not suppress the established laws and usage. (26) When attacked by an enemy, he shall protect his kingdom by all means. (27) There is no religion higher for a king than his renunciation of body in a battle. (28)

Those, who are killed for protecting kine, Brāhmaṇas, King, friends, wealth, wives or their lives, enjoy the celestial region; and so do they, [who die] for preventing intermixture of castes. (29) When an enemy's kingdom is brought under his possession, the king shall instate on the throne one of the previous royal family. (30) He shall not eradicate a royal family. [He shall bring a king] from a royal family from elsewhere. (31) He shall not be addicted to hunting, gambling, women and drinking (32) He shall not demolish the forts or gate-ways [of a newly-acquired kingdom]. (33) He shall not make gifts unto unworthy persons. (34) He shall take all from the mines. (35) Having obtained a hidden treasure, the master whereof is not known, he shall give half of it unto the Brāhmaṇas, and deposit the other half in his treasury. (36) Having obtained a hidden treasure, a Brāhmaṇa may himself appropriate all. (37) A Kshatriya shall make over to the king one fourth, to the Brāhmaṇas one fourth, and shall himself take the half. (38) A Vais'ya shall make over one

fourth to the king, half to the Bráhmanas, and himself take one fourth. (39) Having divided the found treasure into twelve parts, a S'udra shall make over to the king five parts, to the Bráhmanas another five parts, and shall himself take the latter two. (40) The king shall confiscate the entire [property of the person], who does not communicate the report of such a find. (41)

Even from what is hidden by one's-self, [all the other castes], except the Bráhmanas, shall make over one of such twelve parts to the king. (42) If one declares what is hidden by another as that hidden by himself, he shall suffer penalty to that extent. (43) The king shall protect the property of a minor, orphan or a woman. (44) Recovering the property stolen by a thief, he shall make it over to the various castes. (45) If he does not get it, he shall make good the loss [of the owner] from his own treasury. (46) He shall pacify evil portends by benedictory rites. (47) Daily, with weapons, he shall avert the attack of a foreign army. (48) He shall elect as a priest one, who is well-versed in the Vedas, History and Religious codes, who is born in a good family, of full-grown limbs and given to asceticism, and those as ministers, who are pure, shorn of avarice, careful and capable. (49) Assisted by learned Bráhmanas, he himself shall look after the administration of justice. (50) Or he shall appoint a Bráhmana in the administration of justice. (51) Those, who are born in good families, have gone through the initiatory rites, practise religious observances, and treat friends and enemies equally, and who can not be won over by suitors by appealing to their desire, anger, fear or avarice, are to be appointed by the king as his counsellors. (52) In all his works, the king is under

those, who make prognostication of the year. (53) The king shall always adore the deities and the Bráhmanas. (54) He shall serve the aged people and celebrate sacrifices. (55) Within his territory, no Bráhmana shall live hungry ; nor shall any one else who is given to the performance of good works. (56) He shall make gifts of lands unto the Bráhmanas. (57) On asking, either on parchment or on a copper-plate, he shall make the deed of gift, mentioning the names of three generations of those to whom [such gifts are made], [of three generations] of his own family, the measurement and the boundaries, stamped with his own seal, for the information of the succeeding kings. (58) He shall not misappropriate the lands given by another. (59) He shall make over all sorts of valuable articles unto the Bráhmanas. (60) He shall protect his own self by all means. (61) He shall be handsome to look at, and must know the *mantras*, destructive of impediments and diseases. He shall not enjoy an article without first examining it. (62) He shall always smile before speaking. (63) He shall not brow-beat even one, who is condemned to death. (64) He shall administer punishment unto those who deserve it, proportionate to their guilt. (65) He shall properly create [forms of] punishment. (66) He shall not forgive any one for his second offence. One, who does not follow his duty, can not escape without being punished by the king.

The subjects of the kingdom, where the blue-colored, blood-eyed Punishment stalks fearlessly, flourish, if the king sees all properly. (67)

He shall mete out just punishment in his own kingdom, and administer harsh chastisement unto the enemies [so long they are not subdued]. He shall be

open-minded unto his friends and forgiving unto the Bráhmanas. (68)

The fame of the king, who acts thus, even if he lives by gathering grains, spreads in this world, like drops of oil in water. (69)

The king, who is happy in the happiness of his subjects and is sorry in their sorrow, is endued with fame in this world and becomes glorious in the celestial region, after death. (70)

CHAPTER IV.

THE dust that is seen in the solar rays passing through a latticed window is known as *Trasarenu*. (1) Eight *Trasarenu*s make one *liksha*. (2) Three of them make one *Rája-sarshapa* (3) Three of them make one *Gaura-sarshapa*. (4) Six of them [make] one *Yavah*. (5) Three of them make one *Krishmalam*; (6) five of them, one *Masha*. (7) Twelve of them make one *akshárdha*. (8) One *akshárdha* and four *Máshas* [make] one *Suvarna*. (9) Four *Suvarnas* [make] one *Nishka*. (10) Two *Krishmalas* of equal weight make one *Rupyamáshaka*. (11) Sixteen of them [make] one *Dharana*. (12) One *Karsha* of copper is called *Kárshapana*. (13) Two hundred and fifty *panas* make one *prathuma* (first) *Sáhasra*; the middle is known to consist of five hundred and the best of a thousand [*panas*] (14)

CHAPTER V.

ALL the Mahápátakins (great sinners), save the Bráhmanas, are subject to capital punishment. (1) There is no corporeal punishment for a Bráhmana. (2) [The king shall] banish a Bráhmana from his own country after having marked his limb. (3) In case of a Bráhmanicide, a headless figure shall be painted on his forehead. (4) For drinking spirituous liquor, the emblem of wine [shall be painted]; (5) in theft, a dog; (6) in violating a preceptor's bed, the female organ. (7) In any other crime deserving a capital punishment, [the king] shall banish him without confiscating his wealth and inflicting any bodily punishment. (8) The king shall destroy those, who govern unjustly or fraudulently, those who make forged documents, those who administer poison, the incendiaries, the robbers, and the murderers of women, children and men; (9—11) those, who pilfer rice, more than ten pitchers in quantity; (12) those who steal gold, silver, etc., of more than one hundred *palas* in weight; (13) those, who without being born in a royal family, desire for a kingdom; (14) those, who break down bridges; (15) Those who give shelter and food to robbers, (16) except when the king is unable [to suppress them]; (17) those women who are not under the control of their husbands and those who commit adultery. (18) [The king] shall cut off that limb of an inferior caste with which he strikes the body of a superior one. (19) If one (*i.e.*, a low-caste man) sits on the same seat [with a superior caste] he, having his hip branded, shall be banished. (20) If he spits; his lips shall be cut off. (21) If he passes wind, his buttocks shall be cut off. (22) If he villifies, his

tongue shall be cut off. If one delivers religious instructions with haughtiness, the king shall pour hot oil into his mouth. (25—24) If one recites another's name and caste with a malicious intention, a rod, ten fingers [in length,] shall be put into his mouth. (25) He, who, though well read in the Scriptures, speaks falsely of his country, caste and deeds, shall be fined two hundred *panas*. (26) If a man calls a deaf or a lame man as such, he shall be fined a hundred *Kárshapanas*. (27) By vilifying elders, [one shall be fined] a hundred *Kárshapanas*. (28) If one vilifies another for being out-casted, he shall [pay] the highest fine. (29) If of minor sins, [he shall pay] the middling fine. (30) [The same penalty holds good in cases of] vilifying Bráhmanas, learned in the three *Vedas*, or guilds. (31) [To vilify] villages or countries [involves] the highest fine. (32) To vilify by using abusive words [involves a fine] of a hundred *Kárshapanas*. (33)

To abuse one's mother [involves] the highest fine. (34) By vilifying [one's] own caste, [one] shall be fined twelve *panas*. (35) By vilifying an inferior caste, [one] shall be fined six *panas*. (36) In the vilification of a higher or of the same caste for sufficient reason thereof, the punishment is the same (*i.e.*, six *panas* or three *Kárshapanas*). (37—38) The same punishment holds good in case of using offensive language. (39) Highest fine is the penalty for knowing another's wife of the same caste. (40) [The penalty] for knowing a woman of an inferior caste is of the intermediate [form]. (41) [The same] for holding intercourse with a cow. (42) Capital punishment is laid down for knowing an out-caste. (43) For [holding sexual intercourse] with an animal the penalty is [a fine of]

a hundred *Karsha panas*. (44) [The same is the punishment] for one, who gives away a maiden in marriage without mentioning her defects. (45) He shall have to maintain her [also]. (46) By speaking of a maiden, who has no defects, as one having them, [one shall have to pay the highest fine. (47) The slayer of an elephant, horse, or a camel shall have one hand and one foot cut off. (48) [The same is the penalty] for one, who sells forbidden meat. (49) The slayer of any domesticated animal shall be fined a hundred *Karsha panas*. (50) He shall pay the price [of the animal] to its owner. (51) The slayer of wild animals shall be fined fifty *Karsha panas*. (52) The killer of birds and fishes shall be fined ten *Karsha panas*. (53) The killer worms shall be fined one *Karsha panam*. (54) The hewer of fruit-bearing trees shall be punished with the highest fine; (55) the hewer of flower trees, with an intermediate fine. (56) The hewer of creepers and groves [shall be fined] a hundred *Karsha panas*. (57) The destroyer of grass [shall be fined] one [*Karsha panam*.] (58) They shall all have to pay compensation to the owners. (59) For striking [another] with hand [one shall be fined] ten *Karsha panas*. (60) [For striking another] with foot, [he shall be fined] twenty *Karsha panas*.] (61) For striking with a wood [the punishment is] the lowest fine. (62) [By striking] with a stone [the punishment is] the intermediate fine. (63) With a weapon [the penalty] is the highest fine. (64) For pulling another by the foot, hair, cloth or hands one shall be fined ten *panas*. (65) For inflicting pain on another without blood-shed, [one shall be fined] thirty-two *panas*. (66) If with blood, [the fine shall be] sixty-four [*panas*]. (67) The intermediate form [of fine is the penalty in cases of] breaking fingers, feet, or teeth,

and the cutting of ears and nose. (68) [The same is the penalty] when a blow is inflicted which stops movement, eating and speaking. (69) The highest fine is the penalty for injury to eyes, neck, arms, thighs or shoulders. (70) The king shall never free from fetters one who pierces another man's eyes. (71) Or he shall make him so (*i. e.*, pull out both his eyes). (72) Each [of the strikers] shall be punished with double penalty where many [persons] strike one [man]. (73) [The same is the penalty for] those, who, when piteously appealed to [by the person so struck], stand close by, or go away with indifference. (74) All male persons, inflicting such injuries, shall pay the charges, necessary to get the wound healed up. (75) [The same is the penalty for those], who strike domesticated animals. (76) The pilferer of a cow, horse, camel or elephant shall be made one-handed and one-footed. (77) For stealing goat one shall be made one-handed. (78) One, who steals rice, should be made to pay eleven times [the quantity stolen]. (79) The same is the penalty] for the pilferer of [other] food grains. (80) He, who steals gold or silver, more than fifty *palas* in weight, or more than fifty pieces of fine cloth, shall be made fingerless. (81)

A fine of eleven times [its value] is the penalty [for stealing an article] of lesser value. (82) Three times the value of each article, stolen, is the penalty for stealing thread, cotton, cow-dung, molasses, curd, milk, buttermilk, salt, earth, ashes, birds, fish, clarified butter, oil, meat, honey, a vessel made of thin bamboo splits, an earthen vessel, or an iron vessel. (83) [The same is the penalty] for stealing cooked food. (84) Five *Krishmalas* form the fine for stealing flowers, green shrubs, winding plants, creepers, and leaves. (85) [The same is the fine for stealing] green vegetables, roots and fruits.

(86) The first form of punishment holds good for stealing gems. (87) The stealer of articles, not mentioned [in a Law-code], [shall be made to pay a fine], equal to the value [of the article, stolen]. (88) All the stolen articles shall be returned to the owner. (89) Thereupon, proper punishment shall be inflicted [upon the thieves]. (90) He, who does not accord a way to those to whom a way should be given, shall be fined twenty-five *Karshapanas*. (91) [The same fine is the penalty] for not giving a seat to him, who is worthy of a seat. (92) [The same fine is the penalty] for not offering adoration to him, who is worthy of adoration. (93) [The same fine is the penalty for] inviting another Brāhmaṇa by superseding a neighbouring one. (94) [The same is the penalty] for not feeding [a man] after having invited him. (95) If after saying 'so be it,' on being invited, one does not take one's meals, one shall [pay a fine of a gold *Mâsha*] and give double the quantity of the food to the inviter. (96) One, who contaminates a Brāhmaṇa by giving him interdicted food, [shall pay a fine of] sixteen gold coins. (97) [He shall pay a fine of] a hundred [gold coins for giving food] that takes away his taste. (98) [Those, who give] wines, shall be killed. (99) Half [of that is the fine] for contaminating a Kshatriya. (100) Half [of the latter is the fine] for contaminating a Vais'ya. (101) The lowest fine [is for] contaminating a S'udra. (102) A man belonging to a caste that is not touched, and willingly touching the three [higher] castes, shall be killed. (103) One shall drive away, with the branch of a tree, a woman in her menses, if she so touches [others]. (104) He, who passes urine or excreta on a high-road, in a garden, or near a water-reservoir, shall be fined a hundred *panas*. (105) He shall remove those impurities. (106) The second form of fine is the penalty for him, who makes a hole in

another's house, ground, or wall. (107) He shall fill them up. (108) For throwing injurious articles in another's house [one shall pay a fine of] a hundred *panas*. (109) He who conceals (*i.e.*, *misappropriates*) a public property [shall pay the same fine.] (110) He, who does not give what has been sent for another, [shall pay the same fine.] (111)

Of father, son, preceptor, sacrificer (disciple) and priest, he who forsakes another, who is not out-casted, [shall pay the same fine.] (112) One shall not forsake them. (113) [The same is the fine for] him, who feeds S'udra mendicants at rites for the departed manes and celestials. (114) [The same penalty is] for him, who performs works which he is not entitled to do. (115) [The same penalty is] for him, who opens a locked house. (116) [The same penalty is for him], who swears without being asked to do so. (117) [The same penalty is for him], who cuts off the organ of a beast. (118) [A fine of] ten *panas* is the penalty for witnesses in a dispute between a father and a son. (119) The highest fine [is the penalty] for those, who create such dissensions from behind. (120) [The same is the penalty for those], who falsify weights or measures [of trade]. (121) [The same is for those], who speak of articles of correct weight as being of false weight. (122) [The same is for] him, who sells an imitation article for a genuine one. (123) [The same is the penalty for] those, who boycott commodities of trade (for purchasing them cheap), [as well as for those] who buy them cheap and sell them at a higher rate. (124) Each seller [shall be so fined.] (125) He, who, after taking the value of a commodity, does not give it, shall be made to make it over with interest. (126) The king shall punish him [with a fine of] a hundred *panas*. (127) For not taking

delivery of a purchased article, the purchaser shall have to suffer the loss, [if the article is accidentally destroyed.] (128) If one sells an article interdicted [for sale] by the king, it shall be confiscated. (129) If one, engaged [in collecting the duty on river-born articles, realizes the duty on land-born commodities, one shall be punished] [with a fine of] ten *panas*. (130) If one, engaged in collecting duty on articles carried by boats, realizes the same from a religious student, hermit, ascetic, a pregnant woman, or one who is so-journeying to a place of pilgrimage, [one shall be punished with the same fine.] (131) It shall be refunded to them. (132) He, who plays with false dice in a game of dice, shall have his hand cut off. (133) The best part [*i.e.*, the thumb and fore-finger] shall be cut off [from the hands of those], who play fraudulently [in a game of dice.] (134) The hands of a pick-pocket shall be cut off. (135) It shall be the fault of the keeper, if he does not come when a cow is killed by a wolf in the day time. (136) He shall pay the price of the animal, so killed, to its owner. (137) One, milching [a cow], without) the permission of its owner, shall pay a fine of twenty-five *Karshapanas*. (138)

If a bufallo destroys corn, its keeper shall be punished with [a fine of] eight *Māshas*. (139) In the absence of a keeper, the owner [shall be punished.] (140) [The same is the fine in the case of a] horse, camel, or ass. (141) Half [of that fine is in the similar case of] a cow. (142). Half of that [is for] a goat. (143) Double is the fine, if [those animals] sit, after eating [the crop]. (144) In every case the value of the crop, damaged, [shall be paid] to the owner. (145) There is no wrong [if they graze] on a road, in a village, or in an enclosed pasture land.

(146) [Nor if they do so] in a land, which is not fenced. (147) [There will be no wrong if they graze] for a short while. (148) [There will be no wrong], if most excellent bulls, and kine that have recently given birth to young ones, [graze]. (149) The highest fine is the penalty for him, who engages a higher caste in his service. (150) He, who has given up the life of a religious mendicant, shall serve the king. (151) If a servant gives up his service before the termination of the full period of contract, he shall have to refund the entire money [paid to him]. (152) He shall pay a fine of a hundred *panas* to the king. (153) He shall make good the loss to the owner caused by his own negligence and not by accident. (154) If a master discharges a servant before the full period of contract is over, he shall have to pay the entire [amount of] wages. (155) [He shall pay] a hundred *panas* to the king, but not when the servant is charged with neglecting his duty. (156) He, who makes over to another a maiden who has been betrothed to one, shall be punished like a thief, except when some defect is found in the bride-groom. (157) [The same is the penalty for him], who forsakes his wife without any fault. (158) If one unknowingly and openly buys another's article, he is not culpable of any offence. (159) The owner shall get back the article. (160) If one buys [an article] secretly and at a lesser price, both the buyer and the seller shall be punished as thieves. (161) The stealer of a public property shall be banished. (162) [The same is the punishment for him, who transgresses any common law. (163) He, who misappropriates a property that is deposited with him, shall be made to return it to the owner with interest. (164) And he shall be punished by the king as a thief. (165) He, who calls an article that is not pledged as one pledged, [shall be equally

panished. (166) Having punished him, who destroys a boundary mark, [the king] shall again have the boundary marked. (167) One, who makes another out-casted, by giving him interdicted food, shall be banished. (168) One, who sells forbidden food and articles that should not be sold, [shall be similarly punished]. (169) The highest money-penalty shall be inflicted on him, who breaks an idol. (170) A physician, by falsely treating persons of higher order, [shall be punished with the higher fine]. (171)

[By so treating] middle-class men, [he shall be punished with a fine of the] second form. (172) The lowest fine [is] when he so treats low-class people. (173) Having chastised him who does not give a promised article, [the king] shall inflict the lowest fine [on a man]. (174) Every thing belonging to a false witness shall be confiscated. (175) [The same is the penalty] for members [of a council] who live on bribes. (176) He, who takes per force from another a plot of land, measuring a *gocharma*, and gives it away, shall be killed. (177) If it is less than that, he shall be punished with a fine of sixteen gold coins. (178) Whether small or big the plot of land, the produce of which one enjoys for one full year, is called *gocharma*. (179)

If two men dispute over a property which is pledged with them, the final decree is for him, who [proves] possession without any force. (180) If one is in the full possession of a property, the acquisition and the possession of which [is proved], the possessor shall retain it; it shall never be taken away [by another.] (181) The right of a son to the property, which had been legally in the possession of his father, shall never be questioned, after his demise, for he has obtained that [property] by succession. (182) Even in the absence of any written

document, the fourth generation shall obtain what had been legally in the possession of three generations. (183) For slaying animals with nails, or those with tusks, or those with horns, or robbers, elephants, or horses, the destroyer shall not be charged with any offence. (184) Without any consideration whatsoever, one may slay his preceptor, a boy, an old man, or a Brāhmaṇa greatly read in the S'ruti, if he approaches him with a view to kill him. (185) A man commits no offence by secretly or openly slaying one who attempts to murder [him]; for [such an action] provokes his anger. (186) One, who takes up a sword [to kill another], one who administers poison, an incendiary, one who raises up his hand for imprecating a curse, one who attempts to kill another by an *Atharvan* rite, one who charges another falsely with murder before the king, and one who ravishes another's wife are the seven *A'tatdyins*. [Besides these], those, who destroy fame, wealth and religious rites, [are also called *A'tatdyins*.] (187—188) O Dharani, all the forms of punishment for all crimes have thus been very extensively described by me unto thee. (189) In other crimes, [which have not been mentioned], the king, after learning the caste, position and age of the delinquent and consulting with the Brahmanas, shall administer punishment. (190) He, who lets go a person, who deserves punishment, shall bear double penalty; and similarly, that wretch of a man, who punishes one who does not deserve any punishment. (191) That king is entitled to go to the region of Indra, in whose city there is no thief, no adulterer, no person who gives vent to unpleasant words, no desperado, or law-breaker. (192)

CHAPTER VI.

A CREDITOR shall take from the borrower the entire amount of the money *i.e.*, capital lent by him. (1) Every month, according to the order of caste, [he shall take] two, three, four, or five per cent [as interest]. (2) All the castes shall pay the interest as promised by them. (3) If there is no definite agreement, one shall, after the expiry of a year, [pay the interest] as sanctioned by Law. (4) No interest shall run, if the article pledged is enjoyed [by the creditor] (5) The creditor shall make good the mortgaged article, if it is destroyed, except by an accident or through the oppression of the king. (6) Even if the maximum amount of interest is paid, the mortgaged article, if it is immovable, [shall not be returned], unless there is an agreement to that effect. (7—8) [The creditor] shall return the immovable property, that is mortgaged with him for the realisation of the interest, after the payment of the [said] interest. (9) If the creditor does not accept the money, offered, when it is returned no interest shall run thereon. (10) The highest accumulation of interest on gold is double [the capital]. (11) That on paddy is three-fold. (12) That on cloth is four-fold. (13) That on oily substances is eight-fold. (14) A young one [should be given as interest in case of a loan] of female animal. (15) Endless is the accumulation [of interest] on drugs or enzymes used to cause fermentation in the manufacture of wine, on cotton, thread, on hide, on weapons, on bricks, and cinders. (16) Double [is the accumulation] on articles not mentioned [in the Code]. (17) The king shall not say anything when [the creditor] attempts by any means to realize the money advanced. (18) When forced to pay [the money if the debtor] goes to the king, [the latter] shall punish him with a fine] equal [to the capital]. (19) If the

creditor goes to the king and proves the loan, the debtor shall pay one twentieth part [to the king]. (20—21) [If a debtor] denies the debt entirely, and if one is proved, he must pay all. (22) There are three ways of proving a debt, *vis.*, written document, writer, and affirmation on oath (23) What is taken before a witness, shall be returned before a witness. (24) When full satisfaction of a written document is entered, it shall be torn off. (25) when a part payment is made, and if the [original] written document is not near at hand, the creditor shall give a receipt written in his own hand (26) If the debtor dies, or becomes a religious mendicant, or leaves his home for an unknown country, his son or grand-son stands bound to repay it, for twelve years. (27) Afterwards [they are not legally bound to pay it], if they do not wish it. (28) One, who inherits the property of a person, whether he is sonless or has a son, shall liquidate his debt. (29) One, who takes the wife of a person having no property, [shall pay] his debt. (30) (A woman shall not pay the debt contracted by her husband or herself. (31) The father shall not pay the debt contracted by his son. (32—33) The survivor shall pay the debt made by the members of a joint-family (34) [One shall pay] the paternal debt [from the property] of one's brothers, living jointly. (35) And if partitioned, they shall pay [the debt] proportionate to their respective shares. (36) The debt [contracted] by the wives of milk-men, wine-sellers washermen and hunters their husbands shall repay. (37) [Debt] orally made shall be discharged by any member of the family. (38) Any debt contracted for the maintenance of the members of a family should be paid by any member. (39)* The husband or sons shall

not pay a debt contracted by a woman. If having taken a loan with a promise, "I shall repay it as such [i.e. the capital only] tomorrow," one does not repay it out of avarice, [the creditor] shall get the interest. (40)

Surety is sanctioned in *Darsana* (presentation,) *pratyaya* (creating confidence) and *Dāna* (giving.) The first two sureties, if their statements prove false, must be compelled to repay the money: and even the sons of him, who undertakes to repay the money himself, [are to repay the money] after his demise. (41) If there are many sureties they shall have to repay the money according to the extent of their respective shares. And in the absence of explicit terms, the will of the creditor shall prevail. (42) A debtor must pay double the amount, which a surety, pressed by the creditor, pays to him [on debtor's behalf. (43)

•

CHAPTER VII.

Now there are three classes of written documents (1) [They are] attested by the king, attested by [an independent] witness, and unattested by any witness. (2). A *Rājasākshika* [attested by the king] [document] is one which is written by a clerk appointed by the Court, and stamped with his finger-prints by the Head of the Department. (3) A document, written at any place, and by any body, marked with the finger prints of witnesses, [is one] having witnesses. (4) A document] written in one's own hand [requires no witness. (5) A document executed by force is not valid. (6) All documents fraudulently executed are [not valid] (7) [A document], which is attested with finger prints by witnesses, who are considered disqualified either for natural

weakness [old age] etc., or bad deeds is not valid even though it is attested by a witness. (8) [A document] written by such [a disqualified man] is also invalid. (9) [Likewise is a document] executed by a woman, by a boy, by one dependent on another, by an insane person, or by one terrorized or beaten. (10) [A document], which is not hostile to the established usage of the country, stamped with clear marks, and written in distinct and clear letters, is to be treated as an evidence. (11) A doubtful document shall be examined by the letters, by the seal affixed thereto, and by page-marks, arguments and a copy of similar writing. (12) In a case, where a debtor, a creditor, a witness, or a writer dies, the document shall be proved by his own handwriting or mark. (13)

CHAPTER VIII.

Now about those, who [can not be cited as witnesses.] (1) The king, a S'rotriya, a religious mendicant, a cheat, a thief, a dependant, a woman, a boy, a desperado, an aged person, a drunkard, an insane person, a cursed man, an out-caste, a hungry man, one stricken with thirst, one addicted to vices of gambling etc., and one blinded by attachment [shall never be cited as witnesses.] (2) An enemy, a friend, one counted with the transactors (creditors), one who performs actions hostile to the order to which he belongs, one whose blemishes have been found out, and those who help [the transactors shall never be cited as witnesses.] (3) He, who, without being cited as a witness, speaks something, [is not to be treated as a witness.] (4) So

is the only one witness. (5) In cases of theft, robbery, vilification, striking and adultery the witnesses shall not be examined.* (6)

Now about witnesses. (7) Persons born in good families, persons endued with good character, those possessed of riches, those who celebrate sacrifices, those who are engaged in ascetic austerities, those who have sons, those who are conversant with Religious Codes, those who have studied the Vedas, the truthful, and those who are well-read in the three forms of learning [shall be cited] as witnesses. (8) Even one man, possessed of accomplishments mentioned before and approved by both the parties, [may be cited as a witness.] (9) Of the two contending parties, the witnesses of the complainant shall be first examined. (10) If for some business the plaintiff's party be weak then those of the defendant shall be examined. (11) If any witness, who has been called, be dead or goes to another country, those, who know what he would have said, should give evidence. (12) A witness is one who has seen or heard [a thing] directly. (13) The witnesses are purified by truth. (14) In a case which involves the death of a Brahmachārin [he is purified] by untruth † (15) For the purification thereof a twice-born person shall offer oblations to the fire with the *Kushmānda Mantras*. (16) By fasting for a day a S'udra shall give morsels of food to ten kinē. (17) He whose face is naturally discoloured and who makes contradictory statements is to be treated as a false witness. (18) Having called the witnesses after sun-rise and made them take oath

* i.e., no distinction shall be made, even those such as the king, etc., who are excluded from the list, shall be called as witnesses.

† The purport of the sloka is:—In a case where by speaking truth a Brahmachārin is killed, a witness may speak untruth.

[the Judge] shall question [them].]/(19) He shall] accost a Brâhmaṇa [saying] "say." (20) [He shall ask] a Kshatriya [saying,] "Tell the truth." (21) [He shall ask] a Vais'ya [to swear by] cow, seeds and gold.* (22) and ask] a S'udra [to swear by] heinous crimes.† (23) The regions, which are for the *Mahâpâtakins* (great sinners) and those which are for persons guilty of minor sins, are for the false witnesses. (24—25) [To give false evidence] destroys all virtues acquired in the period intervening between life and death. (26) The sun sheds its rays by truth. (27) The moon shines by truth. (28) The wind blows by truth. (29) The earth sustains [the load] by truth. (30) The water exists by truth. (31) The fire exists by truth. (32) The sky [exists] by truth. (33) The Devas [exist] by truth. (34) The sacrifices [exist] by truth. (35)

A thousand horse-sacrifices and truth being weighed in one scale truth becomes heavier than a thousand horse-sacrifices. (36)

Those, who knowing about a matter, remain silent while giving evidence, shall be equally guilty as false witnesses, and likewise punished. The king shall examine the witnesses in the order of their castes. (37) He, whose witnesses, after taking oath, shall speak the truth, shall come off victorious. Certain is his defeat, whose [witnesses] speak otherwise. (38) If the witnesses vary the king shall accept the evidence of the majority. If there be an equal number [he shall accept] the statement of those of higher accomplishments, and of the foremost of the twice-born ones if they are equally accomplished. (39)

* i.e., Cow, seed, and gold will yield nothing for him, if he speaks falsehood. This is an oath intended to terrorize a Vais'ya.

† The Judge shall put the threat before a S'udra, saying that he shall be visited by the direst possible sin, if he speaks falsehood.

In every dispute where a false witness speaks an untruth the cause of action shall cease then and there and what is done shall be treated as what is not done. (40)

CHAPTER IX.

Now about the administering of oath. (1) In case of high treason and robbery [the Judge] may give oath according to his pleasure. (2)

In cases of mortgage and theft [the oath] shall be regarding the quantity of the value. (3) In all monetary transactions [the king] shall put down gold as the standard of valuation. (4) If the value of an article be less than a *Krishmala*, a *S'udra* shall be made to take oath with a *Durvā* in his hand; (5) if it is less than two *Krishmalas*, with sesame in his hands; (6) if less than three *Krishmalas*, with silver in his hand; (7) if less than four *Krishmalas*, with gold in his hands; (8) if less than five *Krishmalas*, with earth raised by a plough in his hands. (9) If the value is less than a half gold coin a *S'udra* shall be given a *Kosha* (ordeal). (10) If it is more than that, *Tulā* (ordeal of weight), fire, water, or poison, any of these shall be given according to the position of the person [guilty]. (11) If the value be double of what has been mentioned a *Vais'ya* shall be made to take an oath. (12) If it is three-fold a *Kshatriya* [shall be made to talk an oath]. (13) If it is four-fold a *Brahmāṇa* shall be made to go through a *Kosha* (ordeal). (14) [None] shall give a *Brahmāṇa* a *Kosha* (a trial by ordeal). (15) Except creating confidence in future and with no other object, a *Brahmāṇa* shall be made to go through an ordeal. (16) In the place of an

ordeal a Brāhmaṇa [shall take an oath] with earth, raised by a plough, in his hands. (17) Even if the value be less, a person, who had been guilty of some previous crime, shall be made to take one of the higher oaths. (18) Even in greater necessity, one, who is known amongst good men as one of excellent character, [shall not be made to take oaths. (19) The complainant shall make a covenant that he shall be punished if the charge fails. (20) The accused too shall take oath. (21) In cases of high treason and robbery one shall have to take oath even if he undertakes to be punished in case of the charge not being proved. (22) *Tula* or the ordeal of weight shall be administered to women, Brāhmaṇas, to those of defective limbs and to weak and diseased persons. (23) That *Tula* shall not take place when the wind blows (24) The ordeal of fire shall not be administered to one suffering from leprosy, to a weak man and to an iron-smith. (25) [It shall not take place] in autumn or summer. (26) Poison shall not be administered to one suffering from leprosy, to one suffering from Pittam and a Brāhmaṇa. (27) [It shall not take place] in the rainy season. (28) The [ordeal by] water shall not be administered to persons afflicted with phlegm, to the timid, to the asthmatic, nor to those who earn their livelihood by water. (29) Nor during Hemanta and Sisira (from middle of November to middle of March.) (30) The ordeal must not be administered to atheists. (31) Nor when the country is stricken with disease or pestilence. (32) [The judge] shall summon the defendant at sunrise, after having fasted on the previous day and bathed with his clothes on and make him go through all the ordeals in the presence of the gods and Brāhmaṇas. (33)

CHAPTER X.

Now about the ordeal by balance. (1) [The scale-tongue] shall be four *Hastas* (cubits) above the ground, and two *Hastas* long. (2) The beam of the balance shall be made of substantial wood, five *Hastas* long, and the two scales must be suspended from its two ends. (3) One of goldsmiths or braziers should make it equal on both sides. (4) [They shall] put the person [accused] into one scale and a stone or some other [article] of the same weight into the other. (5) The equivalent and the man having been equally weighed and well marked, the man should be made to get down. (6) [The judge] shall take the scale by oath; (7) so will the person who will hold it. (8)

The places, which are ordained in the Smriti for the murderers of Brâhmaṇas, or for false witnesses, are for the person, who, appointed to look after the weighing, acts fraudulently. (9)

Thou, O balance, art called Dharma (justice or equity). Thou, O *Dhâta* (ordainer), knowest what mortals do not comprehend. (10)

Being charged with a legal offence, this man is being weighed in thee. Therefore, it behoves thee to deliver him lawfully from this dubious position. (11)

Thereupon, [the judge shall] have him placed into the scale again. If he rises with it, he is freed from the charge, according to the law. (12)

In cases of the strings bursting or the beam breaking, [the judge] shall place the man again into the scale. The knowledge shoud be so very positive as to arrive at a just determination. (13)

CHAPTER XI.

NOW about the ordeal by fire. (1) He must make seven circles, each, sixteen fingers in breadth, the intervening space being of the same breadth. (2) Thereupon, [the judge shall place seven fig-leaves into both the palms, of the hands of the accused [about to perform the ordeal], who shall turn his face towards the east and stretch out both the arms. (3) Those [leaves] and both the hands he must bind with a thread. (4) Then he must put into his hands a red-hot iron-ball, fifty *Palas* in weight and smooth. (5) Taking it up [the person] shall pass through the circles, stepping the ground neither very hurriedly nor very slowly. (6) Thereupon, having got beyond the seventh circle, he shall put down the iron-ball on the ground. (7)

A man, whose hands are burnt in any place, shall be considered guilty ; but if they remain wholly unburnt, he shall be declared innocent. (8)

If he lets drop the ball from fear, or if it is doubtful whether he is burnt or not, [the man] shall be made to take up the iron ball again, on account of the defect of the ordeal. (9)

[At the beginning, the judge] shall cause the person to rub some rice in his hands and then shall notice [carefully whether there is any mark] ; then consecrating the iron-ball with the *mantram*, he shall place it into his hand. (10)

"Thou, O fire, livest in the minds of all creatures, like a witness. O fire, thou knowest what mortals do not comprehend. (11)

"This man, being charged with a legal offence, wishes to be cleared from guilt. It behoves thee, forsooth, to deliver him from this doubtful position. (12)

CHAPTER XII.

Now about [the ordeal by] water. (1) [The accused shall enter] water, which is free from mud, aquatic plants, vicious animals, fish, leeches and others. (2) The water having been consecrated with *mantrams*, he shall enter it, which will be navel-deep, holding the knees of another man, who is neither a friend nor an enemy, and dive into it. (3) Directly another man must shoot an arrow from a bow, which must be neither too strong nor too weak. (4) Another man shall fetch it speedily. (5)

He, who shall not be visible in the meantime, shall be declared innocent, otherwise even if one limb becomes visible, he shall be deemed guilty. (6)

Thou water livest in the minds of all creatures as a witness. O water, thou knowest what mortals do not comprehend. (7)

This man, charged with a legal offence, dives into thee; it behoves thee, forsooth, to deliver him from this doubtful position. (8)

CHAPTER XIII.

Now about [the ordeal by] poison. (1) Any [other] poison must not be given, (2) save that obtained from the *Sringa* plants, which grow on the Himalayas. (3) Of this [the judge] shall give seven grains, mixed with clarified butter, to the accused. (4)

If the poison is digested easily without violent symptoms, [the judge], knowing him innocent, shall discharge him at the end of the day. (5)

On account of thy poisonous and harmful nature, thou art dreadful unto all creatures; O poison, thou knowest what mortals do not comprehend. (6)

Charged with a legal offence, this man wishes to be cleared from guilt. It behoves thee, forsooth, to deliver him from this doubtful position. (7)

CHAPTER XIV.

Now about [the ordeal] by *Kosha* (sacred libation). (1) Having invoked the dreadful deities, [one shall] drink three handfuls of water in which [images of] these deities have been bathed, (2) saying at the same time "I have not done this," with his face directed towards the deity. (3) Know him to be guilty to whom any calamity* happens within two or three weeks; otherwise he is freed from the charge. A righteous king should honour him, who has cleared himself from guilt by an ordeal, (4—5)

CHAPTER XV.

Now there are twelve kinds of sons. (1) The first is the son of the body, i.e., he who is begotten (by the husband) himself on his own lawfully married wife. (2) The second is the son of the soil (wife) i.e., one begotten† on her by an appointed kinsman, allied by

* Such as illness, death of a relative, fire in the house, or any other unexpected or unforeseen calamity.

† We have followed the Text *byotpaditah* which the commentator Nanda Pundit has followed. Some manuscripts read *Kotpaditah*, "begotten by a kinsman." The commentator paraphrases the clause as follows "begotten by an elder or younger brother of the husband; on failure of such by a kinsman allied by funeral oblations; on failure of him, by one belonging to the same gotra (race) as the husband; on failure of him by one descended from the same Rishi ancestors as he; on failure of him by a member of the higher caste i.e. a Bráhmaṇa."

funeral oblations, or by a member of the highest caste. (3) The third is the son of an appointed daughter. (4) She is called an appointed daughter, who is given away by her father, saying "Her son shall be my son." (5) A brother-less woman is also an appointed daughter though she has not been given away according to the rule of an appointed daughter. (6) The son of a twice-married woman is the fourth. (7) She, who being a virgin is married for the second time, is called *punarbhū* (twice-married). (8) She too is also called *punarbhū*, who, though not legally married more than once, has lived with another [before her marriage]. (9) The *Kānina* or a son born of an unmarried woman is the fifth. (10) [He is called so] who is born of a woman in her maidenhood in the house of her father. (11) He belongs to the man who marries [her afterwards] (12) The son who is born secretly in the house is the sixth (13) He belongs to him in whose bed he is born. (14) The son received with a bride is the seventh. (15) He is the son of a woman, married while pregnant. (16) He belongs to him, who marries [the pregnant bride]. (17) The adopted son is the eighth. (18) He belongs to him to whom he is given by his father or mother. (19) The son purchased is the ninth (20) He belongs to him] by whom he is purchased. (21) The son, self-given, is the tenth. (22) He [belongs to him] to whom he gives himself. (23) A deserted son is the eleventh (24) [He is called so] who is forsaken by his parents. (25) He [belongs to him] by whom he is taken up. (26) The son begotten on any woman whatsoever is the twelfth. (27) Of these, each preceding one is preferable to the [one] succeeding. (28) He only inherits the property. (29) He shall maintain others. (30) He shall marry unmarried

(sisters) proportionate to the property inherited by him. (31) Out-castes, eunuchs, persons suffering from incurable diseases, and those having defective limbs are not entitled to any share. (32) They should be maintained by those, who inherit the property (33) Their own begotten sons shall receive a share. (34) And not the children of an out-caste, provided they were born after the act for which the parents were outcasted. (35) Children begotten by husbands of inferior (castes) on women of higher castes are not entitled to a share. (36) These sons will not inherit the property of their grand-father. (37) They are to be supported by those, who inherit the shares. (38) He, who inherits the property, shall offer funeral oblations. (39) Amongst wives of one husband the son of one is the son of all.* (40) Like-wise, amongst brothers begotten by one father. (41) A son, even if he does not inherit his father's property, shall offer the funeral oblations (42) Because he saves his father from the hell called *Put*, therefore the son is called *Putra* by Swayambhu himself (43)

He (father) throws his debt on him (the son); and the father comes by immortality if he beholds the face of a living son. (44)

Through son he conquers the regions, through a grand-son he enjoys immortality, and through the son's grand-son he attains to the solar region. (45)

No distinction is made in this world between the son of a daughter, for even a daughter's son encompasses the Salvation of a son-less person, just like a son's son. (46)

* He must offer funeral oblations to all of them.

CHAPTER XVI.

SONS [begotten] on women equal in caste [to their husbands] are equal in caste [to their fathers]. (1) [Sons begotten] on women of lower castes, become of the caste of their mothers. (2) Sons begotten on women of higher castes are despised by the twice-born. (3) Of these the son of a S'udra by a Vaisya woman is named *A'yogava* (4) Pukkasa and Māgadha are sons of a Vaisya and S'udra respectively by a Kshaitrya woman. (5) The Chandāla, Vaidehaka and Suta are the sons of a Sudra, Vais'ya and Kshatriya respectively by a Brāhmaṇa woman. (6) Besides these there are numberless other mixed castes produced by further intermixture. (7) Ayogavas shall earn their livelihood by artistic performances (dancing etc.) (8) Hunting is the means of support in] the case of Pukkasas. (9) Eulogy is that of the Māgadhas (10) The excution of criminals is that of the Chandālas. (11) Vaidehakas must earn their livelihood by keeping [dancing girls and other public] women and profiting by what they acquire. (12) To manage the horses [is the means of livelihood] open to the Sutas. (13) The Chandālas must live at the outskirt of a village and put on the mantles of the dead. This is what distinguishes them [from other castes] (14) All should have social intercourse only between themselves. (15) [Like higher castes] the son inherits the property of his own father. (16)

All these mixed castes have been pointed out in the order of their father and mother. Whether [their birth] is kept secret or is publicly known, they may be found out by their deeds. (17)

To relinquish life, without any consideration for reward, in order to save a Brāhmaṇa or a cow, or for

the sake of a woman or child, confers heavenly bliss even upon base castes. (18)

CHAPTER XVII.

IF a father makes a partition with his sons, he may dispose of his self-acquired property as he likes. (1) But in a property inherited from the paternal grandfather the ownership of father and son is equal. (2) [Sons] separated from their father should give a share to [a brother], who is born after partition. (3) The property of a son-less person goes to his wife; (4) On failure of her to his daughter (5); on failure of her to his father; (6) On failure of him to his mother; (7) On failure of her to his brother; (8) On failure of him to his brother's son; (9) On failure of him to *Vandhus**; (10) On failure of them to *Sakulyas*†; (11) On failure of them to a fellow-student. (12) Failing him it goes to the king with the exception of a Brāhmaṇa's which goes to other Brāhmaṇas. (13—14) The preceptor shall take the property of a hermit [deceased]; (15) Or his pupil [may take it]. (16)

A re-united coparcener or a uterine brother shall take the share of his re-united coparcener or uterine brother when deceased [without any issue] and shall deliver it [to a son subsequently] born. (17) What has been presented to her, on her husband's marriage with another woman, what has been given to her by her

* Relations allied by funeral oblations. The commentator says the property goes first to the *Sapindas* on the father's side.

† Distant Kinsmen beginning with the fifth in descent and ascent.

kindred, as well as her fee* or gratuity, or what has been given to her after marriage are called woman's property (Stridhan). (18) If a woman, married according to the four rites beginning with Brâhma, dies without any issue, [her property] goes to her husband. (19) If she is married according to the remaining [interdicted] modes, her father shall inherit [her property]. (20) If she dies leaving children, in every case, her property goes to her daughter. (21) The heirs shall not divide the ornaments, which a woman wears when her husband is alive. If they divide them, they shall be out-casted. (22) Shareholders, descended from different fathers, shall adjust their shares according to their fathers'. Each shall take the share due to his father and no other. (23)

CHAPTER XVIII.

If a Brâhmaña has sons begotten on wives of the four castes, they shall divide the ancestral property into ten parts. (1) Of these, the son of the Brâhmaña wife shall take four; (2) the son of the Kshatriya wife, three; (3) the son of the Vais'ya wife, two; (4) and the son of the S'udra wife, one. (5) Again if there be three sons of a Brâhmaña, but no son by a S'udra (wife), they shall divide the property into nine parts. (6) They shall take, each in order of their castes, as their shares, four, three, and two parts of the whole respectively. (7) [If there are three sons by wives of different castes, but] no Vai'sya among them, they shall divide the

* The text has *Sulka*. *Sulka*, "fee" means the value of a property made over to her by her husband or the fee paid by the bridegroom.

property into eight, parts and take four, three and one part respectively. (8) If there is no [son by the] Kshatriya [wife] they shall divide the property into seven parts and take four, two and one part respectively. (9) If there is no Bráhmaṇa [son], they shall divide it into six parts, and take three parts, two parts and one part respectively. (10) The same division [shall take place], if there are sons of a Kshatriya by a Kshatriya, a Vais'ya and a S'udra wife. (11) Again if there be a Bráhmaṇa and a Kshatriya son of a Bráhmaṇa, they shall divide the property into seven parts. Of these the Bráhmaṇa son shall take four. (12) The Kshatriya son [shall take] three. (13) And if there be a Bráhmaṇa and a Vais'ya son of a Bráhmaṇa, they shall divide the property into six parts; and of these the Bráhmaṇa shall take four. (14) The Vais'ya [shall take] two. (15) And if there be a Bráhmaṇa and a S'udra son of a Bráhmaṇa, they shall divide the property into five parts. (16) Of these the Bráhmaṇa shall take four parts. (17) The S'udra [shall take] one. (18) If there be two sons of a Bráhmaṇa or a Kshatriya, and the one be of the Kshatriya and the other of the Vais'ya caste, they shall divide the property into five parts. (19) The Kshatriya shall take three. (20) The Vais'ya [shall take two.] (21) If there be two sons of a Bráhmaṇa or a Kshatriya, and if one be a Kshatriya and the other a S'udra by caste, they shall divide the property into four parts. (22) Of these the Kshatriya shall take three. (23) The S'udra [shall take] one. (24) Again if there be two sons of a Bráhmaṇa, Kshatriya, or Vais'ya and the one be a Vais'ya and the other a S'udra by caste they shall divide the property into three parts. (25) Of these the Vais'ya shall take two parts. (26) The S'udra [shall take] one. (27) If a

Brāhmaṇa has only one son, provided if he be a Brāhmaṇa, Kshatriya or Vais'ya, he shall inherit the entire property. (28) [The same law holds good] when a Kshatriya has [one only son, who is] either a Kshatriya or a Vais'ya. (29) [The same is the law] when a Vais'ya has [an only son who is] a Vais'ya. (30) A S'udra [son] shall be the sole heir of a] S'udra [father]. (31) A S'udra, who is the only son of a father of a twice-born caste, shall inherit half his property. (32) The half shall meet with the same fate (i.e.) succession, as that of the property of a sonless person. (33) Mothers are entitled to shares proportionate to their son's shares. (34) And so are the unmarried daughters. (35) Sons of the same caste are entitled to equal shares. (36) An additional share (i.e., one-twentieth part) shall be given to the eldest for his honor. (37) If there are two sons by a Brāhmaṇa wife and one son by a S'udra wife, the property shall be divided into nine parts; of these the two Brāhmaṇa sons shall take eight parts and the S'udra son one part. (38) If there are two sons by a S'udra and one by a Brāhmaṇa wife, the property shall be divided into six parts, of these the Brāhmaṇa son shall take four parts and the two S'udra sons together shall take two parts. (39) In this order the division of property shall take place elsewhere. (40)

If (brothers), who after a previous partition of the property live again as members of a joint family should make a second partition, the shares must be equal in that case, and the eldest has no right to an additional share. (41)

What one (i.e., a brother) shall acquire by his own labour without destroying the paternal property he is not bound to give up (to his other brothers), if he does not wish it, for it is an acquisition made by himself. (42)

If a man recovers what could not be recovered before by his father, he shall not divide it, for it is a self-acquired property, with his sons unless by his own free will. (43)

Raiment, written documents,* ornaments, prepared food, water, females (slaves), gain and security preserving the old and acquiring the new (not previously obtained),† pasture-ground‡ and a book are not divisible. (44)

CHAPTER XIX.

ONE shall not allow the dead body of a twice-born person to be carried by a S'udra. (1) Nor [that of a] S'udra by a twice-born person. (2) The sons shall carry [the dead body of their] father or mother. (3) The S'udras [shall never carry the dead body of a] twice-born one even if he be their father. (4) The Brâhmaṇas, who carry [the dead body of] a Brâhmaṇa who has no relatives, attain to the celestial region. (5)

Having carried a dead relative and burnt it, [the corpse-bearers] shall walk round the funeral pyre from left to right and then plunge into water with their clothes on. (6) Then having offered a libation of water to the deceased they shall place one ball of rice on blades of Kusa grass. (7) Then having changed their clothes they must bite Nimva leaves between their teeth, and

* The text has a *Patre*, Jolly has translated it vehicle.

† The text has *Yogakshema* which Jolly has translated as "property destined for pious uses or sacrifices."

‡ The text is *Prâkara*—The commentator Nanda explains it as "a path leading to or from a house."

having stepped upon the stone placed on the thresh-
hold they shall enter the house. (8) They must then
throw unbroken grains into the fire. (9) On the fourth
day they must collect the bones. (10) They must throw
them into the water of the Ganges. (11) As many
bones of a person shall exist in the water of the Ganges
so many thousands of years he shall reside in the celes-
tial region. (12) As long the period of impurity lasts
so long they shall offer a libation of water and a ball of
rice [to the deceased.] (13) They shall take food
brought or obtained unsolicited. (14) They must not eat
meat. (15) They shall sleep on the ground. (16) They
shall sleep separately. (17) After the termination of
the period of impurity they must walk out of the village,
have their beards shaved, and having cleansed themselves
with a paste of sesamum or with a paste of mustard
seed, they must change their clothes and re-enter the
house. (18) Thereupon having performed there a
propitiatory rite they shall adore the Brâhmañas. (19)
The Devas are invisible deities and the Brâhmañas are
visible deities. (20) The Brâhmañas uphold the world
(21) By the favour of the Brâhmañas, Devatâs reside in
the Div (celestial region). (22) A word uttered by a
Brâhmaña never becomes false. (23)

The Devas shall welcome what the Brâhmañas, when
best pleased, shall pronounce. The visible deities
being pleased, the invisible deities shall also become
pleased. (24)

O Earth, liked by my mind, I shall now recite to thee
the speeches with which persons, endued with the
Sattwa guna, shall address the mourners, who lament
the loss of a relative. (25)

CHAPTER XX.

THE northern progress of the Sun is a day of the Devas (1) The southern progress is their night. (2) A year [with them] is a day and night. (3) Thirty such form a month. (4) Twelve such months form a year. (5) Twelve hundred years of the Devas are a Kalivuga. (6) Twice as many [form] a Dwapara. (7) Thrice as many [form] a Tretā. (8) Four times as many form a Krita Yuga. (9) Twelve thousand years constitute a *Chaturyuga* (a period of four Yugas.) (10) Seventy-one *Chaturyugas* make one *Manwantara* (period of a Manu). (11) A thousand *Chaturyugas* make one *Kalpa*. (12) That is the day of the grand-father (Brahmā). (13) His night is of the same duration. (14) A hundred years formed by such calculation of days and nights, months and years, constitute the age of one Brahman. (15) A day of Purusha is equal in duration to the age of one Brahman. (16) At its termination Mahākalpa [is over]. (17) Of the same duration is the night [following it.] (18) No enumeration is possible of the nights and days of Purusha that have gone by. (19) And so are the future ones. (20) Time is without beginning or end. (21) Thus in this Kāla (time) in which there is nothing to rest on and which is rolling on eternally I see nothing which is, in the least, stable. (22)

The sands in the Ganges and the streams of water, when Indra pours down rain, may be counted but not the number of Grand-fathers (Brahmā) who have passed away in this world. (23)

In each Kalpa, fourteen chiefs of the Suras meet with destruction, as many kings and fourteen Manus. (24)

Many thousands of Indras and hundred thousands of Daitya chiefs have been destroyed by Time, what to speak of human beings? (25)

Many royal Rishis, all renowned for their virtues, many Devas and Brahmatshis have been destroyed by Time. (26)

Those, who are capable of creating and annihilating this world, are destroyed by time, and therefore Time is powerful. (27)

Every creature is seized upon by Time and carried to the other world. Every creature is subject to its [pristine] actions. Why therefore is bewailing on its death? (28)

One, who is born, is sure to die, and one who is dead, is sure to be born again. This is inevitable, and no companion can follow a man (after death). (29)

Those, who mourn, cannot do any good to the dead. Therefore [the relatives] should not weep, but perform the obsequial rites to the best of their power. (30)

Both good and bad actions will follow one like associates (after death). Of what use is it then to him whether his relatives mourn for him or not? (31)

His relatives remaining in a state of impurity, the departed spirit finds no rest and returns to visit (them) who should offer him, funeral cakes and watery libations. (32)

Till the *Sapindikaranam* (Srāddha) is not performed, the deceased remains a disembodied spirit. Give rice and a jar of water to the man, who has gone to the region of disembodied spirits. (33)

Having gone to the region of the *Pitrīs*, he enjoys what [is offered] in a Srāddha in the shape of a *Swāhā* (celestial food); offer Srāddha therefore to him, who has gone to the region of the *Pitrīs*. (34)

Whether he has become a Deva, or remains in hell, or has entered the body of an animal or of a human

being, he will receive the S'rāddha offered to him by his relatives. (35)

The dead person and the performer of the S'rāddha are forsooth benefitted by the performance thereof; renouncing useless sorrow, always perform therefore the S'rāddha. (36)

This should always be done by the relatives of the deceased; by mourning a man will benefit neither himself nor the dead. (37)

Having seen this world shorn of friends who can be relied on in difficulty and that one's relations are dying, choose, O ye men, virtue, as your only companion. (38)

Even if he were to die with him, a relative cannot follow a dead man, all, save his wife, are prohibited from following the paths of Yama. (39)

Virtue alone follows him wherever he goes. Therefore always practise virtue in this worthless world of men. (40)

One shall perform to-day what should be done to-morrow and the afternoon's work in the fore-noon; for death will never wait whether one has done it or not. (41)

As a she-wolf carries away a lamb, so death, all on a sudden, carries away a person whether his mind is fixed upon his field or shop, or house or his mind is engrossed by some other object. (42)

No one is a favourite with Kāla (Time), nor is it a friend of any one; on the expiration of the effect of his former deeds, producing this life, it forcibly carries away a man. (43)

Even if pierced by a hundred arrows one shall not die before the appointed time comes, even when touched by a blade of Kusā he shall die when the time comes. (44)

Neither medicines, nor *Mantrams*, nor offerings to the sacred fire, nor the recitation of prayers will save a man, who is possessed by death or decrepitude. (45)

An imminent evil cannot be averted even by a hundred precautions. Why should you then lament? (46)

Even as a calf recognizes its mother among a thousand cows so a pristine deed is sure to find out its perpetrator. (47)

Of creatures the beginning is unknown, the middle is known, and the end is again unknown. Why should you then complain? (48)

As the body of an embodied being passes through infancy, youth, and old age so is its attainment of another body; considerate men are not stupefied in this matter. (49)

As one renounces an old cloth before one wears a new cloth so an embodied man puts on a new body according to his pristine deeds. (50)

Weapons do not cut It; fire does not burn It; water does not moist It, and wind does not dry It. (51)

It is said that It is not to be cut, not to be burnt, not to be moistened, and not to be dried up. It is everlasting, all-pervading, stable, firm, eternal, ever-continuing, not perceivable, inconceivable and unchangeable. Therefore, knowing it as such, you should not grieve. (52—53)

CHAPTER XXI.

Now on the expiration of the period of impurity a person shall bathe himself properly, wash his hands and feet properly, and rinse his mouth properly; then having adored Brāhmaṇas, who have similarly [cleansed

themselves], seated with their faces directed towards the north, and propitiated with perfumes, garlands, raiments and ornaments, he shall feed them. (1) At the Ekoddishta* one shall alter the Mantras so as to refer to one person. (2) Near the residue of the food [left by the Brâhmaṇas], one shall place a funeral cake, calling out his (*i.e.*, deceased person's) name and family. (3) The Brâhmaṇas having taken food and been adored (honoured) with presents, one shall offer imperishable water to them, after having called out the name and family of the deceased; he shall then dig three trenches, each four fingers in breadth, their distance between one another and their depth also measuring the same, and their length reaching up to one Vitasti (twelve fingers). (4) Near the trenches he shall place three fires, and having added fuel to them, he shall offer three oblations to each fire. (5)

Swadhâ and Salutation unto Soma, accompanied by the departed manes. (6) Swadhâ and Salutation unto Agni who conveys the oblations offered to the departed manes. (7) Swadhâ and Salutation unto Yama, Angiras. (8)

As before, he shall place funeral cakes at the three places. (9) After having filled the three trenches with rice and clarified butter, honey and meat, he shall utter "This is for you." (10) On the day of death he shall perform this ceremony, every month. (11) At the end of the year he shall give food to the Brâhmaṇas, after having fed the deities in honor of the deceased, and of his father, grand-father and the great grand-father. (12) At the rite he shall perform the burnt offering, the invocation and the offering of water for washing feet. (13)

* The first Srâddha performed for a deceased person.

With the Mantram "may earth unite thee" and "united your mind" he shall pour water for washing feet from the vessel destined for the deceased person into the three vessels containing water for washing the feet of the ancestors. (14) He must place four funeral cakes near the leavings. (15) He shall show out the Brâhmanas after they had rinsed their mouths and been presented with sacrificial fees. (16) He shall knead together the funeral cake of the deceased with the three funeral cakes and mix the water for washing his feet and his *Arghya* with theirs. (17) He shall do the same near the three trenches. (18) The *Sapindikaranam* shall be performed on the thirteenth, after the monthly S'râddhas have been performed on the twelfth day. (19) For Sudras [it shall be performed] on the twelfth day without any *Mantras* (20) If there be an intercalary month during the year he shall add one day to that of the monthly S'râddhas. (21)

Similarly, the ceremony of *Sapindikaranam* of women shall be performed. One shall perform a S'râddha, every year, so long he lives. (22) He, for whom a *Sapindikaranam* shall be performed within a year, shall be honored by making a gift, all through the year, of food, and of a jar of water to a Brâhmana in his memory. (23)

CHAPTER XXII.

THE impurity of a Brâhmana, consequent on the birth or death of Sapindas, lasts for ten days. (1) That of a Kshatriya lasts twelve days. (2) That of a S'udra lasts

for a month* (3) The relationship of a Sapinda ceases, with the seventh man (in descent). (4) During impurity offerings to the sacred fire, acceptance of gifts and sacred studies shall be stopped. (5) No one shall take the food of one suffering from impurity. (6) He, who once partakes of the food of Brāhmaṇas or others, while they are in a state of impurity, will remain impure as long as they (7) After the expiration of the period of impurity, he shall perform a penitential rite. (8) Having partaken of the food of one of his own caste while he is in a state of impurity, a twice-born person shall come to a river, and plunge into it, and recite thrice the hymn of Aghamarshanam. And having come out of the river he shall recite the Gāyatri one thousand and eight times. (9) If a Brāhmaṇa partakes of the food of a Kshatriya in a state of impurity, he shall be purified by fasting on the previous night. (10) [The same penance is laid down for a Kshatriya who has partaken of the food of a Vais'ya while the latter was impure. (11) A Brāhmaṇa [having partaken of the food] of an impure Vais'ya shall fast for three nights. (12) If a Kshatriya and a Vais'ya [have partaken of the food] of a Brāhmaṇa or a Kshatriya, who was impure, they shall come to a river and recite the Gāyatri five hundred times. (13) Having partaken of the food of a Brāhmaṇa while in a state of impurity a Vais'ya shall recite the Gāyatri one hundred and eight times. (14) A twice-born person [who partakes of the food] of a S'udra while in a state of impurity, shall perform the *Prājāpatyam* penance. (15) A S'udra [after partaking of the food]

* Evidently in the Bengal recension a text has been left off. There is no mention relating to the impurity of the Vaisyas. It shall be "that of the Vaisyas lasts for fifteen days."

of a twice-born person, while in a state of impurity, must bathe [in a river]. (16) A S'udra [partaking of the food] of another S'udra, while in a state of impurity, must bathe and drink *Panchagavyam*. (17) For wives and female slaves in the direct order of castes [the period of] impurity is the same as that of their husband or Master. (18) On the death of their husband [the period of] impurity lasts according to the order of their castes. (19) If *Sapindas* of a superior caste [die or are born], the period of impurity for the lower caste relations is of the same duration with that of the members of the higher caste. (20) When Kshatriya, Vai'sya or S'udra *Sapindas* of a Brâhmaña [are born or dead], he becomes pure within six nights, three nights, or one night respectively. (21) If Vais'ya and S'udra *Sapindas* of a Kshatriya [are born or dead], he becomes pure within six or three nights respectively (22) If the S'udra *Sapindas* of a Vais'ya [are born or dead], he becomes pure within six nights. (23) In an abortion of pregnancy a woman remains impure for as many number of nights as that of the months of conception. (24) The relatives of children, that have died directly after birth, and of still born children become pure at once. (25) [Those] of a child, dead before teething, [become purified] at once. (26) Neither the rite of fire nor that of water shall be performed for it. (27) For a child that has teathed, but has not yet been shorn [purity is obtained] in one day and night. (28) For a child that has been shorn but not initiated [purity is obtained] in three nights. (29) After that [purity is obtained] in time mentioned before (30) Marriage ceremony is the initiation for women. (31) There is no impurity on the father's side for married women. (32) If they live at their father's house during

the child-birth, or if they die there, (their distant relatives are purified) in one night and their parents (in three nights.) (33) If during the period of impurity, consequent on birth, another birth-impurity takes place, it ends with the termination of the former impurity. (34) [If it takes place] when only one night [of the period of impurity] remains, [the second one terminates] two days later. (35) [If it takes place] when one watch [only of the last night remains, it ends] three days later. (36) [The same rule holds good], if a relative dies during a period of impurity consequent on the death [of another relative.] (37) Hearing of the birth or death [of a relative] while living in another country, one becomes purified after the termination of the period remaining to complete [the full term of impurity]. (38) If the period of impurity, but not a whole year, has passed away [he is purified] in one night. (39) After that time, [one is purified] by a bath. (40) If one's preceptor or maternal grand-father is dead, [he is purified] in three nights. (41) Likewise, on the births and deaths of sons not begotten of one's own loins, and if wives, who had another husband before, have been delivered of a child, or have died. (42) [One becomes purified] in one night, if the wife or son of his teacher, or his *Upādhyāya* (sub-teacher), or his maternal uncle, or his father-in-law, or a brother-in-law, or a fellow student, or a pupil is dead. (43) The same is the period of impurity, if the king of that country in which he lives is dead. (44) Similarly, if one, who is not a *Sapinda* dies in his house. (45) There is no impurity for those killed by (falling from) a precipice, by a fire, or fasting, or in battle, by lightning or by the king. (46) Nor [there is impurity] for the kings while discharging their duties. (47) [Nor there is impurity] for persons

observant of religious vows while engaged in performing penances. (48) Nor for those who daily give away food while distributing it. (49) Nor for workmen while engaged in their work. (50)

Nor for those who carry out king's orders at his desire. (51) Nor when the image of a deity is installed and during a marriage ceremony, if those ceremonies have already begun. (52) Nor when a disaster overruns a country. (53) Nor in times of extreme distress. (54) Suicides or outcasts cause no impurity nor receive any watery libations. (55) On the death of an outcast, a female slave of his must upturn a pot with water with her feet, (saying "drink thou this"). (56) He, who cuts the rope by which [a suicide] has hung himself, becomes purified by performing the *Taptakrichchha*. (57) So does he, who takes part in the funeral of a suicide. (68) So does he, who sheds tear for him. (59) He, who sheds tears for a dead man, becomes purified by a bath along with the relatives of the latter. (60) If he has done so before the bones have been collected, [he becomes purified] by bathing with his cloth on. (61) If a twice-born person has followed the dead body of a S'udra, he must go to a river, and having plunged into it, recite the *Agharmashnanam* three times; and then, after having emerged from it, recite the Gáyatri one thousand and eight times. (62) [After following the dead body] of a twice-born person [he shall recite the Gáyatri] one hundred eight times. (63) If a S'udra has followed the dead body of a twice-born person he must bathe. (64) All the castes, coming near to the smoke of a funeral pyre, shall bathe (65) [Bathing is laid down] after sexual intercourse, bad dreams, when blood has come out from the throat, and after having vomited or passed excreta. (66) After shaving. (67) After having touched one who has

touched a corpse, or a woman in her menses, or a Chāndāla or a sacrificial post. (68) And [after having touched] the corpse of a five-toed animal, save those that may be eaten, or their bones, still moist with fat (69) In all such ablutions he must not put on his cloth without having washed it before. (70) A woman in her course becomes pure after four days by bathing. (71) Having touched another woman of lower castes who is in her menses, a woman in her menses must not eat again till she is purified. (72) Having touched one, of her own caste, or one of a higher caste [in her course, a woman shall take her meals after bathing. (73) Having sneezed, having slept, having eaten, going to eat, or to study, having drunk, having bathed, having spat, having put on his cloth, having walked on the high road, having passed urine or excreta, and having touched the bones, no longer moist with fat, of a five-toed animal, one must rinse his mouth. (74) Like wise, after holding conversation with a Chāndāla or a Mlechchha. (75) If the lower part of his body below the navel, or one of his fore arms has been defiled by impure excretions of the body, by the spirituous liquors, or by intoxicating drinks, he is purified by cleansing the said limb with earth and water. (76) If another part of his body is defiled, [he becomes purified by cleansing it] with earth and water and by bathing. (77) If his mouth has been defiled, [he becomes purified] by fasting, bathing and drinking Panchagavyam. (78) Similarly, if his lips have been defiled. (79)

Adeps, semen, blood, dandruffs, urine, faeces, ear-wax, nail-parings, phlegm, tears, rheum, and sweat form the twelve impure excretions of the body. (80)

Gaudi (distilled from sugar), Mādhvi (distilled from the blossoms of the Madhuka flowers) and Paishthi (distilled from rice)—these are known as the three kinds of

spirituous liquor ; as one, so are all ; none of them shall be touched by the twice-born. (81)

That distilled from Madhuka blossoms, from molasses, from the fruits of the Tanka (or. Kapittha tree), of the jujube tree, of the date tree, or of the bread-fruit tree, from grapes, from (Mairenga) and from the sap of the coconut tree, and Mâdhvi:wine. (82)

These ten intoxicating drinks are unclean for a Brâhmaṇa ; but by touching them, a Kshatriya, or a Vais'ya commits no sin. (83)

Having performed the funeral rite of his dead preceptor, a pupil becomes pure, after ten nights, like those (kinsmen), who carry away the dead. (84)

A student does not infringe the rules of his order by carrying away, when dead, his teacher, or his sub-teacher, or his father, or his mother, or his Guru. (85)

A student shall not offer watery libations to a deceased relative [save his parents] till all the period of his studentship is over ; but, if after its expiration, he offers a libation of water, he becomes pure after three nights. (86)

Knowledge, ascetic austerities, fire, food, earth, mind, water, smearing [with cowdung], religious acts, the sun and the time are purifiers of embodied creatures. (87)

Of all pure things, pure food is known as the most excellent ; for he, who eats pure food only, is truly pure ; not he who is only purified with earth and water. (88)

The learned are purified by forgiveness ; those who have committed iniquitous deeds, by acts of liberality ; those who have sinned in secret, by the recitation of prayers ; those, who best know the *Vedas*, by ascetic austerities. (89)

What is to be purified should be purified by water and earth; a river is purified by its current; a woman whose thoughts have been impure, by menses; and the foremost of the twice-born, by renouncing the world. (90).

Fire purifies the body; the mind is purified by truth; the soul is purified by learning and asceticism; and the understanding, by knowledge. (91)

Thus is determined the measure for purifying the body. Now hear the rules of purifying various kinds of articles. (92)

CHAPTER XXIII.

WHAT has been defiled by the impure excretions of the body, by wines, or by intoxicating liquors, is highly impure. (1) All iron vessels, highly impure, become pure by being thrown into fire. (2) Articles made of gems, or of stones, or of water shells [become purified] by keeping them buried in the earth for seven days; (3) Those made of horns, or of teeth, or of bone, by planing them. (4) [Vessels] made of wood or earth must be thrown away. (5) Of a cloth, which has been defiled, in the highest degree, the [part, which being washed becomes discoloured, shall be cut off. (6) With water is effected the purification of articles made of gold, silver, water-shells or gems, when they are not smeared [with greasy substances.] (7) So are stone-cups and vessels used at sacrifices; (8) Sacrificial pots, ordinary wooden laddles, and wooden laddles used for pouring clarified butter are cleansed with hot water. (9) In sacrifices, the vessels for sacrifices [are cleansed]

by being rubbed with the hand. (10) Sword-shaped pieces of wood for stirring the boiled rice, winnowing baskets, implements used for preparing grain, pestles and mortars [are cleansed] by being sprinkled over with water; (11) [So] of beds, vehicles and seats. (12) Likewise, a large quantity. (13) Grain, antelope-skins, ropes, woven cloth, articles made of bamboo, thread, cotton and clothes [are similarly cleansed.] (14) Also, pot-herbs, roots, fruits; and flowers; (15) Similarly, grass, fire-wood, dry cow-dung and leaves. (16) These [are cleansed] by washing; (17) And so of a small quantity. (18) Silk and wool [are cleansed] with saline earths. (19) Blankets made of the hair of mountain-goats [are cleansed] with the fruits of the soap-plant; (20) Clothes made of the bark of trees, with Bel fruit; (21) Linen cloth, with white sesamum. (22) [The purification of rugs] made of deer's hair [is effected] by lotus seeds; (23) That of copper, bell-metal, tin and lead vessels [is effected by] acidulated water; (24—25) [That] of white copper and iron vessels with ashes; (26) Wooden articles by planing; (27) Vessels made of fruits (such as cocoanuts, bottle-gourd), by [being rubbed with] cow's hair; (28) A collection of articles by being sprinkled over [with water]; (29) Liquids such as, melted butter), by being scraped off with (two blades of Kusha grass, to the length of an open palm (Prâdesha); (30) A large quantity of treacle and other preparations from sugar-cane, kept in the house, by being sprinkled with water and heated on fire.* (31) The

* According to Nanda Pundit, a small quantity of treacle or candied sugar, kept in the house, requires to be sprinkled with water only. If they are kept elsewhere than in the house, as if they are exposed for sale, they require no purification by an express text of the Smriti.

same rule holds good in respect of all kinds of salt.* (32) Impure earthen vessels shall be purified by a second burning ; (33) Images of gods, by cleansing them in the same manner as the materials they are composed of are cleansed, and by re-instating them. (34) Only that much of undressed grain, which has been actually soiled, should be rejected, and the rest should be cleansed by threshing and washing. (35) Prepared grains of more than a *Drona* measure (sixty-four seers) suffer no defilement. (36) Portion of it, actually soiled or defiled, should be thrown away, and the residue shall be purified by sprinkling over it water, consecrated with the Gáyatri Mantra, and in which a piece of gold has been immersed ; or it should be shown to a goat, or exposed to the fire. (37)

Food, which has been nibbled by a bird,† or smelled at by a cow, or touched by foot, or sneezed upon, or defiled by insects or human hair, is purified by scattering (loose) earth over it. (38)

In purification of all defiled articles, earth and water shall be so long applied to an object, smeared with a defiling substance, as long as its smell and stain shall remain on that article. (39)

Pure is the mouth of a horse, impure is the mouth of a cow, impure are the excretions of the human body ; roads are purified by the rays of the sun and of the moon, as well as by the winds. (40)

Mire and water in the ruts on a high road, defiled by the touch of a dog, of a crow, or of a low caste

* The main species of salt such as, rock-salt, sea-salt, Sauvarcha salt, Samhhala salt, and earth salt, (a kind of saline efflorescence of the earth.)

† Whose flesh may be eaten.

person, as well as buildings constructed of baked bricks are purified by the winds. (41)

Persons, extremely defiled, shall be caused to effect their purification with earth and water, every day, without idleness. (42)

Unless otherwise defiled by the touch of any impure substance, stagnant water, enough to quench the thirst of a cow, is pure; so is the water on a mountain top. (43)

The water of a well, defiled to the highest extent, or in which a five-toed animal* has died, shall be baled out, and the rest shall be dried up with cloth. (44)

In a well, buttressed with burnt bricks (and defiled in the preceding manner), a fire shall be caused to be lighted, and Panchagavyam shall be cast into it when fresh water will be coming forth. (45)

For ponds and small reservoirs of water, the mode of purification is as laid down in respect of wells; O earth, large tanks or reservoirs of water (rivers) are never defiled. (46)

The gods have ordained three things as pure in respect of Brâhmaṇas viz., (1) things not seen or known to be actually defiled, (2) things sprinkled or washed with water (in case of suspicious purity), (3) and things pronounced or declared as pure by Brâhmaṇas. (47)

Perpetually pure is the hand of an artisan, pure is the commodity exposed for sale, pure is the article gifted to a Brâhmaṇa and perpetually pure are all receptacles. (48)

Perpetually pure is the face of a woman, birds are pure in respect of felling fruits, pure is the mouth of a calf

* Other than those species of five toed animals whose flesh may be eaten.

in respect of secreting the milk at the time of milching pure is the face of a dog at the time of catching a game. (49) Pure is the flesh of an animal killed by a dog, by a Chandāla, by a robber, or by any other carnivorous animal. (50). Pure are the apertures of the human body situate above the umbilicus; secreted excretions of the human body, as well as apertures* below the navel are always impure. (51). Flies, small particles of saliva, shadows of the degraded, cows, horses, rays of the sun or of the moon, dust, earth, winds, fire and cats are always pure in respect of touch (52). Particles of saliva falling from one's mouth on one's body do not make it impure, as leavings do (Uchchhistam); nor do hairs of beard entering one's mouth, nor the particles of food sticking to one's teeth. (53) Drops of water used in rinsing the mouth of another and falling on one's feet do not mak them impure ; such drops) are pure like the water welling up from beneath the earth (54). A person holding an article in his hand and (happening) to be defiled by the touch of leavings (any impure substance) shall be purified by rinsing his month, without laying that article on the ground. (55)

A house is purified by scouring it with a broom and washing ; a book, by washing ; and a ground, by washing, scraping and burning, as well as by fastening cows on its surface. (56). Cows are auspicious purifiers ; on cows depend the worlds, from cows proceed (originate) the religious sacrifices cows destroy all kinds of sin.

* The human body is provided with nine apertures, according to the Sanskrit anatomy :—they are the mouth, the two ears; the two eyes, the two nostrils, and the orifices of the organs of excretion and generation, the last two being always impure.

Cowdung, cow's urine, cow-milk, cow-bile (Goro-chona*) cow-butter, and curdled cow-milk are the six most auspicious articles, that are obtained from cows; auspiciously purifying are the washings of cow-horns, which destroy all sin. (57—59)

Scratching the body of a cow destroys all sin; by giving morsels of food to the cows one is glorified in heaven. (60)

The (river) Ganges resides where cows are penned (Gotirthat); prosperity, in the dusts of their couch; and fortune, in dry cow-dung; hence one should constantly make obeisance to cows. (61)

CHAPTER XXIV.

A BRAHMANA may have four wives in the direct order of castes; (1) a Kshatriya, three; (2) a Vais'ya, two, (3) and a S'udra, one (4) Wives marrying husbands of their own castes shall join their hands. (5) In marrying a husband of a different caste a Kshatriya girl shall take hold of an arrow in her hand; (6) a Vais'ya girl, a goading stick (7) and a S'udra girl, the skirt of her cloth. A man shall not marry a wife belonging to the same Gotra or Pravara† as himself; (8—9) nor a girl within the fifth degree of descent

-- * Gorochana is a kind of pigment prepared from biliary concretion of cows.

† The text is Gavām hi terthe—Jolly translates it as in urine of a cow, perhaps from a different reading of the text Gavam hi Mutre.

‡ The term Gotra refers to descent from the same Rishi, while the term Pravara refers to descent from a common Mantra-Krit, or the Rishi invoked at the beginning of a religious sacrifice by a particular branch of Brahmanas.

on his mother's side and within seventh degree of descent on his father's side; (10) nor one born of low parents; (11) nor one suffering from any incurable disease; (12) nor one who has got an excess lump or bodily appendage; (13) nor one who has a lesser number of limbs; (14) nor one whose complexion is extremely brown; (15) nor one who is foul-mouthed and extremely garrulous. (16)

There are eight forms of marriage, (17) *viz.*, *Brâhma*, *Daiva*, *A'rsha*, *Prâjâpatya*, *Gândharvah*, *A'sura*, *Râkshasa* and *Paishâcha*. (18) The Brahma form of marriage is that in which a qualified bride is invited and married to a girl. (19) The Daiva marriage is that in which a girl is married to a priest, officiating at a religious sacrifice, in lieu of his Dakshinâ. (20) The A'rsha form is that in which a girl is given away in marriage on the receipt of a pair of oxen. (21) The Prâjâpatya form is that in which a girl is given away in marriage by soliciting the bridegroom. (22) The union of a willing couple, without the consent of their parents, is called Gândharva. (23) The A'sura marriage (is effected) by the purchase of the bride; (24) The Râkshasa is, by kidnapping, or by forcibly seizing the bride in war; (25) The Paishacha is, by ravishing the bride in sleep or while under the influence wine. Of these the first four forms are virtuous. (26—27) The Gândharva form is virtuous for a Kshatriya. (28) A son procreated in a Brahma marriage redeems twenty one persons;* (29) A son procreated in a Daiva form of marriage, fourteen; (30) A son procreated in an A'rsha form of marriage, seven; (31) And a son procreated in a Prâjâpatya form of marriage, four. (32) He, who gives away the bride

* Ten ancestors, ten descendants and the giver.

in a *Brâhma* form of marriage goes to the region of Brahma, (33) That in a *Daiva* form to heaven; that in an *Arsha* form to the region of Vishnu; that in a *Prâjâpatya* form to the region of the gods, and that in a *Gândharva* to the region of the *Gandharvas* (34—37).

Father, Grand-father, brother, *Sapindas*, maternal grand-father and mother are competent to give away a girl in marriage (38) In the absence of the preceding one, each succeeding person is competent to give her away. (39)

An unmarried woman, who passed three monthly courses, may choose a husband on the expiry of her third menstrual period. (40)

An unmarried girl, who menstruates, while living in her father's house, should be regarded as a degraded woman, a man commits no sin, by carrying her away (from the custody of her guardians) (41)

CHAPTER XXV.

Now about the duties of wives (1) (They are as follows). To observe the same religious rites as their husbands.* (2) To serve her elders, mother-in-law and father-in-law, as well as the gods and *Atithis* (arrived at her house.) (3) To keep her household articles cleansed and in proper array. (4) Not to be lavish in her expenses. (5) To keep her purse concealed.† (6) Not to practise love-charms with roots or drugs. (7)

* The text has *Samâna-Vrata-Châritvam*. Jolly has erred in translating it as "to live in harmony with her husband."

† The text has *Sugupta Bhândatâ*. Jolly has translated it as "to maintain saving habits," which is somewhat free.

To observe auspicious customs. (8) Not to decorate her person during the stay of her lord in a distant country. (9) Not to resort to houses of strangers. (10) Not to stay at the window or door of her house. (11) Dependence in all acts (12) Dependence on her father, husband and son (in her childhood, youth and old age. (13) To live the life of an ascetic (perfect chastity) after the death of her lord, or to follow him on the funeral pile. (14)

Wives have no religious sacrifice, penance, or fasting apart from their husbands ; by serving their husbands they are glorified in heaven. (15) In the life time of her husband, a wife, who observes a vow of fasting, robes him of a portion of his life-duration, and goes to hell. (16)

Even a sonless woman, living the life of perfect chastity, after the demise of her lord, goes to heaven, like the *Brahmachārins*. (17)

CHAPTER XXVI.

EVEN in the existence of many wives, all of the same caste with him, a man shall perform a religious rite in the company of his eldest (wife). (1) In the case of one having several wives of diverse castes, one shall perform a religious ceremony in the company of his youngest wife, if she be of his own caste. In the absence of a wife of his own caste, one shall perform a religious rite with a wife belonging to a caste next to that of his own. The same rule holds good in case of disqualification i.e., (when the proper wife is physically disqualified from joining him in the performance of

the rite, as during her menstrual period*). (2—3) The S'udra wife of a twice born one shall not have the same privilege. (4)

The S'udra wife of a Brâhmaña can never be for virtue. She is only the object of enjoyment of a passionate Brâhmaña. (5) Twice born ones, who, through folly, marry women of low castes, degrade their sons and families to the Status of a S'udra. (6)

The gods and Pitrîs do not accept the oblations offered to them by (twice born ones), who perform the *Daiva* and *Pitri* (sacrifices), or propitiate the Atithis, in the company of their S'udra wives ; such men go to hell. (7)

CHAPTER XXVII.

THE rite of Nisheka shall be done unto a woman when signs of her full uterine development will be patent.† (1)

* The text has *Anâpadi*, which, according to the commentator, means while labouring under a physical disqualification. Jolly has translated it as distress, which is not the right meaning.

† The text has *Garbhasya Spashtâd jñânté*—Jolly following Nanda Pandit has translated "Garbha" as "ritu" i. e. the time favourable for procreation, following immediately upon the menstrual evacuation. We see no reason for adopting the interpretation of Nanda. The term Garbha in the sense of uterus occurs many times in the Sushruta Samhita (Sharia Sthanam) but we do not remember that it occurs anywhere in the Ayurveda in the sense of menses or menstrual period. Our interpretation is more in conformity with the spirit of the Smriti, which lays down that the rite of Garbhâdhânam should be performed unto a girl after the completion of her uterine development, and not immediately after her first flow, when in most instances the reproductive organs continue unripe.

The rite of Punsavanam (causation of the birth of a male child) before the quickning of the child is felt in the womb.* (2) The rite of Simantonnayanam (parting of hair) on the sixth or eighth month of pregnancy. (3) The rite of Jātakarma (post-natal ceremony) on the birth of the child. (4) The rite of naming (should be done unto the child) on the expiry of the period of uncleanness. (5) The name of a Brāhmaṇa should be one of auspicious import. (6) That of a Kshatriya should be a term implying strength. (7) That of a Vais'ya, a term signifying wealth or opulence. (8) That of a S'udra should be a term implying humbleness or servility.† (9) The showing of the sun to the child shall be made in the fourth month after its birth. (10)

* Jolly rightly subscribes to the view of Nanda pundit, who combats expressly the opinion that this ceremony has the consecration of the mother and not the consecration of the foetus, for its object. The object of Punsavanam, as its name implies, was, according to the views of the framers of the Ayurveda, the causation of the birth of a male child; and they have rightly laid down that, the ceremony, as well as the accompanying medicinal agents which facilitate the birth of a male child, should be done unto and administered to the mother in the third month of gestation, before the sex of the foetus is determined. The Rishis too were aware of the fact that the predominance of Katabolism (Pitrika Shakti) or anabolism (Matrika Sakati) in the foetal body gives rise to its male or female sex. Charaka, Sushruta, Bagbhat and other masters of the Ayurveda have laid down elaborate systems of medicine and dietics for the purpose, and Aruna Dutta, the commentator of the Ashtanga-Hridayam, have quoted texts from Daruváhi and other embryologists of ancient India, which show that the secret of sexual diamorphism was not unknown to the Rishis of India. The essential object of the ceremony is not so much the consecration of the mother or the foetus, as the causation of a male child.

† The text has *Yugupritam*. Jolly has translated it as "indicating contempt" which does not give the real import of the text.

The rite of Annaprâshnam (of first feeding the child with boiled rice or Pâyasa) should be done in the sixth month. (11) The rite of tonsure in the third year.* (12) These rites shall be done unto women without *Mantras*. (13) Marriages of women shall be done with *Mantras*. (14) The rite of Upanayanam shall be done unto a (Brâhmaṇa) child in the eighth year after conception. (15) That of a Kshatriya in the eleventh year after conception. (16) That of Vais'ya in the twelfth year after conception. (17) Of them the girdles shall be respectively composed of Munja, grass, bow-string and Valvaja. (18) Their strings (holy thread-*Upavita*) and garments shall be made of cotton, hemp and wool respectively. (19) They shall wear the skins of deer, tiger, and goat respectively. (20) Their rods shall be made of Palâsha, Khadira, and Audumvara woods respectively. (21) And they shall reach up to the rim of hair, forehead and tip of the nose in the case of Brâhmaṇa, Kshatriya, and Vais'ya respectively. (22) Or all of them may use all the above kinds of rod. (23) And their staves should not be crooked, nor with their barks stripped off. (24) In begging alms they should put in the word Bhavat (Sir) at the beginning, in the middle and at the end of their prayers respectively.† (25)

* Trilochana Acharyaya in his commentary on the Yajnavalkya Samhita asserts that the first or the third year is the proper time for doing the ceremony of tonsure. Raghunandana holds that it should be done in the third year, either after the conception or birth of a child. Nanda Pandit subscribes to the latter opinion.

† According as they are Brâhmaṇas, Kshatriyas, and Vais'yas. The term Phavat (Sir) should be used in respect of Males and Bhavati (lady) in respect of females at the time of asking for alms. Jolly has translated Bhavat as "lady," which, in fact means sir, Bhavati (lady) being its feminine form.—Tr.

The ceremony of initiation with the holy thread must not be delayed beyond the sixteenth year in the case of Bráhmaṇa, beyond the twenty-second year in the case of a Kshatriya, and beyond the twenty-fourth year in the case of a Vais'ya youth. (26)

Beyond these age limits, youths of these three castes, not duly initiated with the thread, become degraded, and deprived of the privilege of being initiated with the Sávitri *Mantra* and are called *Vratyás*. (27)

The skin, the thread, the girdle, the staff, and the garment, enjoined to be used by a youth of any particular caste, during the Upanayanam ceremony, should be used by him in other religious rites as well. (28)

A girdle, a skin, a staff, a holy thread, or a *Kamundalu* (ewer), broken or spoiled by use, should be thrown into the water, and one should take a new one, consecrated with the *Mantras*. (29)

CHAPTER XXVIII.

Now the students of the *Védas* (Brahmachárins) shall reside in the houses of their preceptors. (1) And perform the two rites of *Sandhyā*, every day. (2) Standing he (a Brahmachárin) shall perform the morning *Sandhya*, and the evening *Sandhyā*, seated. (3) At both these times he shall bathe and offer oblations in the fire. (4) He shall plunge into the water without reciting any *Mantra* (*Dandabat**.) (5) He shall study (the *Vedas*) when called upon to do so. (6) He shall

* The text has *Dandavat Majjanam*. An ablution taken without reciting any *Mantra* (*Amantra Snánam*) is called] *Dandavat Majjanam* and not, as Jolly has translated it, a plunge into the water like a rod."

do what is pleasant and beneficial to his preceptor. (7) He shall wear his girdle, his holy thread, and his skin, and (carry) his staff. (8) He shall beg at the houses of virtuous persons, other than his Gurus and relatives. (9) With the permission of his preceptor, he shall eat what he has obtained by begging. (10) He shall refrain from taking artificial salt, meals on the occasion of a *Sraddha* ceremony, leavings other than those of his Guru's plates, and all kinds of stale food, and abjure all singing, dancing, sexual intercourse, lewd talk, honey, meat-diet, abusive language, hurtful feelings and collyriums. (11) He shall sleep on a low couch. (12) He shall rise before, and lie down after, his preceptor. (13) After performing his *Sandhyā* he shall salute his preceptor. (14) He shall simultaneously catch hold of the two feet of his preceptor with his two hands. (15) The right foot with the right hand and the left foot with the left hand. (16) After salutation he shall mention his own name (as I am such and such) and add the word 'Bhos' at the end of his address. (17) He must not speak to his preceptor while he is himself sitting, standing, lying down, eating, or averting his face. (18) If his preceptor sits, let him speak to him, standing up, if he walks, advancing him, if he is coming towards him, meeting him, if he runs, running after him. (19) Turning round so as to meet him, if his face is averted. (20) Approaching him, if he is at a distance. (21) Bending to him if he is in a reclining posture. (22) Before his eyes, let him not sit in a careless manner. (23) Let him not pronounce his name without due respect. (24) Let him not imitate his speech, gait and manner. (25) Let him leave the place where he (Guru) is calumnised or lightly spoken of. (26) Let him not sit on the same cushion with him.

(27) Except in a boat, or in carriage, or on a stone-slab. (28) Show him the respect of a Guru, if a preceptor's preceptor is arrived (29) Without the permission of his preceptor, let him not speak to his own relatives (parents, etc.) (30) On a preceptor's son, junior, or equal to him in years, happening to be his tutor, he shall pay the same respect to him as to his own preceptor. (31) Let him not wash his (Guru's, son's) feet. (32) Nor eat the leavings of his plates. (33) Thus he shall master one Veda, or two Vedas, or three Vedas. (34) After that, the Vedāngas. (35) He, who without having studied the Vedas, attempts to study any other book, degrades himself and his progeny to the status of a S'udra. (36) The first birth is from mother. The second birth is on the occasion of putting on the Maunji girdle. (37) In this second birth the Sāvitri is his mother and the preceptor is his father. (38) Herein lies his twice-bornness. (39) A twice-born one, before he puts on the Maunji girdle, is like unto a S'udra. (40) A Brahmachārin shall either be clean shorn or wear clotted hair. (41) After completing the study of the Vedas, he shall give remuneration to his preceptor with his permission, and then take an ablution. (42) Or he shall pass the remaining portion of his life in the house of his preceptor. (43) On the death of his preceptor he shall behave to his son as his preceptor. (44) Or in the absence of his preceptor's son, he shall so behave to his preceptor's wives, or to his preceptor's relations. (45) On the failure of such wives or relations, a true, ritualistic Brahmachārin shall attend to the service of the sacred fire. (46)

A twice-born one, who thus observes the vow of *Brahmackaryam*, with all his senses put under a healthy

control, goes to the eternal region, and does not revert to existence. (47)

A wilful evacuation of semen by a *Brahmachārin* is pronounced as a breach of the vow by the pious *Brahma-Vādins*. (48)

Having committed this sin, he shall put on the skin of an ass, and beg at seven houses, confessing his guilt. (49)

For a year, he shall live on what he shall obtain by thus begging, every day, and bathe, three times a day; whereby he shall regain his purity. (50)

Having unconsciously spent his seed in a dream, a *Brahmachārin* shall bathe, and worship the sun, and three times recite the *Punarmāni* etc., verse, whereby he shall regain his purity. (51)

Having failed to live on alms, or to perform the *Homas* for a week in succession, in the absence of any disease, one shall practise the vow of *Avakirṇa*. (52)

If the sun rises or sets without the knowledge of a *Brahmachārin*, keeping in bed out of laziness, he shall fast for an entire day and night, and repeat the *Gāyatrī Mantra*. (53)

CHAPTER XXIX.

He, who having initiated, and counselled *Brahmacharyam* to a (twice-born one), gives him instructions in the *Vedas*, is called an *Achārya*. (1) He, who teaches (a twice-born pupil) an entire *Veda* in consideration of fees, or a portion of the *Vedas* without fees, is called an *Upādhyāya*. (2) He, who officiates as a priest at one's sacrifice, is called one's *Ritvig*. (3) One should not

officiate as a priest at the sacrifice of a man, whose birth, conduct, etc., are thoroughly unknown, nor one should initiate such a man with the thread, nor teach him the *Vedas*. (4—6) Either of the persons, who asks a question he has no right to ask, or answers a question which he has no right to answer, meets his doom, or a bitter animosity is created between them. 7)

Imparting knowledge to a pupil, by teaching whom no piety or end is secured, or who does not render services proportionate to the teaching he receives, proves futile, like the sowing of good seeds in a barren soil. (8)

The (presiding deity of) Learning appeared to a Brâhmaṇa, of yore, and said, "I am your secret, inexhaustible treasure; do not divulge me (impart knowledge) to the crooked, to the malicious, and to men who have not controlled their senses; by this my potency will continue unaffected. (9)

O Brâhmaṇ, disclose me to him, whom thou shalt know as pure, cautious (pains-taking), intelligent, of continent habits, and who does not use any abusive or unpleasant language to you; to such a custodian of treasure shalt thou disclose me. (10)

CHAPTER XXX.

HAVING performed the rite of *Upâkarmaṇ* on the full moon in the month of *Shrâvana* or *Bhâdra*, a student must study the *Vedas* for four months and a half. (1) After that, the rite of *Utsarga* shall be done, outside the town, in respect of the *Vedas* which have been completely studied, and not in respect of those whose studies have not then been completed. (2) The *Vedângas*

should not be studied between the rites of *Utsarga* and *Upakarman*. (3) For the whole day and night, the *Vedas* should not be studied on the eighth or the fourteenth day of the moon's (wane or increase). (4) Nor at the end of a season nor on the occasion of a solar or lunar eclipse. (5) Nor for an entire day and night, when Indra's flag is hoisted or taken down. (6) Nor during a strong gale. (7) Nor when rain, lightning and thunder happen out of season. (8) Nor during the happening of an earth-quake, or a meteor-fall, nor during the appearance of the magnetic light in the western sky (*Dikdasha*). (9) Nor in a village from which a corpse has not been removed. (10) Nor during a battle. (11) Nor while dogs barking, jackals yelling, and asses braying. (12) Nor when the sound of a musical instrument is heard. (13) Nor near the Sudras and the degraded. (14) Nor in the vicinity of a temple, of a cremation ground, at the crossing of four roads, or on a high road. (15) Nor while immersed in water. (16) Nor while riding on an elephant, on a horse, on a camel, in a boat, or in a carriage. (17) Nor while seated with his foot resting on a foot-stool. (18) Not after having vomited. (19) Nor after having been purged. (20) Nor during an indigestion. (21) Nor on the passing of a five-toed animal between him and his preceptor. (22) Nor when a king, or a *S'rotriya*, or a *Brâhmaṇa* has met with an accident. (23) Nor (for three days) after the *Upakarman*. (24) Nor (for three days) after *Utsarga*. (25)

He should not study the *Rik* or the *Yayurveda* when the *Sâma Veda* will be chanted. (26) He shall not lie down to sleep again after having studied in the latter end of the night. (27) Let him not study during

the interdicted period of study, even being questioned by his preceptor. (28) Inasmuch as the *Shāstrā* read during the interdicted period of study fails to bear any fruit both in this world and the next. (29) On the other hand, such studies lessen the life-duration of both the student and his preceptor. (30) Hence, a preceptor, wishing to go to the region of Brahma, shall sow the seeds of sacred knowledge in the soil of a virtuous student; not on forbidden days of study. (31) A pupil shall salute his Guru both at the commencement and end of his Vedic study by taking hold of his feet. (32) He shall utter the *Pranava*. (33) Moreover, he, who reads the hymns of the Rik Veda, satisfies his departed manes as if with clarified butter. (34) By studying the Yayus he satisfies them as if with honey. (35) He, who studies the Sāma melodies satisfies his manes as if with milk. (36) He, who studies the Atharva, satisfies them as if with oblations of meat. (37) He, who studies the *Purānas*, *Itihāsas*, *Vedāngas*, and *Dharma Shāstras*, satisfies them as if with oblations of rice. (38) He, who having acquired knowledge sells it for a living in this world, shall derive no benefit from it in the next. (39) He, who uses his knowledge to destroy the reputation of others, will derive no benefit from it in the next world. (40) Without the preceptor's permission, a pupil shall not learn the Vedas from another pupil, studying the Vedas. (41) Such a conduct will be regarded as a theft of the Vedas and will lead him to hell. (42)

Let not a student rebel against him from whom he has obtained worldly, Vedic, or spiritual knowledge. (43)

Of one's two fathers, the progenitor and the teacher of the Vedas, more honoured is the teacher of the Vedas, inasmuch as the birth of a twice-born one in the

knowledge of *Brahma* is the only abiding existence both in this world and the next. (44)

The birth of a child in its mother's womb through the union of its parents, out of carnal desire, is a mere organic existence, which he has in common with the beasts. (45)

The birth, which his teacher, conversant with the Vedas, effects for him, by uttering the *Sávitri Mantra*, is the only true, deathless, decayless existence. (46)

The teacher, who fills his ears with truths, confers happiness upon him in this world, and makes him an heir to immortality; him let a student look upon as his parent, let him not injure such a teacher out of simple gratitude. (47)

CHAPTER XXXI.

(ONE'S) Mother, Father, and preceptor are called one's Great Gurus (venerable elders). (1—2) One must perpetually serve them. (3) Let him do their commands. (4) Let him do what is pleasant and beneficial to them. (5) Without their leave he shall not do anything. (6)

These (one's parents and preceptor) are the three Vedas, these are the three regions, these are the three fires, these are the three gods *Brahma*, *Vishnu*, and *Shiva*. (7) The father is the (*Gárhapatya*) household fire, the mother is the ceremonial (*Dakshina*) fire, and the preceptor is the sacrificial (*Ahavaniya*) fire. (8)

Commendable are all the acts of him, by whom these three are respected.

Futile are the acts of him, by whom these three are dishonoured (9)

Devotion to mother conquers this world, devotion to father conquers heaven, and devotion to preceptor conquers the region of Brahma. (10)

CHAPTER XXXII.

A KING, a priest, a Brâhmaña conversant with the Vedas, one who dissuades from vice, an uncle, a maternal grandfather, a maternal uncle, a father-in-law, an elder brother, and relations by marriage older than one in years are to be respected as a preceptor. (1) Likewise, the wives of these of their same caste. (2) Likewise, the mother's sister, the father's sister, the elder sister. (3) A father-in-law, an uncle, a maternal uncle and a priest, junior to him in years, he shall salute by rising from his seat. (4) He shall salute his Guru's wives, of inferior castes, from a distance, and not by touching their feet. (5) He shall not rub or anoint the limbs of his Guru's wives, nor arrange their hair, nor wash their feet, nor do any such service to them. (6) Even a stranger's wife shall be addressed as mother, sister, or daughter. (7) He shall not say "thou" to his Guru. (8) Having anywise offended the dignity of his Guru, he shall fast for the whole day and take his meal after securing his pardon in the evening. (9) He shall not argue with his preceptor out of a spirit of emulation; (10) nor speak ill of him. (11) Nor do anything which he does not like. (12)

A pupil of full twenty years, having acquired the faculty of discrimination, shall not salute a youthful wife of his Guru, by catching hold of her feet. (13)

A youthful disciple shall, at pleasure, duly salute a youthful wife of his Guru, by lying prostrate before her, and by giving out his name as I am such and such. (14)

Following rules of good conduct, a young pupil, having returned from a distant country, should salute his Guru's wife, by taking hold of her feet and prostrating himself on the ground, every day. (15)

Wealth, friend, (mature) age, performances of acts in conformity with the (*S'ruti* and *Smriti*) and erudition are the five sources of honour; each succeeding one is more honourable than the one immediately preceding it in the order of enumeration. (16)

A Brāhmaṇa, ten years old, and a Kshatriya of a hundred years of age should be regarded as a father and a son (in respect of honour or precedence), of these two the Brāhmaṇa is the father. (17)

The precedence among Brāhmaṇas is according to their knowledge, the precedence among Kshatriyas is according to their prowess, the precedence among Vais'yas is according to their (richness) in (wealth and paddy, and the precedence among S'udras is according to the (seniority) of their births. (18)

CHAPTER XXXIII.

Now the three dreadful enemies of a man are his lust, anger, and greed. (1) And especially of a house-holder on account of the multiplicity of his relations with his environments and other individuals. (2) Attacked (instigated) by this trinity of foes, a man commits sins (respectably falling under the categories of) *Atipātakas* (most heinous crimes), *Mahāpātakas* (great crimes)

Anu-pātakas (small crimes) and *Upa-pātakas* (minor crimes). (3) Also crimes which lead to the loss of a caste, crimes relating to the hybridisation of castes, crimes making their perpetrators unfit to receive alms and the like, crimes leading to different and miscellaneous other crimes. (4—5)

This trinity of lust, anger and greed (covetousness) are the three doors to hell, they kill the self, hence it should be renounced.* (6)

CHAPTER XXXIV.

CARNAL knowledge of one's own mother, daughter, or daughter-in-law constitutes what are called *Atipātakas* (most deadly sins.) (1)

Persons guilty of any of these three classes of *Atipātakas* shall immolate themselves in fire—there is no other atonement for them. (2)

CHAPTER XXXV.

BRAHMANICIDE, wine-drinking, stealing a Brāhmaṇa's gold,* carnal knowledge of a Guru's wife—these are the *Mahāpātakas* (great crimes) (1) Likewise, the intercourse with (such criminals). (2) He, who associates with an out-cast, for a year, becomes himself an out-cast. (3) Likewise, by riding in the same carriage, by sharing the same bed, and by eating (in the same row) with him. (4) By holding sexual intercourse, or

* This verse also occurs in the Mahābhārata and in the Bhagavad Gita, Ch. XVI., 21.

sacrificial intercourse, or intercourse with the mouth* he becomes an out-cast on the same day. (5)

These deadly sinners shall regain their purity by celebrating a horse-sacrifice, and by visiting all the *Tirthas* in the world. (6)

CHAPTER XXXVI.

KILLING a Kshatriya or a Vais'ya engaged in performing a religious sacrifice, or a woman in her menses, or a pregnant woman, or a woman of the family (*Gotra*) of *Atri* who has bathed after her menstrual impurity, or an embryo of unknown sex, or one taken under protection are (crimes) equal to that of killing a Bráhmana. (1) Giving false evidence and killing a friend are crimes equal to that of wine-drinking. (2) Ousting a Bráhmana of his land, and appropriation of trust-money are crimes equal to the crime of gold-theft.† (3)

The crimes of defiling the bed of an uncle, maternal grand father, maternal uncle, father-in law, or a king is equal to that of carnally knowing a *guru*'s wife. (4) So is the crime of visiting the bed of a father's sister, mother's sister, or a sister. (5) So is the crime of defiling the wife of a *S'rotriya*, or of a priest, of an *Upâdhyaya* or a friend's wife. (6) So is the crime of visiting the bed of a sister's female friend, of a woman of one's own *Gotra*, of a woman of one's superior caste, of a virgin, of a low caste woman, of a woman in her menses,

* *Maukha-Sambandha*—(lit. intercourse by the mouth) means teaching or imparting lessons in sacred works, or studying the scriptures in the company of the out-cast.

† Of not less than eighty Ratis weight.

of a woman who has taken to asceticism or of a female ward of one's own. (7)

These *Anupātakins* (perpetrators of small sins) are equal to *Mahāpātakins* (in respect of moral dilinquency) and they shall regain their purity by celebrating horse-sacrifices and by visiting all the *Tirthas*. (8)

CHAPTER XXXVII.

A LIE about one's own excellence. (1) A false complaint to a king. (2) Falsely calumnising one's own preceptor (3) Speaking slightly of the *Vedas*. (4) Abandoning one's own undegraded parents, sons, or wife. (5) Partaking of food of *Chandālas* and eating forbidden articles of fare. (6—7) Stealing other's properties. (8) Going unto other's 'wives. (9) Officiating as priests at sacrifices of men who are unworthy of being so served. (10) Living by adopting a profession not proper to one's own order. (11) Receiving alms from unworthy givers. (12) Killing a *Kshatriya*, or a *Vais'ya*, or a *S'udra*, or a cow. (13) Selling articles which are forbidden to be sold. (14) Suffering one's younger brother to marry before one's self. (15) Marrying before the marriage of one's elder brother. (16) Or to give a daughter in marriage to either of these. (17) Or to officiate as a priest at their nuptial ceremony. (18) To suffer one's self to remain uninitiated beyond the proper age-limit (*Vrātyatā*). (19) To teach the *Vedas*, every day, in consideration of fees. (20) To be taught by one who teaches the *Vedas* for remuneration. (21) To be employed (by the king's order) in working all kinds of mines. (22) To make large, sharp instruments. (23) Cutting trees, shrubs,

creepers, climbing' plants or cereals. (24) Living by prostituting a girl or one's own wife. (25) Attempting to kill another by practising deadly incantations. (26) To cook for one's own use. (27) Omission to kindle the sacred fire, (even in the presence of one's right to do the same). (28) (Neglecting to discharge one's debts to the gods, *Rishis* and departed manes. (29) Studying of pernicious literature. (30) Atheism. (31) Subsisting by a reprehensible art. (32) Intercourse with women who drink intoxicating spirits. (33) These are the *Upapatakas*. (34)

Persons guilty of *Upapatakas* shall practise *Chandravyaya* or *Paraka* penances, or shall celebrate a cow-sacrifice by way of expiation. (35)

CHAPTER XXXVIII.

CAUSING bodily pain to a Brâhmaṇa. (1) Smelling wines and articles that ought not to be smelled. (2) Crookedness. (3) Sexual connection with beasts. (4) And psodomy (or unnatural connection with a woman) (5). These are the crimes that lead to the loss of caste. (6)

One having wilfully committed any of these (*jâti-bhransakâra*) crimes, shall practise a *Krichchha-Santapanam* penance; having unintentionally committed it, one shall practise a *Prâjâpatyam* penance by way of expiation. (7)

CHAPTER XXXIX.

KILLING domestic or wild animals are crimes, which degrade their perpetrators to the status of a mixed caste (*Sankareckarayam*). (1)

Having wilfully committed any of these crimes, one shall live, for a month, on barley gruel; having unintentionally committed it, one shall practise a *Krichchha* or an *Atikrichchha* penance. (2)

CHAPTER XL.

RECEIVING (remuneration)^{*} from a despicable person (such as a Mlechchha, etc.,) Carrying on trade or usury, speaking falsehood and serving a S'udra,—these are crimes that make their perpetrators unworthy of receiving alms (*Apâtreekarayam*). (1)

Having committed an *Upâtreekarayam* crime one shall practise a *Tapta Krichchha* or a *Sheeta Krichchha* penance, or a couple of *Mahâ-Sântapanam* penances. (2)

CHAPTER XLI.

KILLING aquatic birds and animals (such as fish, etc.,) and worms and insects. (1—2) Eating things kept in the same box with wine.[†] (3) These are the crimes which lead to defilement (*Malâvaham*). (4)

* Receiving gifts from such a person would be regarded as an *Upapâtakam*.

† The text has *Mudyânutgata-Bhojanan* which may also mean eating things which contain intoxicating principles within them. Jolly has adopted this interpretation and translated the line as "eating nutmegs or other plants similar to intoxicating drinks (in their effects upon the system)."

The practice of a *Tapta-Krichchha* penance is the atonement for a *Malavaham* crime; a *Krichchham* or an *Atikrichchham* penance may also be practised for its expiation. (5)

CHAPTER XLII.

CRIMES other than those already enumerated should be classed within the *Prakirna* (miscellaneous group). (1)

In a case of *Prakirna* crime, one, considering its gravity or lightness, shall practise an expiatory penance in accordance with the injunctions of a *Brāhmaṇa*. (2)

CHAPTER XLIII.

Now about hells. (1) *Tāmisram* (darkness). (2) *Andha Tāmisram* (total darkness) (3) *Rauravam* (hell of great howling) (5) *Kāla-sutram* (hell of time or death). (6) *Mahā-narakam* (the great hell.) (7) *Sanjivanam* (re-animating). (8) *Abichi* (waveless). (9) *Tapanam* (burning). (10) *Sampratapanam* (extremely scorching). (11) *Sanghātakam* (compressing). (12) *Kākolam* (ravens). (13) *Kandulam** (itching). (14) *Kuttanam* (cutting). (15) *Putimrittikam* (of putrid soil). (16) *Loha-Shanku* (iron-spiked). (17) *Richisham* (frying pan). (18) *Vishama-panthānam* (of undulating ways). (17) *Kantaka-Shālmali* (hell of thorny Shālmali (Malabaricum Bombax) trees. (20) *Dipanadi* (flame-river.) (21) *Asipatra-Vanam* (sword leaved forest) and *Lohakarakam* (Iron-fetters.) (22—23)

* *Kudmalam* is a different reading which Jolly has adopted.

In these *Atipātakins*, who have failed to do the proper expiating penances, are successively cooked for the period of a *Kalpa*; (24) deadly sinners (*Mahāpātakins*) who have not done penances, for a *Manvantaram*; (25) Minor sinners (*Anupātakins*), for the like period; (26) (Unexpiated) *Upapātakins*, for four *Yagas*. (27) Those guilty of bringing about the hybridisation of castes for a thousand years. (28) Likewise, those guilty of crimes leading to the loss of caste. (29) So are persons guilty of crimes making them unworthy of receiving gifts (*Apātrikaranam*). (30) Similarly, those who have committed crimes which lead to defilement. (31) Those guilty of crimes belonging to the *Prakirna* (miscellaneous) group for a great or small number of years (according to the lightness or gravity of their offences). (32)

After death, sinners, treading on the way of *Yama*, suffer dreadful pangs. (33)

Dragged by the dire and grimvisaged emissaries of Death, dreadfully frowning, now on this side and now on the other, they are led to undergo sufferings in hell. (34)

And are bitten by dogs, jackals, carnivorous ravens, herons, cranes, bears, serpents and scorpions. (35)

Burnt by fire, pricked by thorns, severed with saws and oppressed by thirst. (36)

Oppressed with hunger, attacked by ferocious tigers, and fainting with the putrid smell of blood and pus. (37)

Dreadful emissaries of death with faces of crows, cranes and herons ruthlessly assail them whenever they evince a desire to partake of food and drink, belonging to other departed souls. (38)

In some places they are cooked in oil, somewhere they are mercilessly belaboured with clubs, and somewhere they are pasted on slabs of iron. (39)

In one place they are made to eat vomited matter, in another to drink pus and blood; in one place they are subjected to eat excrements, in another putrid flesh, having the smell of pus. (40)

Here enveloped in impenetrable darkness, they are devoured by insects and fire-fanged scorpions. (41)

There they stand shivering in cold, immersed in pools of filthy excrements, or the departed spirits devour one another in distraction of hunger. (42)

Here some are mercilessly belaboured by ghosts, there some are suspended in the air, or shot by hosts of arrows, or cut in pieces. (43)

Here the emissaries of Death trample upon their throats,* their bodies being twisted by coiling snakes, there they are (tormented) with grinding machines† and dragged on by their knees. (44)

Broken-backed, broken-necked, broken-headed, with throats constricted like the girth of a needle‡ and bodies large as cottage-dwellings, these sinners, suffering the consequences of their sins in hell, take birth in the

* The text has *Kantheshu Dattapādāscha*. We fail to understand why Jolly has translated it as "walking upon thorns. *Kantha* means throat; substituting *Kanteshu* for *Kantheshu*, as Jolly as manifestly done, the text would be absurdly senseless and directly contradictory to the sense, indicating the instrumentality of these emissaries of Death in consigning the sinners to the pangs of different hells, as disclosed in the latter part of the couplet, even admitting that *Kanta* may ever have the meaning of *Kantakam* (thorn) —Tr.

† The *Uttara-Khandam* of the *Garuda Puranam*, which is evidently a subsequent addition or interpolation, contains the description of a machine, like a sugar-cane mill, in which sinners are thrown in hell.

‡ The text has *Shuchi-kantha*. Jolly has translated it as "the necks of these 'poor beings are not stouter than a needle.'" We do not wish to make any comment on this.

wombs of lower animals and are subjected to various kinds of pain. (45—46)

CHAPTER XLIV

Now after having suffered torments in hell, the sinners take birth in the wombs of lower animals. (1) *Atipātakins* successively pass into the life-forms of all im-mobile creatures. (2) *Mahāpātakins* are successively born into the wombs of insects. (3) *Anupātakins* in the wombs of birds. (4) *Upapātakins* in the wombs of aquatic animals. (5) Those, who are guilty of crimes leading to the loss of castes, are re-born in the wombs of amphibious animals. (6) Those, who are guilty of effecting hybridisation of castes, are re-born in the wombs of deer. (7) Those, who are guilty of crimes making men unworthy of receiving alms, take birth in the wombs of lower animals. (8) Those, who are guilty of committing crimes leading to defilement, are re-born in the wombs of out-cast women. (9) Those, who are guilty of *Prakirna* crimes, are re-born as fierce, carnivorous animals. (10) Those, who have taken forbidden food, or the food of one whose food should not be taken, are re-born as insects. (11) A gold stealer is re-born as a hawk. (12) An encroacher upon a good, public road is re-born as a serpent or a hole-dwelling animal. (13) A paddy-stealer is re-born as a mouse. (14) A stealer of bell-metal becomes a swan. (15) A water-stealer becomes a water-fowl. (16) A honey-stealer becomes a gad-fly. (17) A milk-stealer becomes a crow. (18) A juice-stealer* becomes a

* Such as sugar-cane-juice, etc.

dog. (19) A stealer of clarified butter becomes an ichneumon. (20) A meat-stealer becomes a vulture. (21) A lard-stealer becomes a cormorant. (22) An oil-stealer becomes a cockroach. (23) A salt-stealer becomes a cricket. (24) A stealer of milk-curd becomes a heron (25) A silk-stealer becomes a partridge. (26) A linen-stealer becomes a frog. (27) A stealer of cotton threads becomes a curlew (*Krauncha*) (28) A cow-stealer becomes a lizard (*Godhā*) (29) A stealer of treacle becomes a *Valguda** (bird). (30) A stealer of scents becomes a mole. (31) A stealer of edible leaves becomes a pea-cock. (32) A stealer of confectionery becomes a boar. (33) A stealer of uncooked grain becomes a porcupine. (34) A fire-stealer becomes a heron. (35) A stealer of house-hold implements becomes a wasp. (36) A stealer of red cloths becomes a *Chakora* bird. (37) An elephant-stealer becomes a tortoise. (38) A horse-stealer becomes a tiger. (39) A fruit or flower-stealer becomes a monkey. (40) A stealer of women becomes a bear. (41) A cart-stealer becomes a camel (42) A stealer of animals becomes a goat. (43)

The man, who wilfully steals an article belonging to another, or drinks clarified butter not offered unto the sacred fire, is sure to take birth in the womb of a lower animal. (44)

Women, guilty of these crimes, are reborn as females of those animals. (45)

* Nanda explains *Valguda* as a kind of bat, which is evidently identical with *Vdgvada* mentioned by Haradatta on Gautama, Chap. (XVII 34) Dr. Bulher suggests that it is the name of a species of large arbivorous bat (flying-fox) called *Vegud* or *Vagul* in Gujarati.

CHAPTER XLV.

NOW, the sinners, let loose from hells after suffering torments therein, having worked up their way from the plane of animal life to that of human existence, are reborn with certain marks on their persons. (1)

Atipâlakins shall be reborn as lepers. (2) A Brahmanicide, as a person suffering from pulmonary consumption. (3) A wine drinker, as one suffering from the disease known as black teeth. (4) A gold-stealer as one suffering from bad nails. (5) A defiler of his *Guru's* bed as one affected with a cutaneous affection (lit, diseased skin) (6) A traitor or slanderer, as one suffering from putrid nose (fetid-smelling coryza). (7) A base informer, as one with foul-breath. (8) A paddy stealer as a deformed person. (9) A person, who steals paddy by substituting bad for good paddy, will be reborn as one with a limb in excess. (10) A stealer of cooked food as a dyspeptic. (11) A stealer of words as a dumb person. (12) A cloth-stealer as one suffering from Psoriasis. (13) A horse stealer as a maimed one. (14) A foul-mouthed abuser of the gods and Brahmanas as a dumb person. (15) A poisoner as one with a loose-bound tongue* (16) An incendiary as a lunatic. (17) He, who acts in hostility to his *Guru*, will be reborn as one suffering from epilepsy. (18) A cow-killer as a blind person. (19) So is the stealer of lamp. (20) An extinguisher of lamp, blind in the one eye. (21) A

* The text has *Lola jiha* which signifies a natural looseness of the muscles of the tongue which impels the patient to constantly protrude and draw in that organ owing to the abnormal accumulation of saliva in his mouth. It does not directly mean a stammerer, as Jolly has translated it, but stammering may ensue as one of the effects of the disease.

seller of tin, chowries, and lead as a washerman. (22) A seller of an animal with unbifurcated hoofs as a hunter (23) An eater of the food of a pander is reborn as a man, who suffers his mouth to be abused. (24) A thief, other than a stealer of gold, is reborn as a bell-man. (25) An usurer, as one suffering from vertigo (26) One, who eats dainties alone, as one suffering from intestinal glands of the *Vataja* (nervous) type. (27) A breaker of promise or contract, as a bald-pated one. (28) A *Brahmacharin*, who has broken the vow of chastity,|| as one suffering from Elephantiasis. (29)

A destroyer of other men's means of subsistence as an indigent one. (30) An oppressor of men as a life-long invalid. (31)

Thus through the (dynamics) of specific acts men are born with specific marks on their persons, or blind, maimed, hunch-backed, one-eyed, deaf, dumb, dwarfish, or invalid, or as weaklings. Hence one should perform rites of expiation by all means. (32—33)

* The text has *Kundashi* which means one depending upon a *Kunda* for subsistence. 'The son of a woman born in adultery by a man while her husband is living is (*Patyanigriti*), *Kunda*, (*Syat*), M. S. 3. 174.

See also. *Yajnavalkya* 1. 122 and 224 and *Manu* 3. 158 and not persons born in adultery, in general, as Jolly has translated it.

† The text has *Ghantika*, which means one whose duty is to ring the bell. It is synonymous with *Ghantadanda*, a bell-man. Jolly has translated as a "bard."

‡ The text has *Bhrdvari*, which means one suffering from *Bhrama*, vertigo or giddiness. Jolly has translated it as epileptic.

The text has *Vatagulmi*, which signifies a person suffering from intestinal glands, due to the excited or agitated condition of the bodily *Vayu* (neural energy). Jolly has translated it as rheumatic which is manifestly incorrect.

The text has *Avakirni* which means a *Brahmacharin* who has broken his plighted continence, not breakers of the vow of chastity in general, as Jolly has translated it.

CHAPTER XLVI.

THE following constitutes a *Krichchha* penance. (1) Do not eat for three days. (2) Bathe three times, each day. (3) Plunge into the water at each of the three baths and recite the *Aghamarshanum Mantra*. (4—5) Remain standing in the day. (6) Seated in the night (7) Make the gift of a milch cow at the close of the penance. (8)

This is *Aghamarshanam** (9) For three days take meal in the evening; for three days take meal in the morning, and for three days take that which is obtained without solicitation, and fast for three days,—this is what constitutes a *Prajāpatyam* (10) For three days drink hot water, for three days take warm clarified butter, for three days take warm milk, and fast for (the last) three days. This is what constitutes a *Tapta Krichchha* (penance). (11) The penance practised in the same manner by substituting cold for hot water, clarified butter, and milk is called a *Sheeta Krichchham*. (12) To live on milk alone for twenty one days (in succession) constitutes a *Krichchhāti Krichchham* (austerest of the austere penances). (13) To live on water (*Udak*) and powders of fried barley grains (*Saktu*) for a month constitutes an *Udaka-krichchham* (water-penance). (14) Thus to live upon stems of lotus plants is called *Mula Krichchham* (root penance). (15) Living on *Vilva* fruits for a month is called *Vilva Krichchham* (*Vilva*-penance) (16) A continuous fasting for twelve days constitutes a *Parāka* penance. (17) Take cow's urine, cow-milk, curdled cow-milk, melted cow-

* The same penance may be also practised by fasting for three days and by reading the *Aghamarsham Suktam* at its close.

† The term of a *Prajāpatyam* penance is twelve days.

butter, and washing of *Kusha* grass on the first day and fast on the day following :—This is what is called a *Sāntapanam* penance. (18—19) Habitual taking of any of these substances such as, cow-milk, etc., one day, and fasting on the alternate day (for a weak) constitutes what is called a *Mahā Sāntapanam*. (20) Taking any of these substances alone on the three successive days and thus for a period of eighteen days, alternated by six sets of three days' fasting, constitutes what is called an *Ati-Sāntapanam* (penance). (21) Eating of oil-cakes after the first day of fasting, followed by a day of fasting; taking of the foam of rice-boilings on the next day, followed by a day of fasting, taking of whey on the next day followed by a day of fasting, taking of barley-powders on the next day followed by a day of fasting constitute what is called a *Tulā-purusha* (penance). Taking of decoctions of *Kusha* blades, *Paldsha* leaves, *Audumvara* leaves, *Padma* leaves, *Vata* leaves, *Shanka-pushpi* leaves and leaves of *Brāhma* plants, respectively, each day, for a week, constitutes what is called a *Parma-Krichchha* penance (leaf-penance) (22—23) A full shorn, self-controlled, votary bathing, three times a day, and lying on a couch, is alone competent to practise any of these *Krichchha* (austere) penances. (24) While engaged in practising any of these penances, one shall renounce all speaking with women and degraded persons, recite the sacred *Mantras*, and cast libations (of melted butter) in the sacrificial fire according to his might. (25)

CHAPTER XLVII.

Now about *Chāndrāyanah* (1) Let a man take morsels of food, unvarying in size, (while engaged in

practising this penance) (2) He shall increase the number of his morsels with that of the lunar phases during the light fortnight (3) Successively decreasing it by one, each day, during the dark fortnight, fasting on the day of the new moon. This is what is called a *Chādrayanah*. There are two kinds of *Chāndrayanah*, *Yavamadhyā* (barley-middled) and *Pipili-madhyā* (Ant-middled) A *Chāndrayanah* during the middle (of the term) of which a new moon occurs is called Ant-middled. (4—5) That in the middle of which a full moon occurs is called barley-middled. (6) That in which, a *Yati* takes eight morsels of food, each day, for a month, is also called a *Chāndrayanah*. (7) That in which one takes four morsels of food in the morning and four morsels of food in the evening is called an Infant *Chāndrayanah* (8) Eating any how three hundred less sixty morsels of food in the course of a month is called *Sāmanya* (general) *Chāndrayanah*. (9) O Earth, the seven, holy *Rishis*, as well as the gods *Brahmā* and *Rudra*, having practised this penance of yore, acquired splendid existences. (10)

CHAPTER XCVIII.

CONSIDERING himself as weighed down with sin, committed by his own acts, let a man cook a handful of barley-gruel for his own use.* (1) He shall not cast oblations of the same in fire. (2) Neither must he make the *Vāli* offerings. (3) Let him consecrate this barley-gruel with the (sacred) *Mantras*, respectively in

* After it has become cold after the cooking.

its unboiled, boiling and cold stages. (4) Protect the boiling barley-gruel, by tying Kusha blades round the neck of the cooking pot, and by reciting the *Mantram*, which runs as follows:—The holy *Soma*, who is the *Brahmā* (highest priest) among the gods, the leader among the clear-visioned seers,* the Rishi among Brahmanas, the buffalo among horned animals, the falcon among birds, the *Svadhiti* tree among the forest trees, trickles down murmuring and imparting holiness. (5—6) He shall take that barley-gruel by pouring it out in a separate vessel. (7) He shall cast oblations of the same unto the fire of his own soul (eat that), and recite the following *Mantram*:—Salutation unto the gods that are born of mind, the upholders of the mind, the intelligent sons of vitality. May they protect us, may they purify us. (8—9) Then after having sipped water, he shall touch his navel† and recite the *Mantra* running as:—Rest contented in our stomach, O ye waters, and ye barley-corns, after having been bathed. They shall not prove unwholesome, or incongenial to us, conferring health and immortality, and increasing our sacrifices.‡ (10) The intelligent one shall (perform this rite) for three days; (11) A sinner, for six days. (12) Any of the *Mahāpātakins* will be purified by taking it for seven days. (13) Taking it for twelve days extinguishes even sins committed by one's ancestors. (14) Taking

* The text has *Kavi*. Sayana has uniformly explained the term as synonymous with *Kṛantadarshi*, a man with a vision extending far beyond the range of that of ordinary mortals, or with a knowledge penetrating far into the darkness beyond the horizon of human knowledge.

† The text has *Nabhimālabheta*. Jolly has translated it as "let him seize the centre of the vessel."

‡ The text has *Rita-bridha Iti*. Jolly has translated it as 'increasers of justice.'

it for a month extinguishes all sin. (15). Taking gruel of barley corns, passed off indigested with the excrements of a cow, for twenty one days, likewise extinguishes all sin.† (16) The barley-gruel should be consecrated by reciting the following *Mantra*.

Thou art barley, the king of all food-grains (*Dhānya*). *Varuna* is thy presiding deity. Mixed with honey thou dost extinguish all kinds of sin. The holy Rishis have proclaimed thee as purifying and sin-absolving. Barley is clarified butter, barley is honey; barley is water, barley is ambrosia. O you barley corns, efface my sins, and iniquities I have committed by words, by acts and by evil thoughts. (17—18) O ye barley corns, extinguish the sin I have committed by my mind, and body, avert distress and ill-fortune. (19)

O ye barley corns, absolve me of sins I have committed through partaking of food licked by dogs or swine, or defiled by the touch of leavings, and purify me from the stain of negligence to my parents. (20)

Purify me from the sin of eating the food of a courtesan, of a hotel-keeper, of a thief, of a S'udra, as well as that due to my eating on the occasion of a *Nava S'rāddha*, or of a *Jāta S'rāddha* ceremony. (21)

O ye barley corns, purify me from the sin of cunningness I have practised out of ignorance, foolishness, or in my infancy, or in royal courts of justice, or by stealing gold, or by speaking ill of any Brāhmaṇa, by

† *Gonikāra muktāndm Yaudāndm* is the word that occurs in the text, which means barley corn passed off undigested by a cow with her excrements and not, as Jolly has translated it, "dissolved in excrements of a cow. The use of such barley grains is recommended by Charaka in certain types of urinary complaints; and they were considered wholesome and purifying by our ancient Rishis.

officiating as a priest at the sacrifice of one, who should not be so served. (22)

CHAPTER XLIX.

FAST on the eleventh day of the light fortnight in the month of *Agraháyana*, and worship the god Vásudeva with offerings of flowers, lighted lamps, burning incense-sticks, and scents, on the twelfth day, and feed the Bráhmaṇas as well. By practising this vow for a year, one is absolved of all sin. By practising this vow, life long, one takes birth in the White Island (*Shveta Dvipa*), famous in the Puranas as the favourite abode of Vishnu. (1—4)

By practising this vow on the twelfth days of the moon's wane and increase, for a year, one goes to heaven ; to the region of Vishnu, by practising it for life. Likewise, on the fifteenth day of the fort-night. (5—7)

By worshipping* Keshava, the embodiment of Yoga, on the day of the full moon, and Keshava, the exponent of Brahma, on the day of the new moon, one attains the nature of Brahma, the highest of all existences. (8)

The day of the full-moon, when the moon is found in the company of the Jupiter in the sky, is called *Mahati*. The twelfth day of the light fortnight in the month of *S'rāvana*, marked by the asterism *S'ravāṇa*, is also known by the same epithet ; fasts and gifts observed and made on these days bear infinite fruits. (9—10)

* According to Nanda Pandit the two forms of *Vishnu* mentioned here should be regarded as two different deities and worshipped as salutation unto *Brahma-Keshava* and salutation unto *Yoga-Keshava*.

CHAPTER L.

LET a man build a cottage in the forest and live therein. (1) Let him bathe three times, each day. (2) He shall beg alms in the village, confessing his own guilt. (3) And sleep on a grass-cushion. (4) This is the Great penance (*Mahā-Vratam*). (5) Having unintentionally killed a Brāhmaṇa, one shall practise this (*Mahā-Vratam*) penance for twelve years, (6) or having unintentionally killed a Kshatriya, engaged in performing a sacrifice, (7) or a pregnant woman, or a woman in her menses, (8) or a woman of the family of Atri, (9) or a friend. (10) This *Mahā-Vratam* penance should be doubly practised (by a regicide) for (intentionally) killing a king. (11) A quarter part less of this penance should be practised for wilfully killing an ordinary Kshatriya. (12) A half part of the penance for killing an (ordinary) Vais'ya, (13) Half of that (quarter) for killing a S'udra. (14) In all these penances the penitent shall carry a human skull on his staff. (15) He shall be compassionate to all creatures. (16) Clean shorn, he shall follow the cows for a month. (17) He shall sit down after the cows are seated, and remain standing when they will so remain. (18) He shall succour them when distressed. (19) Protect them from evils. (20) He shall not protect himself from cold, etc., before taking steps for their similar relief. (21) Let him bathe in the urine of a cow. (22) and live on cow-milk. (23) This is what is called *Cow-penance* (*Govratam*), which should be practised for expiating the sin of cow-killing. (24) Having killed an elephant, one shall make a gift of five *Nila* bulls; (25) of a cloth after having killed a horse. (26) of a one-year-old bullock after having killed an ass, or a lamb, or a goat. (27—28)

A *krishnalam* weight of gold should be gifted away for the expiation of the sin of killing a camel. (29) Having killed a dog, one shall fast for three days. (30) Having killed any of these animals, such as a mouse, a cat, an ichneumon, a frog, a Dundubha snake, or an *Ajagara* (boa constrictor), one shall fast and feed a Brahmana with *Krisharu* and make the gift of an iron-rod. (31) Having killed a lizard, an owl, a crow, or a fish, one shall fast for three days. (32) Having killed any of these animals such as a swan, a heron, a crane, a Madgu, a monkey, a hawk, a *Bhásā* or a *Chakravāka*, (osprey), one shall make the gift of a cow to a Brahmana. (33) Having killed a snake, one shall make the gift of an *Abhri** of black iron (steel). (34) Having killed an eunuch, one shall make the gift of a *Bhára* weight of *Palala*. (35) Of a pitcher of a clarified butter after having killed a boar. (36) Of a *Drona* (thirty-two seers) of sesame after having killed a partridge. (37) Of a two-years-old bullock after having killed a parrot. (38) Of a three-years-old bullock after having killed a Krauncha. (39) Of a milch-cow after having killed a carnivorous beast. (40) Of a female-calf after having killed a herbivorous animal. (41) One shall live, for three nights, on milk alone after having killed an animal not mentioned herein. (42) A killer of a bird not mentioned herein shall eat in the night. (43) Or shall make the gift of a *Māsha* weight of silver. (44) One shall fast after having killed any water-frequenting animal. (45)

After having killed a thousand of invertibrate animals or a cart-load of vertibrate ones, one shall practise a penance similar to that (laid down in connection with) killing a S'udra. (46)

* A kind of digging implement,

A little should be given to a Brâhmaña after having killed a vertebrate animal, the practice of *Prâṇâyâma* is the purification for killing a bone-less one. (47)

Having felled any fruit-bearing tree, or cut a shrub or a flowering creeper or a climbing plant, one shall recite a hundred Riks. (48)

Drinking clarified butter is the atonement for killing all kinds of small creatures, born of food-grains or sweet sap or juice, or of fruits or flowers. (49)

Having wantonly* cut cereals, whether sown in ploughed fields or growing spontaneously in the forest, one shall live on milk alone for a day and follow the cows. (50)

CHAPTER LI.

A DRINKER of spirituous liquors shall abstain from all religious rites and live upon grains, separated from husks, for a year. (1) Having knowingly taken any of the twelve kinds of bodily excrements, or of the twelve spirituous liquors, one shall practise a *Chandrâyana* penance. (2) Same is the expiating penance for eating garlic, onions, or red garlic, or plants having similar smells, or the meat of village pigs, of village cocks, of asses, and of cows. (3) In all these cases twice-born ones shall be initiated a second time at the close of the penance. (4) Clean shaving of the head, wearing girdles, carrying of staffs, alms-begging and practice of *Brahmacharyam* should be omitted in rites of second initiation. (5) Having eaten the flesh of any five-toed

* The text has *Vritihdambhe* which means for purposes other than those of a religious sacrifice or divine worship.

animal, other than a hare, porcupine, Godhā, rhinoceros, or a tortoise, one shall fast for seven days. (6) Having eaten the food of a hotel-keeper, of a courtesan, of a thief, or of a professional singer, one shall live on milk alone for seven days. (7) Likewise, after having taken the boiled rice (food) of a carpenter, or of a leather-manufacturer.* (8) Similarly, after having eaten that of an usurer, of a degraded person, of one who has performed the initiatory (rite of a Soma sacrifice), of a chain-bound prisoner, of one under a curse or accused of a heinous crime, or of an eunuch. (9) Likewise, of an unchaste woman, of an arrogant person, of one who lives by practising medicine, of a hunter, of a hard-hearted person, or of one who eats the leaving of food. (10) Likewise, of a woman without a son or a husband (unprotected woman), of a gold-smith, of one's enemy, of a degraded person.' (11) Likewise, of a back-bite,† of a liar, of one who has transgressed the law, or of him who sells himself, or Soma juice.‡ (12) Of a professional dancer, of a weaver, of an ungrateful person, of a washer-man. (13) Or of an iron-smith, of a *Nishāda*, of a stage-player, of a manufacturer of bamboo-made articles, or of a seller of arms. (14) Or of a trainer of dogs, of a wine-brewer, of an oil-manufacturer, or of a washer-man. (15) Or of a woman in her menses, or of a

* The particle "cha" implies the food of any other degraded person such as a fisherman etc., ——Nanda.

† The text has *Pis'una*, which Kulluka Bhatta has explained as *Parokshe Paranindākṛi*, one who calumniates a person at his back. Jolly has translated it as a malignant informer.

‡ The text has *Rasa-Vrikrayindamcha*. Rasa here means Soma-juice or any other fermented vegetable sap or juice, the sale of unfermented juice being not degrading according to the Smriti, Jolly has translated it as "mollasses."

woman living in the same house with her paramour. (16) Likewise, after having eaten food looked at by a foeticide, or touched by a woman in her flow, or biked off by a bird,* or touched by a dog, or smelled by a cow. (17) Similarly, after having taken that which is willfully trampled under feet, or sneezed upon by a person. (18) Likewise, after having eaten the food of an insane, angry or diseased person. (19) Or that which is unconsecrated, as well as the flesh of an animal wantonly killed (i.e., not on the occasion of a sacrifice.) (20) Having eaten all species of fish other than the *Pathina*, *Rohita*, *Rajiva*, *Simhatunda*, and *Sakuka* fishes, one shall fast for three days. (21) The same is the penance for eating the flesh of all other aquatic animals. (22) Having taken water kept in a vessel of spirituous liquor, one shall take the water boiled with *Sankhapushpi* creeper, for a week; (23) For five days, after having drunk that kept in the vessel of a beverage. (24) A drinker of Soma juice, who smells the mouth of a drinker of spirituous liquors, shall thrice repeat the *Aghamarshanam suktam*, while immersed in water, and live on clarified butter for a day. (25) Having eaten the flesh of an ass, of a camel, or of a crow, one shall practise a *Chandravyanah* penance. (26) Likewise, after having eaten the flesh of an unknown animal, or dry meat, or meat kept in a slaughter-house. (27) Having (unknowingly) eaten the flesh of a carnivorous beast or bird, one shall practise a *Tapta Krichchham* penance. (28)

Having (unknowingly) eaten the flesh of a *Kalavinka*, of a *Plava*, of a *Chakravak*, of a swan, of a

* The text has *Patatrin*, Nanda interprets it as "crows;" Kulluka as "crows and the like."

† Compare Yajnavalkya. Chap. I. 160-167. vs.

Rajjuddha, of a *Sārasa*, of a *Dātyuha*, of a *S'uka*, of a *S'yrika*, of a crane, of a heron, of a cuckoo, or of a wag-tail, one shall fast for three days. (29) Likewise, after having eaten the flesh of an animal with unbifurcated hoofs, or possessed of two rows of teeth. (30) Similarly, for a day and night, after having eaten the flesh of any bird excepting the franceline partridge, the *Kapinjala*, the (quail) *Lāvaka*, the peahen and the peacock. (31) He shall drink, for a day, water boiled with *Brāhma* plants, after having knowingly eaten any insect. (32) He shall do the same penance for eating (unwares) flesh of a dog. (33) He shall practise a *Sāntapanam* penance for eating (unwares) mushrooms known as *Chhatrakam* or *Kavakam*. (34) For eating stale 'preparations of barley, wheat, or milk, or preparations of food containing clarified butter, sour gruel, and things prepared, over night, without the admixture of sugar (lit. modification of *khunda* treacle), one should fast for one day.* (35) Likewise, for eating (unwares) the juice flowing from an incision in a tree, (plants) raised in unclean substances, and the red exudations of trees. (36) Likewise, for unknowingly eaten the roots of water-lilly, and *Krisara*,† *Samyāva*, sweet porridge, cakes,

* Jolly has omitted the qualifying or adjective clause of *Khāndavam Varjayitva* in his translation of the text, which lays down that the penance should be done for eating only those kinds of stale barley-preparations etc., that are made without the admixture of sugar. The text imposes a limitation which the learned translator has evidently lost sight of in his rendering of the line.

† Dallana Misra in his celebrated commentary on the *Sushruta Samhīta* describes *Krishrrā* as a gruel-like preparation of rice, sesamum, and *Masha* pulse boiled together.

‡ *Samyāva*—A kind of cake or pastry made with wheat-flower, milk and honey baked in a butter-pot and seasoned with powdered

and *Shaskulis** not offered unto the gods, as well as rice-offerings before they are dedicated to the deity and libations of clarified butter before they are cast in the fire, (*lit.* before the performance of the *Homa*). (37) Likewise, for drinking the milk of she-animals excepting cows, she-goats and cow-buffalos.† (38) As well as the milk of a cow, she-goat or she-buffalo before the expiry of the tenth day of her parturition. (39) Likewise, for taking the milk of a cow whose milk flows out of itself, or of a cow in her heat,‡ or of one whose calf is dead. (40) Likewise, for taking the milk of a cow that eats ordures. (41) And for taking any thing turned sour except milk-curd. (42) A *Brahmachārin*, who has partaken of a *Srāddha* repast, shall do a *Prājāpatyam* penance. (43) He shall sit in water for one entire day. (44) For taking honey and meat at one time, one shall do a *Prājāpatyam* penance. (45) Having taken any thing previously eaten by a cat, by a crow, by an ichneumon, or by a mouse, one shall drink the expressed juice of *Brāhma* plants. (46) Having partaken of anything previously eaten by a dog, one shall fast for a whole day, and take *Panchagavyam* after that. (47)

pepper, cardemom-powders and ginger-bits: *Samitā Madhū-dugdhena Modayitvā Sushobhanam, Pachet Ghritottare bhānde, kshiped-bhānde nave tatah, samyāvohsau yutas' churnair-khan-daila marichārdrakai.*

* *Shaskuli* is a kind of confectionary made with stuffings like our modern *Puris* and *kachauris*.

† Nanda infers from the use of "cha" that the same penance is ordained for tasting excrements of these animals.

‡ The text has *Syandusi*, which may also mean a cow that has seen a bull or a cow that has borne two calves at the same time.

Having (unknowingly) taken the excrements of a five-toed animal, one shall fast for seven days. (48) Having partaken of an *A'ma S'rāddha* repast, one shall live on milk alone for three days. (49) A Brāhmaṇa having unknowingly taken the leaving of a S'udra, shall live on milk alone for seven days. (50) A Brāhmaṇa, having unknowingly eaten the leaving of a Vais'ya, shall live on milk alone for five days. (51) For having taken the leaving of a Kshatriya, for three days; (52) and for one day, for having eaten the leaving of a Brāhmaṇa. (53) A Kshatriya, having eaten the leaving of a S'udra, shall live on milk alone for five days. (54) For eating the leaving of a Vais'ya, he shall live on milk for three nights. (55). Likewise, a Vais'ya, having eaten the leavings of a S'udra's plate, shall do the same penance. (56) Having eaten the food of a *Chāndāla*, one shall fast for three nights. (57) A *Parāka* penance is the expiation for eating the cooked food of a *Chāndāla*. (58)

Under no circumstance shall a Brāhmaṇa eat the flesh of an animal, not consecrated with Mantras, but he will eat, in conformity with the injunctions of the eternal scriptures, the flesh of an animal, consecrated with Mantras and duly offered on the occasion of a sacrifice. (59)

A wanton-killer of an animal shall suffer pangs for as many number of years in this world as that of hairs on the body of the slaughtered animal, and shall find no respite in the world to come. (60)

The self-begotten (Brahmā) created beasts for the purposes of religious sacrifice. A religious sacrifice is for the elevation of all universe; hence slaughter (animal-killing) is no slaughter (animal-killing) in a religious sacrifice. (61)

The slayer of animals for gain stands charged with a lesser sin in the next world than the one who eats the flesh of an animal, killed for purposes other than that of a S'rauta (Vedic) sacrifice. (62)

Cereals, cattle, beasts, trees, and birds, killed for the purposes of a religious sacrifice, are reborn in planes of higher existence. (63)

Animals should be killed only on the occasions of *Madhuparka*, *Daiva*, *Pitra* and other religious sacrifices, and not on any other occasion. (64)

A twice-born one, well-versed in the real imports of the Vedas, who kills an animal on the occasion of a religious sacrifice, causes the elevation of his own soul as well as that of the animal killed in the sacrifice. (65)

A self-controlled Brâhmañ, whether dwelling in the forest, or in his own house, or in the house of his preceptor, shall never betake to killing, unsanctioned by the Vedas. (66)

Acts (of) killing, which are sanctioned by the Vedas in this world, should be regarded as (acts of) non-killing, since it is from the Vedas that all religion (virtue) has emanated. (67)

He, who, for his own pleasure, kills harmless beasts,* should be regarded as dead in life; such a man shall know no happiness, here or hereafter. (68)

He, who desists (lit. wishes not) from inflicting pain, on any animal, either of death or confinement, (is really) the well-wisher of all creatures, such a man enjoys extreme felicity. (69)

* Nanda interprets the couplet to mean that it is no sin to sportively kill beasts of prey.

He, who has annihilated all killing propensities, shall obtain what he will contemplate, do, or fix his heart upon. (70)

Meat can not be obtained without killing a living creature, killing leads to hell; hence, let a man refrain from killing any creature whatsoever. (71)

Considering the origin of meat,* and with an eye to the pain which an animal suffers in death or incarceration, let a man refrain from taking all kinds of meat. (72)

He, who does not take meat by transgressing the law (by infringing the rules of the Vedas), like a *Pis'acha*, earns the love of all, and enjoys an immunity from disease. (73)

He who sanctions the killing of an animal, he who quarters its dead body after killing, he who actually kills it with his own hand, its seller and purchaser, he who cooks its meat, he who serves out the cooked meat (to the diners) and he who eats it—these are the killers. (74)

A greater sinner exists not (in this world) than he who wishes to increase the flesh of his body by eating meat, without first offering it to his departed manes. (75)

The merit of a non-eater of meat, as well as that of one who celebrates a horse-sacrifice, each year, for a hundred years, is equal. (76)

The merit, which one acquires by renouncing meat-diet, can not be acquired by living on holy fruits or flowers; even a forest-dwelling hermit fails to acquire that by living on *Nivâra* grains (77) The animal

* According to the S'ruti, flesh is the product of the menstrual blood of the mother, the latter being always impure.—(Nanda)

whose meat I take in this world shall eat my flesh in the next. This is the etymology of the term *Mânsa* (meat) as given by the wise (78)

CHAPTER LI.

A STEALER of gold, owned by a Brâhmaña, and less than eighty *Ratis* in weight, shall make over a club to the king, confessing his own guilt. (1) Killed, or struck (by the king with that club) he shall be purified. (2) Or he shall do a *Mahâvrata* penance, for twelve years, (3) Like the man who appropriates a trust property (to his own use). (4) A stealer of paddy or wealth shall practise a *Prâjapatiyam* penance for a year. (5) He, who steals another's slave, whether male or female, or (takes wrongful possession) of a field, or of a tank, belonging to another, shall practise a *Chandrâxana* penance. (6) He, who steals an article of small value, shall do a *Santapanam* penance. (7) He, who has stolen articles of confectionary, solid food, drinks or cordials beds, cushions, fruits, edible roots (vegetable tubers), or fruits belonging to another, shall take the *Panchagavyam* composition. (8) He, who has stolen hays, wood, trees, dry food, treacle, leather, cloth or meat (belonging to another) shall fast for three days. (9) A stealer of gems, pearls, corals, copper, silver, iron, or Indian-bell-metal (white copper) shall live on particles of rice for twelve days. (10) He, who has stolen a cotton, silken, or woolen cloth, shall live on milk for three days. (11) He, who steals an animal with cloven or uncloven feet, shall fast for three days. (12) He, who has stolen a bird, or a scent, or a rope of thread, or an article made of

Bamboo (such as a winnow, etc.) shall fast for one day. (13)

A stealer shall any how make over the stolen good to its rightful owner, and then practise a penance for the expiation of the sin.* (14)

The man, who has stolen any article, by transgressing the injunctions of the moral codes, shall be bereft of that particular article in his next existence, in whatever caste he may be reborn. (15)

Inasmuch as the life, virtue and desire (of a man) are based on wealth, by all means one should refrain from destroying (robbing) other men's wealth. (16)

Of a thief and a destroyer of animal-life, a thief shall come to greater grief. (17)

CHAPTER LIII.

HAVING visited the bed of a forbidden woman, one, clad in a garment of bark, shall practise a *Prájápatyam* for a year, in the forest, in the manner of a *Mahā-Vrata*, penance. (1) Similarly, after having gone unto another man's wife. (2) Having had incest with a cow, one

* The text has *Dattvairápahritam Dravyam dhanikasyāpyu-*
pdyatah, Prāyas'chittumtatah Kurydt Kalmashasyāpanutteya—
 which implies the sense that the performance of an expiatory penance by a thief is entirely contingent upon his any how restoring the stolen article to its rightful owner, which is primarily obligatory. By any means he must first restore the stolen thing to its owner, failing which he is not even competent to do the penance of atonement. The loss of the owner must be first made good, and then, and then only the thief can seek absolution. Jolly has translated it as “though a thief may have restored to the owner the stolen property, he must still perform a penance.”

shall practise a *Govrata* penance. (3) For holding sexual intercourse with a man, for unnatural crimes with a woman, for practising self-abuse, for holding sexual intercourse in water, by day, or in a bullock-cart, a man shall bathe with all his clothes on. (4) By holding sexual intercourse with a Chandala woman, one becomes equal with her in caste. (5) For holding intercourse (unwares) with her one shall practise two *Chandradyanas*. (6) A single *Prdjāpatyam* for holding sexual intercourse with a beast or with a prostitute. A woman, defiled only one time, shall practise the same penance as laid down in respect of a man going unto another man's wife. (7—8)

The sin, which a Brāhmaṇa committs by going unto an adulteress who has forsaken her husband (*Vrishali*),* for one night, he can only extinguish by living on alms and constantly repeating the *Gāyatri* for three years. (9)

CHAPTER LIV.

If a man associates with a sinner, he must do the same penance as the sinner himself (1) A Brāhmaṇa

* The term *Vrishali* may either mean a Sudra woman, or woman in her menses, or a barren woman, or an unmarried girl of twelve years of age, or an unmarried girl remaining in her father's house in whom menstruation has commenced, or a mother of a still-born child, or a faithless wife. The guilt contemplated in the text is committed by holding sexual intercourse with an adulteress as Yama, after discarding the different meanings of *Vrishali*, has very explicitly laid down (*Vide Yama Samhitā Chapter I. V. 27*). Jolly has translated *Vrishali* as a *Chandala* woman, which is incorrect.

She, who deserts her own faithful husband and commits adultery with another is called a *Vrishali*. *Vrishali* is not a Sudra woman *Yama Samhitā Chapter I. 27*.

who has drink water from a well in which a five-toed animal has perished, or which has been extremely defiled, shall fast for three days. (2) A Kshatriya shall fast for two days. (3) A Vais'ya for one day only. (4) (And) a Sudra shall take his meal in the night* (under the circumstances). (5) All of them (except the S'udra) must take *Panchagavyam* at the close of the penance. (6) If a S'udra drinks *Panchagavyam*, and if a Brāhmaṇa drinks wine, both of them will go to the great howling hell (*Mahā-raūravam*). (7) A husband, failing to visit his undiseased wife during her menstrual period,† excepting the days of Parva, shall fast for three nights. (8) A false witness shall do the penance of a Brahmanicide (9). He, who, after defecation or urination, has failed to wash the orifices of the organs (concerned) with water, shall bathe with all his clothes on, and perform a *Mahā-Vyāhṛiti Homa*.‡ (10) He, who has held sexual intercourse§ after sun-rise, shall bathe with all his clothes on, and repeat the *Gāyatri* one hundred and eight times. (11) Having been bitten by dog, a jackal, a domestic pig, an ass, an ape, a crow, or a public prostitute, one shall approach a current stream of water and practise sixteen *Prāṇāyāmas*. (12)

* The text has *Naktam*, which means a *Nakte-Vratam*, or taking a meal in the night. Jolly has translated it as "fast for a night."

† The *Ritukāla* or menstrual period during which sexual intercourse with a wife is recommended lasts for twelve days from after the fourth day of the monthly flow.

‡ According to Nanda Pandit the particle "cha" implies that he shall also touch a cow. Jolly has translated *Anubaka* as without water being near.

§ The text has *Nirmukta* which means who has spent himself. Jolly has translated the term as "surprised asleep," which may be equally correct.

He, who has neglected (deserted) his Vedas and sacred fire, shall thrice bathe, and sleep on the bare floor, and take a single meal obtained by begging, each day, for a year. (13)

For setting one's self up by false statements, and for falsely accusing or abusing one's Guru, he must live on milk, for a month. (14) An atheist, a man who lives the life of an atheist,* an ungrateful person, a trader who uses false weights, or one who deprives the livelihood of a Brāhmaṇa, shall live on alms for a year. (15) An unmarried elder brother whose younger brother is married, a younger brother who gets himself married before his elder, an unmarried elder sister whose younger sister is married, the relative who gives such a girl in marriage, and the priest who officiates at the ceremony, shall perform the *Chāndrāyanā* penance. (16) He, who sells living creatures, land, religious merit and *Soma*, must perform the *Tapta Krichchha*. (17) He, who sells, ginger, cereals, scents, flowers, vegetable roots, leather, ratan, beans, skeletal bones, hair, ashes, husks, skulls, milk, sesame-cakes; sesame, or oil, shall practise a *Prājāpatyam*. (18) He, who sells S'leshimātaka fruits, shellac, wax, shells, tin, mother of pearls, lead, steel, Audumvara, and articles made of rhinoceros-horns, shall practise a *Chāndrāyanā* penance. (19) He, who sells red-clothes, cochineal tint, gems, scents, treacle, sweet juice or wool, shall fast for three days. (20) He, who sells meat, salt, shellac, or milk, shall practise a *Chāndrāyanā*. (21) He should be re-initiated with the thread. (22) For riding an ass

* Several editions read *Vāhyādh*, which means lowcaste people who live outside the precincts of a town or village. Jolly has adopted this reading.

or a camel, or for bathing, sleeping, or eating naked one shall practise three *Prāṇyāmas*. (23)

A recipient of improper gifts, or of gifts from unworthy persons, is purified by repeating, three thousand times, in an intent spirit, the *Gāyatri Mantra*, by living in a cow-pasture for a month, and by subsisting on milk for three days. (24)

He who has officiated as a priest at the sacrifice of one who is not fit to be so served, he who has performed the funeral rite for a stranger, he who has practised a magic of destruction, and he who has celebrated an *Ahina** sacrifice, shall regain his purity by practising three *Krichchha* penances. (25)

Those whose rites of *Sāvitri* initiation have not been performed at proper times (*Vrātyas*) shall be caused to practise three *Krichchha* penances, and shall be again duly initiated with the thread. (26)

The same penance should be done by twice-born ones, seeking to atone for having done improper acts and for having neglected the duties of Brāhmanism. (27)

Brāhmaṇas, who have earned money by condemnable means, shall regain their purity by renouncing that money, as well as by doing penances and repeating the sacred Mantras. (28)

For omitting to perform acts, performances of which are enjoined as daily obligatory by the Vedas, as well

* An *Ahina* sacrifice, according to Nanda Pandit, is one connected with repeated drinking of Soma-Juice and lasting from two to twelve days. Medhātithi in his commentary on the *Māṇi Samhitā* (Chapter XI 198) describes it as a sacrifice extending over two days or more. Kulluk (*ibid*) states that it lasts for three days or more and is alleged in the Vedas to cause impurity.

as for breaking the vow of *Snātaka*, fasting is the only atonement. (29)

For aiming, or raising a stick against a Brāhmaṇa, a *Krichchha* penance must be performed; for striking him, an *Ati-Krichchha* penance; for fetching blood on his person, a *Krichchhāti Krichchha* penance. (30)

Let the virtuous have no dealings with the unexpiated sinners who have not practised the proper penances of atonement, nor speak lightly of them after they have performed such penances. (31)

A virtuous person shall never associate with a killer of an infant, of a woman, or of a person taken under protection, nor with an ungrateful wretch, even after they have performed proper penances for their guilt. (32)

Infants under sixteen years of age, old men of eighty years, women, and sick folks shall do only half of the penance enjoined to be performed for the crime they are guilty of. (33)

For the expiation of crimes not herein specially provided for, expiatory penances should be laid down in consideration of the age of the penitent and the nature of the crime he is guilty of. (34)

CHAPTER LV.

Now about the expiatory penances for crimes committed in secret. (1) A killer of a Brāhmaṇa shall take an ablution in a current stream of water, and practise sixteen *Prāṇyāmas*, and live on a *Havishya* meal, once a day, for a month, whereby he will be purified. (2) At the close of the penance he shall make the gift of a

milch cow (3) A drinker of spirituous liquors is purified by practising the vow of *Aghamarshanam*. (4) A gold-stealer is purified by ten thousand times muttering the *Gāyatri*. (5) One who has defiled the bed of his preceptor will be purified by muttering the *Purusha Suktam* and performing a *Homa*, after having fasted for three days. (6)

As a horse-sacrifice, the king of sacrifices, removes all sin, so *Aghamarshanam Suktam* extinguishes all sin. (7)

Let a twice-born one practise *Prāṇāyāma* for the extinction of all sin; all the sins of a twice-born one is consumed by the (fire of) *Prāṇāyāma*. (8)

With his breath-wind held in suspense let a twice-born one thrice recite the *Gāyatri* with the *Vyākritis*, *Pranava* and *Gāyatri Siras* (mantras), this is called *Prāṇāyāma*. (9) .

The lord of created beings ((*Prajāpati*) milched "A," "U," and "Ma," the component letters of the *Pranava* (*Om*) and the "Bhu," "Bhuva" and "Sva," (the *Vyāhrritis*) from the three *Vedas* as their essence. 10

Prajāpati, the supreme lord of the universe, milched the three feet of the *Gāyatri* (running as) *Tat*, etc. from the three *Vedas*. (11)

By muttering this sound (*Om*) and the *Gāyatri* preceded by the *Vyāhrritis*, at morning and evening, each day, one acquires the same religious merit which a Veda-knowing Brāhmaṇa acquires by reading the three *Vedas*. (12)

By muttering this trinity of *Mantras* (*Gāyatri*, *Pranava* and *Vyāhritti*), for a thousand times, outside the village, a man is enabled to cast off all sin in the course of a month as a snake casts off its slough. (13)

A Brāhmaṇa, a Kshatriya and a Vaishya; bereft of this trinity of Mantras, and of their daily religious duties at the proper time, become condemnable in the society of the virtuous. (14)

The three great *Vyāhṛiti* Mantras, as well as the *Tripadā* (three-footed) *Gāyatri* preceded by the eternal *Pranava* should be regarded as the mouth of (way of attaining) *Brahma*. (15)

He, who unremittingly mutters the *Gāyatri Mantra*, each day, for three years, becomes ethereal as the sky and light as the air* and attains the Supreme *Brahma*. (16)

The single-lettered (*Mantra, Om*) is the supreme *Brahma*; *Prāṇayāma* is the greatest of all penitential austerities; nothing is greater than the *Sāvitri* (*Mantra*), truth-speaking is greater than the vow of reticence. (17)

All the Vedic rites of *Homa, Japa* etc., are perishable; eternal and undecaying is the *Pranava*, the exponent of *Brahma*, the lord of beings. (18)

Japa-yajnas (sacrifices of mental repetitions of *Mantras*) are ten times greater than ritualistic sacrifices (*Vidhi Yajnas* such as *Darsha Paurnamāshi* etc.) mentioned in the Vedas: Low-mutterings of *Mantras* (*Upāṅshu-Yapa*) are a hundred times, and mental recitations of *Mantras* are a thousand times more meritorious than the *Vidhi-Yajnas*. (19)

The four Pāka-Yajnas† which are so intimately con-

* The text has *Vāyu-Bhuta, Kha-Murtimān*. It means that the votary can go anywhere he pleases like the air and assume any shape or become bereft of all forms like the ether.

† The four Pāka-Yajnas, according to Nanda Pandit, are the offerings to gods, to all beings, to manes, and to men, together with the offering to *Brahma*.

connected with and included within the *Vidhi-Yajnas*, do not rank a sixteenth part of the *Japa-Yajnas* in respect of merit. (20)

Undoubtedly a Brāhmaṇa may obtain final emancipation by dint of this *Japa* alone, inasmuch as there is a dictum in the Veda that, "such a Brāhmaṇa, friendly to all, becomes merged in the supreme Brahma." (21)

CHAPTER LVI.

Now then follow the purifying Mantras from all the Vedas. (1) By muttering which, or reciting which at a burnt oblation, twice-born ones are freed from all sin. (2) (They are the) *Aghamarshanam*. (3) *Devakritam*. (4) *Suddhavatya*. (5) *Taratsamandiyam*. (6) *Kushmāndyah*. (7) *Pāvamānyah*. (8) *Durgasdvitri*. (9)

Kulluk following *Devapala* in his commentary on the Kāthaka *Grihya S'utra* excludes the last (offering to Brahman) from the list of Pāka-yajnas. Similarly we find, only four Pāka-Yajnas mentioned in the *Grihya S'utras* of Kausika, Parāśara and Sāṅkhāyana. Pāka-Yajnas are mentioned in the text as opposed to *Vidhi-yajnas*, sacrifices prescribed by the Vedas, probably because the latter are offered in the triad of sacred fire, whereas the Pāka-Yajna in its narrower sense denotes the oblation offered in the domestic fire (Gārhapatyāgni).

3 Rig-Veda, X. 190. 1.

4 Vājasaneyi Samhitā, VIII. 13.

5 Rig-Veda, VIII. 84, 7-9.

6 Rig-Veda, IX. 58.

7 Vājasaneyi Samhitā, XX. 14-16.

(Taittiriya Aranyakam, X. 3-5.)

8 The term Pāvamānyah ordinarily denotes the ninth book of the Rig-Veda, but according to Nanda Pandit it has reference to Taittiriya Brāhmaṇa, I. 4, 8.

9 Rig-Veda, I. 99, 1.

Atishangdāh. (10) *Padastobhah.* (11) *Vyāhṛiti sāmans.* (12) *Bhārundāni.* (13) *Chandra Sāmans.* (14) *Puru-*
shavrata Sāmans. (15) *Avingam.* (16) *Bṛhaspatyam.* (17) *Gosuktam.* (18) *Ashva-Suktam.* (19) *Chandra*
Sukta Sāmans. (20) *Sāta-Rudriyam.* (21) *Atharva-*
sīras. (22) The three *Suparnas.* (23) *Mahā-Vratam.* (24) *Nirāyaniyam.* (25) and *Purusha-Suktam.* (26) The three *A'jyadohas*, the *Rathāntaram*, the *Agni-*
Vratam, the *Vāmadeva* and the *Vrikhat sāma*. These

10 Sāma-Veda, II. 47—49.

11 Sāma-Veda, II. 578—580.

12 The *Vyāhṛiti Samans*, i.e., *Bhuh*, *Bhuvaḥ*, *Svah*, *Sat�am* and *Purushah*.

13 Bhārundah is the name of certain Sāmans twenty-one in number which begin with the words *yat te Krishna Sākuna* (Rig-Veda, X. 16.6). The verse quoted by Nanda Pandit does not occur in the *A'ranyakāṇa* as alleged by him, Jolly says that "the Sāmans called *Ekavimsatyanugdā* are meant which are found in that work though they do not contain the verse referred to."

14 Sāma-Veda, I. 147.

15 *A'ranyakā Samhitā*, IV. 33, 34, in Goldschmidt's Edition, Rig-Veda, X. 90, I, 4,—Jolly.

16 Sāma-Veda, II. 1187.

17 Sāma-Veda, I. 91.

18 Sāma-Veda, I. 122.

19 The same text as in the fore-going S'utrā.

20 Sāma-Veda, I. 350. Nanda infers from a passage of Vāshishta (XXVIII. 12) that "Cha" refers to Sāma-Veda, II. 812, and I. 153.

21 Kāthaka, XVII. 11—16.

22 The text begins with the words *Brahmā Devānām prathamah Sambabhuva* (Brahmā rose first among the gods).

23 Taittiriya *A'ranyakam*, X. 48—50.

24 Sāma-Veda, I. 91.

25 Taittiriya *A'ranyakā*, X. Passim.

26 Rig-Veda, X. 90, 1. The particle "Cha" refers to Rig-Veda, X. 71 and I. 90; 6—8.

Mantras, chanted (by them) tend to purify all creatures ; and their chanter is enabled to recollect the incidents of his past existences, if he so desires it. (27)

CHAPTER LVII.

Now the following should be avoided. (1) *Vis.* the *Vratyás* (or twice-born ones not initiated with the thread at the proper time and within the proper age-limit) (2) The degraded. (3) Those whose fathers and mothers are impure. (4) The Food of all these persons must not be taken, nor gifts be accepted from them. (5) Cease to have any connection whatsoever with the gifts of persons from whom gifts may not be accepted. (6) The *Bráhma* energy of a Bráhmaṇa is extinguished by accepting gifts. (7) He, who accepts the gift of an article, of the mode of accepting which he is ignorant, is drowned with the giver in hell. (8) He, who, although worthy and capable of accepting a gift, refrains from receiving the same, goes to the region of givers (after death.) (9) One shall not refuse to accept the gifts of fuel, water, roots, fruit, refuge, meat, honey, beddings, cushion, chambers, flowers, milkcurd and edible plants when voluntarily offered (by their givers). (10)

A man, invited and pressed to take alms, may safely accept alms even from the miscreants. It carries the sanction of *Prajápati*. (11)

His manes do not eat for fifteen years the food offered by a man who refuses to accept such a gift, nor

27 Sáma-Veda I. 67, Sáma-Veda, I. 233, Sáma-Veda, I. 27, Sáma-Veda, I. 169, Sáma-Veda, I. 234.

does fire convey the libations offered by him to the gods. (12)

For appeasing the hunger of one's *Gurus* and servants, as well as for the purpose of making offerings to one's gods and departed manes, one may accept a gift from any person whatsoever, but one must not satisfy one's self with that. (13)

Even for these purposes, one, capable of accepting the gifts of those kinds of article, must not accept them from unchaste women, from eunuchs, from the degraded or from one's own enemies. (14)

On the death of one's own parents, or in the event of one not residing in the same house with them even when they are alive, one, seeking one's own subsistence, shall take gifts only from the virtuous. (15)

One who ploughs the ground for half of the crop and gives the other half to the king or to the owner of the land (*Ardhika*), a *Kula-mitra* (lit. a friend of the family), one's own slave, a cow-herd, or a barber, as well as he who surrenders himself saying, I am your slave—the food of these persons, even if they are Sudras, may be taken.* (16)

* The castes mentioned in this Sutra are not properly S'udras but offspring of unions between parents of different castes. According to the Agnipuranam most of the Sankara Jātis (mixed castes) or S'at S'udras are the offspring of unions between twice-born fathers and S'udra mothers. There we find that Nápitas (barbers) are the son of a Bráhmaṇa father by a potter (Kumbhakára) mother, herdsmen being, according to Parás'ara, the offspring of a Kshatriya by a S'udra damsel. Nanda considers that by the use of the particle "Cha" potters are also intended. A different interpretation of the text has been given in the Parás'ara Samhita, though Kulluk Bhatta and Mitáksharā have both dis- sented from that view.

CHAPTER LVIII.

Now the Householders have three kinds of property. (1) (*vis*) white, mottled and black (2) A religious (rite) done with the white property by a man in this life confers upon him divinity (in the next) (3) That, done with the mottled property, serves to impart him human existence (4) That, which is done with the black property, makes him reborn as a beast (5) Property acquired by all (castes) by plying their proper and respective works or professions is called white property. (6) Property acquired by a member of any superior caste by following the profession of the next inferior caste is called mottled property. (7) Property acquired by a member of superior caste by following the profession of castes, by two or more degrees lower than his own, is called black property. (8)

Property inherited by a right of succession, or obtained as presents of love or affection, or obtained with a wife (marriage-dowry) is white irrespective of castes. (9)

Property acquired as a bribe or hush money, as well as that acquired by selling articles which ought not to be sold, or as the price of a favour or good turn done to a man (*lit.* the price of a benefit) are called mottled (*S'avalam*) property. (10)

Property acquired by gambling, by theft, by robbery, by deceit, by manufacturing artificial gold, or by sycophancy (*lit.* blowing chowries unto a rich person) is called black wealth. (11)

The work done by a man with any of these kinds of property bears him the like fruit both in this world and the next. (12)

CHAPTER LIX.

LET the master of a house-hold perform the *Paka-yajnas** in his nuptial fire. (1) Both at morning and evening he shall perform the *Agni-hotra* sacrifice. (2) He shall make burnt offerings to the gods (failing to cast libations of clarified butter in the manner of an *Agni-hotra*). (3) Let him do the *Darsha-Purna Mâshî* sacrifices on the days of the new and the full moon. (4) In each solstice let him offer the *Pashu bandha* (animal sacrifice). (5) In autumn and summer let him perform the *Agrayana* sacrifice, (6) or when the barley and paddy are found to ripe. (7) Persons with stores of paddy (food grain) enough to provide them for more than three years shall do the *Soma* sacrifice, once a year. (8—9). Short of money, a house-holder shall do a *Vais'vânara* sacrifice. (10) Food obtained from S'udras must not be used in a sacrifice. (11) Money obtained by begging for the celebration of a sacrifice should be all spent in its celebration. (12) Libations of clarified butter should be cast in the fire for the *Vishvedevas*, morning and evening. (13) Let him give alms to an ascetic (14) By giving alms to the reverential persons one acquires the merit of making the gift of a cow. (15) In the absence of an ascetic, the food (kept for him) should be given to a cow. (16) Or cast in the fire. (17) If there is food in the house, after the master has taken his meal, let not a beggar be turned away from the door. (18) Pestle and mortar, the grinding slab, the oven, the pitcher, and the broom—these are the five

* Nanda interprets it as *Vais'vâdava*, *S'revandharmas* and similar sacrifices. *Paka-yajnas* denote all those sacrifices which may be done in the household fire and do not require the kindling of the triad of sacred fires.

animal-killing places in a house-hold (*lit.* of the master of a house). (19) For the expiation of sins let him do a *Brahma* sacrifice, a *Deva* sacrifice, a *Bhuta* sacrifice, a *Pitri* sacrifice and a *Nara* sacrifice, each day. (20) Reading the *Vedas* is called *Brahma* sacrifice. (21) Burnt offerings to gods constitute a *Deva* sacrifice. (22) Oblations of food offered unto all creatures constitute a *Bhuta-yajna*. (23) Libations of water offered to one's manes constitute a *Pitri-yajna*. (24) Hospitality to all chance-comers in the house is called *Nri-yajna*. (25) He who does not offer food to the gods, to *Atithis*, to his manes, to his servants (dependants) and to his ownself does not live, but merely breathes. (26)

[The three orders of ascetics, *viz.*,] *Brahmachārins*, *Yatis* and *Bhikshus* derive their sustenance from the order of the house-hold, hence a house-holder must not dishonour them when they are arrived at his house. (27)

The *Rishis*, the manes, the gods, i.e. creatures, and the *Atithis* all look to the house-hold for sustenance; hence, the order of house-holders is the best of all other orders of life. (28)

Following pursuits of virtue, wealth and desire, constant distribution of food, worship of the gods, honouring *Brāhmaṇas*, studying the *Vedas* and propitiating the manes are the duties, by duly discharging which, a house-holder comes by the status of *Indra*. (29)

CHAPTER LX.

RISING from his bed in the *muhurta* sacred to *Brahman* (forty-eight minutes before sun-rise) let him void excrements. (1) Facing the south by the right and

the north by the day and in the either twilight. (2) Not in a covered ground. (3) Nor on a ploughed field (4) Nor in the shade of a sacrificial tree. (5) Not on the field of an alkaline soil. (6) Nor on grassy ground. (7) Nor on grounds in which lives any animal. (8) Not in a hole. (9) Nor on an ant-hill. (10) Not on a path. (11) Nor on a high road. (12) Not on another man's excrements. (13) Nor in a garden. (14) Nor close to a garden or tank. (15) Nor on charcoals. (16) Nor on ashes. (17) Nor on cow-dung. (18) Nor in a pasturage. (19) Nor in the sky. (20) Nor in water. (21) Not facing the sun, the moon, the fire, or the wind, or a Guru, or a woman, or a Brâhmana. (22) Nor without covering the head (23) Having rubbed the anus with earth or brick (dust) and caught hold of his urinary organ with his hand, he shall rise and then, cleanse himself with earth and water, enough to remove the smell and moisture* (24) The orifice of the urethra, should be rubbed once with earth; the anus, twice; the left hand, ten times; the palms of two hands, seven times and the two feet, three times. (25) This is the purification for house-holders; twice as much purification, should there be for Brahmachârins, thrice as much for forest-dwelling hermits, and four times as much for Yatis (the fourth order of ascetics).

CHAPTER LXI

Do not use a tooth-cleanser of Palasha-twigs. (1) Nor one of a Shleshmântaka, Arishta, Vibbhitaka, Dhava

* According to Raghunandana this rule holds good in respect of uninitiated house-holders.

or Dhanvana tree. (2) Nor that of a Vandhuka Niigundi, Shigru, Tilva or Tinduka tree. (3) Nor that of a Kovidāra, Shamī, Pilu, Pippali, Ingudi or Guggula tree. (4) Nor that of a Pārihhadra, Amrika, Mochaka, Shālmali or Shana tree. (5) Nor a (twig) of sweet taste. (6) Nor one of an acid flavour. (7) Nor that, half of which is dry. (8) Nor one borrowed with holes (9) Nor one having a putrid smell. (10) Nor one that is shiny. (11) [One should not use a tooth-twig] facing the south or the west. (12) One should use (lit eat) a tooth-twig facing the north or the east. (13) A twig of a Vata, Asāna, Arka, Khadira, Karanja, Vadara, Sarja, Nimva, Arimoda, Apāmarga, Mālati, Kukubha, or Vilva should be used. (14) One that has an astringent bitter and pungent taste. (15)

Each morning, one shall silently use a tooth-twig to the length of twelve fingers inclusive of the brush-like part at its end, and having a girth equal to that of the top of a small finger. (16)

Then having taken (used) and washed that with water, he shall deposit it in a clean place ; one shall not use a tooth-twig* on the day of the new moon. (17)

CHAPTER LXII.

Now at the root of the first phalange of his small finger lies the *Prājāpatyam tirtham* (place sacred to *Prājāpati*) of a twice-born one, the *Brāhma tirtham* (place sacred to Brahmā) at the root of his thumb. (1—2)

* *Danta Kāshtha*—The twig of a tree bitten into the shape of a brush and used for the purposes of a tooth brush.

The *Daivam tirtham* (places sacred to the Gods) at the tips of his fingers. (3) And the *Pitri tirtham* (place sacred to the manes) at the root of his second finger. (4) With his hand placed inside his thigh, and seated at a pure spot, in a happy mood of mind, and then thinking of no other object, and with his face directed towards the north or the east, he shall rinse his mouth with water that is neither hot nor boiled, bereft of froths, not brought by any S'udra, nor with one hand, and free from alkali. (5) He shall thrice rinse his mouth with the *Brahma tirtham* described above. (6) Twice rub his lips. (7) And touch his heart and head and the ducts of his organs (ears, eyes and nose) with the water. (8)

Brāhmaṇas, Kshatriyas, and Vais'yas are purified by sipping water, enough to respectively reach down to their hearts, throats and palates; women and S'udras are purified by sipping water enough to moisten their lips.* (9)

CHAPTER LXIII.

FOR the wherewithal to perform religious sacrifices a Brāhmaṇa shall resort to the king. (1) Do not travel alone on the road. (2) Nor in the company of the wicked. (3) Nor with the S'udras. (4) Nor with one's enemies. (5) Nor in the too early morning. (6) Nor late in the evening. (7) Nor during either twilight. (8) Nor at noon. (9) Nor by the side of water. (10)

* According to Mitāksharā women and S'udras are purified by sipping water enough to moisten their palates.

Nor too hastily. (11) Nor by the night. (12) Nor carried by vicious, diseased or tired beasts of conveyance. (13) Nor by an animal having a less limb. (14) Nor by wild animals, (15) nor by cows (bullocks), (16) nor boisterous beasts. (17) Before giving barley and water to the beasts of conveyance, let him not appease his own thirst and hunger. (18) Do not lie at the crossing of roads, (19) nor under a tree in the night, (20) nor in a deserted or solitary chamber, (21) nor on grass, (22) nor in the room where beasts are penned, (23) nor on hair, husks, skulls, skeletal bones, ashes, or charcoals, (24) nor on *Kārpāsa* seeds. (25) Let a man circum-ambulate a meeting of roads, (26) a divine image, (27) a known Vanaspati, (28) fire, Brāhmaṇas, prostitutes, a water-filled pitcher, a mirror, an umbrella, a flag, or a banner, a Vilva tree, Vardhamāna tree, a Nandāvarta (a particular kind of royal palace). (29)

As well as a palmyra-fan, a chowrie, a horse, an elephant, a goat; a cow, milk-curd, milk, honey, white mustard seeds, a lyre, sandal paste, arm, moist cow-dung, fruit, flower, moist potherbs, Gorochanā (pigment obtained from ox-bile) and sprouts of Durva grass. (31) Similarly, (he shall circum-ambulate) a turban, ornaments, gems, gold, silver, cloth, carts and meat. (32) Seeing earth kept in an ewer and containing all kinds of cereals, an animal tied to a tether, an unmarried girl and fish he shall start on his journey. (33) Having seen an insane, intoxicated or deformed person he shall turn back in his journey (34) As well as those who have purged, vomited or shaved their head and dwarfs, and persons, wearing dirty clothes or clotted hairs. (35) Similarly, having seen persons clad in *Kashāya* (yellow-tinged) or dirty clothes as well as Kapilas, [barren women, eunuchs, haunch-backed

persons one shall refrain from starting on a journey (36) Similarly (having seen) oil, treacle, dry cow dung, fuel, weeds, Palasha leaves, ashes, charcoals. (37) Likewise having seen salt, eunuchs, urine, impotent persons, cotton thread, and persons with dishevelled hair or feet bound in chains. (38) The sight of a lyre, of a sandal-paste, of moist pot-herbs, of a turban, of an ornament, and of an unmarried virgin is recommended. Never assail the shadow of a divine image, of a Brahmana, of a Guru, of a twany-coloured person or of an initiated person with your feet. Never touch with your feet spittings, vomitings, blood, urine, ordure, or bathing of another. (41) Never leap over the tether of a calf. (42) Do not run while it rains. (43) He must not cross a river without need. (44) Nor without first having offered libations of water unto the gods and his manes. (45) Nor swim across a river with his arms. (46) Nor in a leaky boat. (47) He must not stand on the border of a swampy ground* (48) He must not look into a well (49) Nor leap over it.†

He must make way for an aged man, for one carrying a load, for a king, for a *Snataka*,‡ for a sick person,

* The text has *Nachchha kulemadhitishet*: *Nachchha Kulam* means the edge or border of a swampy place or a watery ground. Jolly has translated it as on the bank of a river.

† The text has *Na Kupat Langkayet* which Jolly translated as cross it (pool) by swimming through it or in any other way. The sense of the Sutra implying the prohibition of leaping over a well (*Kupa*) is obvious.

‡ Nanda quoting the *Grhya sutras* mentions three kinds of *Snatakas* viz (1) *Vidya Snataka* (those who bathe after having studied the *Vedas*) *Vrata Snatkae* (those who bathe after performing any *Vratas*) and *Ubhaya Snatkae* (those who bathe after having studied the *Vedas* and completed the *discreet vows of student*).

for a woman, for a bridegroom, and for a carter*. All of [these persons (meeting together) must make way for a king ; and even a king must make way for (lit honour) a *Snātaka*. (51)

CHAPTER LXIV.

He must not bathe in another man's pool. (1) In the absence of a pool of his own let him first lift five handfuls of earth from (another man's pool) and bathe therein. (2) He must not bathe while suffering from indigestion (3) Nor while feeling ill or indisposed (4) Nor naked.† (5) Nor at night. (6) Except on the occasion of a lunar eclipse. (7) Nor during either twilight. (8) Let a morning-bather bathe when the east is lighted up with the red glow of early dawn. (9) Let him not shake his head after bathing in order to shake off the water from his hair. (10)

He must not brush off the water with his hands, or wipe it off with the wet cloth, after bathing. (11) Nor touch any oleaginous substance.* (12) Nor put on an unwashed cloth which he had previously worn. (13) Let

* The text has *Chakri*. Jolly has translated it as one riding in a carriage.

† According to Bhrigu and Gobhila, it includes besides one who is wholly undressed one without his upper garment, one who has dirty clothes on, one clad in lower garments of silk only, one who wears a greater number of clothes or double clothing, or one who wears a piece of cloth only on the pudenda.

* Raghunandana, the founder of the Bengal school of Smritis ; reads the Sutra as *Natsilamvā Samspris'et*. (He must not touch oil,

him tie a turban round his head and put on a pair of clean, washed cloths (upper and lower sheets) after bathing. (14) And not speak with a member of any Mlechchha or low caste. (15) He must bathe in a fountain, or in a natural reservoir of water, or in a tank. (16) Stagnant water is holier than water lifted up (from a pool or well.) Fountain-water is holier (more purifying) than stagnant water. River-water is holier than fountain-water, the water collected by Vasishtha or any other holy sage is holier than river-water, and Ganges-water is the holiest of them all. (17) Then having removed the dirt of his body with earth and water, he shall plunge into the water and invite (invoke) the Tirthas (holy pools) therein by reciting the three Richs commencing with *Apohishtā*, etc.,* or the four Richs commencing with *Hiranya varna*,† or the one running as *Idam Apah*‡ *Pravahata Iti*. (18) After that, immersed in water, he shall thrice recite the *Aghamarshanam Suktam*. (19) Or the *mantra* running as *Tad vishnoh Paramam-Padam*.§ (20) Or the *Drupada Gāyatri*.|| (21) Or the *Anuvāk* running as *Yunjati Manah*.|| (22) Or the *Purusha Suktam*. (23)

* *Apohishta Mayo bhuva*—Rig Veda X 9. 1-3. Ye waters are etc.

† *Taittiriya Samhitā* V. 6, 1, 1-2. The golden coloured waters etc.

‡ Carry away all that; ye waters. Rigveda: I. 23. 22

§ Rigveda I. 22. 20. That most exalted step of Vishnu, etc.

|| *Drupadādiva mumuchhāna*, etc., like one released from a stake (Drupada) Atharva Veda. VI. 81. etc., Cf. *Vājasaneyā Samhitā* XX. 20. and *Taittereya Brahmana* II. 4. 4. 9; 6. 6. 3.

|| Rigveda. V. 81. They get their minds devoted. etc.

After having bathed, and with the wet clothes on, let him offer libations of water unto the gods and manes,* while standing in water. (24) If he has changed his cloth (put on a dry cloth), (let him perform the *Tarpanam*) after having ascended the steps of the landing place.† (25) He must not squeeze his (wet) bathing garment before offering libations of water to the gods and manes. (26) Having bathed and sipped water, let him do the rite of *A'chamanan* in the orthodox way. (27) Let him offer a handful of flowers to the *Purusha* (supreme self or subjectivity) by reciting each verse of the *Purusha Suktam*. (28) (And) Handfuls of water after that. (29) First he must do the *Deva Tarpanam* (offer libations of water to the Gods) with the tips of his fingers known as the *Daiva-tirtham*. (30) After that the *Pitri-tarpanam* with the *Pitri tirtham*. (31) In these rites he must offer libations of water to the departed ones of his own family at the outset. (32) After that, to his agnates (Vandhus) and relations. (33) After that to his friends. (34) Thus one shall do the rite of bathing each day. (35) Having bathed he must mutter as many of the sacred *Mantras* as he will be capable of muttering. (36) He must unfailingly mutter the *Sávitri mantra* in special. (37). (And) the *Purusha Suktam*. (38) There is nothing more sublime than these two (*Sávitri* and *Purusha*

* the text has *Deva-Pitri tarpanam*. Joly has translated it as feed the Gods and manes. *Tarpanam*, although it literally means propitiation, consists in offering libations of water (containing sesame under certain circumstances) to the Gods and manes, as is known to all Brâhmanas and followers of Brahmanism.

† The text has *Trithamuttiryaya*. *Tirtha* means a stepping stone, a landing place. Jolly has translated it as "after having crossed the bathing place (and reached the bank") which may be anything else than the true import of the Sutra.

Suktam). (39) By bathing only a man becomes competent to do the *Daivas* and *Pitri* sacrifices, to mutter the sacred Mantras and to make gifts as laid down (in the *Smriti*). (40)

Darkness of complexion, misfortune, bad dreams and anxiety (lit oppressive thoughts) of a man are removed after he has bathed in water. This is the conclusion. (41)

He, who bathes, every day, suffers not the pangs in the mansion of death. Even a miscreant is purified by daily baths. (42)

—————

CHAPTER. LXV.

THEN after having bathed and properly washed his hands and feet and duly sipped water, a man must worship the God Vāsudeva, who is without origin or death, either in an image, or in a consecrated pitcher of water. (1) Life should be imparted to the image by reciting the Mantra running as *May Ashvinas* (the twin physicians of the Gods) give life to thee, etc. He shall invoke the (presence of the) deity (in the image, etc.,) by reciting the *Anavāk*, "may the mind be ready," etc., and thereafter make obeisance to the God (by lying on) his knees, elbows and head. (2)

He shall make the *Arghya* offering (to the deity) by reciting the three *Richas*, running as O ye waters, etc.; (3) The water for washing its feet, by reciting the four *Richas*, running as O ye golden coloured waters, etc. (4) He shall sip water by reciting the Mantra, O ye excellent

waters that extinguish all sin, etc.* (5) He shall offer the water for bathing by reciting the Rich, Carry, O ye waters etc. (6) With the one running as proud "of chariot horse, bull and hero" etc., the unguents and ornaments.† (7) With the one beginning with 'A youth, splendidly arrayed etc., a garment.‡ (8) With the Mantra beginning with "Blooming" etc., a flower§ (9). With the one beginning with "Thou art the destroyer of incense-stick," a burning incense-stick.|| (10) With the one beginning as thou art the light, the life (S'ukra) a lighted lamp.¶ (11) With the one beginning as "I praise Dadhikrāvan, a cup of honey (Madhu-parka).** (12) With the one beginning as Hiranya-garbha, etc., the offerings of edibles (Navidyu).†† (13)

Let him [offer chowries, fans, mirrors, umbrellas, drinking water and cushions to the divinity by reciting the Sāvitri Mantra. (14)

He, who wishes to obtain eternal status, must recite the Purusha Suktam after having thus worshipped (Vishnu) and let him cast libations of clarified butter in the fire by reciting the same Suktam. (15)

* Atharva Veda I. 6. 4.; XIX. 2. 2. Taitteriya Aranyaka VI. 4. 1. Nanda states that it is *Katha-S'akhiya*.

† According to Nanda this mantra also belongs to the *Katha* school, Jolly says he has not found it in the manuscript of *Katha*. It occurs in the Taittiriya Brahmana II 7. 7. 2. and the above translation is according to Sāyan's commentary on the work

‡. Rigveda. III. 8. 4.

§. Taittiriya Samhitā. IV. 2. 5.

Atharva Veda. VIII. 7. 27.

|| Vajasaneyi Samhitā I. 8. (cf. Mahidhara's commentary)

|| Vajasayana Samhita XXII. I.

** Rigveda. IV. 39. 6.

†† Rigveda X 121. 1-8.

CHAPTER LXVI.

ONE must not do the *Daiva* or *Pitri* rites with water collected at night. (1) He shall not offer an unguent to the deity which is bereft of Sandal-paste, musk, agolochum, Devadaru-wood, camphor, saffron, and nutmeg. (2) He shall not offer an Indigo-dyed cloth. (3) Nor an ornament made of artificial gold or imitation jem. (4) Nor a strong-smelling flower. (5) Nor a scentless one. (6) Nor one of a thorny tree or plant. (7) The white and sweet-scented flowers of thorny (trees or plants) may be given (to the deity). (8) Saffron and (red) lilies, although red coloured, may be offered. (9) Any product of animal body must not be used in substitution for a burning incense-stick. (10) Any oleaginous substance except oil and clarified butter must not be used for the purposes of a lamp. (11) The *Naividya* offering must not contain any forbidden article of fare. (12) The milk of a she-goat or of a she-buffalo, although otherwise not forbidden to be taken, must not be given (in the *Naividya*). (13) Likewise the flesh of a boar or of any five toed animal. (14) Self-controlled, pure, with calm of mind, and free from hurry or anger, let him offer all offerings to the divinity with all his thoughts intent thereon. (15)

CHAPTER LXVII.

THEN having swept the place all round the (cooking) fire, and sprinkled water over it, and spread the *Kusha* grass all round and sprinkled water over them, let him take the uppor-most part of all dishes and then offer (to the

following divinities) in the fire. (1) (viz., To Vāsudeva (to the all-pervading one), to Sankarshana (to the supreme and universal attraction), to Pradyumna (the extremely effulgent being), to Aniruddha (the unrestrained spirit,) to Purusha (the sujectivity), to Satya (truth), to Achyuta (the undecaying one), to Vasudeva (the all-embracing effulgence. (2) To Agni, to Soma, to Mitra, to Varuna, to Indra and Agni, to Vishvedevas, to Prājāpati, to Anumati, to Dhanvantari, to Vāstupati, and to the Svasti-Krit, Agni. (3) After that, he shall make offerings with what is left in the dishes. (4) After that, with cooked-rice (*lit.* edibles) and accessory edibles (*Upabhabkshyas*). (5)* To the north-east corner of the fire. (6) He shall make offerings to the presiding deities of bricks addressing them by their names such as to thee whose name is Amvā, to thee whose name is Dullā, to thee whose name is Nitatni, and to thee whose name is Chupanikā, to thee all. (7)

He shall invoke, circumambulate and make Vali offerings to Nandini, Subhagā, Stumangali, and Bhadrakāli, to the south-corner of the fire. (8) To Dhruva, to Shree, to Hiranyakeshi, and to the Vanaspatis on the supporting pole (main prop) of the room. (9) To Dharma (virtue), to Adharma (vice) and to Death at the threshold of the room. (10) To Varuna in the water-pitcher (*lit.* receptacle) (18) To Vishnu in the pestle and mortar. (12) To the Maruts in the grinding slab (13) To Vais'ravana, to Raja and to the ghosts over the terrace. (14) To Indra and his attendants

* Certain Editions read *Tarkshopatdrkshdbhydm* (to Tarksha and Uptarksha). Jolly has adopted this reading in his translation of the "Institutes of Vishnu." The Bhatapalli Manuscripts read the text as *Bahshopabhabkshdbhydm*, which we have adopted.

in the fore part of the fire. (15) To Yama and his attendants in its southern half. (16) To Varuna and his attendants in its back half. (17) To Soma and his attendants in its northern half (18) To Brahma and his attendants in its centre (19) Let him make *Vali* offerings to the firmament (Akasa) in the upward direction (20) To the spirits that stir abroad by day on the moor. (21) To the spirits that roam about in the night, at night. (22) Upon blades of Kus'a grass, with their blades turned towards the south, he shall offer *Pindas* (rice-balls) to his father, grandfather, great grandfather, mother, father's mother, and father's grandmother, mentioning their names, and Gotras (and appending the term *Svadhâ* thereto.) (23) He shall give unguents, flowers, burning incense sticks and *Naividya* (edible) offerings to the *Pindas*. (24) (And) utter benedictory Mantras after having placed a water-filled pitcher. (25) He shall offer *Vali* offerings to dogs, cows and *Swapachas* (the degraded) on the bare ground. (26) He shall give alms (to the poor). (27)* Great merit is obtained by harbouring *Atithis* (practising hospitality). (28) With the utmost care he shall attend to an *Atithi* arrived (at his house) in the evening. (29) Nor harbour a hungry (unfed) *Atithi* under his roof. (30)

As the Brâhmaṇa is the lord of all the social orders, as the husband of the wife, so the *Atithi* is the lord of the house-holder. (31) Worship of (hospitality to) the *Atithis* leads to heaven. (32)

An *Atithi*, who returns disappointed from the house

* According to Nanda Pandit the particle "Ccha" implies that he shall feed the Brâhmaṇas as well.

of a house-holder, takes away his religious merit and gives him his own sin in return. (33)

A Bráhmana, who stays for a single day (at one's house) is called an *Atithi*; he is called an *Atithi* from the fact of the uncertainty of his stay (*sthitis*). (34)

A Brahmana, who lives in the same village, or a Bráhmana who lives on his wits (*Sdngratika*), happening to arrive at the house of a man where he lives with his fire and wife, shall not be regarded as an *Atithi* (in that house.) (35)

If a Kshatriya chance to arrive at one's (Bráhmana's) house in the guise of an *Atithi*, one shall treat him to a sumptuous repast after feeding the Bráhmanas. (36)

Even if Vais 'yas, S'udras, and one's dependants chance to come to one's house as *Atithis* (chance-guests), one shall feed than in the company of his servants, showing them marks of utmost grace or kindness. (37)

If his other friends chance to come to his house, let a house-holder feed them sumptuously with cooked-food to the best of his ability in the company of his wife. (38)

A newly married daughter-in-law, an unmarried daughter, a sick female inmate of the house, an *exciseate*, all these a house-holder may feed without impugnity before feeding an *Atithi*. (39)

The imprudent one, who eats himself before feeding these persons, does not know at the time of eating that his body is being eaten by dogs and vultures. (40)

After first having fed the Bráhmanas and his own servants and dependants, let a house-holder and his wife take their meals after them all. (41)

After first having worshipped (offered cooked rice)

to the gods, manes, men, servants and house-hold gods, let a house-holder afterwards take his meal. (42)

He, who cooks (food) for his own exclusive use, eats sin the residue of the food (rice) cooked for the purposes of a sacrifice is called the true food by the wise. (43)

Neither by studying the Vedas nor by performing the *Agni-Hotra* sacrifice, neither by penitential austerities nor, by celebrating religious sacrifices, does a house-holder attain that elevated region (status) which he does by worshipping the *Atithis*. (44)

Morning and evening, let him respectfully give to an *Atithi* a cushion, water for washing his feet, and food to the best of his means. (45)

Shelter, a bed, unguent for feet, and a lamp—by giving each one of these to an *Atithi*, (a house-holder) acquires the merit of gifting a cow. (46)

CHAPTER LXVIII.

LET him not eat during a solar or a lunar eclipse. (1) Let him bathe after the expiry of the eclipse and take his meal. (2) If the sun or the moon sets without coming out of the shadow, let him bathe the next day after seeing the sun relieved. (3) Let him not eat after having seen a king, a cow, or a Bráhmaṇa in distress. (4—6) An *Agni-Hotra* sacrificer in a foreign country shall eat when he shall consider that his (proxy at home) has done the *Vais'vadeva* sacrifice. (7) On the occasion of a Parva, when he shall think that rites, ought to be done on the Parva, have been performed at home. (8) One shall not eat during indigestion. (9) Nor at midnight. (10) Nor at mid-day. (11) Nor

during either twilight. (12) Nor in wet clothes. (13) Nor in a single cloth. (14) Nor naked. (15) Nor while standing in water. (16) Nor while sitting on haunches. (17) Nor seated on a broken seat. (18) Nor in bed. (19) Nor in a severed dish. (20) Nor holding it on lap. (21) Nor (placing it) on the bare ground. (22) Nor holding it in the palms of hands. (23) Nor that to which salt is to be subsequently added. (24) Let not a man reprimand an infant (seated in the same row with him at a meal.) (25) Nor eat a sweet article (confect) alone. (26) Nor that whose butter or cream has been skimmed off. (27) Nor fried barley-grains by day. (28) Nor those containing sesame by night. (29) Nor curd and fried barley-powder by day (30) Nor the leaves of Kovidara, Vata, Pippala and Shana. (31) Nor before having made a gift. (32) Nor before having offered a burnt oblation. (33) Nor in wet feet. (34) Nor in wet feet and mouth. (35) Let not man take clarified butter which has been previously partaken of by another. (36) Nor gaze at the sun, moon and stars without washing his mouth after eating. (37) Nor touch his head without washing his mouth after eating. (38) Nor recite the Vedas without washing his mouth after eating. (39) Let him eat with his face turned towards the east. (40) Or to the south. (41) After having commended the food (42) In an easy state of mind, wearing a garland of flowers, and smeared with scented unguents (such as sandal-paste; etc.) (43) Nor the entire food. (44) Excepting curd, honey, clarified butter, fried barley-powder meat and Modakas. (45)

Let him not eat in the company of his wife, nor in air, nor while seated on a raised seat. Let not one eat in the presence of many, nor many while a single person is looking at the meal. (46)

[Let him never eat] in a solitary (deserted) chamber, in a fire-chamber or in a divine chamber; never drink water with blended palms of hands, and avoid over repletion. (47)

Let not a man take his meal at the third watch of the day, nor eat that which is unwholesome, nor in the early morning or early evening, nor at night, if over repleted in the day. (48)

Let him not eat that which has a repulsive sight; nor in a lying posture, or with his foot resting on a stool, nor while seated on his haunches, or clasping his knees, or with a cloth tied round his knees (*Avasaptikam.*) (49)

CHAPTER LXIX.

LET not a man visit his wife on the eighth, fourteenth, or fifteenth day of the moon's wane or increase. (1) Nor after having eaten a *S'raddha* repast (2). Nor having performed a *S'raddha* ceremony (3) Nor after having been invited at a *S'raddha* ceremony. (4) Nor after having performed a *Kâmya* ablution or *Homa*, nor while observing a vow (5) Nor while fasting, or just after eating on the day of initiation (6). Nor at a cremation ground, in a deserted room, or in a divine temple. (7) Nor under a tree. (8) Nor by the day. (9) Nor during either twilight (10) Nor a dirty woman. (11) Nor in a dirty state of body. (12) Nor a woman who has not used an unguent. (13) Nor without himself using any unguent. (14) Nor a diseased woman (15) Nor when he is diseased himself. (16) He shall not go unto a woman who has a limb in less or excess, or one who is older than him in years, or a woman

standing in the interdicted sexual relation to him (*Guru patni*), if he wishes to acquire health and longevity. (16)

CHAPTER LXX.

LET not a man sleep in wet feet. (1) Nor with his head turned towards the north or the west, or held in a hung down posture. (2) Nor naked (3) Nor on a scaffold made of moist (raw) bamboos. (4) Nor hung or suspended in the air (as in a hammock) (5) Nor on a bedstead made of *Palash* wood (6) Nor on one made of any of the five (forbidden) kinds of wood (7) Nor on one made of wood felled by an elephant. (8) Nor on one made of the wood of a lightning-blasted tree. (9) Nor on a broken one. (10) Nor on one, burnt (scorched) by fire. (11) Nor on one made of the wood of a tree that had been moistened with the temporal exudations of an elephant. (12) Let him not sleep at a cremation ground, or in a deserted room, or in a divine temple. (13) Nor amidst fickle or restive persons. (14) Nor amidst women (15) Nor on paddy, or with cows, wine fire or his *guru* lying below him. (16)

Let not a man sleep in the day or without washing his mouth after eating, nor over ashes, or during either twilight, or in wet feet, or on the mountain top, or on an unholy ground (17)

CHAPTER. LXXI.

LET him not insult any person (1) Let him not laugh at an indigent or an illiterate person, or at one who has a limb in less or excess. (2) Let him not serve (enter the employ) of a mean or degraded person. (3) Nor do any thing which is hostile to the (injunctions of the) Vedas. (4) Let him dress and act as suited to his years. (5) To his knowledge, birth, pecuniary condition, and country. (6) He must not be arrogant. (7) Every day he must study or discourse on the *S'astras*. (8) If his purse admits, let him not wear a torn or dirty cloth. (9) Let him not say, "I have not". (10) He must not put on a garland of flowers round his neck, which is strung with red-flowers or has a strong or offensive odour. (11) He may wear one of aquatic red flowers. (12) He must carry a stick of bamboo. (13) An ewer, full of water (14) He must wear *Upavita* (holy thread) made of *Karpas* cotton. (15) Two ear-rings of gold. (16) He must not look at the rising sun. (17) Nor at the setting sun. (18) Nor look (at it) through the intervention of a piece of cloth (19) Nor reflected in a mirror or water (20) Nor at midday. (21) He must not look an angry *Guru* in the face. (22) Nor look his own shadow (image) cast in oil or water. (23) Nor in a tarnished mirror. (24) He must not look at his wife while she is eating. (25) Nor in an undressed condition. (26) Nor at one while he is urinating. (27) Or at an elephant that has broken loose from its binding stake. (28) He must not witness a bull-fight from an uneven ground (seat). (29) Or look at an insane. (30) Or intoxicated person. (31) He must not cast any impure substance in the fire. (32) Nor blood. (33) Nor poison. (34) Neither (he must cast them, in water. (35)

He must not leap over fire. (36) Nor bask his feet in the fire. (37) Nor rub them over blades of *Kusha* grass. (38) Nor place them in a vessel of white copper. (39) Nor rub one foot against the other. (40) Nor write on the ground. (41) Nor rub brick-brats with his hands. (42) Nor cut weeds with his hands. (43) Nor cut his nails and hair with his teeth. (44) Let him avoid playing with dice. (45) (As well as) the rays of the autumn sun. (46) He must not wear clothes, shoes, garlands of flowers and holy threads, previously used by another person. (47) Let him not teach lessons to a S'udra. (48) Nor give the leavings of his plate or the residue of clarified butter he has drunk to a S'udra. (49) Nor sesame. (50) Nor instructions in religion. (51) Nor in the mode of practising *Vratas*. (52) Nor scratch his head and abdomen with blended hands. (53) Nor reject (the gift of) curd and flowers. (54) Nor himself remove a garland of flowers from his own neck. (55) Let him not rouse up a sleeping person. (56) Nor converse with a woman in her flow. (57) Nor with the degraded and low-caste men. (58) Before a god (divine image), a Brâhmana and fire he shall lift up his right hand. (59) Nor report to its owner if he sees a cow grazing on another man's field (60) Nor if he finds her suckling her calf. (61) He shall not try to exhilarate a haughty man. (62) Nor live in the territory of a S'udra king. (63) Nor in a place abounding in vicious men. (64) Nor in a place which is without a physician. (65) Nor in one where disturbing physical phenomena or civic disturbances occur. (66) Nor for a long time on the mountain. (67) He shall not make any futile attempt. (68) Nor sing and dance. (69) He shall not stroke his arms. (70) Nor use indecent language. (71) nor speak falsehood, (72) nor unpleasant words, (73) nor hurt any one's feeling. (74) Wishing

to live long he must not neglect his body or deprecate himself, (75) and for a long time attend to his daily rites of *Sandhyā* and prayer. (76) He must not play with snakes and weapons, (77) or touch the orifices of his organs, (78) nor inflict punishment on any other man. (79) Those who are ought to be punished shall be punished for correction. (80) He must not speak evil of the gods, Brāhmaṇas, Scriptures and the high-souled one's. (81) Pursuits of desire or wealth, hostile to the imports of the S'astras, should be abandoned. (82) Virtue, unapproved by the people, must not be practised. (83) He shall make benedictory burnt offerings on the days of the full and the new moon, (84) and shall not cut weeds on those days. (85) He shall stay bedecked with ornaments. (86) He shall observe these rules of conduct. (87)

A self-controlled person, seeking virtue, shall observe these rules of conduct, sanctioned by the S'rutis and the Smritis, and followed by the pious. (88)

Through conduct one acquires longevity, through conduct one attains the status he wishes to obtain, and through conduct one obtains inexhaustible opulence. It is good conduct that removes all evil traits in a man. (89)

A man of good conduct, believing and unenvious, though bereft of all other qualifications, lives for a century. (90)

CHAPTER LXXII.

LET a man abide by embracing *Dama* (control of the mind) and *yama* (control of the external sense-organs) (1) Control of the senses is called *Dama*. (2) Both

this world and the next belong to a man who has controlled his senses. (3) The affairs of a man, who has not controlled his senses, do not thrive either in this world or in the next. (4)

Control of the senses is sacred and extremely auspicious, control of the senses is supreme. By controlling his senses, a man can obtain whatever he sets his heart upon (5).

He, who rides in the chariot of wisdom, drawn by five horses (of the senses) and driven by the charioteer, mind, in the straight road of truth and honesty, is enabled to conquer his enemies (anger, passion, etc.), if the horses do not go astray in wrong paths. (6)

He only, in whom the desires are merged (without any wise disturbing the evenness of his mind), as waters flow into the ever-filling and ever-fixed ocean, obtains peace, and not the man of desire who indulges in their gratification. (7)

CHAPTER LXXIII.

AN intending celebrant of a *S'rāddha* ceremony shall invite the Brāhmaṇas on the day previous to the date of its celebration (1) In the forenoon of the second day in the light fortnight, and in the afternoon of that day in the dark fortnight,* he shall cause the Brāhmaṇas, who have properly bathed and done the rite of *A'chamanam*, to be seated on cushions of Kusha grass

* The Brahmanas should be seated in lines in the forenoon of the day of the *S'rāddha* ceremony, if it is celebrated in the light fortnight, and in the afternoon of that day, if it is celebrated in the dark fortnight.

preferentially in the order of their seniority in age and knowledge.* (2)

On the *Daiva* side, two Brâhmaṇas shall be caused to be seated with their faces turned towards the east, and three Brâhmaṇas, on the *Pitri*, side with their faces looking towards the north. (3) Or one on each side. (4) In the rites of *A'ma S'râddha* or *Kâmya-S'râddha*, he shall make burnt offerings (by reciting the first five of the prophylactic (lit. monster-warding) Mantras, which occur in the *Katha-Shâkhâ* of the Vedas. (5) The second five Mantras in the rite of *Pas'u S'râddha*. (6) The last five Mantras in the one celebrated on the day of the new moon. (7) In the *Ashtakâ S'râddhas* in the dark fortnight following the full moon of *Agrahâyanâ*, the first five, second five and last five Mantras should be respectively recited. (8) As well as in the *Anvashtakâs*. (9) Then having obtained the permission of the Brâhmaṇas, he shall drive away the monsters by muttering the Mantra, "may the Asuras quit this place," and strewing sesame all round. (10) Then he shall invoke the presence of his manes by reciting the *Mantra* running as *Etah Pitarah*, etc., and then by means of scented water containing sesame and *Kus'a* grass, he shall prepare and offer the *Pâdyam* (water for washing the feet), and dress up and offer the *Arghya* and unguent offering by respectively reciting the *Mantras* commencing as *Yâ stithantvamritâ vâk*, etc., and *Yanme Mâtâ*, etc. After that he shall worship the Brâhmaṇas with offerings of *Kus'a*, sesame,

* The text has *Vidyâ Kramena i.e.*, the most advanced among them in erudition must occupy the first seat or cushion in the line, the one standing next to him in respect of knowledge the next cushion and so on.

clothes flowers, ornaments, burning incense-sticks, and lighted lamps to the best of his might. Then taking in his hand the cooked rice saturated with clarified butter and pondering upon the Adityas, Rudras, and Vasus, he shall look at the cooked rice and ask, 'May I do the *Agni-káryam*? Then having been commanded by the Bráhmaṇas, as "do the *Agni-káryam*," he shall make three burnt offerings. (11) He shall consecrate the butter by reciting the *Mantra*, *Ye Māmakāh Pitarah*, etc. and then give the cooked rice in a silver plate, or in any other kind of vessel available, by reciting the *Mantra* *Namoh Vis'vebhyoh*, etc., to the Bráhmaṇa seated with his face towards the east. (12) To (the Bráhmaṇas) seated with their faces towards the north, considering them as the living representatives of his father, grandfather and great-grand father and pronouncing their names and *Gotras*. (13)

He shall recite the *Mantra*, *yanme Prakamā Aho-rātraih*, etc., at the time when the Bráhmaṇas would be eating that cooked rice. (14) As well as *Itihāsas*, *Purāṇas*, and *Dharma S'āstras*. (15) Near the leavings of the dishes of Bráhmaṇas and on blades of *Kusha* grass with their tips directed towards the south, he shall offer a *Pinda* to his father by muttering the *Mantra*, *Prithivi Darvi*, etc. (16) The second one to his grand-father, (by muttering the *Mantra*, *Antariksham*, *Darvi Raksha*, etc. (17) The third one to his great-grand-father (by muttering the *Mantra*, *Dyordivi Raksha*, etc. (18) He shall make the offering of cloth by reciting the *Mantra*, *Yatra Pitarah Pretāh*, etc. (19) The offering of boiled rice by reciting the *Mantra*, *Virānnah*, *Pitara*, *Dhatte*, etc. (20) He shall rub his hands against the tips of *Kusha* grass by reciting the *Mantra*, *Atra Pitaro Mādayadhwam*, etc. (21) (And) encircle the *Pindas* with

jets of water, break down the *Pindas*, and wash the ground in front of them by reciting the *Mantra*, *Urgjum Vahanti*, etc., and offer the *Arghya* offerings, flowers, burning incense-sticks, unguents and edibles. (22) (And) a water-pot with oil, honey and clarified butter. (23) The Bráhmaṇas having eaten to their satisfaction, he shall recite the *Mantra* commencing as *Mā meksheshta* etc., and scatter the residue of the boiled rice, offered in the *Srāddha*, with blades of *Kus'a* on the leavings of the plates of the Bráhmaṇas, and ask them (Bráhmaṇas) "are you satisfied, is the ceremony completed?" [Then having got their reply], he shall give water for *A'chamanam* to the three Bráhmaṇas, seated with their faces to the north, and after that, to the two Bráhmaṇas seated with their faces turned towards the east. After that, he shall sprinkle water over the ground of the *Srāddha*, saying, "let the ground be well-washed." He shall do all these works with *Kus'a* blades in his hand. (24) Then he shall circumambulate the Bráhmaṇas seated with their faces turned towards the east, muttering the *Mantra*, *Yāme Rāmah*, etc., and having finished the rite of circumambulation, he shall give them their *Dakshinās* (honorariums) according to his might. He shall say, "be ye free," and the Bráhmaṇas shall reply "we have become free." After that, he shall recite the *Mantra*, "the gods and the manes," etc. (25) Then having addressed the Bráhmaṇas seated with their faces towards the east, by mentioning their names and *Gotras*, he shall give them *Akshyaya* water, and address them as "be pleased, O Ye *Vis'vedevas*. After that, calm in mind, and with palms of his hands blended together, he shall pray as follows (26):—"Let there be more makers of gifts in our family, let our knowledge of the *Vedas* grow from more to more, may our progeny increase.

May not reverence for the good depart from our family, and may we have plenty to give." (27) And the Brâhmaṇas shall reply, "be it so." (28) "May our food grains be ample in quantity and may we get *Atithis*. May many solicit our favour, may we not be obliged to seek any man's bounty." (29) Having muttered these two Mantas, he shall receive blessing. Then after having duly propitiated, followed and bid farewell to the Brâhmaṇas, he shall read aloud the Mantra running as *Vâje*, *Vâje*, etc. (30—31)

CHAPTER LXXIV.

ON the occasion of the *Ashtakas** one shall first do a *S'râddha* unto the gods and then perform the *S'râddhas* of his manes with offerings of cakes, meat and *S'akas*. Under the auspices of the *Anvashtakast* he shall first make the burnt offerings (*Homa*) in the fire unto the gods, by muttering the five afore-mentioned Mantras, and feed the Brâhmaṇas for the propitiation of his father's mother and father's grand mother. He shall give them *Dakshinâs*, follow them to a little distance from his house and bid them adieu as before (1) After that, he shall dig three trenches in the ground. (2) He shall kindle a fire on the north east angle of the base of the trenches and offer *Pindas* thereon. (3) Those offered to the male (ancestors) should be deposited at the base of the three trenches, and those offered to the female

* The eighth days of the three months in which manes are to be propitiated.

† The ninth days of the dark fortnight of the three months following the day of the full moon in *Mârgas'irsha*.

ancestors as well. (4) The three trenches in respect of the male ancestors shall be filled with boiled rice and water (5) Those in respect of the female ancestors with milk and boiled rice (6) Each of these trenches shall be filled with milk-curd, meat and milk. (7) Having thus filled them, he shall mutter the *mantra*, "may these (offerings) last ye (male ancestors) and ye (female ancestors) for eternity. (8)

CHAPTER LXXV.

HE, who shall do a *S'raddha* ceremony in the life time of his father, shall do it unto those to whom his grandfather shall perform a *S'raddha* ceremony. (1—2) In the event of his father, father's father, and father's grand father living, he shall not do any *S'raddha*. (3) He, whose father is dead, shall offer a *Pinda* to his deceased father and one to each of the two ancestors immediately preceding his grand-father. (4) He, whose father and grand-father are dead shall offer a *Pinda* to his deceased father and grand-father each, and another *Pinda* to his grand-father's grand-father. (5) He, whose grand-father is dead, shall offer a *Pinda* to his (deceased) grand-father, and one to each of the two ancestors, immediately preceding his great grand-father, in the asceding line. (6) He, whose father and great gand father are dead, shall offer a *Pinda* to his father and a *Pinda* to each of the two ancestors preceding his grand father in the ascending line. (7)

The wise one shall thus do the *S'raddha* unto his mother's father, grand father and great grand father, etc.), duly changing the wording of the Mantras accord-

ing to the exigencies of the case. In the *S'raddhas* of brothers, etc., such modifications of *mantras* shall be omitted. (8)

CHAPTER LXXVI.

THE days of the new moon, the three *Ashtakas*, the three *Anvashtakas*, the day of the full moon in the month of *Maghā*, the thirteenth day of the moon's wane following upon the day of the full moon in the month of *Bhādra*, marked by the asterism *Maghā*, and the months when *Brihi* and barley grain ripen (1) These are the occasions on which, according to *Vrihaspati*, *S'raddha* ceremonies ought to be performed. He who fails to celebrate a *S'raddha* ceremony on any of these occasions, goes to hell. (2)

CHAPTER LXXVII.

The time when the sun passes over to a new zodiacal sign. (1) The two equinoxes (2) Specially the two solstices.* (3) The astral combination known as the *Vyatipat*. (4) The days marked by one's natal star. (5) *Abhyudaya S'raddha*.† (6) According to *Prajāpati*

* The last days or *Sankrantis* (the day on which the sun changes the zodiacal sign) of the months of *Vais'akha*, *Kartika*, *Srāvana* and *Māgha*.

† *Abhyudaya* literally means Increase or Prosperity. *Abhyudayaik S'raddhas* are those which are performed in connection with any rite of prosperity, such as marriage, the rite of the causation of the birth of a male child (*Punsavanam*), etc.

these are the occasions of *Kāmya S'rāddhas* or (S'rāddha ceremonies performed for the fruition of any definite object). *S'rāddhas* performed on these occasions bear eternal fruits. (7)

The wise shall never perform a *S'rāddha* during either twilight, or at night, except on the occasion of a lunar eclipse when they can so perform. (8)

A *S'rāddha* ceremony done during the continuance of an eclipse is highly meritorious and grants to the performer all things he desires. The merit of such a performance endures as long as the moon and the stars endure in the universe. (9)

CHAPTER LXXVIII.

A *S'rāddha* ceremony done on Sunday always accords good health (to its performer). (1) (Done on) Monday it gives good fortune. (2) (Done on Tuesday it produces fright from battle. (3) Done on Wednesday, it ensures realisation of all desires. (4) Done on Thursday, it imparts knowledge coveted by the performer. (5) Done on Friday, it imparts wealth (to the performer). (6) Done on Saturday, it increases the duration of life. (7) Done under the auspices of the asterism *Krittikā*, it ensures a residence in heaven. (8) (Done under) the auspices of the asterism *Rohini*, it imparts progeny. (9) Done under the auspices of the asterism presided over by the moon (*Mrigas'ira*), it gives the energy of Brahma (10) Done under the auspices of the asterism presided over by the Rudras, (the asterism *A'rdrā*) it gives a prosperous business. (11) Done under the auspices of *Punarvasu*, it gives land. (12) Done under the auspices

of *Pushyā*, it gives increase of the bodily principles. (13) Done under the auspices of the asterism presided over by the serpent (the asterism *As'leshā*), it gives property. (14) Done under the auspices of the asterism presided over by the manes (the asterism *Maghā*), it accords the realisation of all desires. (15) Done under the auspices of the *Bhaga* (the asterism *Purva Phalguni*), it imparts good fortune. (16) Done under the auspices of the asterism presided over by *Aryaman* (the asterism *Uttara-Phalguni*), it gives wealth. (17) Done under the auspices of the asterism *Hastā*, it gives superiority among members of one's own caste. (18) Done under the auspices of the asterism *Chitrā*, it gives handsome-looking sons. (19) Done under the auspices of the asterism *Svāti*, it gives success in trade. (20) Done under the auspices of the asterism *Vishākhā* it gives gold. (21) Done under the auspices of the asterism presided over by *Mitra* (the asterism *Anurādhā*), it gives friends. (22) Done under the auspices of the asterism presided over by *S'akra* (the asterism *Yeshthā*), it accords a kingdom. (23) Done under the auspices of the asterism *Mulā*, it gives success in agriculture. (24) Done under the auspices of the watery asterism (*Purva-Shādā*), it gives sea-borne wealth. (25) Done under the auspices of the asterism presided over by the *Vis'vedevas* (the asterism *Uttara-shādā*), it grants the realisation of all desires. (26) Done under the auspices of the asterism *Abhijit*, it gives excellence. (27) Done under the auspices of the asterism *S'ravayā*, it grants realisation of all desires. (28) Salt in the one done under the auspices of the asterism (*Dhanishthā*) presided over by *Vāsava*. (29) Done under the auspices of the asterism (*S'atabhisā*) presided over by *Varuṇa* it gives an immunity from disease. (30) Done

under the auspices of the Asterism Aja (*Purva Bhadrapada*), it gives digging implements (31) Done under the auspices of the asterism *Uttarabhadrapada*, it gives a house. (32) Done under the auspices of Paushna (Revati) asterism it gives kine. (33) Done under the auspices of the asterism Asvini, it gives horses. (34) Done under the auspices of the Yâmya (*Varani*) asterism it confers longevity. (35) Done on the day of the *Pratipada* (first day of the fortnight), it gives a house and a beautiful wife. (36) Done on the second day of the fortnight (*Dvitiya*), it gives a daughter who fulfils all the expectations of her father. (37) On the third day of the fortnight it grants all desired objects. (38) Done on the fourth day of the fortnight, it gives animals. (39) Done on the fifth day of the fortnight it confers property and handsome sons. (40) Done on the sixth day of the fortnight, it gives victory in a game of dice. (41) Success in agriculture on the seventh and success in trade on the eighth day of the fortnight. (42—43) Done under the auspices of the ninth day of the fortnight, it gives animals. (44) Done under the auspices of the tenth day of the fortnight, it gives horses. (45) Done under the auspices of the eleventh day of the fortnight, it gives a progeny of sons, resplendent with the effulgence of Brahma. (46) Done under the auspices of the twelfth day of the fortnight, it gives longevity, opulence, gold, silver, and a kingdom. (47) Done under the auspices of the thirteenth day of the fortnight, it gives good fortune. (48) Done under the auspices of the full moon, it grants the realisation of all desires. (49) The fourteenth day of the fortnight is recommended for the *Sraddha* ceremonies of those, killed by weapons. (50) There are two verses in the *Pitri Gita* on the subject. (51)

May such foremost of men take birth, in our family, who will do a *Sraddha* unto us on the thirteenth day of the moon's wane in the month of *Ashada*, marked by the astral combination known as the *Gajachchhayd*,* or will do *Sraddhas* throughout the month of *Kārticka*, each afternoon. (52—53).

CHAPTER LXXIX.

Now one shall not do a *Sraddha* ceremony with water collected in the night. (1) In cases, where *Kus'a* grass would be unavailable, *Ka'sa* or *Durvā* grass would be given in its stead. (2) Threads of *Kārpāsa* (cotton) should be given where a piece of cloth would be unavailable. (3) Ends (*Dashā*) of a piece of *A'hata* cloth may also be given. (4) Strong-scented or offensive-smelling flowers, as well as those of red colour, or culled from thorny plants should be avoided. (5) White, fragrant flowers, even if they are born of thorny plants, and aquatic flowers, even if they be of red colour, shall be offered. (6) Lard or fat must not be given in the lamp (used for lighting purposes.) (7) Oil or clarified butter shall be rather given in its stead. (8) Any kind of animal-produce (such as, nails, etc., of animals) shall not be used for the purposes of an incense stick. (9) Let him give bdellium with honey and clarified butter

* When the sun is in the asterism *Hastā* on the thirteenth day of the moon's wane, marked by the asterism *Māghā*, the combination known as the *Gajachchhayd* is said to follow.

† A new, unused piece of cloth with white fringes, only once washed with water is called an *A'hata* cloth.

(10) (Pastes) of sandal wood, saffron, camphor, aloë-wood, and Padma-Kashtham as unguents. (11) Let him not give any kind of artificial (manufactured) salt. (12) He must not give clarified butter and curries with his hand. (13) Let him give metal utensils. (14) Especially those made of silver. (15) He must offer vessels made of the horn of the rhinoceros, blankets made of the hairs of a mountain-goat, the skin of a black antelope, sesame, white mustard seeds, and other holy articles, as well as those which have the virtue of warding off monsters. (16) Let him avoid giving pepper, Mokundaka flowers, Bhū-strinas, the leaves of S'igru, mustard, Surasa, Sarjaka, gourds, pumpkins, bringels, the potherbs known as Palakya, Upadaki, and Tanduliyaka, Kusumbha, Pindālu, and the milk of the she-buffalo. (17) (As well as) Rajamasha, lentil seeds, stale food and artificial salt. (18) He shall avoid anger. (19) Must not shed tears. (20) And avoid hurry. (21) In respect of giving clarified butter, metallic vessels or those made of the horn of the rhinoceros, or of the wood of the Phalgu tree are recommended. (22) There is a verse on the subject. (23)

Anything (offered to the manes) in a gold or silver, vessel, or in one made of the wood of the Phalgu or Audumvara tree, or in one made of the horn of the rhinoceros, bears eternal fruit. (24)

CHAPTER LXXX

SESAME seeds, Brihi grains, barley grains, Māshapulse, water, roots, fruits, S'yāmaka grains, Priyangu, Nivāra grains, Mudgapulse and wheat (satisfy the manes) for a

month. (1) Meat and fish (satisfy them) for two months. (2) The flesh of deer for three months. (3) The flesh of a lamb for four months. (4) The flesh of a bird for five months. (5) The flesh of a goat for six months. (6) The flesh of a Ruru (a species of deer) for seven months. (7) The flesh of a Prishati (a species of spotted deer) for eight months. (8) The flesh of a Gavaya, for nine months. (9) The flesh of a buffalo for ten months. (10) The flesh of a tortoise for eleven months. (11) The cow-milk or its modifications (satisfy the manes) for a year. (12) There is a Gāthā verse on the subject in the *Pitri Gitā*. (13) Constantly we eat the Kala S'āk, large-scaled fish and the flesh of an old goat,* or that of a rhinoceros whose horn is yet undeveloped. (14)

CHAPTER LXXXI.

LET him not keep the boiled rice on the cushion. (1) Nor touch it with his feet. (2) Nor sneeze over it. (3) Let him ward off the monsters by strewing sesame or mustard seeds (all round). (4) He must not do a *S'rāddha* in a covered place. (5) Nor see a woman in her menses. (6) Nor a dog. (7) Nor a domesticated pig. (8) Nor a domestic cock. (9) Let him carefully exhibit the *S'rāddha* to a goat. (10) The Brāhmaṇas shall eat their meal by holding perfect silence. (11) Without covering their heads. (12) Without putting on their shoes. (13) Without placing their feet on the

* The text has *Bārdhīnasa*. Jolly, following Nanda Pandit, has translated the term as flesh of the cram called *Bārdhīnasa*. Kulluk and Vijnaneshvara interpret the term to mean an old, white goat which is also supported by the Agni-purānam.

stools. (14) Let not the man who has a limb in less or excess see the *S'raddha* ceremony. (15) Let not the S'udras witness it. (16) Nor the degraded ones. (17) At that time, let him (the celebrant) of the ceremony feed the Bráhmanas, or beggars* with the permission of the Bráhmanas. (18) Even asked by the giver, let not the Bráhmanas speak in commendation of the food (*Havis*). (19)

As long as the boiled rice continues warm, as long as the Bráhmanas silently eat that, as long as they do not speak in praise of that boiled rice, so long do the manes eat. (20)

Having brought together the residue of all sorts of substantial food and (of curries, etc.,) he must sprinkle it with water, and place it (on the Kus'a grass strewn) before the Bráhmanas who have eaten their meal. (21)

The remainder of the food, cast on the Kus'a blades, falls to the portion of those who had been dead before attaining the age of being cremated, (below two years of age), or had wantonly deserted their innocent wives when alive. (22)

The remainder of food that is left on the ground falls to the portion of honest and industrious servants (slaves.) This is what has been said by the Rishfs. (23)

CHAPTER LXXXII.

He must not test (enquire into the descent and qualities of) a Bráhmana in connection with a rite of *Daiva*

* The text has *Vikshukam*. Jolly has translated it as an ascetic

S'raddha (1) He shall do it in respect of a *Paitra S'raddha* (done in honor of the manes) ceremony. (2) Let him avoid (not invite) Bráhmanas who have limbs in less or excess. (3) Bráhmanas who have done improper acts. (4) (Bráhmanas) who are deceitful as the cats. (5) Bráhmanas who wear a cloak of religion. (6) Bráhmanas who are professional astrologers. (7) Bráhmanas who subsist upon the offerings made to the idol on which they attend. (8) Physicians. (9) Bráhmanas who are sons of not married wives. (10) Their sons. (11) Those who act as priests at many men's sacrifices. (12) Those who officiate as priests at the religious sacrifices of S'udras. (13) Those who are village-priests. (14) Those who officiate as priests at the sacrifices, of those who should not be so served. (15) Those who have not been initiated with the thread within the proper age limit (*Vratyas*) (16) Those who officiate as priests at the sacrifices of *Vratyas*. (17) Those who accept gifts on the occasion of a *Parva*. (18) Malignant informers. (19) Bráhmanas who teach the *Vedas* for fee (20) Those who have been taught the *Vedas* for fee (21) Bráhmanas who subsist on the food given by S'udras. (22) Bráhmanas who associate with the degraded. (23) Bráhmanas who have not studied the *Vedas*. (24) Bráhmanas who have neglected the rites of *Sandhya*. (25) Bráhmaṇas who have entered the king's service. (26) The naked ascetics. (27) Bráhmanas who have quarrelled with their fathers, who have deserted their parents, Gurus, (28) and their fire. (29)

These are said to be the worst of Bráhmanas who defile a Row of Bráhmanas (i.e., who sit down to a meal in the same Row with them—*Pankti dushakás*) The wise one shall carefully avoid such Bráhmanas on the occasion of a *S'raddha* ceremony. (30)

CHAPTER LXXXIII.

THE following are the *Pāṇktipāvāns* (Brāhmaṇas who sanctify the row in which they sit down at a *S'raddha* repast). (1) One who has studied the three *Vedas*. (2) One who keeps the five fires. (3) One who sings the psalm, *Yeshthya Sāma*. (4) One who has studied even a single *Veda*. (5) He who has studied any of the *Vedāngas*. (6) He who has studied the *Purana*, *Itikasa* or *Grammar*. (7) He who has studied even a single *Dharma Sāstra*. (8) One who has purified himself by resorting to sacred shrines or pools. (9) One, purified by the celebration of religious sacrifices. (10) One, purified by practising penitential austerities. (11) One, purified by truth (speaking truth only). (12) One, purified by (muttering) the *Mantras*. (13) One devoted to the recitation of the *Gayatri*. (14) Sons of girls married in the Brahma form of marriage. (15) One who reads the three *Suparnas*. (16) The son-in-law (of the deceased, (17) and his daughter's sons, they are the receptacles (fit persons). (18) Especially the *Yogins*. (19) There is a verse on the subject in the *Pitri Gita*. (20)

May he be born in our family who will assiduously feed *Yogins* at a *S'raddha* repast whereby we are satisfied. (21)

CHAPTER LXXXIV.

LET not a man do a *S'rāddha* ceremony in a country of the barbarians. (1) Let him not go to a country of the Barbarians. (2) By drinking water out of another man's tank, one acquires the same caste with him. (3)

The country, in which there exists not the division of the four-fold social order, should be regarded as a country of the barbarians, otherwise it is Aryāvarta (the land of the Aryas). (4)

CHAPTER LXXXV.

A *Srāddha* done at Pushkara bears eternal fruits. (1) As well as burnt oblations, penances and mutterings of *Mantras* made thereat. (2) By bathing in Pushkara one is immediately absolved of all sins. (3) So at Gayashira. (4) At Akshyavata. (5) At the hill of Amarakantaka. (6) At the hill of Varāha. (7) Any where on the bank of the Narmadā. (8) On the bank of the Yamunā. (9) Especially in the Ganges. (10) At Kushāvarta. (11) At Vinduka. (12) At the Nila Parvata. (13) At Kankhala. (14) At Kujāmra. (15) At the Bhrigutunga. (16) At Keddra. (17) At Mahālaya. (18) At Nadantikā. (19) At Sugandha. (20) At S'ākambhari. (21) In the (river) Phalgu. (22) In the Mahā-Gangā. (23)

5 There exists one *Akshaya Vata* in Behar and another at Allahabad.

6 *Amarakantaka* on the Mekhala mountain in the Vindhya range.

7 *Vardha-tritha* in the Sambalpur division. It may probably mean the ancient Varahamula in Kasmir.

11 *Kusāvarta* is situated on the mountain called *Traymbaka* where the Godavari takes its rise.

12 *Binduka* in the Deccan.

15 *Kubjāmra*, like the *Ekāmra*, is the name of a plain in Orissa.

16 This is the name of a mountain near the Amarakantaka in the Himalayas.

21 The modern Shambar in Rajputana.

23 *Mahāgangā* is the Alakānandā river,

At the village of Trihilika. (24) At the fountain of Kumāra. (25) At Prabhāsa. (26) Any where in the river Sarasvati in special. (27)

At the door of the Ganges, at Prayāga, in the estuary of the Ganges, and always in the forest of Naimisha, at Benares in special. (28)

At the hermitage of Agastya. (29) At Kanya S'rama. (30) In the river Kaushiki. (31) At the bank of the Sarayu. (32) At the confluence of the S'ona and the Jyotishi. (33) At the hill, S'riparvata. (34) In the Kālodaka. (35) In the north Mānasa (in Kāshmira) (36) In the Vadavā (Lake). (37) In the Mātanga-Vāpi. (38) In the Saptārsha. (39) In the Vishnupad. (40) In the Sarga-mārga-pada (*lit.* Road to heaven). (41) In the river Godāvari. (42) In the river Gomati. (43) In the river Vetravati. (44) In the Vipāsa (Beas). (45) In the Vitastā (46). At the bank of the S'atadru (Satlej) (47) In the Chandra-bhāgā. (48) In the Irāvati. (49) At the shore of the Sindhu (Indus). (50) In the five rivers of the south. (51) In the

24 *Trihalikagrāma* near Sālagātam

25 *Kumāradhārā* is the name of a lake in Kas'mir which the god Kumāra by a stroke of his arrow caused to stream forth from the Krauncha mountain (see Vayu purana). Nanda says that it is situated near the southern ocean in the plain of Ishupata.

29 *Agastyās'rama* is on the Sarasvati near Pushkar.

39 *Saptārsha* is the modern Sāra in the Marhatta countries.

40 According to Nanda this Tirtha is in the centre of Gaya. There is another of this name on the Himalayas.

44 *Vetravati* (the modern Betwa near Bhilsah) in the Ahikshetra.

45—49 *Vipāsa* (Beas), *Vitasta* (Jhelum), *Satadru* (Satlej), *Chandrabhaga* (Chenab) and *Iravati* (Ravi).

50 The Krishnā, the Venā, the Tunga, the Bhadrā and Kona in the Deccan.

Aushoja (52) And in similar other holy pools or streams. (53)

In the great rivers (*Saritvārā*) (54) At the birth places of divine incarnations (55). On the banks of rivers (56) At fountains. (57) On the hills (58) In natural arbours. (59) In forests. (60) In woods. (61) At places smeared well with cow dung. (62) In delightful sites. (63) There are verses on the subject in the *Pitri Gitā* (the song of the manes). (64)

May he be born in our line who shall offer unto us libations of water in rivers of abundant waters, and in cool streams in special. (65)

May that foremost of men be born in our progeny who shall do *S'rāddhas* unto us at Gaya S'irsha, or at (Akshaya) Vata. (66)

Many sons are to be desired (lit prayed for) so that at least one of them may go to Gaya, or celebrate a horse-sacrifice, or make the gift of Nila bull (for our benefit). (67)

CHAPTER LXXXVI.

Now about the rite of letting loose a bull (*Vrishottarga*). (1) It should be performed on the day of the full moon in the month of A'svin or Kartika. (2) The bull should be examined at the outset. (3) It must be the offspring of a milch cow none of whose calves is dead. (4) Possessed of all the good traits. (5) Of black and red colour. (6) White faced, white tailed, white hooped and white horned. (7) The coverer of

52 *Aumga* (*Sarpasaka*, *Nanda*) probably situated in the mouth of the Ganges.

the herd of cows. (8) After that, a good fire shall be kindled on the pasture-ground (lit among the kine) and a Charu (Sacrificial porridge) of which the sun is the presiding deity shall be prepared. Burnt oblations of this *Charu* shall be cast in the fire by reciting the Mantra, *Pushā Gā Anveta* (may Pushan follow these kine, etc.) Then the black smith shall brand the bull with the mark of a discus on its one flank, with that of a trident on the other. (10) After branding the bull, he shall bathe the bull with water, by reciting the four *Richs* commencing with *Hrianyavarna*, as well as the one running as *S'anno Devi* etc. (11) Let him bring the bull bathed and decorated with ornaments in the company of four well washed female calves, bedecked with ornaments, and inaudibly recite the *Purusha Suktam*, *Rudras*, and the *Kushmandi Mantras*. (12) He shall whisper into the right ear of the bullock, the Mantra, *Pitā Vatsa*, etc. (13) Also the following verse (14)

The bull is said to be the four-footed Virtue. I devoutly appoint him to protect me from all evils. (15)

I give you, O Calves, this bull as your husband. May you sportingly roam about with this your beloved. O king Soma, may our progeny increase and may our enemies not oppress us. (16)

The bull should be united with the female calves on the North east corner of the sacrificial ground, and he shall give a pair of cloths, gold and white brass to the *Hotā* priest. (17)

A good remuneration, according to his wishes, shall be given to the iron smith; he shall be satisfied with a repast containing a goodly quantity of clarified butter. The Brahmanas shall be as well fed in connection with this sacrifice. (18)

The tank or pond, in which the bull, let loose (on the occasion of a S'raddha), drinks water, becomes gratifying to all the manes. (19)

The ground, which the bull haughtily digs into with his horns, proves gratifying to the manes, like (good) food and cordials. (20)

CHAPTER LXXXVII.

On the day of the full moon in the month of *Vais'akha*, he shall spread the skin of a black antelope provided with two golden horns, (four) silver hoops and a tail made of peals. On a blanket made of sheep's wool. (1). After that, he shall cover it over with sesame (2) And place a bit of gold at the region of its navel. (3) (Then) cover it with a pair of *A'hata* cloths. (4) And bedecked with ornaments, and smear it with all sorts of scents. (5) He shall place four vessels containing milk, curd, honey and clarified butter at its four corners, and make the gift of that antelope-skin to a Brahmana, shorn of all ornaments, and who is the keeper of the sacred fire. (6).

There are verses on the subject. (7)

He, who gives such an antelope-skin covered with sesame, acquires the merit of gifting the ocean-girdled Earth, with all her forests and mountains. He, who gives sesame, gold, honey and clarified butter in the skin of a black antelope, gets rid of all evils. (8—10)

CHAPTER LXXXVIII.

Now a cow when she is being delivered of her calf (the upper half of which has come out of its maternal passage) is called Earth. (1) He, who makes the gift of such a cow, bedecked with ornaments, to a Brâhman, acquires the merit of making a gift of the whole earth. (2) There is a couplet on the subject. 3)

By making the gift of a cow, faced both ways, in a humble and believing frame of mind, one is enabled to live in heaven for as many number of Yugas as that of hairs on her body. (4)

CHAPTER LXXXIX.

FIRE is the presiding god of the month of Kârtika. (1) Fire is the mouth of all the gods.* (2) He, who bathes outside the village, inaudibly recites the Gâyatri, and takes a *Havishya* (fit for oblation) meal once a day, during the entire month of Kârtika, is absolved of the sin he has committed during the year. (3) He, who mutters self-controlled the *Gâyatri mantra*, bathes every day, eats *Havishya* meal during the entire month of Kârtika, is absolved of all sins. (4)

* Jolly reads the line as *Agnis'cha Sarva Devânâm Mukhyam* instead of *Mukham*, which is the reading that occurs in our manuscript, and which conveys the right meaning, in conformity with the S'ruti, *Agni* being not the foremost (*Mukhyam*) of the Vedic gods but the conveyor of oblations to the deities, *Agni Mukhâ Vai Devâh*.

CHAPTER XC.

MAKE the gift of a *Prastha* measure of powdered salt with a bit of gold at its navel to a Brāhmaṇa, after the moon rise, on the day of the full-moon in the month of *Agrahāyana*, marked by the asterism *Mrīga S'ira*. (1) By making such a gift one is re-born as a fortunate and handsome person in his next birth. (2) On the day of the full moon in the month of *Pausa*, if that day happens to be marked by the asterism *Pushyā*, he shall rub his body with a paste of white mustard seeds, cause a pitcher, full of clarified butter, to be emptied on his head, and bathe in water containing *Sarvaushadhi*, *Sarvagandha* and *Sarva-Vija*. After that, he shall bathe the image of the god Vāsudeva, worship him with scents, flowers, burning incense-sticks and edibles (*Naividyas*), and cast libations of clarified butter in the fire, by reciting the *Vaishnava*, *S'akra* and *Vṛhaspatya* *Mantras*, and receive the benediction of the Brāhmaṇas by making them gifts of clarified butter, containing bits of gold. (3) He shall make the gift of a pair of cloths to the *Hotā* (priest). (4) By doing this act a man prospers in life. (5) If the day of the full moon in the month of *Māgha* happens to be marked by the asterism *Maghā*, by offering a *S'rāddha* on that day with (offerings of) sesame, one is absolved of all sins. (6) If the day of the full moon in the month of *Phalguni* happens to be marked by the asterism *Phalguni*, by making the gift of a full-stretched, clean, bed, furnished with pillows and bed-sheets, one obtains a loving, obedient, handsome, and affectionate wife. (7) A good husband, if she be a woman. (8) If the day of the full moon in the month of *Chaitra* happens to be marked by the asterism *Chitrā*, by making the gift of a coloured cloth

on that day, one acquires good fortune. (9) If the day of the full moon in the month of *Vaishākha* happens to be marked by the asterism *Vishākha*, by propitiating (feeding) seven Brāhmaṇas with honey and sesame, and by worshipping the god of virtue on that day, one becomes absolved of all sins. (10) If the day of the full moon in the month of *Faishtha* happens to be marked by the asterism *Festha*, by making gifts of an umbrella and shoes to a Brāhmaṇa, on that day, one becomes rich in cattle. (11) If the day of the full moon in the month of *Ashādha* happens to be marked by the asterism *Ashādha*, by making the gift of food on that day, one acquires eternal merit. (12) If the day of the full moon in the month of *Srāvana* happens to be marked by the asterism *Srāvāṇī*, by making the gift of a *Jala-Dhenu** on that day, with rice and cloth, one acquires a residence in heaven. (13) By making the gift of a cow on the day of *Prashtupada* (the day of the full moon in the month of *Bhādra*, marked by the asterism *Uttara-Bhādrapada*) one is absolved of all sins. (14) By making the gift of a vessel, filled with clarified butter, on the day of the full moon in the month of *Aśvina*, marked by the asterism *Aśvini*, and containing a bit of gold, one acquires a good digestive capacity. (15) If the day of the full moon in the month of *Kārtika* happens to be marked by the asterism *Krittikā*, by making the gift of a white bull, or a bull of any other colour, with jems and all cereals and scents, at the time of moon-rise in an island, to a Brāhmaṇa, one becomes

* Jolly has translated *Jala-Dhenu* as "water-cow." *Jala-Dhenu*, in fact, is a kind of gift, like *Guda-Dhenu*, *Tila-Dhenu*, etc., for the essentials of which see the English translation of the *Agnipuranam* (M. N. Dutt), Vol. II., pp. 746-750.

free from the dangers of wilderness. (16) By worshipping the god Vāsudeva, on the third day of the moon's increase in the month of *Vaishākha*, with white mustard seeds, and by observing a fast and offering burnt offerings of white mustard on that day, one becomes absolved of all sins. (17) The merit of any gift made that day becomes eternal. (18) By observing a fast, on the day of the twelfth day of the moon's wane following the full-moon in the month of *Pausha*, and by bathing with sesame water, and worshipping the god Vāsudeva with sesame, and making gifts of sesame and water, and making burnt offerings of, and eating sesame, one becomes absolved of all sins. (19) On the day of the thirteenth phase of the moon's wane, following the full moon in the month of *Māgha*, if that day happens to be marked by the asterism *S'ravāṇī*, one shall observe a fast and make the offerings of two lighted lamps before the god Vāsudeva (20). The lamp on the right-hand side shall contain a hundred and eight Palam weight of clarified butter, and a wick made of an entire piece of saffron-dyed cloth. (21) The lamp on the left-hand side shall contain a hundred and eight Palam weight of sesame-oil, and a wick made of an entire piece of white cloth. (22) By doing this, a man realises the end of his life, and becomes resplendent in whatever family, in whatever country, and in whatever kingdom he may be re-born. (23) Throughout the month of *A'svina*, one shall make gifts of clarified butter to Brāhmaṇas; by worshipping *As'vins*, one becomes handsome looking (in his next birth.) (24) By feeding the Brāhmaṇas with milk, throughout that month, one becomes a king (in his next birth) (25)

Each month, when the moon is in the asterism,

Revati, by feeding the Brâhmaṇas with sweet rice-porridge (Paramannas), saturated with honey and clarified butter, for the propitiation of Revati, and by worshipping the goddess, Revati as well, one acquires personal beauty in the next existence. (26) During the month of Magha, by casting oblations of sesame in the fire, and by feeding the Brâhmaṇas with Kulmasham, saturated with clarified butter, each day, one acquires a good digestive capacity. (27) By bathing in a river, on each fourteenth day of the fortnight, as well as by worshipping the lord of virtue, one becomes absolved of all sins. (28)

He, who wishes to enjoy creature-comforts for as long as the sun and the moon endure in heaven, shall bathe, each morning, during the two months of Magha and Phâlguna. (29)

CHAPTER XCI

THE half of the sin of a person, who has caused a well to be excavated, is extinguished just as water begins to well up from its bottom. (1) He, who causes a tank to be excavated, goes to the region of Varuna, and enjoys satisfaction, each day. (2) The giver of water enjoys perpetual satisfaction. (3) Trees sown by a man become his sons in the next world. (4) The giver of a tree gladdens the gods with its flowers. (5) The Atithis, with its fruits. (6) Those with its shadow who chance to sit under it. (7) And the Pitris with the rain water which trickles down from its leaves. (8) The giver of a bridge acquires heaven. (9) He, who causes a temple to be erected to any god, goes to the

region presided over by that particular deity. (10) By white-washing a divine temple with lime, one acquires brilliant fame. (11) By painting it with any other colour, one attains the region of the Gandharvas (12) By making offerings of flowers, one acquires personal beauty. (13) By making offerings of unguents, one acquires lasting fame. (14) By presenting lighted lamps (in the temple), one acquires a vigorous eye-sight (15) By making gifts of food, one acquires bodily strength. (16). By making offerings of burning incense-sticks, one goes to the higher regions, by removing the offerings of flowers, etc., from the temple, one acquires the merit of gifting a cow. (17) By scouring the floor of a divine temple, by smearing it with cow-dung etc., by removing the leavings of a Brāhmaṇa's meal, by washing the feet of a Brāhmaṇa with water, by attending a Brāhmaṇa during illness, one acquires the merit of making the gift of a cow. (18),

He, who causes the dredging or re-excavation of a well or tank, or causes the repairs of divine temples or public gardens, acquires the same merit as their original endowers. (19)

CHAPTER XCII.

To give protection is the best of all gifts. (1) By giving protection one attains the region (after death) which he wishes to obtain. (2) As well as by making a gift of land. (3) Even by making the gift of land to the extent of a *Gocharma* (three hundred cubits), the donor is absolved of all sins. (4) By making the gift of a cow one goes to heaven (5) The gifter of ten kine attains the region of *Golakam* (6) The gifter of a hundred kine to the

region of Brhma. (7) By making the gift of a cow with her horns encased in gold, her hoops in silver, her teats in white copper,* and her tail wound with strings of pearls, and covered over with a piece of cloth, together with her calf, one resides in heaven for as many number of years as that of hairs on her body. (8) Especially by gifting a brown cow. (9) By making the gift of a docile bull, capable of carrying weight, one acquires the merit of making the gift of ten cows. (10) He, who makes the gift of a horse, lives in the same region with the sun. (11) The giver of cloth lives in the same region with the moon. (12) The giver of gold goes to the region of the fire-god. (13) By making the gift of silver, one acquires personal beauty. (14) By making presents of vessels of metal, one becomes the receptacle of all realised desires. (15) By making gifts of honey, oil and clarified butter, one acquires good health. (16) The same is obtained by making gifts of medicines. (17) By making gifts of salt, one acquires beauty of complexion. (18) By making gifts of paddy, one obtains satisfaction. (19) By making gifts of cereals as well. (20) He, who makes gifts of food, obtains every thing (he wishes to obtain). (21) By making gifts of different varieties of paddy, one acquires good fortune. (22) By making gifts of articles not mentioned herein, one goes to heaven, the giver of sesame obtains a desirable progeny. (23) By making a gift of fuel one acquires an improved digestive capacity. (24) As well as victory in battle. (25) By making the gift of a cushion, status or place. (26) By making the gift of a bed, a wife. (27) By making the gift of (a pair of) shoes, a car yoked with a pair of she-mules. (28) By making

* The text has *Upadaha* which may also mean a milk-pail

the gift of an umbrella, one attains heaven. (29) By giving a fan of palmyrah leaf or a chowrie, he enjoys ease in travelling. (30) By making the gift of a house, one acquires the ownership of a town. (31)

A person wishing that the things he covets in this life, or things that are extremely endearing to him in his house may be eternal shall make gifts of those articles to a qualified Brāhmaṇa. (32)

CHAPTER CXIII.

WHATEVER a man has given to a non-Brāhmaṇa, he shall get its equivalent in the next world. (1) Double of what he has given to a Brāhmaṇa. (2) Thousand times of what he has given to a well-read Brāhmaṇa. (3) Infinite times of what he has given to a Brāhmaṇa, well-versed in the Vedas. (4) His priest is the proper recipient of his gifts. (5) So also are his sister, daughter and son-in-law. (6)

One, conversant with the laws, shall not give even a drop of water to a Brāhmaṇa of cat-like conduct (*Bidālavrati*), nor to one who is a hypocrite (*Baka-vrati*), or ignorant of the Vedas. (7)

A covetous, hypocritical, arrogant, malicious, deceitful, slandering, Brāhmaṇa, who brags of his pieties, or causes them to be trumpeted in the presence of men, is called a *Bidāla-Vrati* (of cat-like conduct). (8)

A Brāhmaṇa, who assumes a garb of false humility, with his eyes cast downward, tries to further his own ends at the cost of other men's interests, and is crooked and untruthful, is called a *Baka-Vrati* (of crane-like conduct). 9

Those who are *Bidala Vratins*, as well as those who are *Baka Vratins* fall in the hell of extreme darkness (*Andha-Timisram*) for their sins. (10)

Let not a man, after having committed a crime, do the expiatory penance in the pretext of doing a piety. Concealing his crime with penance, let him not deceive women and S'udras in respect of his purity. (11)

Such a Bráhmaṇa is censured by the Brahmvádins in the next world; the monsters take what (penance, expiation, etc.) a man does in deceit. (12)

A non-Brahmachárin, who lives by falsely adopting the apparel and tokens of a *Vratin*, robs the sin of the Brahmachárins, and takes birth in the womb of a lower animal. (13)

Let not a man make a gift for fame, or out of fear, or to a benefactor, or to one who lives by singing or dancing, this is the conclusion. (14)

CHAPTER XCIV.

A HOUSEHOLDER, who has witnessed his hair turn'd grey, and the skin of his body marked by wrinkles, shall resort to the forest. (1) Or having seen the son of his son. (2) Placing his wife under the care of his son, or followed by her. (3) He must kindle (his sacred) fire in the forest. (4) He shall do the five sacrifices with cereals (etc.,) growing in nature (lit. not reared on a ploughed field) (5) Let him not renounce the study of the Vedas. (6) Let him observe the vow of continence (Brahmacharyam). (7) Let him wear animal-skins or barks of trees. (8) He must grow finger nails, mustachios, beard, and clotted hair

(9) He must bathe thrice a day. (10) He must live on whatever he shall obtain without any exertion, like a pigeon (*Kapota Vrati*), or shall collect enough food to last him for a month or a year. (11) If he has collected food for a year, he must give it away all on the day of the full moon in the month of A'svina. (12)

Having collected his food from a village, he shall eat only eight morsels of that in a little basket of leaf, or on a leaf, or in a severed saucer. (13)

CHAPTER XCV.

LET a forest-dwelling hermit purify his body with austerities. (1) During summer he shall sit amidst five fires* (2) Lie in the open during the rains (3) Remain in wet clothes during winter. (4) Take his meal once in the night. (5) Or shall eat at the intervals of one, two, or three days (6) Or shall eat flowers. (7) Or fruit (8) Or *S'akas*-(potherbs) (9) Or live on sear leaves. (10) Or on roots. (11) Or shall eat cooked barley grain at the end of each fort night. (12) Or shall do the penance of *Chandrāyana* (13) He shall break his food with stone (Ashmita-Kutta). (14) Or use his teeth as a paste. (15)

Tapasyā (contemplation) is the root of the universe, with its inmates of Gods and men. To *Tapasya* it owes its continuance, and in *Tapasyā* it will merge in the end (16)

That which is difficult to practise, that which is difficult to obtain, that which is remote, that which is

* Sitting amidst four blazing fires with the sun overhead.

difficult to accomplish, all these are available by dint of *Tapasyā*. *Tapasyā* is insurmountable (i.e. can not be over come). (17)

CHAPTER XCVI.

Now one, who has felt an aversion to the pleasures of the four orders of life, shall do a *Prājāpatyam* sacrifice, make gifts of all his possessions,* and take recourse to the fourth order of ascetism (*Pravrajyam*) (1) Having installed the sacred fire on his own Self, he shall go into the village for alms (2) Obtain alms at seven houses. (3) He must not feel mortified if he fails to obtain any. (4) Nor beg alms of a beggar. (5) After men have taken their meals and the plates have been cleared, he shall stir abroad for alms. (6) He shall receive alms in vessels made of clay, wood, or pumpkin. (7) These vessels shall be purified by washing. (8) He shall not accept (*lit.* be annoyed at) alms which have been offered with marks of respect or reverence. (9) He shall lie in solitary chambers. (10) or at the root of a tree. (11) He shall not live for two nights in a village. (12) He shall wear cloth only enough to cover his pudenda. (3) He shall cast his steps purified with the sight (*i.e.*, by carefully seeing whether he tramples upon any animal; etc.) (14) He shall drink water by straining it through a piece of cloth. (15) He shall speak only what is purified by truth. (16) He shall do only what his mind (conscience) would approve of. (17) He shall not court either death or life. (18) Bear with insult, done by, (19)

* *Sarva Veda*.—*Veda* here means possession, being derived from the Sanskrit root *Vidla* to gain.

Or shall not insult, any body. (20) He shall not give his blessing to any body. (21) He shall not make obeisance to any body. (22)

Of Him that cuts his one arm, and of him that smears sandal paste on his other arm, he shall not curse the first, nor bless the second. (23)

He shall practise *Prāṇyama*, *Dhāraṇa* and *Dhyānam* (Divine comprehension and contemplation). (24) Reflect on the transitory nature of the external world (human existence). (25) Think of the unhallowed (impure) character of the human body. (26) Ponder on the annihilation of (personal) beauty by old age (Decrepitude). (27) On the pangs of bodily, mental and traumatic diseases.* (28) As well as on those of congenital ones. (29) On the fact of residence in the darkness of the womb. (30) And amidst excrements. (31) And there being afflicted by heat and cold (pairs of opposite). (32) He shall think of the agony one undergoes in coming out of the narrow maternal passage at the time of birth. (33) He shall reflect on his ignorance and dependence on his parents in infancy. (34) On the arduous pain suffered for studying books, etc. (35) On the troubles of acquisition of property in youth, and on the pangs of hell to be endured for enjoying ill-gotten gains. (36) On the separation from the dear ones and the enforced company of those whom he detests. (37) On the pangs to be suffered in hell. (38) On the agonies to be endured in shapes of

* The text has *Agantuka Vyādhivis'chopatāpam*.—*Agantuka Vyādhis*, according to the Ayurveda, are diseases which owe their origin to extraneous causes as opposed to idiopathic maladies. Jolly has wrongly translated it as “due to an excess of the bile, etc.”

beasts for follies committed in human existence. 39) On the fact that there is nothing but misery in mundane life, which constantly affords opportunities for the commissions of crimes. (40) On the fact that if there be any comparative happiness *i. e.*, happiness in comparison with misery) here, even that is but transitory. (41) On the misery which results from one's incapacity of enjoying or procuring such happiness. (42) Let him observe this body as a compound of seven organic principles. (43) [*viz.*,] of Adeps (*Vasâ*), blood, flesh, bone, fat, marrow, and semen. (44) Covered with the skin. 45) Foul-smelling as well. (46) The receptacle of excrements. (47) Maintained even in hundred comforts, it becomes diseased. (48) Held even with assiduous care it is susceptible to death. (49) The abode of lust, anger, greed, ignorance, arrogance and pride. (50) Composed of the essential principles of solid, liquid, gasous, and etherial matter. (51) Consisting of bones, veins, arteries, nerves and ligaments. (52) Full of blood. (53) Six-skinned. (54) Held by three hundred and sixty bones. (55) Distributed as follows. (56) Teeth with the thin bones at their roots sixty-four. 57) Nails, twenty. (58) The tibial and the ulnar bones. (59) Phalanges of fingers, sixty. (60) Femoral bones, two. (61) Four to the insteps. (62) Four to the elbows. (63) Four to the thighs (64) Two to each of the knee joints and cheek. (65) Four, to the axilla (*Aksha*), two to the palate, and two to the hips. (66) One to the organ of generation (arch of the pubis). (67) The back bone consists of forty-five parts. (68) Fifteen bones to the neck. (69) The collar bone is one on each side (two clavicles) (70) Likewise the jaw. (71) There are two bones at its root. (72)

Two to the eyes, two to the temples, and two to the

cheeks. (73) There is one bone called ghonāsthi in the nose. (74) The ribs (thirteen on each flank), with their (twenty) articulations (Arvudas) in the breast and (twenty-six) in the back (sthānakas) number seventy-two bones in all. 75) There are seventeen bones in the breast. (76) Two temple bones. (77) The head has four skull bones. (78) There are seven hundred Siras (tubular vessels) in the body. (79) Nine hundred ligaments. (80) Two hundred Dhāmanis (nerves) 81) Five hundred muscles. (82) Twenty-nine Lakshas, nine hundred and fifty-six small tubular vessels, with their ramifications 83) Three Lakhs of roots (pores) of hair and hair in the beard, etc. (84) Hundred and seven Marmas (vital parts). (85) Two hundred joints. (86)

There are fifty-four knots and sixty-seven Lakhs of hairs. (87) The navel, the vital principle known as the *ojas* the rectum, the semen, blood, the temples, the head; the throat and the heart are the abodes of vitality. 88) The two arms, the two thighs, the trunk, and the head are the six limbs. (89) The lard, the flesh, the oily principle the lungs, the navel, the hairs, the liver, the spleen, the small intestine, the two kidneys, the urinary bladder, the cecum, the stomach, the heart, the large intestine, the arms, the abdomen, and the passage of the rectum. (90) The pupils, the eye-balls, the helix, the ears, the lobes of the ears, the cheeks, the eye-brows, the temples, the gums of teeth, the lips, the cavities of the loins; the groins, the testes, the two female breasts which are the conglomerations of solidified mucous, the breasts, the uvula, the hips, the arms, the thighs, the calves of legs, the palate, the belly, the two upper openings of the urinary bladder, the chin, the roots of jaws and the nape of the neck are the members of the body. (91) The sound,

touch, taste, and smell are the objects of perception. (92) The nose, the eyes, the skin, the tongue, the ears, and the mind (intellect) are the cognitive organs. (93) The hands, the legs, the arms, the genitals, and the tongue are the operative organs. (94) The mind, the intellect, the self, and the unmanifest principle (Nature) are beyond the cognisance of the senses. (95)

This body, O Earth, is called the field (of self-consciousness), the knower of this is called Kshetrajna by the wise. (96)

In all Kshetras (self-conscious bodies) know me to be the self-conscious principle or self (Kshetrajna). He, who seeks for final 'emancipation, must rightly understand the nature of this self-conscious Ego, and of the self-conscious body as well. (97)

CHAPTER XCVII.

WITH his legs flexed up, and the soles of his feet placed on the thighs, and the right hand held in the left, he shall sit with his eyes fixed on the tip of his nose, keeping his tongue tucked up against the soft palate, and the upper row of his teeth not touching the lower one. He, not observing the quarters of the heaven, bereft of fear, and calm in spirit, pondering upon the principle which lies beyond the twenty four categories* (1) On the Reality

* The Sankhya system of Hindu philosophy, so called from the fact of its enumerating the number (Sankha) of the component principles of the universe, describes them as follows. From (1) *Avyakta* or unmanifest Nature proceeded *Mahat* (the principle of intellection), from *Mahat*, *Ahankara* (egoism), from Egoism, the

that lies beyond the cognizance of the senses, unconditioned by the sound, touch, taste, sight and smell the omniscient principle, (imaged in the) material universe. (2) The all-pervading one, the subtlest of the subtle (principles). (3) On Him whose hands and legs are everywhere, whose eyes, head and mouth are everywhere, and whose organic energies prevail everywhere. (4) He shall thus meditate upon (the eternal Reality). (5) The faculty of *yoga* is evoked, within a year, in him who thus practises the art of contemplation. (6) In the event of his incapacity of concentrating his mind on the disembodied (principle), let him meditate upon the principles of earth-matter, water, light, air and ether in succession, and having been able to concentrate on the one, let him leave that, and fix his mind on another next to it in the order of enumeration. (7) Thus he shall commence to meditate on the *Purusha* (self).*

five elementals or essential matters (Panchatanmâtras or the proper sensibles of sound, touch, sight, taste and smell—*S'abdatanmâtra*, *Spars'a tanmâtra*, *Rupatanmâtra*, *Rasa-tanmâtra* and *Ganithatanmâtra*), which, in a manner, form the atoms of perception, if we are warranted to use such a term. Through the union of *Ahankâra* and the Tanmâtras, the eleven senses (the five cognitive, and the five operative senses) together with the mind were formed, and lastly of the five Tanmâtras the five gross elements of ether, air, light, water and earth were evolved out, which form the objects of these *Indriyas* or senses. The first eight of these categories from the *Avyakta* to the *Panchatanmâtras* collectively from what is called *Prakriti* or Nature, the last sixteen being called modifications or *Vikâras*. All these twenty four categories are unconscious, it is only when the *Purusha*, the twenty-fifth category in the list, is associated with *Prakriti* that self-consciousness is emanated.

* *Purusha* lit. 'means the self that lies ensconced in each individual organism. He who lies (S'eta) in all the *Puras* (organisms) *Sarveshu Purusha S'eta iti purusha*.

Incapable of doing this even, let him concentrate his mind on the burning (image) of the *Purusha* (Self) situated within his heart, which hangs with its head downward. (9) Incapable of that, he must meditate upon the self of *Vasudeva*, decked with a crown necklace, and bracelets, with the ringlets of hair, known as *Srivatsakam*, on his breast, wielding a conch-shell, a discus, a club, and a lotus flower in his four arms wearing a garland of wild flowers round his neck, with the Earth goddess sitting at his feet. (10) What one meditates upon in this life, one obtains after death (11) Hence avoiding all transient things, let a man meditate upon the undecaying reality (12) Nothing undecaying (eternal) exists but the *Purusha*. (13) By obtaining that, one becomes liberated. (14)

Since the Supreme Lord is ensconced in all subtle bodies (whether mobile or immobile), he is called *Purusha* by the contemplators of immutable principles. (15)

In the first watch, or in the last watch of each night, let the *Yogin* unremittingly meditate upon the Self of *Vishnu*, the subjective principle (*Purusha*) void of all qualities or attributes, the twenty-fifth category (of the Sankhya philosophy). (16)

Upon Him, who is unknown even to the knowers of immutable principles is devoid of all principles and attributes (yet) the enjoyer of all attributes (qualities) non-adherent to any thing, yet the supporter of all (17)

He is both in the inside and out-side of created beings. is both mobile and immobile, unknowable on account of his extreme subtility, both near and remote. (18)

Though indivisible, he lies divided by the created things (existing in divided or individualised shapes in

all) imaged by time—past, present and future, the controller, the devourer of all. (19)

The illuminant of all illuminating bodies, he is called the darkest darkness—the knowledge, the (thing) known, (the one) accessible to knowledge, the being ensconced in the heart of all. (20)

Thus I have described in brief the self-conscious body (kshetra), the knowledge and the knowable. A votary of mine, knowing this, attains my Self. (21)

CHAPTER XCVIII

HAVING been thus addressed (by Vishnu), Earth bowed down (to him) by lying on her knees and head, and prayed. (1) O Lord, constantly do the four elements reside by thy side, *viz.*, the ether resides in the shape of thy conch-shell, the air in the shape of thy discus, the light in the shape of thy club, the water in the shape of thy lotus flower, I wish to remain in my present form between thy feet. (2)

Having been thus addressed (by Earth), the lord replied "be it so." (3) Earth, having obtained her end, did so remain. (4) And propitiated the god of the gods (as follows). (5) *Om*, obeisance to thee. (6) The Lord of the deities. (7) O Vasudeva, (8) The primal god. (9) The god of desires, (10) The protector of desires (11) The protector of the world. (12) One without origin, middle and end. (13) The Lord of created beings (*Prajāpati*). (14) The lord of good creatures. (15) The great Lord of created beings. (16) The lord of food, or wealth, or life (*Urgjaspati*). (17) The lord of

speech. (18) The lord of the universe. (19) The lord of heaven. (20) The lord of the forest in the shape of a tree of the *Vanaspati* species. (21) The lord of milk. (22) The lord of earth. (23) The lord of water. (24) The lord of the quarters of the heaven. (25) The lord of *Mahat* (Nature) (26) The lord of the *Maruts*. (27) The lord of *Lakshmi* (beauty or light). (28) The exponent of *Brahma*. (29) The beloved or lover of *Bráhmaṇas*. (30) All-coursing (31) The unthinkable (32) Accessible to knowledge. (33) *Purusha*. (34) The first adored. (35) The essence of *Bráhmanism*. (36) Lover of *Brahma* The embodied *Brahma*. (37) Embodied by the universe (38) The supreme king. (39) The four-fold supreme king (*Chtus Maha-Rajika*) (40) The effulgent one. (41) The superlative effulgence. (42) The *Sapta* (the sun). (43) Of great fortune. (44) The sound. (45) The contented one. (46) The contentment. (47) *Pratardana*. (48) The superbly created. (49) The superbly uncreated one. (50) The obedient one. (51) Sacrifice. (52) The great sacrifice. (53) The sacrificial *Yoga*. (54) Obtainable by didt of *Yajna*. (55) The destroyer of *Yajna*. (56) The unconquered being. (57) One without doubt or hesitation. (58) Immeasurable. (59) The supreme. (60) The old. (61) The *Lekhya* (62) The supporter of created beings. (63) The wearer of variegated peacock plumes. (64) The receiver of sacrificial portions. (65) The recipient of *Purodásha* oblation. (66) The lord of the universe. (67) The upholder of the universe. (68) The pure-ladled one. (69) Of undecaying worship. (70) *Gritaschi* (fire) (71) *Khando-parasho*. (72) The lotus navelled one (73) The holder of lotus flower. (74) *Padmadhara-dhara*. (75) *Hrisikesh*. (76) One horned one (77) The great boar (78) *Druhma*. (79) The undecaying

one (80) The eternal one. (81) *Purusha*. (82) The great *Purusha*. (83) *Kapila*. (84) The framer of the Sankhya philosophy. (85) Vis'yaksen (86) Virtue. (87). The giver of virtue. (88) Virtue-limbed one. (89) The giver of the wealth of virtue. (90) The giver of sacrifice. (91) The all-pervading one. (92) The invincible one. (93) The long-suffering one. (94) *Krishna*. (95) The lotus-eyed one. (96) The orbit of waters. (97) The loving one. (98) Universe-loving. (99) Obeisance, obeisance. (too)

Earth, who has realised the end of her heart, having thus gladly hymnised the deity began to address it as follows :—

CHAPTER XCIX

HAVING seen the goddess Lakshmi, whose complexion was like that of molten gold and who was resplendent with the effulgent energy of Tapasyâ, engaged in pressing the feet of the supreme god earth gladly questioned her as follows :—(1)

“O thou adorable goddess whose hands are like a wakening red water-lilies, who art pressing the feet of the full-blown-lotus-navelled one, who dost constantly reside in full blown red lilies, and whose complexion resembleth a red water lily in colour. (2)

“O thou golden-coloured one, whose eyes are like the blue lotus flowers, who art clad in a white cloth, decked with ornaments. O thou moon-faced one, whose complexion glows with the effulgence of the sun. Mighty goddess, the foremost in the universe (3)

“Thou art sleep, the Nature that has produced the universe Thou art comprehension, victory and apathy

(to worldly concerns). O Lakshmi, Thou art beauty, progeny, fame, decoration, knowledge and speech, the most sanctifying. (4)

Thou art *Svadhā*, forbearance, giver of opulence, moral law, preservation and status ; thou art unbounded fame, as well as non-malice. Thou art intellect, memory and *S'vadhā*. (5)

As the Supreme god exists assailing (pervading, the three regions, thou too, O thou black-eyed one, dost exist (everywhere) granting boons. Humbly do I ask thee about thy attributes. (6)

Having been thus interrogated* by Earth, Lakshmi, sitting in front of the god of gods, replied, O thou golden complexioned goddess, constantly do I reside by the side of my consort, the destroyer of the demon Madhu. (7)

He of whom do I think in my mind by the order of the lord, Him the votaries call affluent. Hear me, O thou nurse of creatures, enumerate the persons who can make me recollect them in my mind. In these do I reside. (8)

I reside in the sun, in the moon, in the cloudless starry heaven, in the pendant rain-clouds spanned by rainbows and spangled by lightnings. (9)

As well do I reside in drossless (cleansed) gold and silver, in gems, in clean clothes, in land, in buff coloured mansions, in divine temples decked with banners. (10)

In fresh cowdung, in infatuated elephants, in exhilarated horses, in spirited bullocks, and in Brâhmaṇas devoted to study. (11)

In the royal throne, in the Vilva and Amalaka fruits, in the umbrella, in the conch shell, in the lotus

flower, in the blazing fire and in a shining sword-blade and in a bright untarnished mirror. (12)

In pitchers full of water, in places decked with chowris, fans of palmyra leaves, in nice-looking ewers, and in the newly raised earth. (13)

In the milk and clarified butter, in cereal (S'advala), in honey, in milk curd, in the persons of ladies and virgins and in the bodies of gods, Tapsvins and those who perform yogas. (14)

In the arrow, in a victor just returned from the war, in a dead body killed in battle, in the soul of the latter residing in heaven, in the chanting of the Vedic mantras, in the blowing of conches, and in the sounds of the terms *Svâhâ* and *Svâhâd* and in the sound of music. (15)

In the installation ceremonies of kings, in marriage ceremonies, in sacrificial ceremonies, in bridegrooms, in persons who have washed their heads, in white flowers, in hills, in sweet fruits, and in broad streams of water. (16)

In water, in water-ful tanks, in grassy plots, in tanks full of lotus-flowers, in the wood, in calves, in happy children, and in honest and virtuous men. (17)

In persons who observe rules of conduct, and in those devoted to the cultivation of S'astras, in the humble and decently clad, in those who have cleansed their teeth or body, in those who are moderate in eating, and in the worshippers of *Stithis*. (18)

In those who are contented with their own wives, or devoted to virtue, or scrupulously follow the rules of virtue, averse to over-eating, constantly carry flowers on their persons, or perfume their bodies with scents or scented unguents or bedeck their person. (19)

In those who dwell in truth, are devoted to the good of creatures, for-bearing and void of anger, in those who

do well their own business or those of others ; in persons of benevolent dispositions, in the always lowly. (20)

Constantly do I reside in well decked females, in faithful, sweet-tongued wives, who are frugal in their habits, have born children, keep their purse (store) in secret, and are fond of presents. (21)

In (wives) who keep their house neat and tidy, have controlled their senses, are not quarrelsome in their habit and keep to the path of virtue, or are free from low passions and kind and loving as well as in Madhusudana (Vishnu, the destroyer of Madhu)—These in whom do I perpetually reside. (22) •

CHAPTER C

THIS foremost of the *Dharma S'astras* has been promulgated by the god himself. Brâmanas, who study or teach this Law Code, acquire an elevated status in the celestial region. (1)

This (Code) is holy, auspicious, life-prolonging, and heaven-awarding. It imparts fame, knowledge, opulence and good fortune. (2)

This (Code) should be studied, remembered, heard and recited to others. Persons, deserving good, shall hear it narrated during the celebrations of a *S'raddha* ceremony. This is the most hidden (Code of virtue) O Earth, I have promulgated to thee. (3)

For the good of the universe I, out of complacence, have promulgated this hidden, auspicious Code of eternal laws teeming with virtue, the receptacle of bliss, and remover of evil dreams. (4)

व्याससंहिता ।

प्रथमोऽध्यायः ।

वाराण यां-सुखासीनं वेदश्चात्मं तपोनिधिम् ।
 पपच्छुर्मुनवोऽभ्येत्य धर्मात् वर्णवस्तितान् ॥ १
 स पृष्ठः अृतिमान अंत्या स्मृतिं वेदार्थं गम्भीर्ताम् ।
 उवाचाय प्रसवाक्त्रा सुनवः श्रूयतामिति ॥ २
 यद यद अभावेन क्षणासारो मृगः सदा ।
 चरते तद वेदोत्तो धर्मोऽभवितुमर्हति ॥ ३
 श्रुतिस्मतिपुराणानां विरोधो यत्र इश्यते ।
 तद श्रीतं प्रमाणान्तु तद्वीर्हेति स्मृतिर्वर्त ॥ ४
 व्राण्णाण्णविदविश्वस्त्रो वर्णा हिजातयः ।
 श्रुतिस्मतिपुराणोत्तर्धर्मवोग्यास्तु नेतर ॥ ५
 शूद्रो वर्णस्तुर्वोऽपि वर्णत्वाऽर्थमहति ।
 वेदमन्त्र सधास्त्राहावषट्कारादिभिर्विना ॥ ६
 विप्रवहिप्रविक्षासु चतविक्षासु विप्रवत् ।
 जातकर्माण्णिदं कुर्वीत ततः शूद्रासु शूद्रवत् ॥ ७
 वेश्वासु विप्रवक्ष्याभ्यां ततः शूद्रासु शूद्रवत् ।
 अथमादुत्तमावान्तु जातः शूद्राधमः कृतः ॥ ८
 तात्त्वां शूद्रजनितव्याष्टालो धर्मवर्जितः ।
 इनारीषभवस्त्रेकः सगोवायां दितीयकः ॥ ९

ग्राम्यां शूद्रजनितव्यालक्ष्मिविधः स्मृतः ।
 वर्षकी नापितो गोप आश्यापः कुम्भकारकः ॥ १०
 वणिक्किरातकाय लमालाकार फुटुम्बिनः ।
 वरटो मेदचल्लालोदासम्पत्तकोलकाः ॥ ११
 एतेऽस्यज्ञाः समाख्याता ये चान्ये च गवाश्यनाः ।
 एषां सुभाषणा च स्नानं दर्शनादकंवीक्षणम् ॥ १२
 गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तो जातकर्म्मच ।
 नामक्रियानिष्कृमण्डवाशनं वपनक्रिया ॥ १३
 कर्म्मवेधो व्रतादेशो वेदारभक्रियाविधिः ।
 कैश्चान्तःस्नानपुद्वाहो विवाहान्विपरिप्रहः ॥ १४
 व्रतेतानिसंग्रहस्वेति भंस्त्वाराः षोडश स्नाताः ।
 नवैताः कर्म्मवेधान्ता मन्त्रवर्ज्जक्रियाः स्त्रियाः ॥ १५
 विवाहो मन्त्रतस्याः शूद्रस्यामन्त्रतो दृश ।
 गर्भाधानं प्रथमतस्तुतौये मासि पुंसवः ॥ १६
 सीमान्तःस्नानमें मासि जाते जातक्रिया भवेत ।
 एकादशेऽङ्गि नामाकंस्येता मासि चतुर्थके ॥ १७
 षष्ठे मास्यन्तमश्वीयाशूद्राकर्म्म कुलोचितम् ।
 छतत्रूडे च बाले च कर्मवेधो विधीयते ॥ १८
 विप्रो गर्भादमें वर्षे च व्रत एकादशे तथा ।
 इदं वैश्यजातिस्तु व्रतोपनयमर्हति ॥ १९
 तत्य प्रामन्त्रत शार्यं कालः स्याहिगुणाधिकः ।
 वेदव्रतस्तुतो व्रावः स व्रावः सोममर्हति ॥ २०
 हे जन्मनी दिजातीनां मातृः स्यात् प्रथमं तवोः ।
 दितीयं छन्दसां मातुर्पूर्णहणादिधिवद्गुरोः ॥ २१

एवं हिजातिमापन्नो विमुक्तो वान्यदोषतः ।
 श्रुतिष्ठृतिपुराणान् अवेदध्ययनस्त्वमः ॥ २२
 उपनीतो गुरुकुले वर्मेन्नित्यं समग्रहितः ।
 विभृयाहण्डकौपीनोपवीताजिनमेष्टलाः ॥ २३
 पुष्टेऽङ्गि गुब्बंतुज्ञातः क्षतमन्नाहुतिक्रियः ।
 स्त्रात्मोङ्गारस्त्र गायवीमारभेदेमादितः ॥ २४
 श्रीचाचारविचाराद्यं धर्मशास्त्रमयि हिजः ।
 पठेत गुरुतः सम्यक् कर्म तद्विष्टमाचरेत् ॥ २५
 ततोऽभिवाद्य स्थविरान् गुरुष्वेष समाश्रयेत् ।
 स्वाध्यायाद्यं तदा यद्र्वं सर्वदा वित्तमाचरेत् ॥ २६
 नापक्षितोऽपि भाषेत न व्रजेत ताडितोऽपि वा ।
 विदेषमय पैशुन्यं हिंसनस्त्वार्कवीक्षणम् ॥ २७
 तोर्थविकान्तोन्मादपरिवादानलक्ष्मियाम् ।
 अस्त्रनोदर्त्तनादर्गस्त्रग्विलेपनयोषितः ॥ १८
 हृथाटनमस्त्रोषं ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ।
 ईषद्वलितमध्याङ्गेऽनुज्ञातो गुरुणा स्वयम् ॥ २८
 अलोकुपवरेन्नेत्रं व्रतिषूतमहृतिषु ।
 स्त्रीभिक्षाचमादाय विजवत्तदपस्यृग्नेत् ॥ २०
 क्षतमाध्याङ्गिकोऽश्रीयादनुज्ञातो यथाविधि ।
 नाद्यादेकान्नसुच्छेषं भुक्ता चाचामितामियात् ॥ २१
 नान्यद्वितमादद्याहापन्नो द्रविणादिकम् ।
 अन्तिक्षामन्त्रितः श्राव्ये देवेऽश्वादगुरुषोदितः ॥ १२
 एकावृमयविरोधे व्रतानां प्रथमाश्रमी ।
 भुक्ता गुरुमुपासीत क्षत्वा सन्तुष्टणादिकम् ॥ २२

समिधोऽनावादधीत ततः परिचरेद्गुरुम् ।
 श्वर्यीत गुर्वतुश्चातः प्रह्लदं प्रवमं गुरोः ॥ ३४
 एवमन्वहमभ्यासी ब्रह्मचारी ब्रतं चरेत् ।
 हितोपवादः प्रियवाक् सम्यग्गुर्वर्थसाधकः ॥ ३५
 नित्यमाराधयेदेनमा समाप्तेः श्रुतिप्रहात् ।
 अनेन विधिनाधीतवेदमन्वो हितो नयेत् ॥ ३६
 शापानुपहसामर्यमधीशास्त्रं सत्तोकताम् ।
 पयोऽमृताभ्यां मधुभिः साम्येः प्रीणन्ति देवताः ॥ ३७
 तं क्षादहरहर्वद्दमनध्यायमृते पठेत् ।
 यदहङ्क तदनध्याये गुरोर्वचनमाचरन् ॥ ३८
 अतिक्रमादसम्पूर्णमनहङ्कतिरात्मरेत् ।
 परवेह च तदनश्च अनधीतमपि हितम् ।
 यस्त्रपत्यगादेतदा मृत्योव्रंतमाचरेत् ॥ ३९
 स नैषिको ब्रह्मचारी ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ।
 उपकुर्वाणको यस्तु हितः पङ्किंश्वार्षिकः ॥ ४०
 केशान्तकर्मणा तद्र यथोक्तचरितव्रतः ।
 समाप्तवेदान् वैदो वा वैदं वा प्रसमं हितः ।
 स्नायीत गुर्वतुश्चातः प्रह्लोदितदक्षिणः ॥ ४१
 दूर्गत श्रीवेदव्यासीये धर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

हितीयोऽध्यायः ।

एवं स्रातकतां प्राप्तो हितीयाश्रमकाङ्क्षा ।
 प्रतीक्षेत विवाहार्थमनिन्द्यान्वयसम्भवाम् ॥ १

स्वरोगदुष्टवं शोत्यामशुल्कहानदूषिताम् ।
 स्वर्णामसमानार्थामिमादपिद्वगोव्रजाम् ॥ २
 अनन्यपूर्विकां लघीं शुभलक्षणसंयुताम् ।
 उत्ताधोषसनां गौरीं विश्वातदशपूर्वाम् ॥ ३
 स्वातन्त्र्यः पुत्रवतः सदाचारवतः सतः ।
 दातुभिं चोर्दुषितरं प्राप्य धन्मेण चोहडेत् ॥ ४
 व्रजोदाहविधानेन तदभावे परो विधिः ।
 दातश्चेष्ठा सदक्षाय वयोविद्यान्वयादिभिः ॥ ५
 पिद्ववत् पिद्वभ्राद्वसु पिद्वव्यातिमादपु ।
 पूर्वाभावे परो दशान् सर्वाभावे स्वयं व्रजेत् ॥ ६
 यदि सा दातवेकस्यादजः पश्येत् कुमारिका ।
 भूण इत्याश यावत्यः पतितः स्यात् तदप्रदः ॥ ७
 तुभ्यं दात्याम्यहमिति प्रहोष्यामौति वक्ष्यायोः ।
 क्षत्वा समयमन्योन्यं भजतं न स दण्डभाक् ॥ ८
 अजन्मदुष्टां दण्डाः स्यादूष्टं चाप्यदूषिताम् ॥ ९
 उदायां हि सवर्णायामन्यां वा कामसुहडेत् ।
 तस्यासुपादितः पुत्रो न सवर्णात् प्रहीयते ॥ १०
 उहडेत् चक्रियां विगो वैश्याच चक्रियो विश्वाम् ।
 स तु शद्रो हिजः कविचाधमः पूर्ववर्णजाम् ॥ ११
 नामावर्णात् भार्यात् सवर्णा सदक्षारिणी ।
 चक्रिगा चम्पेषु चक्रिष्ठा ल्येषा तस्य सज्जातिषु ॥ १२
 पाटितोऽयं हिजाः पूर्वमेकदेहः स्वयभूवा ।
 पतयोऽहेन चार्देन पद्मोऽभूषणिति श्रुतिः ॥ १३

यावत्त विन्दते आयां तावदर्द्दो भवेत् पुमान् ।
 नावे प्रजायते सर्वं प्रजायतेत्यपि श्रुतिः ॥ १४
 गुर्वाता भूस्त्रिवर्गस्य वोढः मान्येन शक्यते ।
 यतस्तोऽन्वहं भूत्वा खवशो विभृयाच्च ताम् ॥ १५
 क्षतदारोऽन्निपद्मीभ्यां क्षतवेशमारुण्यहं वसेत् ।
 खक्षत्यं वित्तमासाद्य वेतानामिनं न हापयेन ॥ १६
 आत्मं वैव अहिके वक्ष्मौ श्रीतं वेतानिकामिषु ।
 कर्म कुर्यात् प्रतिदिनं विधिः । प्रीतिपूर्वतः ॥ १७
 सम्यन्धर्मार्थकामेषु दम्पतिभ्यामहर्निश्चम् ।
 एकचित्ततया भाश्यं समानवत्ततिः ॥ १८
 न पृथग्विद्यते स्त्रीणां त्रिवर्गविधिसाधनम् ।
 भावतो द्वितिदेशादा द्विति शास्त्रविधिः परः ॥ १९
 पत्न्युः पूर्वं समुत्थाय देहशुक्रिं विधाय च ।
 उत्थाप्य शवनाशानि छत्वा वेशमविशेषनम् ॥ २०
 माज्जन्नेत्येपनैः प्राप्य सात्त्विशाज्जं खमङ्गनम् ।
 शोधयेदन्निकार्थाणि स्त्रिभान्युषेन वारिणा ॥ २१
 प्रोक्षणेरिति तान्येव यथासानं प्रकल्पयेत् ।
 द्वन्दपादाणि उर्वाणि न कदाचिद्विद्योजयेत् ॥ २२
 शोधयित्वा तु पादाणि पूरवित्वा तु धारयेत् ।
 महानसस्य पादाणि वहिः प्रक्षाल्य सर्वथा ॥ २३
 मृद्धिय शोधयेद्युक्तो तत्रामिन् विन्यसेत्ततः ।
 शत्वा नियोगपादाणि रसांश्च द्रविणानि च ॥ २४
 छतपूर्वाङ्गकार्थां च स्त्रगुरुमिवादयेत् ।
 तान्यां अर्जुपित्रभ्यां वा भ्राद्भ्रमातुलवान्वयैः ॥ २५

वसालहाररतानि प्रदत्तान्येव धारयेत् ।
 मनोवाक्कर्मभिः सदा पतिःशानुवर्त्तिनी ॥ २५
 छायेवानुगता स्वस्त्रा सखीव इतकर्मसु ।
 दासीवादिष्टकार्य्येषु भार्या भर्तुः सदा भवेत् ॥ २६
 ततोऽवसाधनं कला पतये विनिवेद्य तत् ।
 वैश्वदेवक्रतैर्वैभाजिनीयाव भोजयेत् ॥ २८
 पतिस्त्रैतदगुरुतः शिष्टमन्वादमामना ।
 भुक्ता नयेद्द्वयेषमादश्यविचित्सया ॥ २९
 पुनः साध्यं पुनः प्रातर्गं हशुद्दिं विधाय च ।
 क्षतावसाधना साध्वी सुभृश्यं भोजयेत् पतिम् ॥ ३०
 नातिदल्या स्वयं भुक्ता शृङ्गनीतिं विधाय च ।
 आस्त्रीर्थं साधु शयनं ततः परिचरेत् पतिम् ॥ ३१
 शुस्ते पतौ तदभ्यासे स्वपेत्तद्वत्मानसा ।
 अनम्बा चाप्रमस्ता च निष्कलामा च जितेन्द्रिया ॥ ३२
 नौचैर्वदेव परुषं न वद्धन् पत्तुरप्रियम् ।
 न केनचित् विवदेद्व अपलापविलापिनी ॥ ३३
 न चातिश्ववशीला स्याद्व भर्त्रार्थविरोधिनी ।
 प्रमादोऽनाहरोषेषांवस्त्रनस्त्राभिमानिताम् ॥ ३४
 पैशुभ्याहिं साविषेषमहाइकारधूर्तताः ।
 नास्तिक्षस्त्राहस्त्वेवह्याम् साध्वी विवर्जेत् ॥ ३५
 एवं परिचरन्ती सा पतिं परमदेवतम् ।
 वशः शमिह वात्वेष परच्च च सलोकताम् ॥ ३६
 वांषितो विलक्ष्योऽतः नैमित्तिकामवोचते ।
 रजोहर्वन्तो दोषात् सर्वमेव परित्वजेत् ॥ ३७

सर्वेरलक्षिता शीघ्रं लज्जितान्तर्घट्टे वसेत् ।
 एकाम्बरादृता हीना खानालक्ष्मारवज्जिता ॥ १८
 मौनिन्यधोमुखी च हुःपाणिपद्मिरचक्षुला ।
 अश्वीदान् केवलं भक्तं नक्तं मृगयभाजने ॥ १९
 खपेद्युमावप्रमत्ता छपेतेवमहवयम् ।
 खायीत च विरावान्ते सचैलमुदिते रवौ ॥ २०
 विलोक्य भर्तुवद्दनं शुद्धा भवति धर्मातः ।
 लक्ष्मयोचा पुनः कर्म पूर्ववद्ध समाचरेत् ॥ २१
 रजोदर्शनतो याः स्यु रात्रयः षोडशत्त्वः ।
 ततः पुंबीजमङ्गिष्ठं शुद्धे देवे प्ररोक्षति ॥ २२
 चतस्रशादिमा रात्रीः पर्वक्ष्व विवर्जयेत् ।
 गच्छेदयुग्मादु रात्रीषु पौष्णपित्र्यर्चरात्रसान् ॥ २३
 प्रच्छादितादित्यपथे पुमान् गच्छेत् सुयोषितः ।
 खौमालक्ष्मृदवाप्नोति पुत्रं पूजितलक्षणम् ॥ २४
 अतुकालेऽभिगम्यैवं ब्रह्मचर्यं व्यवस्थितः ।
 गच्छद्वपि वद्याकामं न दुष्टः स्यादनन्यक्षत् ॥ २५
 भूषणहत्यामवाप्नोति ऋतौ भार्यापरात्मुखः ।
 ता त्वाप्याऽन्यतो गर्भं त्वाज्या भवति पापिनी ॥ २६
 महापातकदुष्टा च पतिगर्भविनाशिनी ।
 सदृष्टसचारिणीं पत्नीं त्वज्ञा पतति धर्मातः ॥ २७
 महापातक दुष्टोऽपि नाप्रतीक्षस्याप्य पतिः ।
 अशुद्धे अवमादूरं स्त्रियामनु चिन्तया ॥ २८
 अभिवारेण दुष्टानां पतीनां इश्वरादते ।
 विकृष्टातावामवाचायामन्यत्र वासयेत् पतिः ॥ २९

शुक्लामार्त्तवद्वातां पूर्ववद्वद्वारयेत् ।
 शूर्णां धर्मकामप्नीमपुवां हीर्वरोगिणीम् ॥ १०
 सुदुष्टां व्यसनासत्तामहितामधिवासयेत् ।
 अधिविद्वामपि विभुः स्त्रीणान्तु समतामियात् ॥ ११
 विवर्णा हीनवदना देहसंस्कारवर्जिता ।
 पतिव्रता निराहारा शोचते प्रोषिते पतौ ॥ १२
 भृतं भर्तारमाहाय ब्राह्मणी वङ्गिमाविशेत् ।
 जीवन्ती चेत्यत्केशा तपसा शोधयेदपुः ॥ १३
 सदावस्त्रापु नारीणा न युक्तः चादरक्षणम् ।
 तदेवानुकमात् कार्यं पिटभर्त्तसुत दिभिः ॥ १४
 याताः सुरक्षिता या ये पुत्रपौत्रपौत्रकाः ।
 ये यज्ञन्ति पितृन् बज्जैर्मौष्माप्राप्तिमहोदयैः ॥ १५
 दाहयेदविश्वमेन भार्याद्वाद्र द्रजेत सा ॥ १६
 इति श्रीवेदव्यासीये धर्मशास्त्रे हितीयोऽध्यायः ॥ २ ।

तृतीयोऽध्यायः ।

नित्यं वैमित्तिकं काम्यमिति कर्म विधा मतम् ।
 विविधं तत्र वस्त्रानि गृहस्त्रावधार्यताम् ॥ १
 शामिन्याः पश्चिमे यामे त्यतनिद्रो हरिं सरित ।
 शालोक्य मङ्गलदद्यं कर्मावश्यकमापरेत् ॥ २
 शतशौचो निषेश्यान्ति इत्तान प्रश्नात्म वारिणा
 शालोपात्म हितः सम्यां देवादीचैव तर्पयेत् ॥ ३

वेदवैदाङ्गशास्त्राणि दूतिहासानि चाभ्यसेत् ।
 अध्यापयेत् सकृदात् सदिप्रांश्च द्विजोत्तमः ॥ ४
 अत्तर्वं प्रापयेत्तत्वा च्छणमादे समापयेत् ।
 समर्थो हि समर्थेन नाविक्षातः क्षचिदद्दसेत् ॥ ५
 सरितसरसि वायीषु गर्त्तप्रस्त्रवणादिषु ।
 क्षायीत यावदुहत्य पञ्च पिण्डानि वारिणा ॥ ६
 तीर्थाभावेऽप्यशक्त्या वा च्छायात् तोदैः समाहृतैः ।
 गृहाङ्गांतस्तदव यावदम्बरपौड़नम् ॥ ७
 स्नानमष्टैवै कुर्यात् पावनैषापि मार्जनम् ।
 मन्त्रैः प्राणांस्त्रिरायम्य सौरैश्चाकं विलोकयेत् ॥ ८
 तिङ्गत् स्थित्वा तु गायत्रीं ततः स्नाध्यायमारभेत् ।
 कृत्वा च यजुषां साम्नामर्थर्वाङ्गिरसामपि ॥ ९
 दूतिहासप्राणानां विदोपनिषदां द्विजः ।
 यज्ञ्या सम्यक् पठेत्वित्यमल्पमप्या समापनात् ॥ १०
 स यद्वदानतपसामखिलं फलमाप्नुयात् ।
 तस्मादहरहर्वेदं द्विजोऽधीयीत वाग्यतः ॥ ११
 धर्मशास्त्रेतिहासादि संषां शक्तिः पठेत् ।
 क्षतस्नाध्यायः प्रथमं तर्पयेत्ताव देवताः ॥ १२
 जान्वा च इश्वरं दर्शेः प्राग्यैः सयवैस्त्विलैः ।
 एकैकाङ्गलिहानेन प्रकृतिस्त्रोपवीतकः ॥ १३
 समदानुदयो नद्यास्त्रदहार उद्दत्तुस्तः ।
 तिर्थगदभं च वामायैर्यैस्त्विलिविस्त्रिः ॥ १४
 अथोभिवस्तरश्चित्पैः कनिष्ठामूलनिर्गतैः ।
 हाभ्यां वाभ्यामस्त्रिभ्यां मनुष्यांस्त्रुपर्यैत्ततः ॥ १५

हन्तिष्ठाभिसुखः सर्वं जान्वा च हिगुणैः कुणैः ।
 तिनैर्जलैश्च दण्डिन्या मूलदर्भाहिनिःसृतैः ॥ १६
 हन्तिष्ठांसोपवीतः स्यात् क्रमेणाङ्गलिभिर्भिः ।
 सन्तर्पयेहित्यपितृं सतपराय पितृन् स्वकान् ॥ १७
 मातृमातामहांसद्व्योनेवं हि विभिर्भिः ।
 मातामहाव्य येऽप्यन्ये गोचिष्ठो हाहवर्जिताः ॥ १८
 तनेकाङ्गलिहानेन तर्पयेत् पृथक् पृथक् ।
 अस्त्रस्तप्रमीता ये प्रेतमस्त्वारवर्जिताः ॥ १९
 वस्त्रनिष्ठीडुनाभोभिस्तेषामाप्यायनं भवेत् ।
 अतपितेषु पितृषु वस्त्रं निष्ठीडुयेष्व यः ॥ २०
 निराशा पितरस्त्र भवन्ति सुरमानुषैः ।
 पयोदर्भस्वधाकारगोचनामतिलैर्भवेत् ॥ २१
 सुहत्तं तत् पुनस्तेषामेकेनापि हृथा विना ।
 अत्यचित्तेन यहत्तं यहत्तं विधिवर्जितम् ॥ २२
 अनासनस्थितेनापि तज्जलं रुधिरायते ।
 एवं सत्तर्पिताः कामैसुर्पकास्तर्पयन्ति च ॥ २३
 गङ्गाविष्णुशिवादित्यमिवावरणामभिः ।
 पूजयेष्वन्तिर्भान्नैर्जलमन्वोक्तदेवताः ॥ २४
 उपस्थाय रवेः काढां पूजयित्वा च देवताः ।
 गङ्गामीन्द्रौषधीजीवविष्णुनामहतांहसाम् ॥ २५
 अपां यतेति सत्कायं वमस्त्वारैः अनामभिः ।
 जला मुखं समातन्य स्नानमेदं समाचरेत् ॥ २६
 गतः पवित्र्य भवनमावस्थे इताश्वे ।
 वाक्यद्वांश चतुरो विह्वाहितिविजः ॥ २७

अनाहितावस्थानिराहावाचं छृतपृतम् ।

शाकलेन विधानेन शुद्धवास्त्रौकिकेऽनले ॥ २८

अस्ताभिर्व्याहृतीभिर्व्यस्ताभिस्ततः परम् ।

षड्भिर्द्विक्षतस्येति मन्त्रवद्विर्याक्रमम् ॥ २९

प्राणापत्त्वं लिष्टक्षतं हुत्वैवं इदध्याहृतीः ।

ओहारपूर्वः साहानात्म्यागः लिष्टविधानतः ॥ ३०

भुवि हर्भान् समास्त्रीर्थं वलिकर्मा समाचरेत् ।

विष्वेभ्यो देवेभ्य इति तर्त्त्वेभ्यो भूतेभ्य एव च ॥ ३१

भूतानां पतये चेति नमस्कारेण शास्त्रवित् ।

हथादलिवयस्त्रापे पितृभ्यस्य स्थधा नमः ॥ ३२

पावनिषेणानं वारि वायशां द्विष्य निष्पिते ।

उद्यत्य षोडशग्रासमाक्रमचं छृतोच्चितम् ॥ ३३

पूर्वमन्त्रं मनुष्वेभ्यो इत्तेत्युक्ता समुत्सृजेत् ।

गोवनामस्त्रधाकारैः पितृभृत्यापि शक्तिः ॥ ३४

षड्भागोऽन्तर्व्यहं हथात् पितृवद्विधानतः ।

वेदादीनां पठेत् किञ्चिद्दल्यं ब्रह्ममयासये ॥ ३५

ततोऽन्यद्यद्यमाहाय निर्गत्य भवनाइहिः ।

काकेभ्यः स्वपचेभ्यस्य प्रक्षिपेद्यासमेव च ॥ ३६

उपविश्य गृहहारि तिष्ठेद्यावच्युद्धर्त्तकम् ।

अपमुक्तोऽतिविं लिप्स र्भावश्चूः प्रतीष्वकः ॥ ३७

आगतं दूरतः शान्तं भोक्त्रकाममकिञ्चनम् ।

इहा सपुत्रमभात्य सन्तात्य प्रश्वार्चनैः ॥ ३८

पादधावनष्टमानाभग्नादिभिरचितः ।

विद्विं प्रापयेत् उक्तो वद्याभग्निक्षोऽतिविः ॥ ३९

कालागतोऽतिथिर्दृष्टवेदपारो गृहागतः ।
 हार्षसौ पूजितौ स्वगं नयतोऽधस्त्वपूजितौ ॥ ४०
 विवाद्यस्तातकस्माभृहाचार्यसुहृदत्विजः ।
 अर्वा भवन्ति स्मर्यं प्रतिवर्षं गृहागताः ॥ ४१
 गृहागताय सत्कृत्य श्रोत्रियाय वथाविषि ।
 भक्तोपकल्पयेदेकं महाभागं विसर्ज्जयेत् ॥ ४२
 विसर्ज्जयेदनव्रज्य सुटसश्रोत्रियातिथीन् ।
 मित्रमातुलसम्बन्धिवाभ्यान् समपागतान् ॥ ४३
 भोजयेदगृहिणो भिक्षां सत्कृतः भिक्षुकोऽर्हति ।
 स्वाहवस्त्रवस्त्रादु इदहस्त्वत्यधोगतिम् ॥ ४४
 गर्भिष्यातुरभृत्येषु वालवृष्टातुरादिषु ।
 तुभुजितेषु भुज्ञानो गृहस्त्रोऽग्राति किल्विषम् ॥ ४५
 भाद्यादगृष्णेष्वपाकाद्यं कदाचिदग्निमन्तिः ।
 निमन्तितोऽपि निष्वेष प्रत्याख्यानं दिजोऽर्हति ॥ ४६
 गृदाभिश्वस्त्वार्द्धं अवागदुष्टक्रुरतस्कराः ।
 रुद्धार्पविष्ववहोपवधवन्धनजीविनः ॥ ४७
 शैलूषग्नौणिकोऽहोन्यजवाभ्यवतस्युताः ।
 नमनास्तिकनिर्लज्जपिश्वन्यसनाभिताः ॥ ४८
 कहर्यस्त्रीजितानार्थपरवाहकता नराः ।
 अनोद्याः कीर्तिमन्तोऽपि राजदेवस्त्रारकाः ॥ ४९
 श्वनासनसंसर्गवृत्तकर्मादिदूषिताः ।
 अवहवानाः परिता भ्रष्टाचारादयत्व ये ॥ ५०
 अभोज्यादाः स्वरक्षादो वस्य वः स्यात् सत्त्वमः ॥
 नावित्रावश्वमित्रार्द्धसौरिवो हासगोवकाः ॥ ५१

शूद्राणामप्यमीपात्तु भुक्ताद्वं नैव दुष्टति ।

धर्मेणान्योन्यभोज्याद्वा दिजात् विदितान्ययाः ॥ ५२

स्वदृत्तोपार्जिंतं मेधमाकरस्यममार्जिकम् ।

अखलीदमगोप्त्रात्मस्तुष्टं शूद्रवायनैः ॥ ५३

अनुच्छिष्टमस्तुष्टमपर्युषितमेव च ।

अन्वानवाद्वामवायमार्यं नित्यं सुसंख्यतम् ॥ ५४

क्षयरापूपसंवायपायसं शक्तुलीति च ।

नाश्चीयाद्वाद्वाण्यो मांसमनियुक्तः कथस्मृतः ॥ ५५

क्रतौ शादे नियुक्तो वा अनश्वन् पतति दिजः ।

सूर्योपार्जिंतं मांसमभार्ष्यर पिण्डेवताः ॥ ५६

ज्ञवियो दाद्वयोनं तत् क्रीत्वा ष्टेश्योऽपि घर्षतः ।

दिजो जग्ध्वा द्वयामासमभार्ष्यर पिण्डेवताः ॥ ५७

निरयेष्टद्युर्यं वासमाप्नोत्याचन्द्रतारकम् ।

सर्वान् कामान् समासाद्य फलमध्यमस्तुष्ट च ॥ ५८

सुनिसाम्यमवाप्नोति गृहस्थोऽपि दिजोत्तमः ।

दिजभोज्यानि गशानि महिष्याणि पयांसि च ॥ ५९

निर्दश्यासभ्यसम्बभ्य वत्सवन्ति पयांसि च ।

पलाष्टुष्टेतत्त्वाकरत्तमूलकमेव च ॥ ६०

गृह्णनारूपउद्धार्षग् जनुगर्भफलानि च ।

अकालक्षसमांदीनि दिजो जग्ध्वै न्दवं चरेत् ॥ ६१

वागदूषितमविज्ञातमन्यपीडित्तकार्यापि ।

दूतेभ्योऽव्यमदत्वा च तद्भं गृहिण्यो दहेत् ॥ ६२

ष्टेमराजतकाश्येषु पावे ष्वदात् सदा गृह्णौ ।

‘ तदभावे साधुगम्भलोधदुमलतासु च ॥ ६३

अस्त्राशपद्मपत्रे शु गृहस्थो भोक्तुमर्हति ।
 ब्रह्मचारो दतिवैव श्रेदोः यद्वोक्तुमर्हति ॥ ६४
 अभुत्स्थानं नमस्कारै भूवि दद्याद्विलिङ्गवम् ।
 भूपतये मुवः प्राप्ते भूतानां पतये तथा ॥ ६५
 अपः प्राश्य ततः पश्चात् पञ्चप्राणाहृतिक्रमात् ।
 स्वाहाकारंणं चुहुया च्छेष्मद्याद्यथासुखम् ॥ ६६
 अनन्यचित्ते भुज्जीत वागयतोऽवमकुत्सयन् ।
 आहृतेरवमश्रीयादहृष्टं पात्रमुत्सजेत् ॥ ६७
 उच्छ्रिष्टमवमुहूत्य यासमेकं भुवि चिपेत् ।
 आचान्तः साधुसङ्गेन सहिद्यापठनेन च ॥ ६८
 हत्तवद्वकथाभिध श्रेष्ठान्मतिवाहयेत् ।
 सायं सम्भासुपासीत इत्वाग्निं भृत्यसंयुतः ॥ ६९
 आपोशानक्रियापूर्वमश्रीयादन्वहं द्विजः ।
 सायमप्यतिथिः पूज्यो होमकालागतोऽनिश्चम् ॥ ७०
 अहया शक्तितो नित्यं श्रुतं हन्यादपूजितः ।
 नातिदृप्तं उपस्थित्य प्रक्षाल्य चरणौ शुचिः ॥ ७१
 अप्रत्यगुत्तरशिराः श्योत श्यने शुभे ।
 शक्तिमानुहिते काले खानं सम्यानं न हापयेत् ॥ ७२
 ब्राह्मे मुहूर्तं चोत्थाय चित्तयेदितमामनः ।
 शक्तिमान् मतिमान् नित्यं हृत्यमेतत् समाचरेत् ॥ ७३
 इति श्रीवेदशासीधे धर्मशास्त्रे दृतीयोऽध्यावः ॥ ३

चतुर्थोऽध्यायः ।

इति आसक्तं शास्त्रं धर्मसारं समुच्चयम् ।

आश्रमे यानि पुण्यानि भौद्रधर्माश्रितानि च ॥ १

वृहाश्रमात् परो धर्मो नास्ति नास्ति पुनः पुनः ।

सर्वतीर्थं फलं तस्य यथोक्तं यस्तु पालयेत् ॥ २

गुरुभक्तो भृत्यपोषी दयावाननस्यकः ।

नित्यजापी च होमी च सत्यवादी जितेन्द्रियः ॥ ३

स्वदारं यस्य सत्तोषः परदारनिवर्त्तनम् ।

अप्रवादोऽपि मो यस्य तस्य तीर्थफलं गृह्णते ॥ ४

परदारान् परद्रव्यं इरते योऽदिने हिने ।

सर्वतीर्थाभिषेकेण पापं तस्य न नश्यति ॥ ५

गृहेषु सवनीयेषु सर्वतीर्थफलं ततः ।

अवद्य व्रयो भागाः कर्ता भागेन लिप्यते ॥ ६

प्रतिश्रव्यं पादशौचं ब्राह्मणानां तर्पणम् ।

न पापं संसृशेतस्य वलिभिक्षां ददाति यः ॥ ७

पादोदकं पादधृतं दीपमन्तं प्रतिश्रयम् ।

यो ददाति ब्राह्मणेभ्यो नोपसर्पति तं यमः ॥ ८

विप्रपादोदकक्लिदा यावत्तिष्ठति मेदिनी ।

तावत् पुष्करपादेषु पिवत्स्त्रिपितरोऽसृतम् ॥ ९

यत् फलं कपिलादाने कार्त्तिक्यां ज्येष्ठपुष्करे ।

तत् फलं ऋषयः श्रेष्ठा विप्राणां पादशौचने ॥ १०

खागतेनाभ्यः प्रीता आसनेन शतक्रतुः ।

पितरः पादशौचेन अवादेन प्रजापतिः ॥ ११

भ्रातापि ऽतोः परं तीर्थं गङ्गा गावो विशेषतः ।
 ब्राह्मणात् परमं तीर्थं न भूतं न विष्वति ॥ १२
 इन्द्रियाणि वशीकृत्य गृह एव वसेन्नरः ।
 लब्ध तत्य कुरुक्षेचं नैमित्यं पुष्कराणि च ॥ १३
 गङ्गाद्वार इव केदारं सन्निहित्य तथैव च ।
 एतानि संवर्तीर्थानि कृत्वा पादैः प्रसुच्यते ॥ १४
 वर्णानामाश्वर्णाणां चातुर्वर्णस्य भोद्विजाः ।
 दानधर्मं प्रवक्ष्यामि यथा व्यासेन भाषितम् ॥ १५
 यद्दाति विशिष्टेभ्यो यज्ञाश्राति दिने दिने ।
 तत्त्वं वित्तमहं मन्ये शंखं कस्ताभरक्षति ॥ १६
 यद्दाति यदश्वाति तदेव धनिनो धनम् ।
 अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि धनंरपि ॥ १७
 किं धनेन करिष्यन्ति दीक्षिनोऽपि गतायुषः ।
 यद्दर्शयितुमि च्छस्तस्त्राच्छरीरमशाश्वतम् ॥ १८
 अश्वाश्वतानि गात्राणि विभवो नैव शाश्वतः ।
 नित्यं सन्निहितोः मृत्युः कर्त्तव्यो धर्मसंयहः ॥ १९
 यदि नाम न धर्माय न कामाय न कीर्त्ये ।
 यत् परित्यज्य गत्वाय तदनं किं न हीयते ॥ २०
 जीवन्ति जीवितं यत्य विप्र मित्राणि बास्तवाः ।
 जीवितं सफलं तत्य आत्मार्थं को न जीवति ॥ २१
 पश्वोऽपि हि जीवन्ति केवलात्मोदरभराः ।
 किं कायेन सुगुसेन बलिना चिरजीविनः ॥ २२
 यासादर्थमपि यासमर्थिभ्यः किं न हीयते ।
 इच्छानुरुपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥ २३

अदाता पुरुषस्यागौ धनं सम्पत्य गच्छति ।
 दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुच्छति ॥ २४
 प्राणनाशत् कर्तव्यो वः कृतार्थो न सो वृतः ।
 अकृतार्थत् यो मृत्युं प्राप्तः खरसमो हि सः ॥ २५
 अनाहतेषु यद्दत्तं वज्रं दत्तमयाचितम् ।
 भविष्यति युगस्याम्लस्याम्लो न भविष्यति ॥ २६
 मृतवत्सा यथा गौष ऋणा लोकेन दुर्भाग्यते ।
 परम्पराय दानानि लोकयाता न धर्मतः ॥ २७
 अङ्गे चागुभे दानं भोक्ता चैव न दृश्यते ।
 पुनरागमनं नास्ति तत्र दानमनम्लकम् ॥ २८
 मातापितृषु यद्यादभ्यावृषु खश्चरेषु च ।
 जायापत्येषु यद्यात् सोऽनन्तः स्वर्गसंक्रमः ॥ २९
 पितुः शतगुणं दानं सहस्रं मातुरुचते ।
 भगिन्यां शतसाहस्रं सोदरे दत्तमयाचितम् ॥ ३०
 अहन्यहनि दातव्यं ब्राह्मणेषु सुनीखराः ।
 आगमिष्यति यत् पावं तत् पावं तारयिष्यति ॥ ३१
 किञ्चिद्देहभयं पावं किञ्चित् पावं तपोमयम् ।
 पावाणामृतम् पावं शूद्रादं वस्य लोदरे ॥ ३२
 य य चैव गृहं मूर्खो दूरे चापि गुणान्वितः ।
 गुणान्विताद दातव्यं नास्ति मुखे व्यतिक्रमः ॥ ३३
 देवद्रव्यविनाशेन ब्राह्मसहरणेन च ।
 कुलाद्यकुलतां याति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥ ३४
 ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते ।
 ज्वलन्तमनिमुत्सृज्य न हि भक्तानि द्वयते ॥ ३५

सविक्षष्टमधीयानं ब्राह्मणं यो व्यतिक्रमत् ।
 भोदने चैव दाने च हन्यादिपृष्ठं कुलम् ॥ ३६
 यथा काष्ठमयो हस्तौ यथा चर्णमयो मगः ।
 यथा विप्रोऽनधीयानस्त्रयस्ते नामधारकाः ॥ ३७
 यथा विप्रोऽनधीयानस्त्रयस्ते नामधारकाः ॥ ३८
 ब्राह्मणेषु च यदस्तं यज्ञ वैखानरे हुतम् ।
 तद्दनं धनमात्मातं धनं शेषं निर्व्यक्तम् ॥ ३९
 सममब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणम्बुवे ।
 सहस्रगुणमाचार्यं ह्यनन्तं वेदपारगे ॥ ४०
 ब्रह्मवैज्ञानमुत्पन्नो मन्त्रसंस्कारवर्जितः ।
 जातिमात्रोपजीवो च स भवेद्ब्रह्मणः समः ॥ ४१
 गर्भाधानादिभिर्नन्दैवंदोपनयनेन च ।
 नाव्यापयति नाधीते स भवेद्ब्राह्मणम्बुवः ॥ ४२
 अग्निर्ठोत्री तपस्त्री च वेदंमध्यापयेच्च यः ।
 सकलं सरहस्यध्य तमाचार्य प्रचक्षते ॥ ४३
 दृष्टिभिः पश्यन्वैश्च चातुर्मासैस्तथैव च ।
 अग्निष्ठोमादिभिर्यज्ञैर्यन चेष्टं स दृष्टवान् ॥ ४४
 मीमांसते च यो वेदान् पड्भिरङ्गैः सविस्तरैः ।
 दूतिहासपुराणानि स भवेद्वैदपारगः ॥ ४५
 ब्राह्मणा यन जीवन्ति नात्यो वर्णः कथच्चन ।
 ईदृक्पथस्त्रपस्याय कोऽन्यस्तं त्यक्तुमत्सहित् ॥ ४६
 ब्राह्मणः स भवेत्वैव देवानामपि दैवतम् ।
 प्रत्यक्ष्यैव लोकस्य ब्रह्मतेजो हि कारणम् ॥ ४७

ब्राह्मणस्य मुखं चेदं निष्कर्करमकण्टकम् । ४८
 वापयेत् तत्र वौजानि सा क्षिः सार्वकामिकी ॥ ४८
 सुचो चैः वापयेद्वौजं सुपावे हापयेद्वनम् ।
 सुचो चै च सुपावे च क्षिः नैव विदृश्यति ॥ ४९
 विद्याविनयसम्पदेः ब्राह्मणे गृहमागते ।
 क्रीडन्त्योषधयः सर्वाः यात्यामः परमां गतिम् ॥ ५०
 न एश्वौचे व्रतभृष्टे विप्रे वेदविवर्ज्जिते ।
 दीयमानं रुदत्यत्रं भयाहै दुष्कृतं कृतम् ॥ ५१
 प्रोतिपूर्णमुखं विप्रं सुभुक्तमपि भोजयेत् ।
 न च मूखं निराहारं घड़रावसुपवासिनम् ॥ ५२
 यानि यत्यपविवाणि कुच्छी तिष्ठन्ति भो द्विजाः ।
 तानि तत्य प्रयोज्यानि न शरीराणि देहिनाम् ॥ ५३
 यत्य देहे सदाश्रन्ति इव्यानि विदिवौक्तसः ।
 कव्यानि चैव पितरः किञ्चूतमधिकं ततः ॥ ५४
 यद्भुज्ञके वेदविद्विप्रः स्वकर्मनिरदः शुचिः ।
 दातुः फलमसङ्गातं प्रतिजयत तदश्चयम् ॥ ५५
 इस्यश्वरथयानानि क्लेच्छिदिच्छन्ति पर्णिताः ।
 अहं ने च्छामि मुनयः कस्तैताः यत्यसम्पदः ॥ ५६
 वेदलाङ्गलक्षणेषु द्विजश्चेषु सत्सु च ।
 यत् पुरा पातितं बौजं तत्यैताः शब्दसम्पदः ॥ ५७
 शतेषु जायते शूरः सङ्घेषु च पर्णिताः ।
 वक्ता शतसहस्रे षु दाता भवति वा न वा ॥ ५८
 न रणे विजया च्छुरोऽध्ययनान्न च पर्णिताः ।
 न वक्ता वा त्प्रत्येन न दाता चार्यदानतः ॥ ५९

दून्द्रियाणां जये शूरो धर्मं चरति पण्डितः ।
हितमियोक्तिभिर्वक्ता दाता सम्मानदानतः ॥ ६०

यदेकपञ्चवां विषमं ददाति ।

स्वेहाद्वयाद्वा अदि वार्थं हेतोः ।

वेदेषु दृष्टं कृपिभिष गीतं

तद्ब्रह्महत्यां मुनयोः वदन्ति ॥ ६१

उसरे वापितं बोजं भिक्षभाणडेषु गोदुहम् ।

हुतं भक्षनि हव्यस्त्र मूर्खं दानमशाश्वतम् ॥ ६२

गृहस्तकपुष्टाङ्गो हिजः शूद्रावभोजने ।

अहमेषं न जनामि काँ योनि संगमष्टति ॥ ६३

शूद्रावेनोदरस्येन यदि कश्चिन्मियेत यः ।

स भवेत् शूकरो नूनं तस्य वा जायते कुलम् ॥ ६४

गृह्णो हादश जन्मानि सप्त जन्मानि शूकरः ।

स्वानव सप्त जन्मानि इत्येवं मनुरववीत् ॥ ६५

अमृतं ब्राह्मणावेन दारिद्रं चाचियस्य च ।

वैश्यावेन तुः शूद्रावं शूद्रावावरकं व्रजेत् ॥ ६६

यद्य भुज्ञते य शूद्रावं भासमेकं निरन्तरम् ।

इह जन्मानि शूद्रत्वं स्वतः श्वा चैव जायते ॥ ६७

वस्य शूद्रा पचेत्रित्यं शूद्रा वा गृहमेधिनी ।

वर्जितः पितृदेवता रौरवं याति स हिजः ॥ ६८

भाणडसङ्करसङ्कीर्णा नानासङ्करसङ्कराः ।

योनि सङ्करसङ्कीर्णा निरयं यान्ति मानवाः ॥ ६९

पञ्चमिमेदी वृथापाकी नित्यं ब्राह्मणनिम्दकः ।

आदेशी वेदविक्रेता पञ्चैते ब्रह्मघातकाः ॥ ७०

इदं व्यासज्ञतं नित्यमधेतव्यं प्रयत्नतः ।

एतदुक्ताचारवतः पतनं नैव विद्यते ॥ ७१

इति श्रीवेदव्यासोये धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पराशरसंहिता

प्रथमोऽध्यायः ।

अथातो हिमशैलाये देवदारुवनालये ।
 व्यासमेकाग्रमासीनमपृच्छच्छयः पूरा ॥ १
 मानुषाणां हितं धर्मं वर्त्तमाने कलौ युगं ।
 शौचाचारं यथावच्च वद सत्यवतीसृत ॥ २
 तच्छुत्वा ऋषिवाक्यन्तु समिदान्यर्कसञ्चिभः ।
 प्रत्युवाच महातेजाः श्रुतिस्मृतिविश्वारदः ॥ ३
 न चाहं सर्वतत्त्वज्ञः कथं धर्मं बदाम्यहम् ।
 अस्मत् पितैव प्रष्टव्य इति व्यासः सुतोऽवदत् ॥ ४
 ततस्ते ऋषयः सर्वे धर्मतत्त्वार्थकाङ्क्षिणः ।
 ऋषिं व्यासं प्रस्तुत्य गता बदरिकाश्रमे ॥ ५
 नानावृक्षसमाकीणं फलपुष्पोपशोभितम् ।
 नदीप्रस्त्रवणाकीणं पुख्यतीर्थरलङ्घनम् ॥ ६
 भृगपद्मिगणाव्यच्च देवतायतनावृतम् ।
 यज्ञगम्भृवसिद्धैश्च नृत्यगीतसमाशुलम् ।
 तप्तिनृपिसभामध्ये शक्तिपुदं पराशरम् ।
 सूखासीनं महात्मानं मनिमुख्यगणावृतम् ॥ ८
 क्षताज्जलिपुटो भृत्वा व्यासन्तु ऋषिभिः सह ।
 प्रदक्षिणाभिवादैश्च स्तुतिभिः समपूजयत् ॥ ९

अथ सन्तुष्टमनसा पराशरमहामुनिः ।

आह सुखागतं ब्रूहोत्थासीनो मुनिपुङ्गवः ॥ १०

व्यासः सुखागतं ये च कृष्णयस्य समन्ततः ।

कुशलं कुशलेत्युक्ता व्यासः पृच्छत्यतः परम् ॥ ११

वदि जानासि मे मर्तिं चेहाहा भक्तवत्सल ।

धर्मं कथय मे तात अनुपात्तो ह्यहं तव ॥ १२

श्रुता मे मानवा धर्मा वासिष्ठाः काश्यपास्त्या ।

गार्गेया गौतमासैव तथा चौशनसाः सृताः ॥ १३

अवेर्विष्णोश्च सांवर्त्ता दाक्षा आङ्गिरसास्त्या ।

शाश्वतपात्र चारौला या द्वयलक्षणतात्पर्य ये ॥ १४

कात्यायनकृतासैव प्राचेतसकृतात्पर्य ये ।

आपस्तम्बकृता धर्माः शङ्खस्य लिखितस्य च ॥ १५

श्रुता द्विते भवत्प्रोक्ता श्रौतार्थस्तेन विकृताः ।

अग्निन् भन्वन्तरे धर्माः कृतवेतादिके युगे ॥ १६

सर्वे धर्माः कृते जाताः सर्वे नदाः कलौ युगे ।

चातुर्वर्षसमाचारं किञ्चित् साधारणं वद ॥ १७

व्यासवाक्यावसाने तु सुनिसुख्यः पराशरः ।

धर्मस्य निर्णयं प्राह सूक्ष्मं स्थूलस्य विस्तरात् ॥ १८

शृणु पुत्र प्रवच्येऽहं शुखन्तु कृष्णयस्त्या ।

कल्पे कल्पे ज्ञायोत्पत्तौ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ १९

श्रुतिः स्मृतिः सदाचारा निर्णेतव्यात् सर्वदा ।

न कश्चिद्देवकर्त्ता च वेदस्मर्त्ता चतुर्मुखः ।

तथैव धर्मं स्मरति मनुः कल्पन्तरालरे ॥ २०

अ ये कृतयुगे धर्मास्तेतायां हापरे परे ।
 अ ये कलियुगे नृणां युगरुपानुसारतः ॥ २१
 तपः परं कृतयुगे व्रेतायां ज्ञानमुच्यते ।
 हापरे वशभित्यचुर्दीनमकं कलौ युगे ॥ २२
 कृते तु मानवो धर्मस्तेतायां गौतमः सृतः ।
 हापरे शहलिखितौ कलौ पाराधरः सृतः ॥ २३
 अजेदेशं कृतयुगे व्रेतायां ग्राममुत्सृजेत् ।
 हापरे कुलमेकम् कर्त्तारम् कलौ युगे ॥ २४
 कृते सभाषणात् पापं व्रेतायास्तैव दर्जनात् ।
 हापरे चाचमादाय कलौ पतति काषणा ॥ २५
 कृते तु तत्त्वणा व्यापस्तेतायां दशभिर्द्वैतः ।
 हापरे मासमावेण कलौ संवत्सरेण तु ॥ २६
 अभिगम्य कृते दामं व्रेतास्वाङ्गय दीयते ।
 हापरे याचमानाय मेवया दीयते कलौ ॥ २७
 अभिगम्योनमं दानमाहतस्तैव मध्यमम् ।
 अधमं याचमानं छात् संवादानध्य निष्फलम् ॥ २८
 कृते चास्तिगताः प्राणास्तेतायां माससंखिताः ।
 हापरे दधिरं यावत् कलावचाहिषु स्थिताः ॥ २९
 धर्मो जितो द्वाधर्म्येण जितः सत्योऽनृतेन च ।
 जिता भृत्यै तु राजानः स्त्रीभित्य पुरुषा जिताः ॥ ३०
 सौदर्लि चाभिहानाणि गुरुपूजा प्रणश्यति ।
 कुमार्यष प्रसूयन्ते तस्मिन् कलि युगेसदा ॥ ३१
 युगे युगे च ये धर्मास्तव तत्र च ये द्विजाः ।
 तेषां निष्ठा न कर्त्तव्या युगरुपा छिते द्विजाः ॥ ३२

युगे युगे च सामयं शेषं मुनिविभाषितम् ।
 पराशरेण चाप्युक्तं प्रायश्चित्तं प्रधीयते ॥ ३६
 अहमद्येव तद्भूम्यन्यस्त्वं ब्रह्मोमि वः ।
 चातुर्वर्षसमाचारं शृणुत्वं मुनिपुज्जवाः ॥ ३७
 पराशरमतं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ।
 चित्तितं ब्राह्मणार्थाय धर्मसंस्कापनाय च ॥ ३८
 चतुर्णामपि वर्णानामाचारो धर्मपालकः ।
 आचारभृष्टदेहानां भवेद्वर्षाः पराश्रुखः ॥ ३९
 पट्कर्माभिरतो नित्यं देवतातिथिपूजजाः ।
 इतर्थपन्तु भृष्णानो ब्राह्मणो नावसीर्दात ॥ ४०
 सम्या स्नानं जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।
 वैश्यदेवतिथेयस्त्रियपट्कर्मानि दिने दिने ॥ ४१
 प्रियो वा यदि वा वैष्णो मूर्दः पण्डित एव वा ।
 वैश्यदेवताः तु सम्याप्तः सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ॥ ४२
 दूराध्वानं पथिश्याम्तः वैश्यदेवते उपस्थितम् ।
 अतिथिं तं विजानीयाद्वातिथिः पूर्वमागतः ॥ ४३
 न पृच्छेहोत्परणं न स्वाध्यायव्रतानि च ।
 इदयं कल्पयेत् तस्मिन् सर्वदेवमयो हि सः ॥ ४४
 नैकग्रामीणत्रितिथिं विप्रं साङ्गतिकं तथा ।
 अनित्यं द्वागतो यम्मात् तद्वादतिथिरुच्यते ॥ ४५
 अर्दुर्दः इवत्तौ विप्रो अर्दुर्दः वातिथिस्तथा ।
 विदाभ्यासरतो नित्यं वयोऽपूर्वां दिने दिने ॥ ४६
 वैश्यदेवते तु सम्याप्ते भिक्षुके गृहमागते ।
 उद्यत्वं वैश्यदेवार्थं भिक्षां दत्ता विसर्जयेत् ॥ ४७

यती च ब्रह्मचारी च पक्षावस्थामिनावभौ ।
 तयोरवभद्र्वा च भुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ॥ ४५
 यतिहस्ते जलं दद्याद्वैक्षं दद्यात् पुनर्जलम् ।
 तद्वैक्षं भेषणा तुल्यं तज्जलं सागरोपमम् ॥ ४६
 वै श्वदेवक्तान् दोषाव्यक्तो भिक्षुर्व्यपोहितुन् ।
 न हि भिक्षुक्तान् दोषान् वै श्वदेवो व्यपोहति ॥ ४७
 अकृत्वा वै श्वदेवन्तु भुज्ञते ये हिजातयः ।
 सर्वे निश्चन्ना ज्ञेयाः पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ ४८
 धिरोवेष्टन्तु यो भुज्ञते यो भुज्ञते दक्षिणामस्यः ।
 धामधादे करं व्यत्य तदैरक्षांसि भुज्ञते ॥ ४९
 यतये काश्वरं दत्त्वा ताम्बुलं ब्रह्मचारिणा ।
 चोरेभ्योऽप्यभियं दत्त्वा दातापि नरं व्रजेत् ॥ ५०
 पापो वा यदि चाण्डालो विप्रघः पित्रघातकः ।
 वै श्वदेवे तु साम्पासः सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ॥ ५१
 अतिथिर्य य अम्नाशो गृह्णात् प्रतिनिर्वासे ।
 पितरस्तथा ना गृन्ति दशवर्षपूर्णतानि च ॥ ५२
 न प्रसज्यातिगो विप्रो द्वितीयं वेदपारगम् ।
 अद्दद्वभावन्तु भुक्ता भुज्ञते तु किञ्चिष्म ॥ ५३
 श्राद्धण्य मखं त्रिंशं मिष्ठदक्षमकण्टकम् ।
 यापयेत् सर्वबीजानि सा कषिः सर्वकामिका ॥ ५४
 सुक्षेत्रे वापयेद्वैजं सपुत्रे दापयेद्वनम् ।
 सुक्षेत्रे च सपुत्रे च यत्क्षिप्तं नैव नश्यति ॥ ५५
 अनृता द्यनधीयाना यथा भैक्षचरा हिजाः ।
 तं ग्रामं दण्डयेद्राजा चौरभक्तप्रदो हि सः ॥ ५६

क्षत्रियोऽि प्रजा रक्षन् शत्रुपाणिः प्रचण्डवत् ।
 विजित्व परसैत्यानि शिं धर्म्यण पालयेत् ॥ ५६
 न श्रीः कृतक्रमायाता'स्त्रुपाणिहितापि या ।
 खड्गेनाकम्य भुज्जीत वीरभोग्या वसन्तरा ॥ ५८
 पुर्यं पुर्यं विचित्रयाश्तुलच्छेदं न कारयेत् ।
 मालाकार इवोद्यानेन तथाहारकारकः ॥ ५९
 लोककर्म तथा रक्षं गवाच्च प्रतिपालनम् ।
 वाणिज्यं कपिकर्माणि वैश्याभुतिरुदाहता ॥ ६०
 शूद्राणां हितशृष्टा परो धर्मः प्रकीर्तिः ।
 अन्यथा कुरुते किञ्चित् तद्वेत् तस्य निष्फलम् ॥ ६१
 लवणं भूतैलस्त्रुत्वितकं घृतं पयः ।
 न तु शेष्ठूद्रजातीनां कुर्यात् सर्वस्य विकलम् ॥ ६२
 अविक्षेपं मद्यमांसमभ्यस्य च भक्षणम् ।
 अगस्यागमनश्चैव शूद्रोऽपि नरकं वजेत् ॥ ६३
 कपिलाशीरपानेन ब्राह्मणीगमनेन च ।
 वैशाश्चरविवारेण शूद्रस्य नरकं ध्रुवम् ॥ ६४
 इति पाराशरेः घर्म्यास्त्वेऽप्रयमोऽथायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

अतःपरं शृहस्यम् घर्म्याचारं कलौ यगे ।
 घर्म्य साधारणं शस्यं चातुर्वर्ष्याश्वमागताम् ॥ १
 सप्तश्चाम्यहं भूयः पाराशर्यप्रचोदितः ।
 यद्यकर्मनिरनो विप्रः क्षणित्तर्म्याणि कारणेत् ॥ २

हलमष्टगव्यं धर्मगः पड़गवं मध्यमं छतम् ।
 अतुर्वदं नृशंशानां द्विगवं हृष्णातिनाम् ॥ १
 ज्ञाधितं दृष्टितं शास्तं बलीवहै न योजयेत् ।
 हीनाङ्गं व्याधितं क्लीवं हृषं विप्रो न वाहयेत् ॥ २
 स्थूलाङ्गं नीरुचं हृसं दृष्टमं घण्डवर्जितम् ।
 वाहयेद्विषस्त्वार्दं पशात् स्तानं समाचरेत् ॥ ३
 जयं देवार्जनं होमं स्वाध्यायचैवमध्यसेत् ।
 एकहिंचतुर्विप्रान् भोजयेत् ज्ञातकान् द्विजः ॥ ४
 स्वयं ज्ञाष्टे तथा ज्ञे चै भान्दैश्च स्वयमर्जितैः ।
 निर्वेद पञ्चवज्ञानि क्रतुदीचाच्च कारयेत् ॥ ५
 तिला रसा न विक्रेयज् विक्रेया धान्यतः समाः ।
 दिव्यैवं विधा हुत्तिस्तुष्ट्यकाष्ठादिविक्रयः ॥ ६
 संवत्सरेण यद् पा॑ मद् अघाती समाप्तुवाद् ।
 अयोमुखेन काष्टेन तदैकाङ्गम् खाङ्गली ॥ ७
 पायको मद् स्वघाती च व्याधः शाकुनिकस्थापा ।
 अदाता कर्पकयैव पञ्चैते समभागिनः ॥ १०
 कण्ठनो पेयणो चुन्नो उदकम्भोऽय मार्गमी ।
 पञ्च सुना गृहस्त्वा अहव्यहनि वर्तते ॥ ११
 हृष्टांश्चत्वा महों भित्त्वा इत्वा तु खगकीटकान् ।
 कर्षकः खुतु चक्रेन सर्वपापात् प्रमच्यते ॥ १२
 यो न दशाहित्यातिभ्यो राश्चमूलमुपागतः ।
 स चौरः स च पापिष्ठो ब्रह्मं तं विनिर्हिंश्येत् ॥ १३
 राश्चे इत्वा तु पड़भागं देवानाशैकविंश्यकम् ।
 विप्राणां विंश्यं भुन्तं ज्ञाधिकर्त्ता न लिप्यते ॥ १४ ०

अविवोऽपि क्षमिं क्षत्वा हिजान् देवांशु पृजयेत् ।
 वैश्यः शूद्रः सदा कुर्यात् क्षमिवाणि अशिल्पकान् ॥ ५
 विकर्मी कुर्वते शूद्रा हिजसेवाविवर्जिताः ।
 अशस्त्वा युषस्ते वै पतन्ति नरकेषु च ।
 चतुर्णामपि वर्णनामेष धर्माः सुनातनः ॥ ६
 इति पाराश्वरे धर्मधास्ते हितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

हितीयोऽध्यायः ।

अतः शुद्धिं प्रवक्ष्यामि जनने मरणे तथा ।
 हिनश्येण शुद्धन्ति ब्राह्मणाः प्रेतसूतके ॥ १
 क्षमियो द्वादशाहेन वैश्यः पद्मदशाहकैः ।
 शूद्रः शुद्धति मासेन पराश्वरवचो यथा ॥ २
 उपासने तु विप्राणामङ्गशुद्धिस्तु जायते ।
 ब्राह्मणानां प्रसूतौ तु देहशर्णी विधीयते ॥ ३
 जाते विप्रो दशाहेन द्वादशाहेन भूमिपः ।
 वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुद्धति ॥ ४
 एकाहा क्षुधते विप्रो योऽन्नविदसमन्वितः ।
 द्वादशात् केवलविदस्तु हिहीनो दशभिर्द्वैः ॥ ५
 अन्नकर्मपरिभ्रः सन्ध्योपासनवर्जितः ।
 नामधारकविप्रत्य दशाहं सूतकं भवेत् ॥ ६
 एकपिण्डान्तु दशादाः पथगदारनिकेतनाः ।
 अन्नश्चपि विपत्तौ च अवेत् तेषां च सूतकम् ॥ ७
 उभयत्र दशाहानि कुलस्यात् च भुज्जते ।
 नानं प्रतिप्रहो ऽ मः स्वाध्यायश निवर्त्तते ॥ ८

शप्रोति सूतकं गोचे चतुर्थपुरुषेण तु ।
 हायाहिक्षेदमप्रोति पञ्चमो वासवंशजः ॥८
 चतुर्थैद्यरात्रं स्यात् षष्ठिशा पुंसि पञ्चमे ।
 षष्ठे चतुरहाच्छङ्किः सप्तमे तु दिनवयम् ॥९
 पञ्चमिः पुरुषैयुक्ता अश्रावेयाः सगोविणः ।
 ततः षट्पुरुषादात्र श्राव्हे भोज्याः सगोविणः ॥१०
 भृगुमिमरणे चैव देशान्तरम्भते तथा ।
 बाले प्रेते च सत्रासे सद्यःशौचं विधीयते ॥१२
 द्यरात्रे व्यतीतेषु विरात्राच्छङ्किरिष्यते ।
 ततः संवत्सरादूहूः सचेलं स्नानमाचरेत् ॥१३
 देशान्तरम्भतः कस्ति सुगोत्रः शूद्रयते यदि ।
 न विरात्रमहोरात्रं सद्यः स्नात्वा विशुद्ध्यत ॥१४
 या त्रिवक्षात् विरात्रं स्यादा षष्ठासात्त्वं पञ्चिष्ठी ।
 अहः संवत्सरादर्वाक सद्यःशौचं विधीयते ॥१५
 अजातदन्ता ये बाला ये च गर्भाहिनिःसूताः ।
 न तेषामनिसंख्यारो नाशौचं नोदक्किष्य ॥१६
 यदि गर्भा विपद्येत् स्नवते वापि योषिताम् ।
 यावन्मासं खितो गर्भा दिनं तावत् स सूतकः ॥१७
 या च चुर्थाह्वेद् स्नायः भातः पञ्चमषष्ठयोः ।
 अत ऊहूः प्रसूतिः स्याहशाहं सूतकं भवेत् ॥१८
 प्रसूतिकाले सम्मासे प्रसवे यदि योषिताम् ।
 जीवापत्ये तु गोत्रस्य वृत्ते मातुष्व सूतकः ॥१९
 रात्रावेव सप्तमपदे वृत्ते रजसि सूतके ।
 पूर्वमेव दिमं याहूः यावन्नोदयते रजिः ॥२०

इत्यातेऽनुजाते च छत्रूङे च संस्थिते ।
 अनिसंखारणं तेषां विरावं सूतकं भवेत् ॥ २१
 आ इत्यजननात् सद्य आ चूडायैश्चिकी आता ।
 विरावमा ब्रतात् तेषां दशरावमतःपरम ॥ २२
 गर्भे यदि विपन्नः स्याद्याहं सूतकं भवेत् ।
 जीवन् जातो यदि प्रेतः सद्य एव विश्वायात् ॥ २३
 खीणां चूडाय आदानात् संक्रमात् तद्वधःक्रमात् ।
 सद्यःशौचमयैकाहं लिरहः पितृवन्ध्यष ॥ २४
 गद्यचारी गृहे येषां इयते च इताशने ।
 सम्प्रकान च कुर्वन्ति न तेषां सूतकं भवेत् ॥ २५
 सम्प्रकारौदृश्यते विप्रो नान्यो दोषोऽस्ति आद्यणे ।
 सम्प्रकंषु निष्टत्तस्य न प्रेतं नैव सूतकम् ॥ २६
 शिखिनः कारुका वैद्या दासीदासाद्य नापिताः ।
 श्रोत्रियाद्यैव राजानः सद्यःशौचाः प्रकीर्तिताः ॥ २७
 सब्रती मन्त्रपूतष्य आहितांनिष यो द्विजः ।
 राष्ट्रव चूषिभिर्दृष्टे यथाकालेन शृण्यति ॥ २८
 प्रस्त्रे गृहमधीं तु न कुर्यात् सहस्रं यदि ।
 इथादा चूष्यते माता अवगाद्य पिता शृण्यः ॥ २९
 सर्वेषां शावमाशौचं मातापित्रोऽशाहिकम् ।
 सूतकं मातुरैव आदुपसृश्य पिता शृण्यः ॥ ३१
 यदि पद्मां प्रस्त्रायां सम्प्रकं कुरुते द्विजः ।
 सूतकम् भवेत् तस्य यदि विप्रः घडङ्गवित् ॥ ३२

सम्यक्ज्ञायते दोषो नान्यो दोषोऽस्ति ब्राह्मणे ।
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सम्यकं वर्जयेद्विजः ॥ ३३
 विवाहोत्सवयज्ञेषु अन्तरा मृतसृतके ।
 पूर्वसुङ्कल्पितं द्रव्यं दीयमानं न दुष्टति ॥ ३४
 अन्तरा तु इथा हस्य पुनर्मरणजन्मनि ।
 तावत् खाद्युचिर्द्वयो यावत् तत् चादनिर्द्यम् ॥ ३५
 ब्राह्मणार्थं विप्रानां वन्दिगोपहणे तथा ।
 आहवेषु विप्रानार्मकरावन्तु सृतकम् ॥ ३६
 द्वाविमौ पुरुषौ लौकं सूर्यमण्डलमेदकौ ।
 परिवाड़योगयक्तव्य रणे चाभिसुखे हतः ॥ ३७
 यत्र यत्र हतः शूरः अत्रभि परिवेदितः ।
 अच्यान् लभते लोकान् यदि लौकं न भाषते ॥ ३८
 जितेन लभते लक्ष्मीं स्वतेनापि सुराङ्गनाः ।
 द्वाणविध्वंसिकेऽसुभिन् कुञ्चन्ता मरणे रणे ॥ ३९
 यस्तु भवेषुः सैवेषु विद्वत्सु समन्ततः ।
 परिवाता यदा गच्छेत् स च क्रतुफलं लभेत् ॥ ४०
 यस्य च्छेदक्षतं गात्रं शरश्चक्षयष्टिसुहरैः ।
 देवकन्यास्तु तं वीरं गायन्ति रमयन्ति च ॥ ४१
 वराङ्गनासहस्राणि शूरमायोधने हतम् ।
 नागकन्यास धावन्ति मम भर्ता भवेदिति ॥ ४२

ललाटदेशाद्वधिरं हि यस्य
 तपस्य जन्तोः प्रविशेषं वक्ते ।
 तं सोमपाने न हि तस्य तुर्व्यं
 सं ग्रामयज्ञे विधिवश्च हृष्टम् ॥ ४२

यं यज्ञसहैस्तपसा च विद्यया
स्वर्गेषिणो वात्र यथैव विप्राः ।

तथैव याक्ष्येव हि तत्र वीराः
प्राणान् सुयुद्देन पारेत्यजन्तः ॥ ४४

अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं ये वहन्ति द्विजातयः ।

पदे पदे यज्ञफलमानुपूर्वाङ्गभक्ति ते ॥ ४५

असगोत्रमबन्धुभ्यं प्रेतीभूतश्च ब्राह्मणम् ।

नीत्वा च दाहयित्वा च प्राणयामेन शुद्ध्यति ॥ ४६

न तेषामशुभं किंचिद्विजानां शुभकर्मणि ।

जलावगाहनात् तेषां शुद्धि मृतिरितीरिता ॥ ४७

अनुगम्ये चक्षया प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिमेव वा ।

ज्ञात्वा चैव तु सूक्ष्मान्निं दृतं प्राश्य विशुद्ध्यति ॥ ४८

ज्ञात्रियं दृतमज्ञानहृष्ट्राह्णो योऽनुगच्छति ।

एकाहमशुचिमूर्त्वा पञ्चगच्छेन शुद्ध्यति ॥ ४९

श्च वैश्यमज्ञानादृष्ट्राह्णो योऽनुगच्छति ।

ज्ञात्वाग्नौचं द्विरात्रं च प्राणायामान् घडाचरेत् ॥ ५०

प्रेतीभूतन्तु यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः ।

नयन्तमनुगच्छेत त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ ५१

त्रिरात्रे तु ततः पूर्वे नदीं गत्वा समुद्रगाम् ।

प्राणायामश्चतं ज्ञात्वा दृतं प्राश्य विशुद्ध्यति ॥ ५२

विनिवैर्त्य यदा शुद्रा उदकान्तसुपस्थिताः ।

द्विजैस्तदानुगन्तव्या दृति धर्मविदो विदुः ॥ ५३

तम्भाविजो चतं शूद्रं न स्यशेषं च हाहयेत् ।
हृषे सर्वावलोकेन शुद्धिरेषा पुरातनी ॥ ५४
इति पाराशरे धर्मशास्त्रे तत्त्वोऽध्यायः ॥ २ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

अतिमानादतिक्रोधात् चेहाहा वदि वा भयात् ।
उद्भवोयात् चौ पुमान् वा गतिरेषा विधीयते ॥ १
पूयशोनितसम्पूर्णं अस्ये तमसि मज्जति ।
षष्ठिं वर्षसहस्रानि नृकं प्रतिपद्यते ॥ २
नाशौचं नोदकं नाम्नि नाशुपातंच कारयेत् ।
बोढारोऽनिप्रदातारः पाशं चेदकरास्तथा ॥ ३
तमङ्कं चेण शुद्धन्तीत्येवमाह प्रजापतिः ।
गोभिर्हितं तशोइन्द्रं ब्राह्मणेन तु चातितम् ॥ ४
संस्कृति च ये विप्रा बोढारस्वानिदाच्च ये ।
अन्येऽपि वानुगस्तारः पाशं चेदकराच्च ये ॥ ५
तमङ्कं चेण शृद्धन्ति कुर्व्यन्नाशयोजनम् ।
अनडुत्सहितां गांच दद्युर्विप्राय दक्षिणाम् ॥ ६
त्वं हमुणं पिवेदापस्त्रहमुणं पयः पिवेत् ।
त्वं हमुणं दृतं पीत्वा वायुभक्तो दिनवयम् ॥ ७
यो नै समाचरैद्विप्रः पतितादिष्वकामतः ॥ ८
मासार्द्वं मासमेकं वा मासहयमयापि वा ।
अश्वार्द्वमद्भेदं वा तदूर्ध्वं चैव तत्समः ॥ ९

तिरात्रं प्रथमे पञ्चे द्वितीये क्षमाचरेत् ।

तृतीये च दूपदेतुः क्षमा सातपनं चरेत् ॥ १०

चतुर्थं दथरात्रं स्यात् पराकः पञ्चमे भतः ।

कुर्याद्वाद्यायणं षष्ठे सप्तमे त्वैद्वद्वद्यम् ॥ ११

शुश्रार्थमष्टमे चैव षण्मात्रात् क्षमाचरेत् ।

पञ्चसहग्रामाष्टेन सुवर्णान्यपि दक्षिणा ॥ १२

अतुम्भाता तु या नारी भर्तारं नोपसर्वति ।

सा यता नरं याति विधवा च पुनः पुनः ॥ १३

ऋतौ म्भातान्तु यो भार्यां सविधौ नोपगच्छति ।

घोरायां भूणहत्यायां युव्यते नात्र संशयः ॥ १४

अदुशापतितां भार्यां यौवने यः परित्यजेत् ।

सप्तमज्ञ भवेत् स्त्रीलं वैधव्यं च पुनः पुनः ॥ १५

हरिद्रं व्याधितं मूर्खं भर्तारं या न भव्यते ।

सा यता जायते व्याली वैधव्यं च पुनः पुनः ॥ १६

ओववाताहवं बीजं यथा देवी प्ररोहति ।

देवी तप्तभते बीजं न बीजी भागमर्हति ॥ १७

तदत् परस्तियाः पुनौ हौ सुतौ कुण्डगोलकौ ।

पत्न्या जीवति कुण्डः स्यात्पृतेः भर्तरि गोलकः ॥ १८

औरसः क्षेत्रजच्चैव दत्तः क्षत्रिमकः सुतः ।

दद्यान्माता पिता वापि स पुत्रो दत्तको भवेत् ॥ १९

परिविज्ञिः परिवेत्ता यथा च परिविष्टते ।

सुव्यते नरकं याति हात्याजकपञ्चमाः ॥ २०

हारानिहोवसंयोगं यः कुर्याद्यग्ने सति ।

परिवेत्ता स परिज्ञेयः परिविज्ञिल्लु पूर्वजः ॥ २१

हौः क्षम्भो परिविन्ने स्तु कन्यायाः क्षम्भ एव च ।
 क्षम्भातिक्षम्भौ दातुच्च होता चान्द्रायणं चरेत् ॥ २२
 कुष्ठवामनघण्डेषु गग्ददेषु जडेषु च ।
 आताभ्ये बधिरे भूके न दोषः परिवेद्ने ॥ २३
 पितृव्यपुत्रः सापव्राः परनारी वृतस्तथा ।
 हाराम्निहोत्रसंयोगे न दोषः परिवेद्ने ॥ २४
 च्छेष्ठो भाता ब्रह्मि तिष्ठेदाधानं नैव चिन्तयेत् ।
 अनुग्रातस्तु कुर्वीत शङ्खस्य वचनं यथा ॥ २५
 नष्टे चते प्रवजिते क्लीवे च पतिते पतौ ।
 पंचास्तापत्सु नारीणां पतिरक्षो विधीयते ॥ २६
 चते भर्त्तरि या नारी ब्रह्मचर्यं व्यवस्थिता ।
 सा चता लभते स्वगं यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ २७
 तिसः कोश्यर्द्धकोटी च यानि रोमाणि मानवे ।
 ताषतकालं वसेत् स्वगं भर्त्तारं यानुगच्छति ॥ २८
 व्यालग्राही यथा व्यालं विलादुद्वरते बलात् ।
 एव मुहूर्त्य भर्त्तारं तेनैव सह मोदते ॥ २९
 इति पाराथरे धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽन्यायः ॥ ४ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

अष्टकाभ्यां शृगालाद्यैर्यदि हृष्टस्तु ब्राह्मणः ।
 ज्ञात्वा जपेत गायत्रों पवित्रां वेदमातरम् ॥ १
 गवर्णं शृङ्गोदके ज्ञातो महानदास्तु सङ्गमे ।
 सहुद्रहर्षनाहापि शुना हृष्टः शुचिर्भवेत् ॥ २

वेदविद्याव्रतस्त्रातः शुना दृष्टस्तु ब्राह्मणः ।
 सहिरस्त्रोदके स्त्रात्वा दृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ १
 सवतस्तु शुना दृष्टस्त्रिरात्रं समुपोषितः ।
 दृतं कुश्योदकं पीत्वा व्रतश्चिं च समापयेत् ॥ २
 अव्रतः सवतो वापि शुना दृष्टो भवेहिजः ।
 प्रणिपत्य भवेत् पुतो विप्रैश्चात्मनिरीचितः ॥ ३
 शुनाप्रातावलीढ़स्य नखैर्विलिखितस्य च ।
 अद्विः प्रक्षालना च्छुदिरम्बिना चोपचूलनम् ॥ ४
 शुना च ब्राह्मणी दृष्टा जम्बुकेन दृक्षेण या ।
 उद्दितं सोमनक्षत्रं दृष्टा सद्यः शुचिर्वदेत् ॥ ५
 क्षणपक्षे यदा सोमो न दृश्येत कदाचन ।
 यां दिशं व्रजते सोमस्तां दिशं चावलोकयेत् ॥ ६
 असद्वाह्यणके ग्रामे शुना दृष्टस्तु ब्राह्मणः ।
 दृष्टं प्रदक्षिणीकृत्य सद्यः स्त्रानाहिशुध्यति ॥ ७
 चण्डालेन खपाकेन गोभिर्विप्रैर्हतो यदि ।
 आहिताम्बिर्वृतो विप्रो विषेणाब्रह्मतो यदि ॥ ८
 हृतं तं ब्राह्मणं विप्रो लोकामौ भन्नवर्जितम् ।
 सृष्टा चोद्य च दग्धा च सपिण्डेषु च सःया ॥ ९
 प्राजापत्यं चरेत् पद्माद्विप्राणामनुशासनात् ।
 दग्धास्थीनि पुनर्गृथ्य क्लीरैः प्रक्षालयेहिजः ॥ १०
 पुनर्हृत् स्त्रिकाम्नौ तन्मन्मेण च षट्कृष्टकृष्टकृ ।
 आहिताम्बिर्जः कश्चित् प्रवसन् कालचोहितः ॥ ११
 ईहनाश्चमनुप्राप्तस्त्राम्बिर्वृत्तेन गृहे ।
 श्रीताम्बिहोत्रसंस्कारः शूद्रतावधिसूक्ष्माः ॥ १२

क्षणानिन् समासीर्थं कुशैर्च पुरुषाकृतिम् ।

षटशतानि शतंचैव पलाशानांच दृन्तकम् ॥ १५

चत्वारिंश्चिक्षरे दद्यात् षष्ठिं कण्ठे विनिहिंश्चेत् ।

वाहुभ्यांच शतं दद्याङ्गुलौषु दशैव तु ॥ १६

शतंचोरसि सदद्यात् विंश्चैवोहरे न्यसेत् ।

पट्टौ दृषणयोर्द्द्यात् षंच मेद्रेच विन्यसेत् ॥ १७

एकविंश्चतिमूरुभ्यां जातुजहुं च विंश्चतिम् ।

पादाङ्गुल्योः शतार्द्दिंच पत्ताणि च तथा न्यसेत् ॥ १८

शम्यां शिश्रे विनिक्षिप्तं अरणीं दृषणे तथा ।

जुङ्हं दक्षिणहस्तेन वामहस्ते तथोपसत् ॥ १९

कर्णं चोदूख्लं दद्यात् षष्ठे च मूषलं ततः ।

निक्षिप्तोरसि हृषदं तण्डुलाच्यतिलान् सुखे ॥ २०

श्रोत्रे च प्रोक्षणीं दद्यादाच्यस्थालींच चचुषोः ।

कर्णं नेत्रे सुखे ग्राणे हिरण्यशकलं शिपेत् ॥ २१

अभिहोत्रोपकरणं गात्रे शेषं प्रविन्यसेत् ।

असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेति च दृताहुर्ताः ॥ २२

दद्यात् पुत्रोऽथवा भाता द्वान्ये वापि स्वघर्माणः ।

यथा दद्यनसंस्कारस्थाया कार्यं विचक्षणैः ॥ २३

ईदृशन्तु विधिं कुर्याद्वृश्चलोके गतिध्रुवम् ।

ये दद्यन्ति द्विजास्तन्तु ते यान्ति परमां गतिम् ॥ २४

अन्यथा कुर्वते किंचिदामवुहिप्रबोधिताः ।

भवस्थल्यायुषस्ते वै पतन्ति नरके ध्रुवम् ॥ २५

दूति पाराशरे धर्मशास्त्रे पंचमोऽथायः ॥ ५

षष्ठोऽध्यायः ।

अतपरं प्रवच्चामि प्राणिहत्यादु निष्कृतिम् ।
 पराथरेण पूर्वोक्तं मन्त्र्येऽपि च विस्तृताम् ॥ १
 हंससारसक्रौचांश्च चक्रवाकं संकुकुटम् ।
 जालपादांश्च शरभमहोरात्रेण शुध्यति ॥ २
 बलाकाटिद्विभानांच शुकपारावतादिनाम् ।
 आटिनांच बकानांच शुध्यते नक्तभोजनात् ॥ ३
 भासकाक्कपोतानां सारीतित्ति रिघातकः ।
 अत्तर्जले उमे सम्ये प्राणायामेन शुध्यति ॥ ४
 गृध्रस्येन धिखिग्राहचाषोलूकनिपातने ।
 अपकाश्मी दिनं तिष्ठेत् त्रिकालं माष्टाश्वनः ॥ ५
 वणुणीचटकानांच कोकिलाखम्भरीटकान् ।
 खावकान् रक्तपादांश्च शुध्यन्ते नक्तभोजनात् ॥ ६
 कारण्डवचकोराणां पिङ्गलाकुररस्य च ।
 भरहाजनिहत्ता च शुध्यते शिवपूजनात् ॥ ७
 भेरण्डश्येन भासंच पारावतकपिङ्गलान् ।
 पञ्चिणामेव सर्वेषामहोरात्रेण शुध्यति ॥ ८
 हत्या नकुलमार्जारसर्पाजगरण्डश्युभान् ।
 क्षयरं भोजयेहिप्रान् लौहदण्डं च दक्षिणाम् ॥ ९
 शङ्खकीशशकागोधामतस्यकूर्माभिपातने ।
 हृत्साकफलभोक्ता च हृहोरात्रेण शुध्यति ॥ १०
 छक्षुकम्बुककृष्णाणां तरक्षुणांच घातने ।
 तिलप्रस्थं हिजे दद्याद्यायुभक्षो दिनतयम् ॥ ११

अर्जीं गवेष्यतुरज्ञानां महिषोद्धनिपातने ।

शश्चते उरात्रेण विप्राणां तर्पणेन च ॥ १२

स्वं रुद्रं वराहं च अज्ञानाद्यस्तु घातयेत् ।

अकालकृष्णश्रीयाद्होरात्रेण शृण्यति ॥ १३

एवं चतुष्पदानां च सर्वेषां वनचारिणाम् ।

अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपत् वै जातवेदसम् ॥ १४

शिल्पिनं कारुकं शूद्रं श्वियं वा यस्तु घातयेत् ।

प्राजापत्यहयं कुर्यादृष्टैकादश दक्षिणा ॥ १५

वैश्यं वा क्षत्रियं वापि निर्विघमभिघातयेत् ।

सोऽतिलक्ष्मदयं कुर्याद्याहोत्रिंशदक्षिणां ददेत् ॥ १६

वैश्यं शूद्रं क्रियासक्तं विकर्मस्यं हिजोत्तमम् ।

हत्वा चान्द्रायणं कुर्याद्याहोत्रिंशदक्षिणाम् ॥ १७

क्षत्रियेणापि वैश्येन शूद्रेणैवतरेण वा ।

चण्डालवधसमाप्तः कृक्षादृष्टेन विशुध्यति ॥ १८

चौरः श्वपाकचाण्डाला विप्रेणापि हता यदि ।

अहोरात्रोपवासेन प्राणायामेन शुध्यति ॥ १९

श्वपाकं वापि चाण्डालं विप्रः सम्भाषते यदि ।

हिजसभाषणं कुर्याद्यायत्रीं वा सक्षम्येत् ॥ २०

चाण्डालैः सह सुपन्तु लिरात्मुपवासयेत् ।

चाण्डालैकपथं गत्वा गायत्रीमरणाच्छुचिः ॥ २१

चण्डालदर्शनेनैष आदित्यमवलोकयेत् ।

चण्डालपर्श्वने चैव सचेत्लं स्नानमाचरेत् ॥ २२

चण्डालव्यातवापीष पीत्वा सखिलमयजः ।

अज्ञानाच्छैव नक्तेन त्वहोरात्रेण शुध्यति ॥ २३

चण्डालभाण्डसंस्थृष्टं पौत्रा कूपगतं जलम् ।

जोमूलयावकाहारस्त्रिरात्रच्छिमाप्रवात् ॥ २४

चण्डालोदकभाण्डे तु अङ्गानात् पिषते जलम् ।

तत्क्षणात् चिपते यस्तु प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २५

यदि न चिपते तोयं गरीरे यस्य जीर्णति ।

प्रजापत्यं न हातव्यं क्लृच्छं सान्तपनं चरेत् ॥ २६

चरेत् सान्तपनं विप्रः प्राजापत्यन्तु चत्वियः ।

तदर्देन्तु चरेत्तैश्चः पादं शूद्रस्य दापयेत् ॥ २७

भाण्डस्यमस्यजनान्तु उलं दधि दद्वः पिषेत् ।

ब्राह्मणः चत्वियो वैश्वः शूद्रैव प्रमादतः ॥ २८

ब्रद्वकूर्जपिवासेन द्विजातौनान्तु निष्कृतिः ।

शूद्रस्य चोपवासनं तथा दानेन शक्तिः ॥ २९

ब्राह्मणो ज्ञानतो भूडक्ते चण्डालान्वं कदाचन ।

गोमूलयावकाहाराद्यरात्रेण गुण्ठति ॥ ३०

एकैकं यासमश्रीयाद्वौमूलयावकस्य च ।

दशान्वं नियमस्य व्रतं तत्र विनिर्दिशत् ॥ ३१

अविज्ञातव्य चण्डालः सन्तिष्ठेत् तस्य वैश्वनि ।

विज्ञाते तूपसश्च द्विजाः कुर्वन्त्यनुग्रहम् ॥ ३२

ऋषिवक्त्राच्छ्रुता धर्माखायन्ते वेदपावनाः ।

पतलमुद्दरेयुस्ते धर्माङ्गं पांपसङ्कटात् ॥ ३३

दध्ना च सर्पिषां चैद ज्ञीरगोमूलयावकम् ।

भुज्जीत सह सर्वच विसम्यमवगाहनम् ॥ ३४

एकं भुज्जीत दध्ना उलच्छ्रुतं भुज्जीत सर्पिषा :

एकं वारेण भुज्जीत एकैकेन द्विनवयम् ॥ ३५

भावदुषं न भुङ्गीयान्नोच्छिष्टं कूमिदूषितम् ।
 निपलं द्विधुदृश्य पलमेकान्तु सर्पिषः ॥ ३६
 भस्मना तु भवेच्छुदिरुभयोस्ताम्बकांखयोः ।
 जलशौचेन वस्त्राणां परित्यागेन मृद्दयम् ॥ ३७
 कुमुभगुडकार्पासलवणं तैलसर्पिषी ।
 द्वारे लत्वा तु धान्यानि गृहे दद्याहुताशनम् ॥ ३८
 एः शुद्धस्तः पश्चात् कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
 त्रिंशतं गा वृषभैकं दद्याहिप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ३९
 पुनलेपनया तेन होमजप्येन शुध्यति ।
 आधारेण च विप्राणां भूमिदोषो न विद्यते ॥ ४०
 रजकी चम्पकारी च लुभकर्ष्य च पुक्सी ।
 चातुर्वर्षगृहे यस्य ह्यज्ञानादधितःति ॥ ४१
 ज्ञात्वा तु निष्कृतिं कुर्यात् पूर्वत्क्षार्द्दमेव च ।
 गृहदाहं न वुर्वीतायन्यत् सर्वच्च कायेत् ॥ ४२
 गृहस्थाभ्यन्तरे गच्छेच्चाण्डालो यस्य करण्यचित् ।
 तप्तादूर्गहाद्विनिःसृत्य गृहभाण्डानि वर्जयेत् ॥ ४३
 रसपूर्णन्तु याण्डं न त्यजेच्च कदाचन ।
 गोरसंज्ञ तु सन्धिश्चर्जलैः प्रेतेत् समन्ततः ॥ ४४
 ग्राह्मणस्य वण्डारे पृथग्नितसमये ।
 कूमिष्टपद्यते यस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ ४५
 गवां मूवपुरीषेण दधा चीरेण सर्पिषा ।
 लहं स्नाता च पीत्वा च कूमिदुषः शुचिर्भवेत् ॥ ४६
 ज्ञतिथोऽपि सुवर्णस्य पश्चमापान् प्रदापयेत् ।
 गोदक्षिणान्तु वैश्यस्थायपवासं विनार्हं श्वेत् ॥ ४७

शूद्राणां नोषवासः स्थाच्छूद्रो हानेन शुध्यति ।

ब्राह्मणांस्तु नमस्कृत्य पश्चगव्येन शुध्यति ॥ ४८

अच्छिद्विमिति यद्वाच्यं यजन्ति चितिदेवताः ।

प्रणम्य चिरसा धार्यमनिष्टोमफलं हि तत ॥ ४९

थाधिव्यसनिनिश्चान्ते दुर्भिर्ज्ञ डासरे तथा ।

उपवासो वतो होमो हिजसम्यादितानि वा ॥ ५०

अथवा ब्राह्मणास्तुष्टः स्वयं कुर्वन्त्यनुग्रहम् ।

सर्वधर्ममवाप्नोति द्विजैः संवर्द्धितापि वा ॥ ५१

दुर्वले नुग्रहः कार्ष्णस्तथा वै वालवृदयोः ।

अतोऽन्यथा भवेद्वोषस्तस्मान्नानुग्रहः स्मृतः ॥ ५२

स्वेहाद्वा यदि वा लोभाद्वयादन्नानतोऽपि वा ।

कुर्वन्त्यनुग्रहं ये वै तत्पापं तेषु गच्छति ॥ ५३

शरीरस्यात्यये प्राप्ते वदन्ति नियमन्तु ये ।

भहत्कार्योपरोधेन न स्वस्यस्य कदाचन ॥ ५४

स्वस्यस्य मूढा कुर्वन्ति नियमन्तु वदन्ति ये ।

ते तस्य विज्ञकर्त्तारः पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ ५५

स एव नियमस्यात्यो ब्राह्मणं योऽवमन्तते ।

वृथा तस्योपवासः स्थाव स पुण्येन युज्यते ॥ ५६

स एव नियमो ग्राह्यो यं यं कोऽपि वदेहिजः ।

कुर्यादास्यं हिजानाच्च अकुर्वन् ब्रह्महा भवेत् ॥ ५७

उपवासो वतञ्चैव स्नानं तीयं जपस्तपः ।

विप्रैः स यादितं यस्य सम्पदं तस्य तङ्गवेत् ॥ ५८

व्रतच्छिद्रः तपश्छिद्रं यच्छिद्रं यज्ञकर्मणि ।

स भवति निर्छद्रं ब्राह्मणैरुपपादितम् ॥ ५९

ब्राह्मणा जहमं तीयं निर्जनं सर्वकामदम् ।
तेषां वाक्योदक्षेनैव शुध्यन्ति मलिना जनाः ॥ ६०

ब्राह्मणा यानि भाषते भाषते तानि देवताः ।
सर्वदेवमया विप्रा न तद्वचनमन्यथा ॥ ६१

अन्नाद्ये औटसंयुक्ते मक्षिकाकौटदूषिते ।
अन्तरा संस्पृशेच्चापस्तदन्नं भस्मना स्पृशेत् ॥ ६२

भुज्जानो हि यदा विप्रः पादं हस्तेन संस्पृशेत् ।
उच्चिष्ठे हि स वै भुज्जे योभुज्जे राज्ञामारुने ॥ ६३

पादुकाम्भो न भुज्नीत पर्यङ्के संस्थितोऽप वा ।
शुना चाण्डालहणो वा भोजनं परिकर्त्त्वा वेत् ॥ ६४

पक्षावस्थ निषिङ्गं यद्वंशुहिं तथैव च ।
यथा पराशरेणोक्तं तथैवाहं वदामि वः ॥ ६५

मितं द्रोणाद्वक्षान्नं काकखानोपघार्तम् ।
केनैतच्छुधते चाव० ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ॥ ६६

काकखानावलीदृन्तु द्रोणान्नं न परित्यजेत् ।
वेदवेदाङ्गविद्विप्रैर्धर्माशास्त्रानुपालकैः ॥ ६७

प्रस्थो हाति॒श्चतिद्रोणः स्फृतो हिप्रस्थ आदृकः ।
ततो द्रोणाद्वक्षान्नं श्रुतिस्फृतिविदो विदुः ॥ ६८

काकखानावलीदृन्तु गवाधातं खरेण वा ।
स्वल्पदन्नं त्यजेविप्रः शुद्धिदीर्णादकं भवेत् ॥ ६९

अन्नस्योदृत्य तन्माव० यच्च नोपहतं भवेत् ।
सुखणादकमभ्युक्त्य हुताशेनैव तापयेत् ॥ ७०

हुताशनेन संख्यं सुवर्णसलिलेन च ।
 विप्राणां ब्रह्मघोषेण भौर्यं भवति तत्त्वाणात् ॥ ७१
 इति पाराशरे धर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

अथातो द्रव्यसंश्छिः पराशरवचो यथा ।
 दारवाणान्तु पावाणां तत्त्वाणां चुहिरिष्टते ॥ १
 मार्जनादृयज्ञपावाणां पाणिना यज्ञकर्मणि ।
 चामसानां ग्रहाणां शुचिः प्रचालनेन तु ॥ २
 चरुणां शुवाणां शुद्धिरूपेन वारिणा ।
 भक्षना शुध्यते कांस्यं तामा स्वेन शुध्यति ॥ ३
 रजसा शुध्यते नारी विकलं या न गच्छति ।
 नदी धैर्येन शुध्येत लेपो यदि न दृश्यते ॥ ४
 वापीकूपतडागेषु दूषितेषु कथंचन ।
 उडृत्य वै घटशतं पंचगव्येन शुध्यति ॥ ५
 अष्टदर्षा रवेदूगौरी नववर्षी तु रोहिणी ।
 दध्यवर्दा भवत् कन्या अत ऊँ रजस्तला ॥ ६
 प्राप्ते सु द्वादशे वर्षीयः कन्यां न प्रयच्छति ।
 मासि मासि रजस्तस्याः पिवन्ति पितरः स्वयम् ॥ ७
 माता चै . पिता चैव ऊष्ठो भाता तथैव च ।
 द्रव्यस्ते नरकं यान्ति दृशा जन्यां रजस्तलाम् ॥ ८
 यस्तां समुद्देहेत् कन्यां ग्राहणोऽज्ञानमोहितः ।
 शसन्माणोद्धरपाञ्ज्ञीयः स विप्रो वृप्तलीपति ॥ ९

यः करोल्बेकरावेण वृषलीर्षिवं द्विजः ।

स भैवभुग्जपत्रित्यं विभिर्द्विर्विशुध्यति ॥ १०

अस्त्रं गते यदा सूख्यं चाण्डालं पतितं द्वियम् ।

सूतिकां सूशतश्चैव कथं शुद्धिर्विधीयते ॥ ११

जातवेदं सुवर्णश्च सोममागं विलोक्य च ।

ब्राह्मणानुगतश्चैव स्नानं कृत्वा विशुध्यति ॥ १२

स्युद्धा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी ब्राह्मणी तथा ।

तावत् तिष्ठेविराहारा विरावेणैव शुध्यति ॥ १३

स्युद्धा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी च्छन्निया तथा ।

अर्द्धकुच्छं चरेत् पूर्वा पादमेकमनन्तरा ॥ १४

स्युद्धा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी दैश्यजा तथा ।

पादोनंचैव पूर्वायाः परायाः कुच्छपादकम् ॥ १५

स्युद्धा रजस्वलान्योन्यं ब्राह्मणी शूद्रजा तथा ।

क्षच्छेण शुध्यते पूर्वा शूद्रा इनेन शुध्यति ॥ १६

स्नाता रजस्वला या तु चतुर्थ्येऽहनि शुध्यति ।

कुर्यादजोनिवृत्तौ तु दैवपित्रादिकर्म्म च ॥ १७

रोगेण यद्रजः स्त्रीणामन्वहन्तु प्रवर्ज्जते ।

नाश्चिः सा तत्स्नेन तत् स्यादै कारिकं भतम् ॥ १८

प्रथमेऽहनि चाण्डाली द्वितीये ब्रह्मघातिनी ।

द्वितीये रजकी प्रोक्ता चतुर्थ्येऽहनि शुध्यति ॥ १९

आत्मे स्नान उत्पन्ने दशष्वात्मो द्वनातुरः ।

स्नात्वा स्नात्वास्यश्वेनं ततः श्वेतस चातुरः ॥ २०

उच्छिष्टोच्छिष्टसंस्यृष्टः शुना शूद्रेन वा द्विजः ।

उपोष्ट्र रजनीमेकं पञ्चगच्छेन शुध्यति ॥ २१

अनुच्छेन शूद्रेन स्थैर्यं स्नानं विधियते ।
 उच्छेन च संस्कृतः प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २२
 अस्माना शुद्धते कांश्यं सुरया यत्र लिप्यते ।
 सुरामावेण संस्कृतं शुद्धतेऽन्युपलेपनैः ॥ २३
 गवाद्वातानि कांश्यानि श्वकाकोपहतानि च ।
 शुद्धन्ति दशभिः क्षारैः शूद्रोच्छिष्टानि यानि च ॥ २४
 गणाङ्गं पादशौचं च छात्वा वै कांश्यभाजने ।
 यस्मासान् भूवि निक्षिप्य उड्यु पुनराहरेत् ॥ २५
 आयसेष्वपमारेन सीसस्यान्नो विशोधनम् ।
 दत्तमस्थि तथा शृङ्गं रौप्यं सोवर्णभाजनम् ॥ २६
 मणिपाषाणशङ्काश्च एतान् प्रकालयेज्जलैः ।
 पाषाणे तु पुनर्धैरिषेषा शुद्धिरुदाहृता ॥ २७
 उद्वाण्डदहनाच्छुद्धिर्धान्यानां मर्जनाहपि ॥ २८
 अद्वित्तु प्रोक्षणं शौचं वह्नां धात्यवाससाम् ।
 प्रक्षालनेन त्वलानामङ्गिः शौचं विधीयते ॥ २९
 वेणुवल्कलशौराणां त्वौमकार्पासवाससाम् ।
 शौर्णानां नेप्रपृष्ठानां जलाच्छौचं विधीयते ॥ ३०
 तुलिकाद्युपधानानि पीतरक्ताभ्यराणि च ।
 शोषयित्वार्कतापेन प्रोक्षयित्वा शुचिर्भवेत् ॥ ३१
 मुच्छोपस्करसूपाणा याणश्च फलचर्मणाम् ।
 ट्यणकाष्ठादिरज्जुनामुदकप्रोक्षणं मतम् ॥ ३२
 मार्जारमण्डिकाकोटि-पतङ्गश्चमिहर्दुराः ।
 मेध्यामेध्यं स्थान्त्येव नोच्छिष्टान् मनुरवौत ॥ ३३

भूमिं सृष्टागतं तोयं वस्त्राप्यन्योऽविप्रुषः ।
 भूलोच्छ्वलं बथा स्त्रेहं नोच्छ्वलं मनुरव्रवीत् ॥ ३४
 ताम्बुलेशुफले चैव भुक्तस्त्रेहानुलेपने ।
 मधुपक्वं च सोमे च नोच्छ्वलं मनुरव्रवीत् ॥ ३५
 रथ्याकर्द्मतोवानि नावः पन्थास्तुणानि च ।
 मरुताकर्णं शुध्यन्ति पक्वेष्टकचितानिच ॥ ३६
 अदुष्टाः सलता धारा वातोदृताच्च रेणवः ।
 स्त्रियो दृष्टाच्च बालाच्च न दुर्घन्ति कदाचन ॥ ३७
 श्रुते निष्ठौवने चैव दक्षोच्छ्वले तथानृते ।
 पतितानाच्च सभाषे दक्षिणं श्रवणं स्तृश्चेत् ॥ ३८
 अग्निरापच्च वेदाच्च स्तोमसूर्यानिलास्तथा ।
 एते सर्वेऽपि यिग्राणां श्रोत्रे तिष्ठन्ति दक्षिणे ॥ ३९
 ग्रभासादीनि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा ।
 विग्रह्य दक्षिणे कर्णं साक्षिणं मनुरव्रवीत् ॥ ४०
 देशभङ्गे प्रवासे वा व्याधिंषु व्यसनेष्वपि ।
 रथेदेव सदेहादि पश्चाद्यां समाचरेत् ॥ ४१
 येन केन च धर्मेण स्वदुना दारुणेन च ।
 उद्धरेहीनमालानं समर्थो धर्ममाचरेत् ॥ ४२
 आपत्काले तु समाप्ते शौचात्मारं न चिन्तयेत् ।
 खयं समुचरेत् पश्चात् खस्यो धर्मं समाचरेत् ॥ ४३
 इति पारायरे धर्मशास्त्रे सप्तमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

गवां बन्धनयोक्त्रे तु भवेन्मृत्युरकामतः ।
 अकामात् कृतपापस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ १
 वेदवेदाङ्गविदुषां धर्मशास्त्रं विजानताम् ।
 स्वकर्म्मरतविग्राणां स्वकं पापं निवेदयेत् ॥ २
 अत जडूं प्रवक्ष्यामि उपस्थानस्य लक्षणम् ।
 उपस्थितो हि न्यायेन व्रतादेशनमर्हति ॥ ३
 सद्यो निःसंशये पापे न भुज्ञीतानुपस्थितः ।
 भुज्ञानो वर्द्धयेत् पापं पर्षदयत्र न विद्यते ॥ ४
 संशये तु न भोक्तव्यं यावत् कार्यविनिश्चयः ।
 प्रमादस्य न कर्त्तव्यो यथैवासंशयस्तथा ॥ ५
 कृत्वा पापं न गूहेत गृह्णमानं विवर्द्धते ।
 स्वत्यं वाय प्रभृतं वा धर्मविद्गो निवेदयेत् ॥ ६
 ते हि पापे कृते वैद्या हत्यारच्चैव पापानाम् ।
 व्याधितस्य यथा वैद्या वृद्धिमत्तो रुजापह्नः ॥ ७
 प्रायश्चित्ते समृतपत्रे झीमान् सत्यपरायणः ।
 मुहुरार्जवसम्यवः शुहिं गच्छेत मानवः ॥ ८
 सचेलं वाग्यतः स्नात्वा क्लिन्यासाः समाहितः ।
 क्षत्रियो वाथ वैश्वो वा ततः पर्षदभावजेत् ॥ ९
 उपस्थाय ततः शीघ्रमार्त्तिमान् धरणीं ब्रजेत् ।
 गात्रैव शिरसा चैव न च किंचिदुदाहरेत् ॥ १०
 सावित्राश्वापि गायत्राः सम्योपास्तुग्निकार्थयोः ।
 अज्ञानात् कृषिकर्त्तारो ब्राह्मणा नामधारकाः ॥ ११

अवतानाममन्त्राणां जातिमालोपजीविनाम् ।
 सहस्रशः समितानां परिषत्त्वं न विद्यते ॥ १२
 यद्यवदन्ति तमोमूढा मूर्खा धर्ममतहिदः ।
 तत् पापं शतधा भ्रत्वा तदक्षरधिगच्छति ॥ १३
 अज्ञात्वा धर्मशास्त्राणि प्रायश्चित्तं ददाति यः ।
 प्रायश्चित्ती भवेत् पृतः किल्विषं परिषद्वजेत् ॥ १४
 चत्वारो वा त्रयो वापि यद्यवृयद्यद्यपारगाः ।
 स धर्म दूति विज्ञेयो नेतरैस्तु सहस्रशः ॥ १५
 प्रमाणमार्गं मार्गन्तो ये धर्मं प्रवदन्ति वै ।
 तेपामुहिजते पापं सशूतगुणवादिनाम् ॥ १६
 यथाश्मनि स्थितं तोयं मरुतावेण शुभ्यति ।
 एवं परिषद्वादेशाद्ययेदेव दुष्कृतम् ॥ १७
 नैव गच्छति कर्त्तारं नैव गच्छति पर्वदम् ।
 मारुतार्कादिसंयोगात् पापं नश्यति तोयवत् ॥ १८
 अनाहिताम्लयो येऽन्ये वेदवेदाङ्गपारगाः ।
 पञ्च त्रयो वा धर्मज्ञाः परिषत् सा प्रकीर्तिता ॥ १९
 मुनीनामालविद्यानां हिजानां यज्ञयज्ञिनाम् ।
 वेदवतेषु स्नातानामकोऽपि परिषद्वेत् ॥ २०
 पञ्च पूर्वं मया प्रोक्तास्तेषाच्चैव त्वसम्भवे ।
 स्वदत्तिपरितुष्टा ये परिषत् सा प्रकीर्तिता ॥ २१
 अत ऊर्ज्जन्तु ये विप्राः केवलं नामधारकाः ।
 परिषत्त्वं न तेषां वै सहस्रगुणितेष्वपि ॥ २२
 यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो ष्वगः ।
 ब्राह्मणास्त्वनधीयनास्त्वयस्ते नामधारकाः ॥ २३

यामस्थानं यथा शून्यं यथा कूपस्तु निर्जलः ।

यथा इतमनन्मौ च अमन्मो ब्राह्मणस्थायः ॥ २४

यथा घण्डोऽफलं द्वीषु यथा गौरघराफलाः ।

यथा चाङ्गेऽफलं दानं तथा विप्रोऽनृचोऽफलः ॥ २५

चित्रं कर्म्म यथानेकैरङ्गैरुचीख्यते शनैः ।

ब्राह्मणमपि तद्दत् स्यात् संखारैर्विधिपूर्वकैः ॥ २६

प्रायचित्तं प्रयच्छन्ति ये हिजा नामधारकाः ।

ते हिजाः पापकर्म्माणः समेता नरकं ययुः । २७

ये पठन्ति हिजा वेदं पच्चयज्ञरतात्र ये ।

चैलोक्यं धारयन्त्येते पच्चेन्द्रियरतात्रयाः ॥ २८

सम्प्रणीतः इमशानेषु दीपोऽन्निः सर्वभक्षकः ।

तथैव ज्ञानवान् विप्रः सर्वभक्षक्षं दैवतम् ॥ २९

अमेधानि च सर्वाणि प्रक्षिपन्तुग्रहके यथा ।

तथैव किल्विषं सर्वं प्रक्षेपत्यैः हिजोऽमले ॥ ३०

गायत्रीरहितो विप्रः शुद्धादप्यशुचिर्मवेत् ।

गायत्रीब्रह्मतत्त्वज्ञाः सम्पूर्ज्यते हिजोत्तमाः ॥ ३१

दुःश्रीलोऽपि हिजः पूज्यो न शुद्धो विजितेन्द्रियः ।

कः परित्यज्य दुर्धां गां दुहेच्छीलवतो खरीम् ॥ ३२

धर्मशास्त्ररथारुदा वेदखड्गधरा हिजाः ।

क्रीडार्थमपि यद्ब्रूयुः स धर्मं परमः स्मृतः ॥ ३३

चातुर्वद्योऽविकल्पी च अङ्गविहर्मंपाठकः ।

प्रपञ्चाश्रमिणो मुख्याः परिषत् स्युर्दशावराः ॥ ३४

राज्ञास्तानुमते चैव प्रायचित्तं हिजो वदेत् ।

स्मयमेव न वक्तव्या प्रायचित्तस्य निष्क्रितिः ॥ ३५

ब्राह्मणां च व्यातकम्य राजा यत् कर्तुमिच्छति ।
 तत् प्राप्तं शतधा भूत्वा राजानमुपगच्छति ॥ ३६
 प्रायचित्तं सदा दद्यादेवतायतनायतः ।
 आत्मानं पावयेत् पञ्चाङ्गपन् वै वेदमातरम् ॥ ३७
 सशिखं वपनं कृत्वा तिसम्यमवगाहनम् ।
 गवां गोष्ठे वसेद्रावो दिवा ताः समनुवजेत् ॥ ३८
 उणे वर्षिति श्रीते वा भारुते वाति वा भृष्टम् ।
 न कुर्वीतात्मनस्ताणं गोरक्षत्वा तु शक्तिः ॥ ३९
 आत्मनो यदि वान्येषां गृहे नेत्रयथा खले ।
 भक्षयस्तो न कथयेत् पिवन्तं चैव वत्सकाम् ॥ ४०
 पिवन्तीषु पिवेत् तोयं संविश्नतीषु संविश्नेत् ।
 पतितां पङ्कमग्नां वा सर्वप्राणैः समुद्भरेत् ॥ ४१
 ब्राह्मणार्थं गवार्थं वा यस्तु प्राणान् परित्यजेत् ।
 मुच्यते ब्रह्महत्याद्यैगोप्ता गोब्राह्मणस्य च ॥ ४२
 गोबधस्यानुरुपेण प्राजापत्यं विनिर्दिष्टेत् ।
 प्राजापत्यन्तु यत् कृच्छ्रं विभजेत् तत्त्वतुर्विधम् ॥ ४३
 एकाङ्गमेवभक्ताशी एकाहं नक्तभोजनः ।
 अयाचिताश्येकमहरेकाहं भारुताशनः ॥ ४४
 दिनहयं चैकभक्तो हिदिनं नक्तभोजनः ।
 दिनद्वयमयाची स्यात् विदिनं मारुताशनः ॥ ४५
 विदिनं चैकभक्ताशी त्रिदिनं नक्तभोजनः ।
 दिनत्रयमयाची स्यात् विदिनं मारुताशनः ॥ ४६
 चतुरहन्तेकभक्ताशी चतुरहं नक्तभोजनः ।
 चतुर्दिनमयाची स्यात्तुरहं मारुताशनः ॥ ४७

प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णे वृथादृत्राञ्चणभोजनम् ।
 विप्राय दक्षिणां दद्यात् पवित्राणि जपेहिजः ।
 ब्राह्मणान् भीजयित्वा तु गोप्तः शुद्धो न संशयः ॥ ४८
 इति पाराशरे धर्मशास्त्रे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

नवमोऽध्यायः ।

गवा संरक्षणार्थाय न दुष्टेद्रोधवस्थयोः ।
 तद्वधन्तु न तत् विद्यात् कामाकामलतं तथा ॥ १
 अंगुष्ठमात्रः स्फुलो वा बाहुमालः प्रमाणतः ।
 आर्द्रस्तु सपलाश्च दण्ड इत्यभिधीयते ॥ २
 दण्डादूष्टे यदन्ये न प्रहरेहा निपातयेत् ।
 प्रायश्चित्तं चरेत् प्रोक्तं द्विगुणं गोवतं चरेत् ॥ ३
 द्रोधवस्थनयोक्त्राणि घातनं च चतुर्विधम् ।
 एकपादं चरेद्रोधे हिपादं वस्थने चरेत् ॥ ४
 योक्त्रे षु पादहोनं स्याच्चरेत् सर्वं निपातने ।
 गोचरे च गृहे वापि दुर्गेष्वपि समेष्वपि ॥ ५
 नदीष्वपि समुद्रेषु खालेऽपथ दरीमुखे ।
 दधदेशे स्थिताः गावस्तम्भनाद्रोध उच्यते ॥ ६
 योक्त्राडामकडोरैच्च वगङ्गाभरणभुषणोः ।
 गृहे वापि वने वापि वहा स्याहौमृता वर्दि ॥ ७
 तदेव वस्थनं विद्यात् कामाकामलतं च यत् ।
 मृगे खे शक्टे पञ्जौ भारे वा पौडितो नरैः ॥ ८

गोपतिर्व्वत्युमाप्नोति योक्त्रो भवति तद्धधः ।
 मन्त्रः प्रमन्त्र उद्यात्तचेतनो वायचेतनः ॥ ८
 कामाकामद्वातकोधो दण्डैर्हन्याद्योपलैः ।
 प्रहता वा द्वता वापि तदि हेतुर्निपातने ॥ १०
 मूर्च्छितः पतितो वापि दण्डेनाभिहतः स तु ।
 उत्तितस्तु वदा गच्छेत् पञ्च सप्त दशैव वा ॥ ११
 ग्रासं वा यदि, गृह्णीयात्तोयं वापि पिवेदूयदि ।
 पूर्वव्याघ्रस्तृष्टुचेत् प्रावच्चित्तं न विद्यते ॥ १२
 पिण्डस्थे पादमेकस्तु हौ पादौ गर्भसन्मिते ।
 पादोनं व्रतमूद्दिष्टं हत्वा गर्भमचेतनम् ॥ १३
 पादेऽङ्गरोमपवनं द्विपरदे शश्चुणोऽपि च ।
 त्रिपादे तु शिखावर्ज्जं सशिखन्तु निपातने ॥ १४
 पादे वस्त्रयुगं चैव द्विपादे कोस्यभाजनम् ।
 पादोने गोदधं दद्याशतुर्यं गोदयं स्मृतम् ॥ १५
 निष्पत्तसर्वगात्रम् हृशते वा सचेतनम् ।
 अङ्गप्रत्यङ्गसम्पदे द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ॥ १६
 पापागेनैव दण्डेन गायो येनाभ्वानितः ।
 शृङ्गभङ्गे चरेत् पादं हौ पादौ तेन धातने ॥ १७
 लाङ्गुले काञ्च्छपादन्तु हौ पादावस्थिभङ्गने ।
 त्रिपादं चैव कर्णं तु चरेत् स च निपातने ॥ १८
 शृङ्गभङ्गे चित्तिभङ्गे च काटिभङ्गे तथैव च ।
 यदि जीवति षण्मासान् प्रावच्चित्तं न विद्यते ॥ १९
 व्रणभङ्गे च कर्त्तव्यः च शश्चुणस्तु पाणिना ।
 यस्त्रशापहत्तयो वावदुड्ढवलो भवेत् ॥ २०

यावत् सम्पूर्णसर्वाङ्गस्तावत् तं पोषयेत्तरः ।

गोदं ब्राह्मणस्याग्रे नमस्कृत्य विवर्ज्जेत् ॥ २१

वशसम्पूर्णसर्वाङ्गो हीनदेहो भवेत् तदा ।

गोधातकस्य तत्याङ्गं प्रायश्चित्तं विनिहिंश्चेत् ॥ २२

काष्ठलोऽकपाषाणैः शस्त्रैवोऽतो बलात् ।

व्यापाद्यति यो गान्तु तस्य शुक्ष्मं विनिहिंश्चेत् ॥ २३

चरेत् सान्तपनं काष्ठे प्राजापत्यन्तु लोङ्के ।

तस्माच्छन्तु पाषाणे शस्त्रे चैवातिक्ष्णकम् ॥ २४

पश्च सान्तपने गावः प्राजापत्ये तथा त्वयः ।

तस्माच्छ्वे भवन्त्यष्टावतिक्ष्णे वयोदश ॥ २५

प्रमापणे प्राणभूतां दद्यात् तत्प्रतिरूपकम् ।

तस्यागुरुपं मूर्खं वा दद्यादित्यवर्षीन्मनुः ॥ २६

अन्यत्राङ्गनलक्ष्मयां वहने दोङ्गने तथा ।

सायं मंयमनार्थन्तु न दुष्टेदोधवस्त्रयोः ॥ २७

अतिदाहेऽतिवाहे च नासिकामेदने तथा ।

नहीपर्वतसञ्चारे प्रायश्चित्तं विनिहिंश्चेत् ॥ २८

अतिदाहे चरेत् पादं हौ पादौ वाहने चरेत् ।

नासिके पादहीनन्तु चरेत् सर्वे निपातने ॥ २९

दहनाच्च विपद्येत अवङ्गो वापि यन्तिः ।

उक्तं पराशरेणैव द्वेकपादं यथाविधि ॥ ३०

रोधवस्त्रनशोक्तच्च भारप्रहरणं तथा ।

दुर्गप्रेरणयोक्तच्च निमित्तानि वधस्य षट् ॥ ३१

वस्त्रपाण्डुगुप्ताङ्गो मियते चादि गोपणः ।

भवने तस्य नाभ्यां पापे क्षाराद्वमर्हति ॥ ३२

न नारिकेलैर्न च शालवालै
न चापि मौज्जैर्न च बन्धनशृङ्खलैः ।

एतैस्तु गावो न निबन्धनौया

बहास्तु तिष्ठैत् परशं गृहीत्वा ॥ ३३

कुशैः काशैच्च बन्धीयाहोपशं दक्षिणामुखम् ।

पाशलम्नामिदधेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३४

यदि तत्र भवेत् काष्ठं प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ।

जपित्वा पावनीं देवीं सुच्छते तत्र किल्खिषात् ॥ ३५

प्रेरयन् कूपवापीषु वृक्षेष्वेषु पातयन् ।

गवाश्चनेषु विक्रीणं स्ततः प्राप्नोति गोवधम् ॥ ३६

आराधितस्तु यः काशिक्किक्कल्पो यदा भवेत् ।

श्वर्णं रुद्यन् भित्रं सम्भो वा कूपसङ्कटे ॥ ३७

कुपाद्युतक्रमणं चैव भम्भो वा ग्रीष्मपाद्योः ।

त एव मित्रते तत्र लीन् पादोस्तु रुमाचरेत् ॥ ३८

कूपखाते तटीवर्धे भद्रीवर्षे प्रपासु च ।

पानीयेषु विपक्षानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३९

कूपखाते तटीलाते दीर्घखाते तथैव च ।

श्वर्णेषु धर्मखातेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४०

देशमदारे निवासेषु यो नगः खातमि चाति ।

खकार्यगृहखातेषु प्रायश्चित्तं विनिर्दिश्यत् ॥ ४१

निश्च वन्धनिरुद्धेषु सर्पव्याप्तिष्ठेषु च ।

अन्निवियुद्धिपक्षानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४२

श्राविधाते शरोघेण वेश्मवन्धनिपातने ।

शतिष्ठितानां च प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४३

संग्रामे प्रहतानां च ये दधा वेशकेषु च ।

दावानिग्रामघाते वा प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४४

यन्विता गौचिकित्सार्थं मूढगर्भविमोचने ।

यत्रे क्षते विपद्यते प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४५

व्यापकानां बङ्गनां च बन्धने रोधनं पि वा ।

भिषज्यापचारे च प्रायश्चित्तं विनिर्दिष्ट् ॥ ४६

गोदृष्णाणां विपत्तौ च यावत्तः प्रेक्षका जनाः ।

न वारयन्ति तां तेषां सर्वेषां पातकं भवेत् ॥ ४७

एको हतो वैः हुभिः समेतैः

न ज्ञायते यस्य हतोऽभिधानात् ।

हिष्पेन तेषामुपलभ्य हन्ता

निवर्त्तनीयो वृपसवियुक्तैः ॥ ४८

एका चेहहुभिः कापि देवाहगापादिता भवेत् ।

पादं पादस्त्रं हत्यायाच्चरेयुस्त्रे दृथक् दृथक् ॥ ४९

इतेषु रुधिरं हृष्यं व्याधिग्रस्यं कृथो भवेत् ।

नाना भवति हृष्टेषु एषमन्तेषणं भवेत् ॥ ५०

मनुना चैवमेकेन सर्वशास्त्राणि जानता ।

प्रायश्चित्तन्तु तेनोक्तं गोष चान्द्रायणं चरेत् ॥ ५१

केशानां रक्षणार्थाय द्विगुणं गोवतं चरेत् ।

द्विगुणे व्रत आदिष्ठे दक्षिणा द्विगुणा भवेत् ॥ ५२

राजा वा राजपुत्रो वा ब्राह्मणो वा बहुच्छ्रुतः ।

अकृत्वा वपनं तस्य प्रायश्चित्तं विनिर्दिष्टेत् ॥ ५३

यस्य न द्विगुणं दानं कंशश्च परिरक्षितः ।

• तत् पापं तस्य तिष्ठेत बक्ता च नरकं वजेत् ॥ ५४

यत् किञ्चित् क्रियते पापं सर्वं केशेषु तिष्ठति ।
 सर्वान् केशान् समुदृत्य च्छेदयेदं गुलिहयम् ॥ ५५
 एवं नारीकुमारीणां शिरसोमुगडनं स्फृतम् ।
 न स्त्रियाः केशवपनं न दुरे शयनाशनम् ॥ ५६
 न च गोष्ठे वसेद्रात्रौ न दिवा गा अनुवर्जेत् ।
 नदीषु सङ्गमे चैव अरण्येषु विशेषतः ॥ ५७
 न स्त्रीणामजिनं व्यासो व्रतमेवं समाचरेत् ।
 त्रिसः स्त्रीनमित्युक्तं सुराणामर्जनं तथा ॥ ५८
 वभुमध्ये वरं तासां कृक्षचान्द्रायणादिकम् ।
 गृहेषु नियतं तिष्ठे च्छुचिर्नियममाचरेत् ॥ ५९
 इह यो गोवधं कृत्वा प्रक्षादयितुमिष्ठति ।
 स याति नरकं घोरं कालसूत्रमसंशयम् ॥ ६०
 विमुक्तो नरकात् तस्मान्मर्त्यलोके प्रजायत ।
 क्लीवो दुःखी च कुष्ठी च सप्तजन्मानि वै नरः ॥ ६१
 त आत् प्रक्षाशयेत् पापं स्वधर्मं सततं चरेत् ।
 स्वोवालभृत्यगोविप्रेष्वतिकोपं विवर्ज्जतेत् ॥ ६२
 इति पाराशरे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

दशमोऽध्यायः ।

चातुर्दशं सर्ववृहीयं प्रोक्ता तु निष्कृतिः ।
 चागम्यागमने चैव शुष्ठौ चान्द्रायणं चरेत् ॥ १
 एकैकं क्लासयेत् पिण्डं कृणे शुक्ले च वर्चयेत् ।
 अमावस्या न भुज्जीत एष चान्द्रायणो विधिः ॥ २

कुकुठाषडप्रमानसु ग्रासूष्म परिकल्पयेत् ।
 अन्यथा भावदुष्टस्य न धर्मो नैव शुद्धति ॥ १
 प्रायविज्ञे ततचौर्णे कुर्व्याद् ब्राह्मणभोजनम् ।
 गोहयं वस्त्रयुग्मस्त्र दद्याहिप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ४
 चारणडालींच खपाकींचद्विभिगच्छति यो द्विजः ।
 विरात्सुपवासी स्याद्विप्राणामनुशासनात् ॥ ५
 सशिखं वपनं कुर्व्याद् प्राजापत्यवयं चरेत् ।
 ब्रह्मकूचं ततः कृत्वा कुर्व्याद्ब्राह्मणतर्पणम् ॥ ६
 गायत्रोच जपेवित्यं दद्याहोमिथुनहयम् ।
 विप्राय दक्षिणां दद्या च्छुद्विमाप्रोत्यसंशयम् ॥ ७
 चक्रियोच्चापि वैश्यो वा चंडालीं गच्छते यदि ।
 प्राजापत्यहयं कुर्व्याद्द्याहोमिथुनं तथा ॥ ८
 खपाकमथचंडालीं शूद्रो वै यदि गच्छति ।
 प्राजापत्यं चरेत् छक्षरं दद्याहोमिथुनं तथा ॥ ९
 मातरं यदि गच्छेत् भगिनीं पूविकां तथा ।
 एतास्तु मोहतो गत्वा व्रीन् कृच्छ्रांस्तु समाचरेत् ॥ १०
 चान्द्रायणवयं कुर्व्याच्छुद्विदेन शुद्धति ।
 मातृष्वस्त्रगमे चैव आत्मदनिर्दर्शनम् ॥ ११
 अन्नानात् तान्तु यो गच्छेत् कुर्व्याच्चान्द्रायणहयम् ।
 हयगोमिथुनं दद्याच्छुद्विः पराशरोऽव्रवीत् ॥ १२
 पितृदारान् समारूप्य मातुरामांच भाटजाम् ।
 गुरुपत्रीं लुषांचैव भाटभार्यां तथैव च ॥ १४
 मातुलानीं सगोत्रांच प्राजापत्यवयं चरेत् ।
 गोहयं दक्षिणां दद्या शुद्धते नाच र्त्वयः ॥ १५

पशुवेश्यादि-गमने महिषुद्धीकपीस्तथा ।

खरीचं शुकरीं गत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ १५

गोगामी च तिराचेण गामेकं ब्राह्मणे शुद्धते ।

महिषुद्धीखरीगामी त्वहोरात्रेण शुध्यति ॥ १६

डामरे समरे वापि दुर्भिक्षे वा जनक्ये ।

वन्दिग्राहे भयान्ते वा सदा स्वस्त्रिं निरीक्षयेत् ॥ १७

चाषडालैः सह सम्पर्कं या नारी कुरुते ततः ।

विप्रान् दश वरान् गत्वा स्वकं दोषं प्रकाशयेत् ॥ १८

आकण्ठसमिते कूपे गोमयोदशकर्द्दिमे ।

तत्र स्थिता निराहारा त्वेकरात्रेण निष्क्रमेत् ॥ १९

सशिखं वपनं कृत्वा भुज्जीयादूयावकौदनम् ।

विरात्ममुपवासित्वं हेकरात्रं जले वस्ते ॥ २०

शङ्खपुष्पीलतामूलं पत्रस्त्रं कुसुमं फलम् ।

सुवण्णं पंचगव्यस्त्रं क्राययित्वा पिवेज्जलम् ॥ २१

एकभक्तं चरेत् पश्चादूयावत् पुण्यवतौ भवेत् ।

व्रतं चरति यदूयावत् तावत् संवसते वह्निः ॥ २२

प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णं कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ।

गोद्यं दक्षिणां दद्याच्छुर्दिः पराशरोऽववीत् ॥ २३

चातुर्थ्यस्य नारीणां कृच्छ्रचान्द्रायाऽव्रतम् ।

यथा भूमिस्तथा नारी तस्मात् तां न तू दूषयेत् ॥ २४

वन्दिग्राहेण या भुक्ता हत्वा वल्ला वलाह्यात् ।

दृत्वा सप्तपत्रं कृच्छ्रं शुद्धेत् पराशरोऽववीत् ॥ २५

सकृद्भुक्ता तु या नारी ने कृत्वा पापकर्माणिः ।

प्राजापत्येन शुद्धेत् कृतुप्रस्तवणेन तु ॥ २६

पतत्वद्वं शरोरक्ष यस्य भार्या सुरां पिवेत् ।

पतितार्द्वशरोरक्ष निष्कृतिर्न विधीयते ॥ २७

गायत्रीं जपमानस्तु कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ २८

गोमूवं गोमयं क्वीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ।

एकरावोपवासस्तु कृच्छ्रं सान्तपनं सृतम् ॥ २९

जारेण जनयेद्भं गर्भं त्वके चते पतौ ।

तां त्वजेद्परे राष्ट्रे पतितां पापकारिणीम् ॥ ३०

ब्राह्मणी तु यदा गच्छेत् परपुंसा समन्विता ।

सा तु नष्टा वनिर्दिष्टा न तस्यागमनं पुनः ॥ ३१

कामान्मोहाद्यद्यदा गच्छेत् त्वक्ता वन्धुन् सृतान् पतिम्

सा तु नष्टा परे लोके मानुषेषु विशेषतः ॥ ३२

दथमे तु दिने सासे प्रायश्चित्तं न विद्यते ।

दशाहं न त्वजेन्द्रारी त्वजेन्द्रश्चुता तथा ॥ ३३

भर्ता चैव चरेत् कृच्छ्रं कृच्छ्रार्द्वचैव बावधवा ।

तेषां भुक्ता च पौत्रा च अहोरावेण शुद्धति ॥ ३४

ब्राह्मणीतु यदा गच्छेत् परपुंसा विवर्जिता ।

गत्वा पुंसां शतं याति त्वजेयुस्तान्तु गोदिणः ॥ ३५

पुंसो यदि गृहं गच्छेत् तदशुद्धं गृहं भवेत् ।

पितृमातृगृहं यज्ञ जारस्यै तु तदृग्गृहम् ॥ ३६

उल्लिख्य तदृग्गृहं पश्चात् पंचगव्येन शुद्धति ।

त्वजेन्द्रश्चयपात्राणि वस्त्रं काटं च शोधयेत् ॥ ३७

सभारान् शोधयेत् सर्वान् गोकेश्च फलोद्वान् ।

ताम्नाणि पंचगव्येन कार्यानि दश भस्त्राभः ॥ ३८

प्रायश्चित्तं चरेद्विप्रौ ब्राह्मणौ प्रपरदितम् ।
गोहव्यं इच्छणा दद्यात् प्राजापत्यं समाचरेत् । ३८
इतरेषामहोरात्रं पञ्चगव्येन शोधनम् ।
सपुत्रः सहभृत्यस्त्रियादृ ब्राह्मणोऽनम् ॥ ४०
चाकाशं वायुरनिष्ठं सेष्ठं भूमिगतं जलम् ।
न दुष्टन्तीह दर्भास्त्र यज्ञेषु चमसास्तथा ॥ ४१
उपवासैर्वतैः पुण्यैः स्नानसन्ध्यार्चनादिभिः ।
जपैर्होमैस्तथा दानैःशुध्यन्ते ब्राह्मणाः सदा ॥ ४२
इति पाराशरे धर्मशास्त्रे दग्मोऽध्यायः ॥ १० ।

एकादशोऽध्यायः ।

अमध्यरंतो गोमांसं चाणडालाद्वमथापि वा ।
यदि भुक्तन्तु विद्रेण छाच्छ्रुं चान्द्रायणं चरेत् । ?
तथैव चत्वियो वैश्यस्तदर्हन्तु समाचरेत् ।
शूद्रोऽप्येवं यदा भुज्ञते प्राजापत्यं समाचरेत् ।
पञ्चगव्यं पिवेच्चशुद्रो ब्रह्मकूर्चं पिवेद्विजः ।
एकद्विचित्तुर्गात्रं दद्याद्विप्रादतुकमात् ॥ १
शूद्रात्रं सूतकस्थाद्वमभोव्यत्यान्तं च ।
शङ्कितं प्रतिपिदात्रं पृवर्णच्छृष्टं तथैव च ॥ ४
यदि भुक्तन्तु विद्रेण अच्छानादापदार्पि वा ।
चात्वा समाचरेत् छाच्छ्रुं ब्रह्मकूर्चन्तु पाषनम् ।
व्यातैर्न कुलमार्जारैरन्तर्जितिर्निष्ठितं यदा ।
तिनदभीदकैः प्रोक्ष्य शुध्यते नान्तं शयः ॥ ५

शूद्रोऽथभोज्यं भुक्ताच्चं पंचगव्येन शुध्यति ।
 चक्षियो वापि वैश्यस्त्र प्राजापत्येन शुध्यति ॥ ७
 एकपञ्चत्युपविष्टानां विप्राणां सह भोजने ।
 यद्येकोऽपि त्यजेत् पात्रं शेषमन्नं न भोजयेत् ॥ ८
 मोहादा लोभतस्त्राव पञ्चतावुच्छिष्टभोजने ।
 प्रावचित्तं चरेद्विष्रः ऊर्क्षुं साम्तपनन्तया ॥ ९
 पीयूषश्चेतलशुनहृत्ताकफलगृज्जनम् ।
 पलाण्डुं दक्षनिर्यासं देवस्त्रं कषकानि च ॥ १०
 उश्चीक्षीरमविक्षीरमज्ञानाद्वृज्जते द्विजः ।
 त्रिरात्रमुपवासी स्थानं पंचगव्येन शुध्यति ॥ ११
 मण्डूकं भक्षयित्वा च मूषिकमासमेव च ।
 ज्ञात्वा विप्रस्त्वहोरात्रं यावकाम्बेन शुध्यति ॥ १२
 चक्षियो वापि वैश्यो वा क्रियावन्तौ शुचवतौ ।
 तदृग्गहेषु द्विजैर्भेद्यं हव्यकव्येषु नित्यशः ॥ १३
 दृतं तैलं तथा चौर गुडं तैलेन पाचितम् ।
 गत्वा नदतटे विप्रो भुज्जीया च्छुदभोजनम् ॥ १४
 अज्ञानाद्वृज्जते विप्राः सूतके सूतकेऽपि वा ।
 प्रावचित्तं कथं तेषां वर्णं वर्णं विनिर्हिंशेत् ॥ १५
 गायत्रगृष्टं सहस्रेण शुडः स्थाच्छुदसूतके ।
 वैश्यः पंचसहस्रेण त्रिसहस्रेण चक्षियः ॥ १६
 द्वादशणश्च यदा भुज्ञके प्राणायामेन शुध्यति ।
 अथवा तामदेश्येन साम्वा चैकेन शुध्यति ॥ १७
 शुक्काच्चं गोरसं रुद्धेहं गूदवेशमन आगतम् ।
 भक्तं विप्रगृहे पृतं भोज्यं तन्मनुरवदीत् ॥ १८

कापतकाले तु विप्रेण शुक्रं शूद्रगृहे वदि ।
 मनस्तापेन शुचेत् हुपहां वा शतं जपेत् ॥ १८
 हासनापितगोपालकुलमित्रार्द्दसीरिणः ।
 एते शूद्रेषु भोज्यात्वा यज्ञाभानं निवेदयेत् ॥ २०
 शूद्रकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
 संस्कृतस्तु भवेद्वासो द्वासंस्कारैस्तु नापितः ॥ २१
 चत्रियाच्छूद्रकन्यायां समुत्पन्नस्तु यः सूतः ।
 स गोपाल इति ज्ञेयो भोज्या विप्रैर्न संशयः ॥ २२
 वैश्यकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
 आर्द्दकः स तु विज्ञेयो भोज्यो विप्रैर्न संशयः ॥ २३
 आण्डस्थितमभोज्येषु जलं दधि ष्टृतं पयः ।
 अकामतस्तु यो भृष्टके प्रायश्चिन्नं क्षथं भवेत् ॥ २४
 ब्राह्मणः चत्रियो वैश्यः शूद्रो वाप्युपसर्पति ।
 ब्रह्मकूच्चीपवासेन यथा वर्णस्य निष्कृतिः ॥ २५
 शूद्राणां नोपवासं र्या च्छूद्रो दानेन शुध्यति ।
 ब्रह्मकूच्चमहोरात्रं जपाकमपि शोधयेत् ॥ २६
 गोमूत्रं गोमयं चौरं दधि सर्पि कुशोदकम् ।
 निहिंष्टं पञ्चगव्यन्तु पवित्रं पापनाशनम् ॥ २७
 गोमूत्रं कृष्णवर्णायाः खेताया गोमयं हरेत् ।
 पयव्यतामवर्णाया रक्ताया दधि चोच्यते ॥ २८
 कपिलाया ष्टृतं ग्राह्मं सर्वं कापिलमेव वा ।
 गोमूत्रश्च दलं दद्याद्भ्रस्त्रिपलमुच्यते ॥ २९
 आच्यत्यैकपलं दद्याद्भ्रुष्टार्द्दान्तु गोमयम् ।
 चौरं सप्तपलं दद्यात् पञ्चमेकं कुशोदकम् ॥ ३०

गायत्रा गृह्ण गोभूतं गन्धारेति गोमयम् ।

आप्यायस्तेति च क्षीरं दधिक्रावेति है दधि ॥ ११

तेजोसि शुक्रमित्याच्यं देवस्थात्वा लुशोदकम् ।

पञ्चगव्यस्त्वचा पृतं स्थापयेदग्निसत्रिधौ ॥ १२

आपोहिष्टेति चालोद्य मानस्तोङ्गति मन्त्रयेत् ।

सत्तावरात् ये दर्भा च चक्राम्राः शुक्रत्वाः ॥ १३

एभिरुत्य होतव्यं पञ्चगव्यं यथाविभि ।

इरावती इदं विश्वर्मानस्तोके च शंवती ।

एतैरुत्य होतव्यं इतर्णपं स्वयं पिवेत् ॥ १४

आलोद्य प्रणवेनैव निष्प्रस्त्र ग्रणवेन तु ।

उद्यत्य प्रणवेनैव पिवेत् प्रणवेन तु ॥ १५

यत्त्वगस्तिगतं पापं देहे तिष्ठति देहिनाम् ।

ब्रह्मकूप्तो दहेत् सर्वं यथैवाग्निरिवेष्यनम् ॥ १६

पिवतः पतितं तोयं भाजने मुखनिःखतम् ।

अपेयं तद्विजानीयाद्वका चान्द्रायणं चरेत् ॥ १७

कूपे च पतितं हृष्टा खशृगालौ च मर्कटम् ।

अस्तिचर्मादि पतितं पीत्वामेष्या अपो द्विजः ॥ १८

नारन्तु कूपे काकश्च विड्वराहखरोद्रकम् ।

गावयं सौप्रतीकश्च मयूरं खड्गकं तथा ॥ १९

वैयाप्रमाणं मैर्हं वा कुण्ठपं यदि मज्जति ॥ २०

तडाग आथ दुष्टस्य पीतं स्थादुदकं यदि ।

प्रायचित्तं भवेत् पुंसः क्रमणैतेन सर्वशः ॥ २१

विप्रः शुध्येत्तिरात्रेण चात्मियस्तु दिनहयात् ।

“ एकाहेन तु वैश्यस्तु शूद्रो नक्तेन शुध्यति । २२

परपाकनिवृत्तस्य परपाकरतस्य च ।
 अपच्य च भुक्तात्रं द्विजस्तान्दादयं चरेत् ॥ ४३
 अपच्य च यद्वान् दातुश्चात्य कुतः फलम् ।
 हाता प्रतिग्रहीता च हौ तौ निरयगामिणौ ॥ ४४
 गृहीत्वाग्निं समारोप्य पञ्चयज्ञात्र वर्तयेत् ।
 परपाकनिवृत्तोऽसौ नुनिभिः परिकीर्तितः । ४५
 पञ्चयज्ञं स्वयं कृत्वा परात्मेनोपजीवति ।
 सततं प्रातरुद्याय परपाकरतो हि सः ॥ ४६
 गृहस्थधर्मयो विप्रो ददाति परिवर्जितः ।
 ऋषिभिर्धर्मतत्त्ववैरपचः परिकीर्तितः ॥ ४७
 युगे युगे च ये धर्मात्मेषु धर्मोषु ये द्विजाः ।
 तेषां निष्ठा न कर्तव्या यगः पाहि ब्राह्मणाः ॥ ४८
 लङ्घारं ब्राचणस्योळ्ळा त्वङ्गारत्र गरीयतः ।
 स्नात्वा तिष्ठदहः शिष्मभिवाद्य प्रसादयेत् ॥ ४९
 ताड़यित्वा लृणेनापि कर्णेण वावडा वाससा ।
 विवादेनापि निर्जित्य प्रणिपत्य प्रसादयेत् ॥ ५०
 अवगूर्य त्वद्वोरात्रं विरात्रं त्वतिपातने ।
 अतिलक्ष्म्य रुधिरं कृष्णमन्तरशोणिते ॥ ५१
 नवाहमतिलक्ष्म्यं स्यात् पाणिपूरात्भोजनम् ।
 त्रिरात्रमुपवासः स्यादितिलक्ष्म्यः स उच्यते ॥ ५२
 सर्वेषामेव पापानां सङ्करे समुपस्थिते ।
 शतसद्ब्रह्मभस्ता गायत्रीशोधनं परम ॥ ५३
 इति पाराश्ररे धर्मशास्त्रे एवादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

द्वादशोऽध्यायः ।

इःसप्त वहि पश्येत् तु वान्ते वा चुरकम्पिणिः ॥

मैथने प्रेतधूमे च ज्ञानमेव विधीयते ॥ १

अज्ञानात् प्राप्य विषमूलं सुरां वा पिषते वहि ॥

पुनःसंस्कारमईन्ति वयो वर्णा द्विजातयः ॥ २

अजिनं मेष्ठला दण्डो भैश्चर्या व्रतानि च ।

निवर्त्तन्ते द्विजातीनां पुनःसंस्कारकम्पिणि ॥ ३

स्त्रीशूदस्य तु शष्ट्राय प्राजापत्यं विधीयते ।

पंचग्रन्थं ततः ज्ञात्वा स्त्रात्वा पौत्रा विशुद्धति ॥ ४

जलाम्लिपतने चैव प्रवच्यानाशकेतु च ।

प्रत्यवसितमेतेषां कषं शुद्धिविधीयते ॥ ५

प्राजापत्यहयेनापि तीर्णाभिगमनेन च ।

रुषैकादशदानेन वर्णा शुद्धन्ति ते लयाः ॥ ६

ग्राह्णाणस्य प्रवच्यामि वनं गत्वा चतुर्घयम् ।

सशिखं वपनं ज्ञात्वा प्राजापत्यत्वं चरेत् ॥ ७

गोहयं हस्तिणां दद्याच्चुर्दिः स्त्रायम्भूतोऽवर्षीत् ।

सुच्यते तेन पापेन ग्राह्णाणत्वं च गच्छति ॥ ८

स्त्रानानि पञ्च पुण्यानि कीर्तितानि मनीषिभिः ।

साम्नेयं वारुणं ग्राह्णं दायत्यं द्विष्टमव च ॥ ९

साम्नेयं भस्मना ज्ञानमवगाह्ण तु वारुणम् ।

सापोहिष्टेति तद्व ग्राह्णं वायत्यं रजसा सूतम् ॥ १०

वतु सातपवर्षेण ज्ञानं तद्विष्टमुच्यते ।

तत्र ज्ञाने भु गङ्गायां ज्ञातो भवति मानवः ॥ ११

जानावै विप्रमावान्तं देवाः पितृगणैः सह ।
 गदुभूता हि गच्छन्ति तृष्णार्ताः सलिलार्थिनः ॥ १२
 निराशास्ते निवर्तन्ते वस्त्रनिष्पीडने हाते ।
 तस्मात् पौड़येहस्तमङ्गता पितृतर्पणम् ॥ १३
 विधूनोति हि यः केशान् ज्ञातः प्रस्त्रतो द्विजः ।
 आचामेहा जलस्तपि स वाद्यः पितृदैवतैः ॥ १४
 शिरः प्रावर्त्तकं वहा मुक्तकच्छशिखोऽपि वा ।
 विना यज्ञोपवीतेन आचान्तोऽप्यशुचिर्भवेत् ॥ १५
 अले स्तलस्तो नाचामेज्जलस्तव वहिःस्तले ।
 उभे अदृष्टा रुमाचान्त उभयद्व शुचिर्भवेत् ॥ १६
 ज्ञात्वा पौत्रा शुते सुते भुजे रथोपसर्पये ।
 आचान्तः पुनराचामेहास्तो विपरिधाव च ॥ १७
 शुते निष्ठीवने चैव हन्तोच्छष्टे तथादृते ।
 पतितानां च सभाषे दक्षिणे त्रयणं स्तृश्चेत् ॥ १८
 ब्रह्मा विष्णुक्ष रुद्रक्ष सोमः सूर्याऽनिलस्तथा ।
 ते सर्वे द्वयि तिष्ठन्ति कर्णे विप्रम्भ दक्षिणे ॥ १९
 दिवाकरकरै पूतं दिवाज्ञानं प्रशस्तते ।
 अप्रशस्तं निधि ज्ञानं राहोरन्यत्र दर्शनात् ॥ २०
 मरुतो वस्त्रो रुद्रा आदित्याच्चादिदेवताः ।
 सर्वे सोमे विलीयन्ते तस्मात् ज्ञानन्तु तदृप्रहृ ॥ २१
 खलयज्ञे विवाहे च संक्रान्तौ ग्रहणेषु च ।
 सर्वर्थां दानमेतेषु नान्यत्रेति विनिष्ठयः ॥ २२
 पुलजन्मनि यज्ञे च तथा चात्यबकर्मणि ।
 राहोर दर्शने दानं प्रशस्तं नान्यथा निधि ॥ २३

महानिशा तु विज्ञेया मध्यस्थप्रहरहयन् ।
 प्रदोषपञ्चमौ वासौ दिनवत् स्नानमाचरेत् ॥ २४
 चैत्यवृक्षश्चितिस्थनं चण्डालः सोमविकर्यो ।
 एतांस्त्रू ब्राह्मणः स्युष्टा सवासा जलमाविश्वत् ॥ २५
 अस्थिसञ्चयनात् पूर्वं रुदित्वा स्नानमाचरेत् ।
 अन्तर्दशाहै विप्रस्था पूर्वमाचमनं भवेत् ॥ २६
 सर्वं नङ्गासमं तोयं राहुयस्ते दिवाकरं ।
 सोमग्रहे तथैवोक्तं स्नानदानादकर्मासु ॥ २७
 कुशपूतनु यत् स्थानं कुशेनोपस्थितेहिजः ।
 कुशेनोदृततोयं यत् सोमपानसमं स्फृतम् ॥ २८
 अग्निकार्यात् परिभ्रष्टः सस्थ्योपासनवर्जिताः ।
 देदंचैवामधीयानाः सर्वे ते वृषलाः स्फृताः ॥ २९
 अस्माद्वृषलभीतेन ब्राह्मणेन विश्वपतः ।
 अध्येत्योऽप्येकदेशो यदि सर्वं न शक्यते ॥ ३०
 शूद्रावरसपुष्टस्यायधीयानस्य नित्यशः ।
 जपतो जुहतो वापि गतिरुक्ता न विद्यते ॥ ३१
 शूद्रानं शूद्रसम्प्यक शूद्रेण तु सहासनम् ।
 शूद्राज्जनानागमश्चापि ज्वलन्तमपि पातयेत् ॥ ३२
 इत्यत्तकपुष्टाङ्गो हिजः शूद्रावभोजने ।
 अहं तां न विजानामि कां कां योनिं गमिष्यति ॥ ३३
 गृध्रो हादश जन्मानि दश जन्मानि शूकरः ।
 श्योनौ सप्त जन्म स्यादित्येवं मसुरवैत् ॥ ३४
 दक्षिणार्थस्तु यो विप्रः शूद्रस्य जुहुयाह्विः ।
 ब्राह्मणस्तु भवेच्छुद्रः शूद्रस्तु ब्राह्मणो भवेत् ॥ ३५

भौनवर्तं समाश्रित्य आसीनो न वदेहिजः ।

भुज्ञानो हि वदेहृयस्तु तदन्वं परिवर्ज्जयेत् ॥ ३६

अद्य भुक्ते तु यो विप्रस्तम्भिन् पावे जलं पिवेत् ।

हतं दैवत्य पित्राण्य आत्मानं चोपधातयेत् ॥ ३७

भाजनेषु च तिष्ठतसु स्वास्थ्यं कुर्वन्ति ये हिजाः ।

न देवास्तु सिभायान्तिः निराशाः पिबरस्तथा ॥ ३८

गृहस्तस्तु यदा युक्तो धर्ममेवानुचिन्तयेत् ।

योषधर्मार्थसिद्धायां न्यायवर्ज्जी सुवृद्धिमान् ॥ ३९

न्यायोपार्ज्जितवित्तेन कर्तव्यं ज्ञानरक्षणम् ।

अन्यायेन तु यो जीवेत् सर्वकर्मविष्फूतः ॥ ४०

अग्निचित् कपिला सर्वी राजा भिज्ञुर्महोदधिः ।

दृष्टमालं पुनर्न्येते तस्मात् पश्येत् नित्यशः ॥ ४१

अरण्यं कृष्णमार्ज्जारं चन्दनं सुमण्यं दृष्टम् ।

तिलान् कृष्टाजिनं छागं गृह्णे चैतानि रक्षयेत् ॥ ४२

गवां शतं सैकटषं यत्र तिष्ठत्यवन्वितम् ।

तत् क्षेत्रं दध्यगुणितं गोचर्मं परिकीर्तितम् ॥ ४३

ब्रह्महत्यादिभिर्मात्यो मनोषाक्षायकर्मजैः ।

एतद्वोचर्मदानेन मुच्यते सर्वकिल्पिष्ठैः ॥ ४४

कुरुत्विने दरिद्राय श्रौतियाय विशेषतः ।

यदानं दीयते तस्मै तदायुर्द्विकारकम् ॥ ४५

आ षोडशदिनादर्वाक् स्नानमेव रजस्तला ।

अत ऊहं विराचं त्यादुश्नना मुनिरववौत् ॥ ४६

युगं यगहृयं चैव वियुगं च चतुर्युगम् ।

चागडाल मूत्रिकोदक्यापतितानामधः क्रमात् ॥ ४७ ०

ततः स्त्रिधिमादेण सचेतं ज्ञानमाचरेत् ।
 ज्ञात्वावलोकयेत् सूर्यमज्ञानात् सृश्टते यदि ॥ ४८
 यापीकृपतडागेषु ब्राह्मणो ज्ञानदुर्लः ।
 तोयं पिवति वक्षेण श्वयोनौ जायते ध्रुवम् ॥ ४९
 यस्तु कुषः पुमान् भार्यां प्रतिज्ञावायगम्यताम् ।
 पुनरिक्षति तां गन्तुं विप्रमधे तु आवयेत् ॥ ५०
 ज्ञातः कुरुत्वामोभास्या कुरुपियासाभ्यादितः ।
 दानं पुण्यमकृत्वा च प्रायचित्तं दिनत्रयम् ॥ ५१
 उपस्थृते विषयणं महानद्युपसङ्गमे ।
 चौर्णाले चैव गां दद्याद् ब्राह्मणान् भोजयेद्दश ॥ ५२
 दुराचारस्य विप्रस्य निषिद्धाचरणस्य च ।
 अत्रं भुक्ता हिजः कुर्यादिनमेकमभोजनम् ॥ ५३
 सदाचारस्य विप्रस्य तथा वेदान्तवादिनः ।
 भुक्तात्रं सुच्छते पापादहोरात्वन्तु वै नरः ॥ ५४
 अहींक्षष्टमधोक्षष्टमन्तरीक्षस्तौ तथा ।
 क्षक्षुतयं प्रकुर्वीत अशौचमरणे तथा ॥ ५५
 क्षक्षे देव्ययुतक्षैव प्राणायामशतत्रयम् ।
 पुण्यतीर्थनार्दधिरः ज्ञानं हादधसङ्गया ।
 हियोजनं तीर्थयात्रा क्षक्षमेवं प्रकस्तितम् ॥ ५६
 गृहस्थः कामतः कुर्यादेतसः सेचनं भुवि ।
 बहस्त्रन्तु जपेद्व्याः प्राणायामैस्त्रिभिः सह ॥ ५७
 चातुर्वद्योपपवस्तु विधिवद्ब्रह्मावातके ।
 समुद्रमेतुगमने प्रायचित्तं विनिर्दिश्यत् ॥ ५८

क्षेत्रव्यपद्धे भिज्ञां चातुर्वर्ष्यात् समाचरेत् ।
 वर्जयित्वा विकर्मस्यांश्चतोपानहिष्वर्जितः ॥ ५८
 अहं दुष्कृतकर्मा वै महापातकवारकः ।
 एहारेषु तिष्ठामि भिज्ञार्थी ब्रह्मघातकः ॥ ६०
 गोकुलेषु वसेचैव ग्रामेषु नगरेषु च ।
 तथा वनेषु तीर्थेषु नदीप्रस्त्रवणेषु च ॥ ६१
 एतेषु खापयन्नेनः पुर्खं गत्वा तु सागरम् ।
 दश्योजनविस्तीण शतयोजनमायतः ॥ ६२
 रामचन्द्रसमादिष्टं नलसञ्चयनज्ञितम् ।
 सेतुं हृषा समुद्रस्य ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ ६३
 यजेत वास्तमेधेन राजा तु एविवीपतिः ।
 पुनः प्रत्यागतो देश वासार्थमुपसर्पति ॥ ६४
 सपुत्रः सह भृत्यैव कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
 गाच्छैवैकशतं दद्याच्चातुर्वद्येषु दक्षिणाम् ॥ ६५
 ब्राह्मणानां प्रसादेन ब्रह्महा तु विमुच्यते ।
 सपनस्यां स्त्रियं हत्वा ब्रह्महत्यावतं चरेत् ॥ ६६
 गद्यपद्म हिजः कुर्याच्चदीं गत्वा समुदगाम् ।
 चान्द्रायणे ततचौर्णं कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ६७
 चनुडुत्सर्हितां गाच्छ दद्याहिप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ६८
 चपहत्य सुवर्णन्तु ब्राह्मणस्य ततः स्वयम् ।
 गच्छेन्द्रुष्टलमादाय राजाभ्यासं बधाय तु ॥ ६९
 ततः शुद्धिमवाप्नोति राजासौ मुक्त एव च ।
 कामकारदातं यत् शान्तान्वया बधमर्हति ॥ ७०

आसनादयनाद्यानात् सभाषात् सहशोजनात् ।

संक्रामन्ति हि पापानि तैलविन्दुरिवाभसि ॥ ७१

चान्द्रायाणं यावकस्तु तुलापुरुष एव च ।

गवास्त्रैवानुगमनं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ७२

एतत् पाराशरं शास्त्रं श्लोकानां शतपञ्चकम् ।

हिनवत्या समायुक्तं धर्मशास्त्रस्य संग्रहः ॥ ७३

यथाध्ययनकर्माणि धर्मशास्त्रमिदं तथा ।

अध्येतव्यं प्रयत्नेन नियतं स्वर्गगामिणा ॥ ७४

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

—

विष्णुसंहिता ।

प्रथमोऽध्यायः ।

ब्रह्मरात्रां व्यतीतायां प्रवुच्चे पद्मसम्भवे ।

विष्णुः सित्पृष्ठुभूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १

जलक्रीडारुचि शुभं कल्पादिषु यथा पुरा ।

वराहमास्थितो रूपमुज्जहार वसुभ्यराम् ॥ २

वेदपादो यूपदंडः क्रतुहन्तचितीमुखः ।

अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपा ॥ ३

अङ्गोरावेच्छणो दिव्यो वेदाङ्गश्चुतिभूषणः ।

आव्यनासः शुवातुण्डः सामघोषमहास्वनः ॥ ४

धर्मसत्यमयः श्रौमान् क्रमविक्रमसत्कृतः ।

प्रायच्चित्तमयो वीरः पशुजातुर्महावृषः ॥ ५

उग्धातन्वो होमलिङ्गो वीजौषधिमहाफलः ।

वेद्यन्तरामा मन्त्रस्फिग्विकृतः सोमध्योग्णितः ॥ ६

वेदिस्त्वन्धो हविर्गन्धो हव्यकव्यादिवेगवान् ।

प्राग्वंशकामो द्युतिमान् नानादीक्षाभिरन्वितः ॥ ७

दक्षिणाहृदयो योगमहामन्त्रमयो महान् ।

उपाकम्राष्ट्ररुचिरः प्रवर्णावर्त्तभूषणः ॥ ८

नानाच्छन्दोगतिपथो गुह्योपनिषदास्वनः ।

क्षायापत्रौसहायोऽसौ मणिशृङ्गं हृषोदितः ॥ ९

महों सागरपर्वतां सशैलवनकाननाम् ।
 एकार्णवजलभृष्टमेकार्णवगतः प्रभु ॥ १०
 दंशाग्रेण समुद्रत्वं लोकानां हितकाम्यया ।
 आदिदेवो महायोगी चकार जगतों पुनः ॥ ११
 एवं यज्ञवराहेण भूत्वा भूतहितार्थिना ।
 उहता इथिवी सर्वा रक्षातलगता पुरा ॥ १२
 उह त्वं निश्चले स्थाने स्थापिता च तथा स्वके ।
 यथास्थानं विभव्यापस्त्रहिता भध्यसूहनः ॥ १३
 सामुद्राच्च समुद्रेषु नादेवाच्च नदीषु च ।
 पत्त्वलेषु च पात्त्वत्यः सरःसु च सरोवराः ॥ १४
 पातालसप्तकं चक्रे लोकानां सप्तकं तथा ।
 हीमानामुदधीनां च स्थानानि विविधानि च ॥ १५
 स्थानपालास्त्रोकपालाच्च दीशैलवनस्थानैः ।
 क्रृषींच्च सप्तधर्मज्ञानं वेदान् साङ्गान् सुरासुरान् ॥ १६
 पिशाचोरगगर्भवयज्ञराज्ञसमागुषान् ।
 पशुपतिष्ठगद्यांच्च भूतग्रामं चतुर्विधम् ।
 मेवेन्द्रचापद्यम्याद्यान् यज्ञांच्च विविधांस्तथा ॥ १७
 एवं वराहो भगवान् कृत्येदं सच्चराचरम् ।
 जगज्जगाम लोकानामविज्ञातां तदा गतिम् ॥ १८
 अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनार्दने ।
 वसुधा चित्तयामास का धतिर्म्मेभविष्यति ॥ १९
 इच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वश्यत्वसंशयम् ।
 मदीयां वहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥ २०

एः सा निवयं हृत्वा देवी द्वीरुपधारिणी ।

जगाम कथयं द्रष्टुं हृष्वांस्ताष्व कथयपः ॥ २१

नीलपङ्कजपत्राचौ शारदेन्दुनिभाननाम् ।

अलिसद्वालकां शभ्रां वभ्यजीवाभरां श्वभा ॥ २२

सुभूं सुमृद्धादध्यनां चानासां नतभुवम् ।

कम्बक्षण्ठां संहतोऽपौनोदजश्नस्यनीय ॥ २३

विरेजतुस्तनौ यस्याः समौ पीनौ निरत्तरौ ।

श्वकेभकुम्भसङ्गाशौ शातकुम्भसमदुती ॥ २४

स्वणालकोमलौ वाह करौ किशलयोपमौ ।

रुद्रश्वत्तमनिभावूरु गृद्धे शिष्टे च जातुनो ॥ २५

जहूं विरोमे सुषमे पदावतिमनोरमौ ।

जघनश्व घनं मध्यं यथा केशरिणः शिशोः ॥ २६

प्रभायुता नखास्तास्मा रुपं सर्वमनोहरम् ।

कुर्वाणां वीक्षितैर्नित्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७

कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिभिरा दिशः ।

सुमृद्धशक्तवसनां रत्नोत्तमविभूषिताम् ॥ २८

पदन्यासैर्वसुमतीं सपद्मामिव कुर्दतीम् ।

रुपयौवनसम्यवां विनीतवदुपस्थिताम् ।

सन्नीप्यागतां हृष्टा पूजयामास कथयपः ॥ २९

उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हृदयतं यगा ।

धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि जनान् न ।

स ते वश्यत्वयेषण भाविनी ते यथा त्वितः ॥ ३०

चौरोहे वसतिस्तस्य मया ज्ञाताः शुभानने ।

धानयोगीन चार्वष्टि तज्ज्ञानं तत्प्रसादतः ॥ ३१

इत्यवसुक्ता सम्पूज्य काश्यपं वसुधा ततः ।

प्रययौ केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमथ सागरम् ॥ ३२

सा ददर्शाच्चतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

पवनक्षोभसज्जातवीचीशतसमाकुलम् ॥ ३३

हिमव च्छतसज्जाशं भूमण्डलमिवापरम् ।

वोचोहस्तैर्धवलितैराह्वयानमिष्ठ श्चितिम् ॥ ३४

तैरेव शुभ्रतां चन्द्रे विदधानमिवानिश्चम् ।

अन्तरस्येन हरिणा विगताशेषकल्पयम् ।

यस्मात् तस्मात् तु विभूतं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ॥ ३५

पाण्डरं खगमागम्यमधोभुवनवर्त्तिनम् ।

इन्द्रनीलकडाराशं विपरीतमिवाम्बरम् ॥ ३६

फणावलीसमुद्भूतवनसहस्रसमाचितम् ।

निर्मार्कमिव शेशार्हविस्तीणं तमतीव हि ॥ ३७

तं हृष्टा तत्र मध्यस्थं हृष्टे केशवालयम् ।

अनिहैश्चपरीमाणमनिहैश्चिसंयुतम् ॥ ३८

शेषपर्यङ्गं तस्मिन् ददर्श मधुसूदनम् ।

शेषाहिफणरदांशुदुर्विभाव्यसुखाम्बुजम् ॥ ३९

शशाङ्कयतसज्जाशं सूर्यायुतसमप्रभम् ।

पीतवाससमक्षोभं सर्वरक्षविभूषितम् ॥ ४०

सुकुटेनार्कवर्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ।

संवाह्मानाह्मियुगं लक्ष्मा करतलैः शुभैः ।

शरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्तुतः ॥ ४१

तं हृष्टा पुण्डरकाशं ववन्दे मधुसूदनम् ।

जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चायथ ॥ ४२

उद्भृताहं त्वया देव रसातलतलं गता ।
 स्वे स्थाने स्थापिता विष्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४३
 तत्वाधुना मे देवेश का धृतिर्वै भविष्यति ।
 एवमुक्तस्तदा देव्या देवो वचनमवौत् ॥ ४४
 वर्णाश्रमाचाररताः शास्त्रैकतत्परायणाः ।
 त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वङ्गार आहितः ॥ ४५
 एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।
 वर्णानामाश्रमाणांच धर्मान् वद सनातनान् ।
 तत्तोऽहं श्रोतुमुच्छामि त्वं हि मे परमा गतिः ॥ ४६
 नमस्ते देवदेवेश देवारिवलसूदन ।
 नारायण जगद्वाथ शङ्खचक्रगदाधर ॥ ४७
 पद्मनाभ शृष्टीकेश महावलपराक्रम ।
 अतीम्दिय सुदुष्यार देव शाङ्कधुर्दर ॥ ४८
 वराह भीम गोविन्द पुराण मुरुषोत्तमः ।
 हिरण्यकेश विश्वाक्ष-यज्ञमूर्त्ते निरञ्जन ॥ ४९
 श्वेत श्वेतज्ञ लोकेश सलिलान्तरशायक ।
 मन्त्र मन्त्रवहाचिन्त्य वेदवेदाङ्गविग्रह ॥ ५०
 अगतोऽस्य समग्रस्य सृष्टिसंहारकारक ।
 सर्वधर्मज्ञ धर्माङ्ग धर्मायोने वरप्रद ॥ ५१
 विश्वक्षेनाद्यत व्योम मधुकौटभसूदन ।
 छृष्टां दृष्ट्याङ्गेय सर्वं सुर्वाभयप्रद ॥ ५२
 वरेण्यानध जीमुताव्यय निर्बाणकारक ।
 आप्यायन अपांस्थान दैवाधीर निर्दिष्ट य ॥ ५३

सप्तशीर्षाधरगुरो पुराण पुरुषोत्तम ।

ध्रुवाधर सुपश्चेष्व भक्तवत्सल प्रावन ॥ ५४

त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ।

तथा विदितवेदानां गतिस्त्वं पुरुषोत्तम ॥ ५५

प्रपत्राच्चिं अग्रवाथ ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ।

सुब्रह्मस्यमनाधृष्टं वसुखेलं वसुप्रदम् ॥ ५६

महायोगवलोपेतं ईश्विगम्भं धृताच्चिंषम् ।

वासुदेवं महामानं पुण्डरीकाक्षमच्युतम् ॥ ५७

सुरासुरगुरुं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ।

एकव्युहं चतुर्वीहं जगत्कारणकारणम् ॥ ५८

ब्रूहि मे भगवन् धर्माच्चातुर्वस्त्वं खाश्वतान् ।

आश्रमाचारसंयुक्तान् सरहस्यान् ससंग्रहान् ॥ ५९

एवमुक्तस्तु देवेषः पुनः चौणीमभाषत ।

शृणु देवि धरे धर्माच्चातुर्वस्त्वं खाश्वतान् ।

आश्रमाचारसंयुक्तान् सरहस्यान् ससंग्रहान् ॥ ६०

ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परावणान् ।

निषस्ता भव वामोऽकाशनेऽस्मिन् वरासने ॥

सुखासीना निवोध त्वं धर्माच्चिगदतो मम ।

शुच्युवे वैष्णवान् धर्मान् सुखासीना धरा तदा ॥ ६२

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

ब्राह्मणः ज्ञातियो वैश्यः शूद्रवैति वर्णाच्चत्वारः ॥ १ ॥
 तेषामाद्या हितात्यस्त्वयः ॥ २ ॥ तेषां निषेकाद्यः इत्या-
 लान्ते मन्त्रवत्क्रियसमूहः ॥ ३ ॥ तेषां च धर्माः—ब्राह्मण-
 र्याच्चापनम्; ज्ञातिवस्त्रं शस्त्रनित्यता; वैश्यस्य पशु-
 पालनम्; शूद्रस्य हितातिशूष्टा; हितानां वज्रग-
 धयने ॥ ४ ॥

अथैतेषां वृत्तयः—ब्राह्मणस्य वाजनप्रतिग्रही; ज्ञाति-
 यस्य चितित्वाण्म्; कृषिगोरत्वाणिज्यकुसीदयोनि-
 शोषणानि वैश्यस्य; शूद्रस्य सर्वशिल्पानि ॥ ५ ॥ आपद-
 नतरा दृत्तिः ॥ ६

क्षमा सत्त्वं इमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।

अहिंसा गुरुशूष्टा तीर्यानुसरणं दया ॥ ७

आज्ञावं लोभशूच्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।

अनभ्यमूर्या च तथा धर्मः सामान्य उच्चते ॥ ८

इति वै षावे धर्माशास्त्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

तृतीयोऽध्यायः ।

अथ राजधर्माः ॥ १ ॥ प्रजापरिपालनम्, वर्णाच्चत्वारां
 स्वे स्वे धर्मे व्यवस्थापनम् ॥ २ ॥ राजा च जाङ्गलं पश्चव्यं
 रथोपेतं देशमाश्रयेत् वैश्यशूद्रप्रायच्च ॥ ३ ॥ तत्र धन्वन्-

महीवारिट्क्षमिरिदुर्गाणामन्तमं दुर्गमाश्रयेत् ॥ ४ ॥ तत्त्वं
 स्वखग्रामाधिपान् कुर्यात् । दशाध्यक्षान् ॥ शताध्यक्षान् ।
 देशाध्यक्षांच ॥ ५ ॥ ग्रामदोषाणां ग्रामाध्यक्षः परिहारं
 कुर्यात् ॥ ६ ॥ अशक्तो दशग्रामाध्यक्षाय निवेदयत् ॥ ७ ॥
 सोऽप्यशक्तः शताध्यक्षाथ । सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षायः ।
 देशाध्यक्षोऽपि सर्वादिना दोपसूच्छन्त्यात् ॥ ८ ॥ आकर-
 शुल्कतरनागवनेष्वामान् नियुज्जीत । धर्मिष्ठान् धर्मकार्य्यु ।
 निपुणानर्थकार्य्यु । शूरान् संग्रामकर्मसु । उग्रानुग्रेषु ।
 घण्टान् स्त्रीषु ॥ ९ ॥ प्रजाभ्यो वस्त्रयें संवत्सरेण धान्तः
 घटमंशमादद्वात् । सर्वश्येभ्यश्च ॥ १० ॥ हिंकं शतं पशु-
 हिरण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश्च ॥ ११ ॥ न्मांसमधुष्टौषधिगन्ध-पुष्प-
 मूलफल-रसदारुपत्राजिनस्त्रिङ्गडाश्मभाण्डैदलेभ्यः घट-
 भागम् ॥ १२ ॥ ब्राह्मणेभ्य करादानं न कुर्यात्, ते हि राजो
 धर्मकरदाः ॥ १३ ॥ राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतपषष्टाश-
 भाक् ॥ १४ ॥ स्वदेशपण्याच्च शुल्काश्च दशममादद्वात्,
 परदेशपण्याच्चविंश्तितमम् ॥ १५ ॥ शुल्कस्थानमपक्रामन्
 सर्वापहारमाप्नुयात् ॥ १६ ॥ शिल्पिनः कर्मजीविनश्च शूद्राश्च
 मासिनैकं राजः कर्म कुर्यात् ॥ १७ ॥ स्वाम्यमात्यदुर्गकोश-
 दण्डराष्ट्रमित्राणि प्रकृतयः ॥ १८ ॥ तदूष्टांश्च हन्यात् ॥
 १९ ॥ स्वराष्ट्रपरराष्ट्रयोश्च चारचक्षः स्थात् ॥ २० ॥ साधना
 पूजनं कुर्यात् ॥ २१ ॥ दुष्टांश्च हन्यात् ॥ २२ ॥ शत्रुमित्रो-
 दासीनमध्यमयु सामर्ददानदण्डान् यथाह यथाकालं
 प्रयुज्जीत ॥ २३ ॥ सम्भिविग्रहयानासनसंशयहैर्धीभावांश्च
 यथाकालमाश्रयेत् ॥ २४ ॥ चैवे मार्णधीष्ठै वा यातां

यायात् । परस्त असने वा ॥ २५ ॥ परदेशावासौ तदेष्व-
धर्मान् नोच्छन्यात् ॥ २६ ॥ परेनाभियक्तव्य सर्वात्मना
स्वं राइं गोपायेत् ॥ २७ ॥ नास्ति राजा समरे तनुत्याग-
सहशो धर्मः ॥ २८ ॥ गोब्राह्मणवृपतिभित्रधनदारजीवित-
रक्षणाद्ये हतास्ते खर्गभाजः । वर्णसहरक्षणार्थं च ॥ २९ ॥
राजा परपुरावासौ तु तत्र तत्कुलीनमभिषिद्धेत् ॥ ३० ॥
न राजकलमुच्छन्यात् अन्यताकुलीनराजकुलात् ॥ ३१ ॥
स्वगयाच्चल्लीषानेष्वभिरतिं न कुर्यात् ॥ ३२ । आद्याराणि
नोच्छन्यात् ॥ ३३ । नापाववर्णी द्यात् ॥ ३४ । आकरेयः
सर्वमादद्यात् ॥ ३५ । निधिं लभ्य तदेष्व ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्
हितीयमज्जे कोशे प्रवेशयेत् ॥ ३६ । निधिं ब्राह्मणो लभ्या
सर्वमादद्यात् ॥ ३७ । ज्ञवियच्चतुर्थमंशं राजे दद्यात् चतुर्थ-
मंशं ब्राह्मणेभ्योऽर्जुमादद्यात् ॥ ३८ । वैश्वर्यच्चतुर्थमंशं राजे
दद्यात् ब्राह्मणेभ्योऽर्जुमंशमादद्यात् ॥ ३९ । शूद्रवावासं
दादगधा विभव्य पंचांशान् राजे दद्यात् पंचांशान् ब्राह्म-
णेभ्योऽशह्वयमादद्यात् ॥ ४० । अनिवेदितविज्ञातस्य सर्व-
मपहरेत् ॥ ४१ । स्वनिहिताद्राजे ब्राह्मणवज्जे द्वादशमंशं
दद्युः ॥ ४२ । परनिहितं स्वनिहितमिति श्रुत्वत्सु दण्ड-
मावहेत् ॥ ४३ । वालानायस्तौधनानि च राजा पर-
पालयेत् ॥ ४४ । चौरहनं धनमवाप्य सर्वमेव सर्ववर्णेभ्यो
दद्यात् ॥ ४५ । अनवाप्य च स्वकोशादेव दद्यात् ॥ ४६ ।
शृङ्गिस्वस्त्रयनैदैवोपघातान् प्रशमयेत् ॥ ४७ । परचक्रोप-
घातांश्च शस्त्रनित्यतया ॥ ४८ । वेदेतिहासधर्मशास्त्राद्य-
कुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्विनं पुरोहितं च वरयेत् । शुचीन-

लुभ्यानवहिताव्यक्तिसम्पदान् सर्वार्थेषु च सहायान् । ४२ ।
 स्वयमेव व्यवहारान् पश्येदिहित्र्याद्यग्नैः सार्वम् । ४० ।
 व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं वियुज्जगात् । ४१ । जन्मकर्मवत्सो-
 पेताच्च राजा सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः
 कामक्रोधभयलोभादिभिः कार्यार्थिभिरनाशार्थीः । ४२ ।
 राजा च सर्वकार्येषु सांवत्सराधीनः ख्यात् । ४३ । देव-
 ब्राह्मणान् सततमेव पूजयेत् । ४४ । दृष्टिसेवी भवेत् । वज्ञ-
 याजी च । ४५ । न चाच्य विषये ब्राह्मणः चुधात्तौर्यम्
 खीदेत् । न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ४६ । ब्राह्मणेभ्यच्च
 भुवं प्रतिपादयेत् । ४७ । नेषां येषां च प्रतिपादयेत् स्वर्णशान्
 अस्तरप्रमाणं दानं च्छेदोपवर्णनं च पटे ताम्बपटे वा लिङ्गितं
 समुद्राङ्गितं चागामिन्द्रियविज्ञापनां च दद्यात् । ४८ । पर-
 दक्षां च भुवं नापहरेत् । ४९ । ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान्
 प्रदद्येत् । ५० । सर्वतस्वाक्षानं गोपायेत् । ५१ । सुदर्शनश्च
 ख्यात् । विषभागदमन्त्रधारी च । नापरीच्छितमुपयुज्जगात् ।
 ५२ । चितपूर्वाभिभाषी ख्यात् । ५३ । वध्येत्वपि भक्तौ तीमाचरेत्
 । ५४ । अपराधानुरुपं च इण्डं दण्डेषु दापयेत् । ५५ ।
 सम्यग् दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ५६ । हितीयमपराधं न
 कर्त्तव्यचित् च्छमत स्वधर्ममपालयन् नादण्डौ नामास्ति
 राज्ञः ।

यत शामो लोहिताक्षो दण्डश्चरति निर्भयः ।

प्रजास्तत्र विवर्जन्ते नेता चेत् साधु पश्यति ॥ ५७ ॥

स्वराङ्गे न्यायदण्डः खाद भृशदण्डश्च शत्रुपु ।

सुहृत् सजिद्धः स्त्रिष्ठेषु ब्राह्मणेषु चामान्वितः ॥ ५८ ॥

एवं दृक्ष्य गृपते; शिखोब्जे नोनाषि जीदतः ।
 विस्तीर्थले यशो लोके तैलविन्दुरिवाभूतिः ॥ ४८
 प्रजासुखे सुखी राजा तदुःखे यच्च दुःखितः ।
 स कीर्त्युक्तो लोकेऽन्निन् प्रेत्य सर्वं महीयते ॥ ५०
 इति दैष्ण्ये धर्मशास्त्रे त्रिवोऽध्यायः ॥ ३ ॥

. चतुर्थोऽध्यायः ।

जातस्था र्तुमरीचिगतं रजस्त्रसंयुसंङ्गकम् । १ । तद-
 शकं निष्ठा । २ । तच्चदं राजसर्षपः । ३ । तच्चयं गौर-
 सर्षपः । ४ । तत्पृथकं यवः । ५ । तच्चयं लालालम् । ६ ।
 तत्पृष्ठकं माषः । ७ । तदादशमश्चादेम । ८ । अक्षार्द्धमेव
 सचतुर्माषकं सुवर्णः । ९ । चतुर्सुवर्णको निष्ठः । १० ।
 हे कृष्णले समधृते रुद्धमाषकः । ११ । तत्पोऽशकं धरणम् ।
 १२ । ताम्रकार्षिकः कार्षीपणः । १३ ।

पणानां हे शते साहौऽप्रथमः साहसः स्तृतः ।

मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रन्त्वेव चोक्तमः ॥ १४

इति दैष्ण्ये धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वं वध्याः । १ । न
 शारीरो ब्राह्मणस्य दण्डः । २ । सदेशाद्ब्राह्मणं द्रातारं
 विवासयेत् । ३ । तस्य च ब्रह्महत्यायामशिरस्तं पुरुषं
 कलाटे कुर्यात् । ४ । सुराध्वजं सुरापाने । ५ । अर्द्धं

स्त्रेये । ६ । भग्नं गुरुतत्परगमने । ७ । अन्यत्रापि वधकर्मणि
 तिष्ठन्ते समग्रधनमक्षतं विवासयेत् । ८ । कूटगासनकर्त्तृच
 राजा हन्यात् । ९ । कूटलेखकारांच । १० । गरदान्विद-
 प्रसह्यतस्करान् स्त्रीवालपुरुषघातिनच । ११ । ये च धाव्यं
 दशभ्यः कुर्वन्त्योऽधिकमपहरेयुः । १२ । धरिममेवानां
 शतादभ्यधिकम् । १३ । ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः ।
 १४ । सेतुभेदकांच । १५ । प्रसह्यतस्कराणांचावकाशभुक्त-
 प्रदांच । १६ । अन्यत्र राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमधक्त-
 भर्तृकां तदतिक्रमणीच । १८ । हौनवर्णोऽधिकवर्णस्य
 येनाङ्गेनापराधं कुर्यात् तदेवास्य शातयेत् । १९ । एका-
 सनोपवेशी कक्षां क्रताङ्गो निर्त्तीस्यः । २० । निष्ठीव्योष्ठ-
 हयविहीनः कार्यः । २१ । अवशर्वदियिता च गुदहीनः । २२ ।
 आक्रोशयिता च विजिष्ठः । २३ । दर्पेण धर्मापदेशकारिणो
 राजा तपमासेचयेत् तैलमासे । २४ । द्रोहेण च नाम-
 जातिग्रहणे दशाङ्गुलोऽस्य शङ्कुर्निखेयः । २५ । अुतदेश-
 जातिकर्मणामन्यथावादी कार्षीपणशतदयं दण्डाः । २६ ।
 काणखञ्जादीनां तथावाद्यपि कार्षीपणहयम् । २७ । गुरु-
 नाच्चिपत् कार्षीपणशतम् । २८ । परस्य पतनीयाक्षेपे कृते
 तप्तमसाहस्रम् । २९ । उपपातकयुक्ते मध्यमम् । ३० ।
 तैविद्यवानां क्षेपे जातिपूगानांच । ३१ । ग्रामदेशवोः
 प्रथमसाहस्रम् । ३२ । न्यञ्जतायुक्ताक्षेपे कार्षीपणशतम् । ३३ ।
 माट्युक्ते तृप्तमम् । ३४ । सवर्णाक्रोशने दादशपणान्
 हययाः । ३५ । हौनवर्णाक्रोशने षड्हण्डाः । ३६ । यथा-
 कांलमुक्तमसवर्णाक्षेपे तत्प्रमाणो दण्डः । ३७ । वयो वा

कार्षीपणाः । ३८ । शङ्कवाक्याभिधाने त्वेवमेव । ३९ ।
 पारजयी सवुर्णागमने तृक्तमसाहसं दण्डः । ४० । हीन-
 वर्णागमने मध्यमम् । ४१ । गोगमने च । ४२ । अन्त्यागमने
 वधः । ४३ । पशुगमने कार्षीपणयतं दण्डः ॥ ४४ ॥
 दोषमनाख्याय क्रन्यां प्रयच्छं च । ४५ । तांच विभयात् । ४६ ।
 अदुष्टां दुश्मिति ब्रुवदूक्तमसाहसम् । ४७ । गजाखोद्भ-
 गोधाती त्वेककरूपादः कार्यः । ४८ । विमांसविक्रयी च ।
 ४९ । ग्राम्यपशुवातौ कार्षीपणयतं दण्डः । ५० । पशु-
 खामिने तन्मूलं दद्यात् । ५१ । आरख्यपशुधाती पंचाशतं
 कार्षीपणान् । ५२ । पक्षिधाती मत्खाधाती च दश कार्षी-
 पणान् । ५३ । कीटोपघस्ती च कार्षीपणम् । ५४ । फलोप-
 गमदूमच्छेदी तृक्तमसाहसम् । ५५ । पुष्पोपगमदूमच्छेदी
 मध्यमम् । ५६ । वज्रौगुलमलताच्छेदी कर्षीपणयतम् । ५७ ।
 टण्डच्छेदेकम् । ५८ । सर्वे च तत्खामिनां तदुत्पत्तिम् ।
 ५९ । हस्तेनावगोरयिता दश कार्षीपणाम् । ६० । पादेन
 भथ्यमम् । ६१ । कालेन प्रथमसाहसम् । ६२ । पाषाणेन
 भथ्यमम् । ६३ । शल्लेणोत्तमम् । ६४ । पादकेशांशुककर-
 लुण्ठने दश पणान् दण्डः । ६५ । शोणितेन विना दुःख-
 मत्पादयिता हातिंश्तपणान् । ६६ । सह शोणितेन
 चतुर्षष्टिम् । ६७ । करपाददन्तभज्ज्वे कर्णनासाविकर्त्तने
 भथ्यमम् । ६८ । चेष्टभोजनवायोमे प्रहारदाने च । ६९ ।
 नेत्रकन्धरावाहसक्यंसभज्ज्वे चोन्तमम् । ७० । उभयनेत्र-
 भद्रिन राजा यावज्जोऽवन्धनात्र विमूर्तेत् । ७१ । ताहश-
 मव धा कुर्यात् । ७२ । एकं बह्नां विज्ञतां प्रत्येकसुंक्रा-

दण्डाहिणः । ७३ । उत्क्रोशलमनभिधावनो तत्समौद-
 वर्त्तिनां संसरताच । ७४ । सर्वे च पुरुषगीड़ाकराच-
 दुयानव्ययं दद्याः । ७५ । याम्यपशुपीड़ाकराच । ७६ ।
 गोऽशोऽगजापहाव्यकपादकरः कार्यः । ७७ । अजावाप-
 हाव्यककरच । ७८ । भान्यापहाव्यकादशगुणं दण्डाः ।
 ७९ । शस्यापहारी च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पश्चात्त-
 स्त्र्यधिकमपहरन् निकरः । ८१ । तदूनमेकादशगुणं
 दण्डाः । ८२ । सत्रकार्पाणिगोमयगुड़दधिक्षीरतकलण-लवण-
 वृद्धामपश्चिमत्स्थ-स्त्रितैल-मांस-मधुवैदल-वेणुम्भवयलौह-
 दण्डानामपहर्ता भूत्यात् त्रिगुणं दण्डाः । ८३ । पक्षावा-
 नाच । ८४ । पुरुषहरितगुल्मवलीलतापर्णीनामपहरणे पंच-
 लशकान् । ८५ । शाकमूलफलानांच । ८६ । रक्तापहाव्य-
 तमसाहसम् । ८७ । असुक्तद्रव्याणामपहर्ता भूत्यसमम् ।
 ८८ । स्तेनाः सर्वमपहृतं धनिकस्य दाप्याः । ८९ । तत-
 स्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० । येषां देवः पन्थास्तेषाम-
 पश्चादायी कार्षीपणानां पंचविंशतिं दण्डाः । ९१ । आस-
 नार्हस्यासनमदद्य । ९२ । पूजार्हमपूजयंच । ९३ । प्राति-
 वेशब्राह्मणे निमन्त्रणातिक्रमे च । ९४ । निमन्त्रयित्वा
 ओऽनादायिनश । ९५ । निमन्त्रितस्तस्यत्युक्तवानभुज्ञानः
 सुवर्णमाषकं निमन्त्रयित्वा हिगुणमव्यम । ९६ । अभक्षेण
 बाह्यणदूषयिता घोड़श सुवर्णान् । ९७ । जात्यपहारिणा
 शतम् । ९८ । सुरया वध्यः । ९९ । चत्रियं दूषयितुस्तदर्हम् ।
 १०० । वेश्यं दूषयितस्तदर्हमपि । १०१ । शूद्रं दूषयितुः
 प्रथमसाहसम् । १०२ । कामकारेणासृशस्त्रैवर्णिकं स्पृशन्

क्षेत्रः । १०३ । रजस्वनं शिकाभिस्ताड्येत् । १०४ ।
 पथ्युद्यानौदकसमीपेऽशुचिकारौ पणश्चतम् । १०५ । तच्चा
 पात्यात् । १०६ । गृहभूकुद्याद्यपश्चेत्ता मध्यमसाहसं
 दण्ड्यः । १०७ । तंच्च योजयेत् । १०८ । गृहे पौडाकरं
 द्रव्यं प्रक्षिपन् पणश्चतम् । १०९ । साधारण्यापलापी च ।
 ११० । योगित्वाप्रदाता च । १११ । पिण्डपुत्राचार्य-
 याज्यर्विजामन्योन्यापतितत्यागी च । ११२ । न च तान्
 जद्यात् । ११३ । शूद्रप्रवजितां देवे पिण्डे भोजकच्च । ११४ ।
 अयोग्यकर्मचारी च । ११५ । सप्तदण्डहसेहकः । ११६ ।
 अनियुक्तः शपथकारी । ११७ । पश्चूनां पुंस्वोपघातकारी ।
 ११८ । पितापुत्रविरोधे त्रु शाक्षिणां दशपणो दण्डः ।
 ११९ । यस्तयोश्चान्तरः स्थात् तस्योन्नतमसाहसम् । १२० ।
 तु तामानकूटकर्मकर्त्तच्च । १२१ । तदकूटे कूटवाहिनच्च ।
 १२२ । द्रव्याणां प्रतिश्पविक्रयिकस्य च । १२३ । सन्तूय
 वणिजां परम्यमन्तर्गावरूप्यताम् । १२४ । प्रत्येकं विक्रीण-
 ताच्च । १२५ । गृहीतमूल्यं परम्यं यः क्रेतुर्व दद्यात् तस्यासौ
 सोदयं दाप्यः । १२६ । राजा च पणश्चतं दण्ड्यः । १२७ ।
 क्रीतमक्रीणतो या रूपानिः सा क्रेतुरेव स्थात् । १२८ ।
 राजविनिषिद्धं विक्रीणतस्तदपहारः । १२९ । तारिकः
 स्थलं शुल्कं गृह्णन् दश पणान् दण्ड्यः । १३० । व्रह्म-
 चारिवानप्रस्थभिच्छुः^{१२८} गीतीर्थानुसारिणां नाविकः शुल्क-
 माददानच्च । १३१ । तच्च तेषां दद्यात् । १३२ । द्युते कूटाच्च-
 देविनां करच्छेदः । १३३ । उपधिदेविनां सन्दंशच्छेदः ।
 १३४ । ग्रन्थिमेदकानां करच्छेदः । १३५ । दिवा पश्चूनां

द्वकाद्युपघाते पाले त्वनायति पालदोषः ॥ १२६ । विनष्ट-
पणमूल्यच्च स्वामिने दद्यात् । १२७ । अननुज्ञातां दुहन्
पंचविंशतिकार्पापणान् दण्डः । १२८ । महिषी चेच्छस्य-
नाशं कुर्यात् तत्पालकस्वष्टौ माषकान् दण्डः । १२९ ।
अपानायाः स्वामी । १३० । अश्वस्त्रूष्टो गर्वभो वा । १३१ ।
गौचेत् तदर्द्देन् । १०२ । तदर्द्देमजाविक्रम् । १४३ । भज-
वित्वोपविष्टु हिगुणम् । ११४ । सर्वं स्वामिने विनष्टशस्त्र-
मूल्यंच । १४५ । पथि ग्रामे विशेतान्ते न दीपः । १४६ ।
अनादृते च । १४७ । अल्पकालम् । १४८ । उत्सृष्टवृषभ-
स्तिकानांच । १४९ । यस्त्रूपभवर्णान् दास्ये नियोजयेत्
त योज्जमसाहस्रो दण्डः । १५० । त्यक्तप्रवर्ज्यो राज्ञो दास्यं
कुर्यात् । १५१ । भृतकस्वापूर्णकाले द्वितीं ल्यजन् सकालमेव-
मूल्यं दद्यात् । १५२ । राज्ञे च पण्डितं दद्यात् । १५३ ।
तदोषेण यद्विनश्येत् तत् स्वामिने । अन्यत्र दैवोपघातात् ।
१५४ । स्वामी चेद्भृतकमप्येण काले जद्यात् तस्य सवं
मूल्यं दद्यात् । १५५ । पण्डितंच राजनि । अन्यत्र भृतका-
दापात् । १५६ । यः कन्यां पूर्वदत्तामन्यस्मै दद्यात् स चौर-
वच्छार्थः । वरदोषं विना । १५७ । निर्दीपां परित्यजन्
पद्मोच्च । १५८ । अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्रीणी-
यात् तत्र तस्यादोषः । १९ । स्वामी द्रव्यमाप्नुयात् । १५० ।
यद्यप्रकाशं हीनमूल्यच्च क्रीणीयात् तदा व्रेता विक्रेता च
चौरवच्छार्थौ । १६१ । गणद्रव्यापहर्ता विवार्थः । १६२ ।
तत्संविदं यज्ञ लक्ष्येत् । १६३ । निक्षेपापहार्यर्थदृष्टि-
सहितं धनं धनिकत्य दाय्यः । १६४ । राजा चौरवच्छार्थ ।

१६५ । यस्मानिक्षिप्तं निक्षिप्तमिति ब्रूयात् । १६६ । सीमा
भेत्तारमुत्तमसाहसं दण्डयित्वा पुनः सीमां लिङ्गान्वितां
कारयेत् । १६७ । जातिभूमिकरस्याभव्यत्य भक्षयिता
विवात्यः । १६८ । अभव्यत्याविक्रीयस्त च विक्रीयो । १६९ ।
देवप्रतिमाभेदक्षेत्रमसाहसं दण्डनीयः । १७० । लिङ्गद्-
मिथ्याचरव्रुत्तमेषु पुरुषेषु । १७१ । मध्यमेषु गच्छमम् । १७२ ।
तिर्थक्षु प्रथमम् । १७३ । प्रतिश्रुतस्याप्रदार्यो तदापयित्वा
प्रथमसाहसं दण्डयः । १७४ । कूटसाक्षिणां सर्वसापद्वारः
कार्यः । १७५ । उत्कोचोपजीविनां सम्भानाज्ञ । १७६ ।
गोचर्ममात्राधिकां भुवमन्यस्याधिकातां तस्मादनिमांच्चा
न्यस्य यः प्रयच्छेत् स वृथ्यः । १७७ । ऊनाच्चेत् षोडश
सुवर्णान् दण्डयः ॥ १७८

एकोऽश्रीयादृयदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।

गोचर्ममात्रा सा द्वौणीस्तोका वा यदि वा वहुः ॥ १७९
ययोर्निक्षिप्त आधिस्तौ विंवदेतां यदा नरौ ।

य य सुक्तिः फलं तत्य बलात्कारं विना छता ॥ १८०

सागमेन च भोगेन भुक्तं सम्यगयदा भवेत् ।

आहृत्ता लभेन तत्र नापहार्यन्तु तत् कृचित् ॥ १८१

पित्रा भुक्तन्तु यदूदव्यं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।

तस्मिन् प्रेते न वाचोऽसौ भुक्त्याप्राप्तं हि तस्य तत् ॥ १८२
त्रिभिरेव च या भुक्ता पुरुषैभूर्यथाविधि ।

लेख्याभावेऽपि तां तत्र चतुर्थं समवाप्नुयात् ॥ १८३

नद्विनां दंश्ट्रिणाच्चैव शृङ्गिणामाततार्यनाम् ।

इस्त्यस्त्रानां तथान्येषां वस्ते हन्ता न दोषभाक् ॥ १८४

गुरुं वा बालटृष्णौ वा ब्राह्मणं वा बहुशुतम् ।

आततायिनमायात् हन्यादेवाविचारयन् ॥ १८५

नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन् ।

प्रकाशं वाप्रकाशं वा मनुस्तमन्युच्छच्छति ॥ १८६

उद्यतासिविधामित्तः शापोद्यतकरं तथा ।

आर्थर्वणेन हन्तारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १८७

भार्यातिकमिण्ठं चैव विद्यात् समाततायिनः ।

यशोवित्तहरानन्यानाहृधर्मार्थहारकान् ॥ १८८

उद्देश्यतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मद्या ।

सर्वेषामपराधानां विस्तरादत्तिविस्तरः ॥ १८९

अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा सम्मन्वय ब्राह्मणै सह ॥ १९०

दण्डं प्रमोचयन् दण्डादूदिगुणं दण्डमावहेत् ।

नियुक्तश्चाप्यदण्डानां दण्डकारी नगाधमः ॥ १९१

यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्ती गो न दुष्टवाक् ।

न साहसिकदण्डन्नौ स राजा शक्तलोकभाक् ॥ १९२

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

अथोत्तमणांऽधर्मणांदूयथादत्तसर्वे गृह्णौयत् ॥ १ ॥

द्विकं त्रिकं चतुष्कं पञ्चकञ्च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमासम् ॥ २ ॥

सर्वे वर्णा वा स्वप्रतिपन्नां दृष्टिं दद्यः ॥ ३ ॥ अकृतामपि

न तृसगतिक्रमेण यथा विहिताम् । ४ । आधुपभोगे वृष्टिर्ग-
भावः । ५ । दैवराजोपघाताहते विनष्टमाधिसुन्तमणी
दद्यात् । ६ । अत्तवद्वौ प्रविष्टायामपि । ७ । न स्थावर-
माधिस्थते वचनात् । ८ । गृहीतघनप्रवेशार्थमेव यत् स्थावरं
दत्तं तदगृहीतभनप्रवेशे दद्यात् । ९ । दीयमानं प्रयुक्त-
मर्थमुन्तमणीस्यागृह्णतस्ततः परं न वर्षते । १० । हिरण्यस्य
परा द्विद्विंशुणा । ११ । धान्यस्य त्रिष्णुणा । १२ । वस्त्रस्य
चतुर्गुणा । १३ । रसस्थाष्टगुणा । १४ । सन्ततिः स्त्रीपशु-
नाम् । १५ । किंवकापि सकृतचर्मायुधष्टकाङ्गाराणाम-
क्षया । १६ । अतुक्तानां द्विगुणा । १७ । प्रयुक्तमर्थं यथा-
कथस्त्रित् साधयन् न राज्ञो वाच्यः दद्यात् । १८ । साध्यमान-
स्येद्राजानमभिगच्छेत् तत्समं दण्डः । १९ । उन्तमणी-
स्येद्राजानमियात् तद्विभावितोऽधमणी राज्ञे धनदशभाग-
समितं दण्डं दद्यात् । २० । प्राप्तार्थसोन्तमणी विंशति-
तममंशम् । २१ । सर्वपलांष्टे कदेशविभावितोऽपि सर्वे
दद्यात् । २२ । तत्य च भावनास्तिस्रो भवन्ति लिखितं
साक्षिणः समयक्रिया च । २३ । ससाक्षकमासं ससाक्षि-
कमेव दद्यात् । २४ । लिखितार्थं प्रनिष्टे लिखितं पाठयेत् ।
२५ । असमयदाने लेख्यासविधाने चोन्तमणी स्वलिखितं
दद्यात् । २६ । धनग्राहिणि प्रेते प्रवजिते द्विदशसमाः
प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम् । २७ । नातः परम-
नीपुभिः । २८ । सपुत्रस्य वा पुत्रस्य वा क्रकथग्राही क्रणे
दद्यात् । २९ । निर्वेनस्य स्त्रीग्राही । ३० । न स्त्री पतिपुत्र-
स्त्रितम् । ३१ । न स्त्रीकृतं पातपुत्रौ । ३२ । न पिता पुत्र-

कृतम् । ३३ । अविभक्तैः कृतव्यणं यस्तिष्ठेत् स दद्यात् । ३४ ।
पैटकस्त्वमविभक्तानां भातणांच । ३५ । विभक्ताच्च दारा-
मुरुपमंशम् । ३६ । गोपशौण्डिकशैलुषरजकव्याधस्त्रीणां
पतिर्द्यात् । ३७ । वाक्प्रतिपदं कुरुम्बिना देयम् । ३८ ।
कस्यचित् कुरुम्वार्थं कृतंच । ३९ ।

यो गृहीत्वा कृष्णं सत्त्वं खो दात्यामीति सामकम् ।

न दद्याम्नोभतः पञ्चान्तथा दद्विमवाप्नुयात् ॥ ४० ॥

दर्शने प्रत्यगे दाने प्रातिभावं विधीयते ।

आद्यौ तु वितये दाप्यावितरस्य सुता अपि ॥ ४१ ॥

बहवष्टेत् प्रतिभुवो दद्युस्तेऽथ यथाकृतम् ।

अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२ ॥

यमर्थं तम्रूर्द्यादनिकेनोपपीडितः ।

कृष्णिकस्तं तभुवे द्विगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

अथ स्तेष्यं विविधम् । १ । राजसांचिकं ससांचिक-
मसांचिकंच । २ । राजाधिकरणे तन्नियुक्त-कायस्थष्टातं
तदध्यक्ष-करचिङ्गितं राजसांचिकम् । ३ । यत्र कच्चन येन
किनचित्प्रियितं सांचिभिः स्वहस्तचिङ्गितं ससांचिकम् । ४ ।
स्वहस्तलिङ्गितमसांचिकम् । ५ । तद्वलात् कारितमप्रमाणम् ।
६ । उपधिकृताच्च सर्वं एव । ७ । दूषितवर्णं दुष्कृत्यहितं

तत् सप्तान्त्रिकमपि । ८ । ताहमिधेन लिखितं च । ८ ।
 स्त्रीवालास्त्रतन्त्रमन्त्रोन्मन्त्रभीतताडितक्षतं च । १० । देशाचा-
 राविष्टद्वयक्ताधिक्षतलक्षणमुलमक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।
 वर्णैश्च तत्कृतैश्चिङ्गैः पक्वैरेव च युक्तिभिः ।
 सन्दिग्धं साधयेन्नेत्र्यं तदूयुक्तिप्रतिरूपितैः ॥ १२
 यत्वर्थी घनिको वापि साक्षौ वा लेखकोऽपि वा ।
 मियते तत्र तस्मैत्यं तत् स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३
 इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

अथासाक्षिणः । १ । न राजशोत्रियप्रवजितकितव-
 त करपराधीन स्त्रीवालसाहस्रिकातिष्ठमन्त्रोन्मन्त्रभिश्चस्त्रप-
 तितक्ष्रं नृगार्त्तव्यसनिरागाभ्याः । २ । रिपुमिवार्थसम्बन्धि-
 विकर्मदृष्टदोपसहायाच्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु साक्षिले
 यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकच्चासाक्षी । ५ । स्त्रेयसाहस-
 रागदण्डपारुषसंग्रहणेत्रु साक्षिणो न पर्त्तस्याः । ६ ।
 अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा दृत्तवित्तसम्पदा यज्वानस्त-
 पस्तिनः पुत्रिणो धर्मज्ञा अघोयानाः सत्यवन्तस्त्रैविद्य-
 वद्वाच्च । ८ । अभिहितागुणसम्पदं उभयानुभव एकोऽपि । ९ ।
 हयोर्धिवदमानयौर्यम् पूर्ववादस्त्रय साक्षिणः प्रष्टव्याः । १० ।
 आधंयं कार्यवशाद्यत्र पूर्वपञ्चस्य भवेत् तत्रप्रतिष्ठादि-
 नोऽपि । ११ । उद्दिष्टसाक्षिणि भूते देशाक्तरगते वा तदभि

हितज्ञातारः प्रमाणम् । १० । समक्षद्विनात् साक्षी
अथसाहा । १३ । साक्षिणश्च सत्येन पूयन्ते । १० । वर्निनां
यत्र वधपत्तिवाच्येन । १५ । तत्पावनाय कुप्माण्डौभिर्द्विजो-
ऽग्निं जुहवात् । १६ । शूद्र एकाङ्गिकं गोदशकस्य यासं
दद्यात् । १७ः स्वभावविकलतौ मुखवर्णेभिन्नार्गसम्बन्धप्रलापे
च कूटसाक्षिणं विद्यात् । १८ । साक्षिणश्चाहयादित्यादये
कृतशपथान् एक्षेत् । १९ । ब्रूहीति ब्राह्मणं एक्षेत् । २० ।
सत्यं ब्रूहीति राजन्यम् । २१ । गोवीजकांचनैवेश्वरम् ॥ २२ ।
सर्वमहापात्रकैसु शूद्रम् । २३ । साक्षिणश्च वावदेत् । २४ ।
ये महापातकिनो लोका ये चोपपातकिनस्ते कूटसाक्षिणा
मपि । २५ । जननमरणात्तरे कृतसुकृतहानिश्च । २६ ।
सत्येनादित्यस्तपति । २७ । सत्येन भाति चन्द्रमाः । २८ ।
सत्येन वाति पवनः । २९ । सत्येन भूर्द्वारयति । ३० ।
सत्येनापमिष्टिष्टन्ति । ३१ । सत्येनाग्नितिष्टति । ३२ । खंच
सत्येन । ३३ । सत्येन देवाः । ३४ । सत्येन यज्ञाः । ३५ ।

अश्वमेधसहस्रस्तु तुलया धतम् ।

अश्वमेधसहस्राद्वि सत्यमेव विशेषते ॥ ३६ ॥

आनन्तोऽपि हि ये साक्ष्ये त्रूणीभूता उपासते ।

ते कूटसाक्षिणां पापैस्तुत्या दण्डिन वायथ ।

एवं हि साक्षिणं एक्षेदण्डार्गुक्तमतो वृपः ॥ ३७ ॥

यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवते ।

अन्यथावादिनो यत्य ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३८ ॥

बहुत्वं प्रतिगृहीयात् साक्षिडैषे नराधिपः ।

‘समेषु च गुणोत्कृशान् गुणदैषे हिजोन्तनान् । ३९ ॥

अस्मिन् यस्मिन् विवादे तु कूटसाक्षात्त्वं वदेत् ।

तत्तत् कार्ये निवर्त्तेत् कृतं चाप्यकृतं भवेत् ॥ ४०

इति वैष्णवे अर्मशास्त्रे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

नवमोऽध्यायः ।

अथ समयक्रिया । राजद्रोहसाहस्रे यथाकामम् ।
 नित्रेपस्त्वेवर्थप्रमाणम् । सर्वज्ञेवार्थजातेषु मूल्यं कनकं
 कल्पयेत् । तत्र कृष्णलोने शूद्रं दूर्वाकरं शापयेत् । द्विष्णु-
 लोने तित्तकरम् । विष्णुलोने रजतकरम् । चतुःकृष्णलोने
 सुवर्णकरम् । पञ्चकृष्णलोने सीतोऽत्महीकरम् । सुवर्ण-
 जोने कोशो देयः शूद्रस्य । ततः परं यथाहैं धटाम्नुग्रह-
 कविषाणामन्यतमम् । द्विगुणेऽर्थे यथाभिहिता समयक्रिया
 वैश्यस्य । द्विगुणे राजन्यस्य । कोशवज्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य ।
 न ब्राह्मणस्य कोशं दद्यात् । अन्यत्रगामिकालसमयनिवन्धन-
 क्रियातः । कोशस्थाने ब्राह्मणं सीतोऽत्महीकरमेव ।
 प्राग्हृष्टदोषं स्वत्प्रेष्यथं दिव्यानामन्यतममेव कारयेत् ।
 सत्सु विदितं सञ्चरित्रं न महत्यर्थेऽपि । अभियोक्ता वर्त्त-
 ये च्छौर्षम् । अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात् । राजद्रोहसाहस्रे
 विनापि शीर्षवर्त्तनात् । स्त्रीब्राह्मणविकलासमर्थरोगिणां
 तुला देया । सा च न वाति वायौ । न कुष्ठसमर्थलोह-
 काराणामन्देयः । शरदूग्रीष्मयोद्ध । न कुष्ठिपैक्तिक-
 ब्राह्मणानां विषं देयम् । प्रावृषि च । न ये अव्याधीर्तानां

भीरणां खासकासिनामम्बुजीविनाद्वोदकम् । हेमलशिशिर
योद्ध । न नास्तिकेभ्य कीशो देयः । न हेये याधिमरकोप-
स्तुष्टे च ॥ १—१२ ॥

सचैलं स्रातमाहय सूर्योदय उपोषितम् ।
कारयेत् सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसर्विधौ ॥ १३
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

दशमोऽध्यायः ।

अथ धटः । चतुर्हस्तोऽच्छ्रुतो द्विहस्तायतः । तत्र सार-
द्वाहोङ्गवा पञ्चहस्तायतोभवतः शिक्षा तुला । तात्र सुवर्ण-
कारकांस्यकाराणामन्यतमो विभृयात् । तत्र चैकस्त्रिन्
शिक्षे पुरुषमारोपयेद्द्वितीये प्रतिमानं शिलादि । प्रतिमान
पुरुषौ समधुतौ सुचिङ्गितौ लांत्वा पुरुषमयतारयेत् । धटस्त्र
समयेन गृह्णीयात् । तुलाधारच ॥ १—८ ॥

ब्रह्मज्ञां ये सृता लोका ये लोकाः कूटसाक्षिणाम ।
तुलाधारत्य ते लोकास्तुलां धारयतो चषा ॥ ८
धर्मपर्यायवचनैर्धट इत्यभिधीयसे ।
त्वमेव धट जानीर्थे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ १०
व्यवहाराभिश्चस्त्रोऽयं मानुषस्तुत्यते त्वयि ।
तदेनं संशयादस्माहर्म्यतस्त्रातुमर्हसि ॥ ११
ततस्त्रारोपयेच्छक्ये । भूय एवाथ तं ननम् ।
तुलितो यदि वर्त्तेत ततः स धर्मतः शुचिः ॥ १२

शिश्यस्तदात्मभूषे भूयस्वारोपयेत्तरम् ।
एवं निःसंशयं ज्ञानं यतो भवति निर्णयः ॥ १४
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे दशमोऽध्यायः ॥ १०

एकादशोऽध्यायः ।

अथान्निः । पोङ्गशाङ्गुलं तावदम्लरं मण्डलसप्तकं
कुर्यात् । ततः प्राणुखस्य प्रसारितभुजहयस्य सप्ताखत्य-
पत्राणि करयोर्द्यात् । तानि च करद्वयसंहितानि सूत्रेण
वेष्टयेत् । ततस्तत्रान्निवाणं लोहपिण्डं पञ्चाशत्पलिकं सम
न्यसेत् । यमादाय नातिद्रुतं नातिविलम्बितं मण्डलेषु
कुर्वन् वजेत् । तत सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लौहपिण्ड
जग्नात् ॥ १—७ ॥

यो हस्तयोः क्वचिहृष्टस्तमशुद्धं विनिर्दिश्येत् ।
न गम्धः सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेत्तरः ॥ ८
भथहा पातायेदयस्त दग्धो वा न विभाव्यते ।
पुनर्ज्ञं हारयेन्नोहं समयस्याविशेषधनात् ॥ ९
करौ शिर्दितदीहेस्तस्यादावेय लक्षयेत् ।
अभिमन्त्रात्यकरयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥ १०
त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तर्सरसि साञ्जिवत् ।
त्वमेवाग्ने विजानीये न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिष्टति ।
तदेन संशयादस्माद्यतस्त्रातुमर्हसि ॥ १२
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ।

द्वादशोऽध्यायः ।

अथोदकम् । पङ्गशैवालदुष्याहमत् स्यजलौकादिवर्जि-
तेऽन्तिः । तवानाभिमनस्यारागदेषिणः पुरुषस्यान्यस्य
जानुनो गृहीत्वाभिमन्तिभम्भः प्रविशेत् । तत् समकालच्च
नातिकूरमृदुना धनुषा पुरुषोऽपरः शरक्षेपं कुर्यान्त् ।
तस्मापरः पुरुषो जवेन शरमानयेत् ॥ १—५ ॥

तमाधे यो न हृथ्येत स शुद्धः परिकीर्तिः ।

अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥

त्वमभः सर्वभुतानामन्तद्वरसि साच्चिवत् ।

त्वमेवाभी विजानीषि न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ७ ॥

व्यवहाराभिश्लोऽयं मानुषोऽत्य भज्जति ।

तदेनं संशयादप्याहर्मतस्तातुमर्हसि ॥ ८ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

त्रयोदशोऽध्यायः ।

अथ विषम् । विषाण्यदेयानिःसर्वानि । कृते हिमा-
चलोङ्गवा च्छाङ्गात् । तस्य च यवसपकं छृतप्लुतमभिश्लाय
दद्यात् ॥ १—४ ॥

विषं वेगक्रमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।

‘विशुद्ध’ तमति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥

विषत्वाद्विषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
त्वमेव विष जानीये न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६
व्यवहाराभिश्चस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादभ्याद्वर्मतस्तातुमर्हसि ॥ ७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

चतुर्दशोऽध्यायः ।

अथ कोशः । उयान् देवान् सनभर्चर्त तत्खानोदकात्
प्रसृतिवयं पिवेत् । इदं भया न कृतमिति व्याहरन्
देवताभिमुखः ॥ १—३ ॥

यत्य पश्येद्द्विसप्ताहालिसप्ताहादथापि वा ।

रोगोऽग्निर्ज्ञातिमरणं राजातङ्गमथापि वा ॥ ४

तमशुद्धं विजानीयात् तथा शुद्धं विपर्यये ।

दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कृत्यादार्मिको शृणुः ॥ ५

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

पञ्चदशोऽध्यायः ।

अथ द्वादश पुत्रः भर्वन्ति । स्ये क्षेत्रे संस्कृतायामुतं
पादितः स्वयमौरसः प्रथमः । नियुक्तायां सपिण्डेनोक्तम्
वर्णन वोत्पादितः क्षेत्रजो द्वितीयः । पुच्चिकापुत्रस्तृतीयः
यस्तथाः पुत्रः स मे पुत्रो अवेदिति या पित्रा दक्षा स

दुतिका । पुत्रिकाविधिना प्रतिवादितापि भ्रातृविहीना
पुत्रिगैव । पौनर्भवस्तुर्थः । अद्यता भूयःसंस्कृता पुनर्भूः ।
भूयत्वसंस्कृतापि परपूर्वा । कानीनः पञ्चमः । पितृवृह्णे-
ऽसंस्कृतयैवोत्पादितः । स च पाणिग्राहस्य । गृहे च गृहोत्-
पत्रः पञ्चः । यस्त तत्प्रजस्तस्यासौ । सहोद्रः सप्तमः ।
गर्भिणी या संस्कियते तत्प्रा पुनः । स च पाणिग्राहस्य ।
हत्तकाशाष्टमः । स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः । क्रीतस्त
नवमः । स च येन क्रीतः । स्वयमुपगतो दशमः । स च
य यौपगतः । अपविदस्त्वेकादशः । पित्रा मात्रा च परि-
त्यक्तः । स च येन गृहीतः । यत्र क्वचनोत्पादितस्त द्वादशः ।
एतेषां पूर्वः श्रेयान् । स एव दायहारः । स चान्यान्
विभृयात् । अदूडानां स्वविज्ञातुरुपेण संस्कारं कुर्यात् ।
पतितक्षीवाचिकित्स्यरोगविकलास्वभागहारिणः । कृक्ष्य-
ग्राहिभिस्ते भर्त्तव्याः । तेषाच्चौरसाः पुत्रा भागहारिणः ।
न तु पतितस्य पतनोये कर्मणि छाते त्वनन्तरोत्पत्राः ।
प्रतिलोमासु स्त्रौषु चीत्पत्राचाभागिनः । तत्पुत्राः पैता-
महेष्यर्थे । अंशग्राहिभिस्ते भरणीयाः । यस्तार्थहरः स
पिण्डदायो । एकोदानर्थमिष्येकस्याः पुत्रः सर्वासां पुनः
एव । भ्रातृणामेकजातानांच । पुत्रः पितृविज्ञालाभेऽपि
पिण्डं दद्यात् ॥ १—४२ ॥

पुत्रान्नो नरकादूयस्मात् पितरं त्रायते सुतः ।

तस्मात् पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयम्भूवद् ॥ ४३ ॥

कृष्णमस्मिन् सन्नयति अद्यतत्त्वंच गच्छति ।

पिता पुनस्य जातस्य मश्येष्वज्जीवतो मुखम् ॥ ४४ ॥

पुत्रेण लोकान् जयति पौत्रे णनेन्यमन्त्रते ।
 अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रह्मस्याप्नोऽपि इष्टपम् ॥ ४५
 पौत्रदौहित्रयोर्लोके विशेषो नामपद्युते ।
 दौहित्रोऽपि द्विपुत्रं तं सन्तारतः पौत्रवत् ॥ ४६
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पृथक्यायः ॥ १५

षोडशोऽध्यायः ।

समानवर्णासु पुत्राः सवर्णा भवन्ति । अनुलोमाद्य
 मातृवर्णाः । प्रतिलोमाखार्यविगर्हिताः । तत्र वैश्यापुत्रः
 शूदेणायोगवः । पुत्रसमाग्रधौ चत्रियापुत्रौ वैश्यशूद्राभ्यां ।
 चाण्डालवैदेहकसूताच्च ब्राह्मणीपुत्राः शूदविश्वत्रियैः ।
 सहस्रङ्गाराचासङ्गेयाः । रङ्गावतरणमायोगवानाम् ।
 व्याधता पुक्षसानाम् । स्तुतिक्रिया मागधानाम् । बध्य-
 धातित्वं चाण्डालानाम् । स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च दैह-
 कानाम् । अद्वसारथं सूतानाम् । चाण्डालानां वर्ह-
 ग्रीमनिवसनं चतुर्वेदधारणमिति विशेषः । सर्वेषां च
 समानवातिभिर्वर्षवशारः । स्वपितृविभागुङ्गरणच ॥ १—१६ ॥

सहस्रे जातयस्त्वेताः पितृमातृप्रदर्शिताः ।
 प्रकृत्वा वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः ॥ १७
 ब्राह्मणार्थं गवार्थं वा देहत्वागोऽनुपस्तुतः ।
 स्त्रीवालाभ्युपपत्तौ च वाचानां सिद्धिकारणम् ॥ १८
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षोडशोऽध्यायः ॥ १९

सप्तदशीऽध्यायः ।

पिता चेत् पुत्रान् विभजेत् तस्यस्मेच्छा स्वयमपात्तैर्ये ।
 पैतामहे त्वये पिण्डपुत्रयोस्तुत्यं स्वामित्वम् । पिण्डविभक्ता
 विभागात्तरोत्पत्रस्य भागं दद्याः । अपुत्रधनं पत्रभिगामि ।
 तदभावेदुहितागामि । तदभावे पिण्डगामि । तदभावे
 भाटगामि । तदभावे भातिगामि । तदभावे भाटपुत्रा-
 गामि । तदभावे बन्धुगामि । तदर्भावे सकुल्यगामि ।
 तदभावे सहध्यायिगामि । तदभावे वाह्नशधनवर्जं
 राजगामि । ब्रह्मगार्थो ब्राह्मणानाम् । वानप्रस्थोधन-
 माचार्थो गृह्णीयात् । शिष्ठो वा ॥ १—१६ ॥

संस्तुतिनस्तु समृद्धी सोदरस्य तु सोदरः ।

दद्यापहरेचांशं जातस्य च स्तुतस्य च ॥ १७ ॥

पिण्डमादसुतभाट-दत्तमध्यगुपातम् ।

आधिवेदनिकं बंधुदत्तं शुक्लमन्वाधेयकमिति

स्त्रीधनम् ॥ १८ ॥

ब्राह्मादिषु चतुर्पुर्व विवाहेष्वप्रजायामत्तेतायां तद्वर्त्तुः ।
 शेषेषु च पिता हरेत् । संवैष्वव प्रसूतायां तद्वनं तद्व-
 दुहिण्डगामि ॥ १८—२१ ॥

पतौ जीवति यः स्त्रीभिरलङ्घारो धृतो भवेत् ।

न तं भजेरन् दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२ ॥

अनेकपिण्डकाणाम् पिण्डतो भागकल्पना ।

वस्य यत् पिण्डकं रिक्थं स तदृगृह्णीत नेतरः ॥ २३ ॥

दूति वैद्युते उर्ध्वशाने सादशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अष्टादशोऽध्यायः ।

ब्राह्मण य चतुर्षु वर्णेषु चेत् पुत्रा भवेयुम् ते पैतृकस्त्रियं
दशधा विभजेयुः । तत्र ब्राह्मणीपुत्रस्तुरोऽशानादद्यात् ।
ज्ञानियापुत्रस्त्रीन् । हावंशौवैश्यापुत्रः । शूद्रापुत्रस्त्रेकम् ।
अथ चेच्छूद्रापुत्रवर्ज्ञे ब्राह्मण य पुत्रवर्यं भवेत् तदा तदनं
नवधा विभजेयुः । वर्णानुकमेण चतुर्स्त्रिहिभागीकृतानंशा-
नादयुः । वैश्यवर्ज्ञमष्टधाकृतं चतुरस्त्रीनेकस्त्रांददुः ।
ज्ञानियवर्ज्ञे सप्तधाकृतं चतुरोऽहावेकाश्च । ब्राह्मणवर्ज्ञं
षडधाकृतं त्रीन् द्वावेकाश्च । ज्ञानियवैश्याशूद्रा
पुत्रेष्वयमेव विभागः । अथ ब्राह्मण य ब्राह्मणज्ञियौ पुत्रौ
स्यातां तदा सप्तधा-कृतादनाद्ब्राह्मणस्तुरोऽशानादद्यात् ।
त्रीन् राजन्यः । अथ ब्राह्मण य ब्राह्मणवैश्यौ तदा षड-
धाविभक्तय चतुरोऽशान् ब्राह्मण आदद्यात् । द्वावंशौ
वैश्यः । अथ ब्राह्मण य ब्राह्मणशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदनं
पश्चधा विभजेयाताम् । चतुरोऽशान् ब्राह्मणस्त्रादद्यात् ।
एकं शूद्रः । अथ ब्राह्मण य ज्ञानियस्त्र वा ज्ञानियवैश्यौ
स्यातां तदा तदनं पश्चधा विभजेयाताम् । त्रीनंशान्
ज्ञानियस्त्रादद्यात् । द्वावंशौ वैश्यः । अथ ब्राह्मण य
ज्ञानियवा ज्ञानियोशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तदनं चतुर्षी
विभजेयाताम् । त्रीनंशान् ज्ञानियस्त्रादद्यात् । एकं
शूद्रः । अथ ब्राह्मण य ज्ञानियत्य वैश्यत्य वा वैश्यशूद्रौ
पुत्रौ स्यातां तदा तदनं त्रिधा विभजेयाताम् । द्वावंशौ

वैश्यस्वादद्यात् । एकं शूद्रः । अथैकपुत्रा ब्राह्मणस्य
ब्राह्मणक्त्वियवैश्याः सर्वहराः । क्त्वियतः राजन्यवैश्यौ ।
वैश्यवैश्यः । शूद्रः शूद्रस्य । हिजातीनां शूद्रस्वेकः
पुत्रोऽर्हहरः । अपुत्रक्त्वयत्यया गतिः सात्रार्दस्य
हितीयत्य । मातरः पुत्रभागानुसारेण भागहारिग्यः ।
अनृदात्रुहितरः । समवर्णाः पुत्राः समानंशानादद्युः ।
ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुत्तारं दद्यु । यदि हौ ब्राह्मणीपुत्रौ स्यातामेकः
शूद्रापुत्रसदा नवधाविभक्तत्यार्थस्य ब्राह्मणीपुत्रावैभौ भाग-
नादद्यातामेकं शूद्रापत्रः । अथ शूद्रापत्राभौ स्यातामेको
ब्राह्मणीपुत्रदा पड़धाविभक्तस्यार्थस्य चततोऽशान् ब्राह्मण-
स्वादद्यादृद्वावंशौ शूद्रापुत्रौ । अनेन क्रमेणान्यत्राप्यश-
कल्पना भवति ॥ १—४० ॥

विभक्ताः सहजीवन्तो वभजेरन् पुनर्यदि ।

समस्तत्रः विभागः खाज्जैग्रांत्यं तत्र न विद्यते ॥ १

अनुपन्नन् पितृद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जयेत् ।

स्वयमीहितलक्ष्यं तत्राकामो दातुमर्हति ॥ ४२

पैदं भन्तु यदा द्रव्यमनवाप्तं यदाप्तयात् ।

न तत् पुत्रैर्भजेत् सार्वगङ्कामः स्वयमर्जितम् ॥ ४३

वस्त्रं पत्रमलङ्कारः कृतात्रप्रदक्षिण्यः ।

योग्येभ्यं प्रकारत्वं न विभाज्यत्वं पुस्तकम् ॥ ४४

इति पैशावे धर्मशास्त्रेऽपादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

एकोनविंशोऽध्यायः ।

स्वं हिंजे न शूद्रेण निर्हारयेत् । न शूद्रं हिंजेन ।
 पितरं मातरस्तु पुत्रा निर्हरयु । न हिंजं पितरमपि शूद्राः ।
 ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा निर्हरन्ति ते खर्गलोकभाजः ।
 निर्हर्त्य च बाधकं प्रेतं सत्कृत्या प्रदक्षिणेन चितामभि-
 गम्यासु सवाससो निमज्जनं कुर्युः । प्रेतस्यैऽकनिर्वपणं
 शत्वैकं पिण्डं कुर्यात् दद्याः । परिवर्त्तितवाससश्च निष्प-
 पत्राणि विद्यय द्वार्यश्मनि पदन्यासं कृत्वा गृहं प्रविशेयुः ।
 अक्षतांशाम्नौ चिपेयुः । 'चतुर्थं दिवसेऽस्थिसंचयनं कुर्युः ।
 तेषां च गङ्गाभसि प्रक्षेपः । यावत् सङ्गमस्य पुरुषस्य
 गङ्गाभसि तिठति तावद्वर्षसहस्राणि खर्गलोकमधितिष्ठति ।
 यावदशौचं तावत् प्रेतस्योदकं पिण्डमकं चदद्याः । क्रौतल-
 वाशनाश्च भवेयुः । अमांसाशनाश्च । र्षाण्डलशायिनश्च ।
 श्यक्शायिनश्च । ग्रामाक्षिक्यस्याशौचान्ते कृतश्मशुक्रमर्हा-
 णमित्तलकल्कैः सर्षपकल्कैर्वा स्राताः परिवर्त्तितवाससो
 गृहं प्रविशेयुः । तत्र शान्तिं कृत्वा ब्राह्मणानां च पृजनं
 कुर्युः । देवाः परोक्षदेवाः प्रत्यक्ष देवा ब्राह्मणाः ।
 ब्राह्मणैर्लोका धार्यन्ते ॥ १—२१ ॥

ब्राह्मणानां प्रसादेन दिवि तिष्ठन्ति देवताः ।

ब्राह्मणाभिहितं वाक्यं न मिथ्याजायते क्वचित् ॥ २२ ॥

यद्ब्राह्मणा स्तुष्टतमा वर्दन्ति तदेवताः प्रत्यभिनन्दयन्ति ।
 तुष्टेषु तु थाः सततं भवन्ति प्रत्यक्षदेवेष परोक्षदेवाः ॥ २ ॥

दु व्रान्वितानां वृतवान्विताना-
माव्वासनं कुर्यादीनसत्त्वाः ।
वास्ये तु यै रूप्मि तथाभिधास्ये
वास्यान्यहं तानि मनोऽभिरामे ॥ २४

इति वैश्ववे भर्त्यास्ये एकोनविंश्चोऽध्यायः १८

विंश्चोऽध्यायः ।

युद्धनरायणं तदहृदैवानाम् । हक्षिणायनं रात्रिः ।
संवत्सरोऽहोरात्रः । तत्त्विष्ठतर मासः । मासा हादश
वर्षम् । हादशवर्षपूर्णशतानि दिव्यानि कलियुगम् । द्विगुणानि
हापरम् । विगुणानि वेता । चतुर्गुणानि छतयुगम् ।
हादशवर्षसहस्रानि दिव्यानि चतुर्युगम् । चतुर्युगाणामेक-
सप्ततिर्मान्वलरम् । चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । स च पिता-
महस्याहः । तावती चास्यरात्रिः । एवंविषेनाहोरात्रेण
मासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणो वर्धश्चतमादुः । ब्रह्मायुषा
च परिच्छिक्षः पौरुषो दिवसः । तस्यान्ते महाकल्पः ।
तावत्येवास्य निष्ठा । पौरुषाणामहोरात्राणामतीतानां
सहैव नास्ति । न च भविष्याणाम् । अनाद्यन्तत्वात्
कालस्य ॥ १—२१ ।

एवमस्मिन् निरालम्बे काले सततयायिनि ।

न तद्दूतं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्वनुवा ॥ २२

गङ्गायाः शिक्षता धारास्तथा वर्षति वासुवे ।

गङ्गाय गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३

चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेष्वराः ।
 सर्वलोकप्रधानाच्च मनवच्च चतुर्दश ॥ २४
 बह्नौद्दसहस्राणि हैत्येन्द्रनियुतानि च ।
 विनश्नानीह कालेन मनुजेष्वय का बथा ॥ २५
 राजर्षयच्च बहवः सर्वे समुदिता गुणैः ।
 देवाः ब्रह्मर्षयैव कालेन निधनं भृताः ॥ २६
 ये समर्था जगत्यक्षिन् स्थितिसंहारकारिणः ।
 तेऽपि कालेन लौयन्ते कालो हि बलवत्तरः ॥ २७
 आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।
 कर्मपाशवशो जन्मः का तत्र परिवेदना ॥ २८
 जातस्य हि भ्रुवो वृत्युभ्रुवं जना स्वतस्य च ।
 अर्थे दुश्चरिहार्थे रस्त्रिन् नास्ति लोकं सङ्घायता ॥ २९
 शाचन्तो नोपकुर्वन्ति स्वतस्ये ह जगा यतः ।
 अतो न रादितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वयं क्रितः ॥ ३०
 सुखतं दुष्कृतं चोभौ सङ्घायौ यस्य गच्छतः ।
 बास्त्रैस्त्रय किं कायां शोच्छिरथवा न या ॥ ३१
 बास्त्रवानामश्वौचे तु स्थातं प्रेतो न विन्दति ।
 अतस्त्रभ्येति तानेव दिण्डतोयप्रहायिनः ॥ ३२
 अर्षाक् सपिण्डीकरणात् प्रेतो भवति यो चतः ।
 प्रेतलोकगतस्याच्च सौदकुशं प्रयच्छत ॥ ३३
 पितॄलोकगतस्याच्च शाहे भुज्ञते स्वधामयम् ।
 पितॄलोकगतस्याच्च तस्माच्छाहं प्रयच्छत ॥ ३४
 देश्वे यातनास्थाने तिर्द्धग्र्थोनौ तस्य च ।
 मानुषे च तथाप्रोति शाहं इत्तं स्ववास्थवैः ॥ ३५ ।

प्रेतस्य आहकात्तुच्च पुष्टिश्चाद्वे द्वाते ध्रुवम् ।
 तत्त्वाच्छाइं सदा काव्यं शोकं त्यक्ता निरर्थकम् ॥ ३६
 एतावदेव कर्त्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
 नोपकर्यान्नरः शोकात् प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३७
 हृषा लोकमनाक्रन्दं मियमाणांच्च वान्धवान् ।
 धर्मेनकं सङ्गायाथं वरयव्यं सदा नराः ॥ ३८
 मृतोऽपि वाभ्यवः शक्तो नाबुगन्तुं नरं मृतम् ॥
 जायावज्ज हि सर्वस्य याम्यः पत्ना विहृथते ॥ ३९
 धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र कचनगामिनम् ।
 नम्बसारे वृलोकेऽस्मिन् धर्मं कुरुत मा चिरम् ॥ ४०
 श्वःकार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाश्च चापराह्लिकम् ।
 न हि प्रतीक्षते मृत्युः द्वातं वास्य न वाक्तम् ॥ ४१
 द्विवापणगृहासक्तमन्यत्र गतमानसम् ।
 उक्तीवोरणांमासाद्य द्वत्यरादाय गच्छति ॥ ४२
 नःकात्तस्यः प्रियः कच्चिद्द्वयात्त्वा न विद्यते ।
 आयुषे कर्मणि त्तीणे प्रसद्य फरते जनम् ॥ ४३
 नाप्राप्तकालो मियते विद्धः शरद्यतैरपि ।
 कुशाये आपि संसृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४
 नौषधानि न मन्त्राच्च न छोमा न पुनर्जपाः ।
 वायन्ते मृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५
 आगामिनमनय हि प्रविधानश्चतैरपि ।
 न निवारयितुं शक्तस्तत्र का परिवेदना ॥ ४६
 यथा धेनुस्त्रहस्तेषु वत्सोऽविन्दति मातरम् ।
 तथा पूर्वकातं कर्म कर्त्तारं विन्दते ध्रुवम् ॥ ४७

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि आप्यथ ।

अव्यक्तानधनीन्येव तत्र का परिवेदना ॥ ४८

देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।

तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न सुद्धति ॥ ४९

गृह्णातोऽहं यथावस्तुं त्वक्ता पूर्वधृताम्बरम् ।

गृह्णात्येवं नन्दं देहं देही कर्मनिवृत्यनम् ॥ ५०

नैनं क्षिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।

न चैनं क्लेद्यमदाद्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।

नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५१

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमयिकायांऽयमुच्यते ।

तन्मादेः विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हथ ॥ ५२

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे विंश्टोऽध्यायः ॥ २० ॥

एकविंश्टोऽध्यायः ।

अथाशौचव्यपगमे सुखातः सुप्रक्षालितपाणिपादः
खचात्तस्त्वेवंविधान् ब्राह्मणान् यथाऽप्त्युदस्तुखान् गम्भ-
मात्यवस्त्रालङ्घारादिभि पुजितान् भोजर्दत् । एकवद्व्यानू-
हेतैकोऽहिष्टे । उच्छ्रितसविधावेकमेव तत्त्वामगोत्राभ्यां पिण्ड-
निर्बंधेत् । भृत्यवत्सु ब्राह्मणेषु दक्षिण्याभिपुजितेषु प्रेत-
नामगोत्राभ्यां दत्तात्रयोदकचतुरङ्गुल-षष्ठीस्त्रावदत्तरास्ता-
वदधः खाता वितस्त्वायतास्तिस्त्रः कर्षुः धूर्थ्यात् । कर्षुसमीक्षे

चान्तिवयमुपसमाधाय परिस्तीर्ष्य तत्त्वैकैकस्त्राहृतिद्युं
जुहुयात् । सोमाय पितृमते स्वधा नमः । अग्नये कथ्य-
वाहनाय स्वधा नमः । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।
स्थानत्वये च प्राप्तपिण्डनिर्वपणं वुर्यात् । अन्वदधिष्ठृत-
मधुमांसैः वर्षपूर्वक्यं पूर्वविद्वैतत् इति जपेत् । एवं इताहे
प्रतिमासं कुर्यात् । संवत्सराम्ले प्रेताय तत्पित्रे तत्पिता-
महाय तत्पितामहाय च द्राहणान् देश्वर्गान् भोजयेत् ।
अत्राम्नौकरणमाचाहनं पादं च कुर्यात् । संस्तु त्वा
श्चियोसमानीव इति च प्रेतपाद्यपात्रे पितृपाद्यपात्रत्वये
योजयेत् । उच्चिष्टसन्निधौ पिण्डद्वृत्यं कुर्यात् । ब्राह्म-
णां च साचालान् दत्तदद्विज्ञानां चानुद्वय विसर्जयेत् ।
ततः प्रेतपिण्डं पाद्यपात्रोदवदत् पिण्डवये निदध्यात् ।
कर्षु च वसन्निकर्षु प्येष्वेव । सपिण्डीकरणं मारुकार्य-
वद्वादध्याहं आहं कृत्या त्रयोदशीङ्गि वा वुर्यात् । मन्त्र-
वर्ज्ञं हि शूद्राणां द्वादशीङ्गि । संवत्सराभ्यन्तरे यद्यधि-
मासी भवेत् तदा मार्सकार्यं दिनमेवं वर्द्धयेत् ॥ १—२१ ॥

सपिण्डीकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।

यावज्जीवं तथा वुर्याङ्ग्राहन्तु प्रतिदत्सरम् ॥ २२

अर्वा कृ सपिण्डीकरणं वस्य भव्यत्सरात् कृतम् ।

तस्मात्यनं सोदकुम्भं दद्यादप्यं हिंडने ॥ २३

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकदिव्यायः ॥ २१ ॥

• ब्राविंशोऽध्यायः ।

ब्राह्मणस्तु सपिण्डानां जननमरणयोर्भावमशौचम् ।
 ब्राह्मणां राजन्यस्तु । मासं शूद्रस्य । सपिण्डता च पुरुषे
 सप्तमे विनिवर्त्तते । अशौचे होमदान प्रतिग्रहस्याभ्यावा
 निवर्त्तन्ते । नाशौचे कस्यचिदनमशौचयत् । ब्राह्मणा-
 दीनामशौचे यः सक्रदेवान्नमश्चाति तस्य तावदशौचं यावत्
 तेषाम् । अशौचापगमे प्रायच्चित्तं कुर्यात् । सवर्णस्याशौचे
 हिंजो भुज्ञा स्ववन्तीमासाद्य तत्त्विमनस्त्रिरघर्षणं जसो-
 न्तीर्थं गायत्राण्टसहस्रं जपेत् । ज्ञतियाशौचे ब्राह्मणस्वेत-
 हेवोपोषितः क्षत्वा शुभ्यति । वैश्याशौचे राजन्यस्तु । ब्राह्मण-
 स्त्रिरात्रौपोषितश्च । ब्राह्मणाशौचे राजन्यः ज्ञतियाशौचे
 वैश्यः स्ववन्तीमासाद्य गायत्रीशतपञ्चकं जपेत् । वैश्यस्तु
 ब्राह्मणाशौचे गायत्राण्टशतं जपेत् । शूद्राशौचे हिंजो
 भुज्ञा प्राजापत्यवतं चरेत् । शूद्रस्तु हिंजाशौचे स्नान-
 माचरेत् । शूद्रः शूद्राशौचे स्नातः पञ्चगव्यं पिवेत् । पद्मीनां
 हासानामानुलौम्येन स्वामिनस्तुत्यमशौचम् । वृते स्वामि-
 न्यामीयम् । हीनवर्णनामधिकवर्णेषु सपिण्डेषु तदाशौच-
 अपगमे शुद्धिः । ब्राह्मण य ज्ञविशूद्धेषु सपिण्डेषु षड्-
 रात्रविरात्रैकरात्रैः । ज्ञतियत्य विशूद्धयोः षड्-रात्र-
 विरात्राभ्याम् । वैश्यस्य शूद्रेषु षड्-रात्रेण । मासतुल्यै-
 रहोरात्रैर्भस्त्रावे । जातस्तुते वृतजाते वा कुलस्य सद्यः
 शौचम् । अदन्तत्राते वाले प्रेते सद्य एव । नात्यान्ति-
 र्ण ।

संस्कारो नोहकक्रिया । इन्तजाते त्वक्षतच्छु त्वक्षोरात्रेण ।
 छातनूडे त्वसंखृते त्रिरात्रेण । ततः परं यथोक्तकालेन ।
 स्त्रोणां विवाहः संखारः । संखृतासु स्त्रीषु नाशौचं मवति
 पिण्डपञ्चे । ततप्रसवमरणे चेत् पिण्डगृहं स्थातां त्रिरात्रेष्व ।
 जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्थात् तदा पूर्वा-
 शौचव्यपगमे शुद्धिः । रात्रिशेषे दिनद्वयेन । प्रभाते दिन-
 व्येण । मरणाशौचमध्ये ज्ञातिमरणोप्येवम् । अत्वा
 देशान्तरस्यो जनननरणे शेषेण शुद्ध्यते । व्यतीतेऽशौचे
 संवत्सरान्तरस्येकरात्रेण । ततः परं स्त्रानेन । आचार्यं
 मातामहे च व्यतीते त्रिरात्रेण ॥ १—४१ ॥

अनौरमेषु पुन्नेषु जातेषु च द्वृतेषु च ।

परपूर्वानु भार्यासु प्रसूतासु द्वतासु च ॥ ४२

आचार्यं पढी मुक्तीपाध्याय-मातुल-खण्डुरखर्ष्यसहा-
 ध्यायिग्यिधे व्यतीतेष्वेकरात्रेण । द्वदेशराजनि च ।
 असपिण्डे द्ववेष्मनि द्वते चं । द्वग्वग्न्यनाशकाम्बु संग्राम-
 विद्यादृपहतानां नाशौचम् । न राज्ञां राजकर्मणि । न
 व्रतिनां व्रते । न रुद्रिणां सत्रे । न कारणां कारुकर्मणि ।
 न राजाज्ञाज्ञारिणां तदिक्षया । न देवप्रतिष्ठाविवाहयोः
 पूर्वसम्भूतयोः । न देशविष्टुते । आपदापि च कष्टायाम् ।
 आत्मत्यागिनः पतिताच्च नाशौचोदकभाजः । पतितस्य
 दासी द्वतेऽङ्ग्ले पादाभ्यां घटमपवर्जयेत् । उद्धनद्वतस्य यः
 पायं चियात् रुदत्तज्ञेण दृष्ट्यति । आत्मघातिनां संखकर्त्ता
 च । तदशुश्रातकारी च । सर्वस्यैव प्रेतस्य बानधैः सहाशु-
 पातं कृत्वा स्त्रानेन । अस्ते त्वस्त्विसञ्चये सदैलस्त्रानेन ।

द्विजः शूद्रप्रेतानुगमनं कृत्वा स्ववक्तीमासाद्व तत्रिमन-
स्त्रिरघ्मर्षणं जप्तोन्तीर्थं गायवाष्टसहस्रं जपेत् । द्विज
प्रेतस्याष्टगतम् । शूद्रः प्रेतानुगमनं कृत्वा स्वानमाचरेत् ।
चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्वानमाचरेतुः । भैरुर्न दुःखप्रे-
र्णधिरोपेगतकण्ठे वमनविरेकयोच्च । श्वमशुकर्मणि कृते
न् । श्वस्यृश्च स्यृष्टा रजस्खलाचाण्डालयूपांच्च । भस्यर्वज्ञं
पंचनखश्च तदस्थि सख्षेहंच । सर्वेष्वेतेषु स्वानेषु पूर्वं बस्त्रं
नाम्राचालितं विमुच्यात् । रजस्खला चतुर्थं क्लिं स्वाना
च्छुधति । रजस्खला हीनवर्णां रजस्खलां स्यृष्टा न ताप-
दश्रीयाद्याववशुष्टा । सर्वर्णाभिर्विकर्णां वा स्यृष्टा स्वात्वा
श्रीशत् । क्वचा सुग्र भोजतात्प्रतिपेषुः पीत्वा स्वात्वा
निश्चीय वासः परिधाय रथामाक्रम्य मूर्वपुरीषे कृत्वा
पंचनखास्यस्त्वेहं स्यृष्टा चाचामेत् । चाण्डालस्त्रेच्छ-
सम्भाषणे च । नाभेरधस्तात् प्रवाह्षु च कायिकैर्मलैः सुराभि
र्मद्यैर्वीपहतो द्वत्तोयैस्तदङ्गं प्रद्वाल्य शुधति । अन्यत्रोप-
हतो द्वत्तोयैस्तदङ्गं प्रद्वाल्य स्वानेन । षष्ठोपहतस्तूपोष्ठ
स्वात्वा पंचगव्येन । दशनच्छहोपहतच्च ॥ ४३—४८ ॥

वसा शुक्रमहस्यज्ञा मूर्वविद्कर्णविड्नखाः ।

श्वेशाशुद्रविक्षा स्वेदो द्वादशैते वृणां मलाः ॥ ४९

गौडी माध्वो च देष्टी च विज्ञेया विविधा सुराः ।

यथैवैका तथा सर्वा न पातथा द्विजातिभिः ॥ ५१

माधूकमैधं टाङ्गं कौलं खज्जूरपानसे ।

क्षहिकारसमाधीके मैरेवं नारिकेलजम् ॥ ५२

अमेधानि दशैतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।
 रजन्यस्मैव वैश्यस्य स्यैतानि न दुष्टतः ॥ ८३
 तोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
 प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुद्धति ॥ ८४
 आचार्यं खपुपाच्यायं पितरं मातरं गुरुम् ।
 निर्हृत्य तु वतो प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८५
 आदिष्टी नोहकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
 समाप्ते तूदकं छत्वा विरात्रेण विशुद्धति ॥ ८६
 ज्ञानं तपोऽनिराहारो स्तम्भनोवार्चुपञ्चनम् ।
 कायुः कार्या कालो च शुद्धिकर्तृणि देहिनाम् ॥ ८७
 सर्वेषामेव शौचानामवशौचं परं स्मृतम् ।
 योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न चद्वारिशुचिः शुचिः ॥ ८८
 ज्ञानस्य शुद्धति विहांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
 प्रच्छदपापा जप्तेन तपसा वेदविज्ञमाः ॥ ८९
 चक्षतोदैः शुद्धते शोध्यं नदो वेगेन शुद्धति ।
 रजसा स्त्री मनोदुष्टा सश्चासेन हिजोन्तमाः ॥ ९०
 अमिर्गताति शुद्धनिः मनः सत्येन शुद्धति ।
 विद्यातपोभ्यां भूयादा बुद्धिर्ज्ञनेन शुद्धति ॥ ९१
 इष शौचस्य ते प्रोक्तः शारीरस्य विनिर्णयः ।
 कानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥ ९२
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे ताविंश्चोध्यायः ॥ २२ ॥

‘ ब्रयोविंशोऽध्यायः ।

आरीरैर्मलैः सुराभिर्मद्यैर्बा यदुपहतं तदत्तः ौप
 इतम् । अत्यन्योपहतं सर्वं लोहभाण्डमन्त्रौ प्रक्षिप्तं
 शब्देत् । मणिमयमश्मयमज्ज्ञ सप्तरात् महीनिष्ठमेन ।
 शृङ्गादन्तास्थिमयं तज्ज्ञेन । शरः चन्द्रवस्त्रं जग्धात् ।
 अत्यन्तोपहतस्य ‘वस्त्रस्य यत् प्रक्षालितं सदूविरज्येत्
 तच्छिन्ध्यात् । सौवर्णराजतामणिमयानां निर्लेपानामहिः
 शुद्धिः । अश्मयानां चमसनां ग्रहाणां च । चरुष्वक्सुवा-
 णामुण्णेनाभसा । यज्ञकर्मणि यज्ञपावाणां पाणिना
 रुम्नार्जनेन । सफाशूर्पश्चक्टमुष्लोलूखलानां प्रोक्षणेत् ।
 श्यनयानामनानांच । बह्नांच । धान्याजिनरज्जुतान्तव-
 वैदेलवृत्तकार्पसवाससांच । श्याकमुलफलपुष्यानांच । दृण-
 काष्ठशुष्कपलाशानांच । एतेवां प्रक्षालनेन । अत्यानांच ।
 ऊर्ध्वैः कौषियाविकयोः । अरिष्टकैः वुतपानाम् । श्रीफलै-
 रं शुपृष्टानाम् । गौरसर्वैः कौमाण्णाम् । शृङ्गास्थिदन्त-
 मयानांच । पश्चाद्वैर्व्यं गलोमिकानाम् । ताम्बरीतिशुषी
 रमयानामन्त्रोदकेन । भस्मना कांस्यलोहयेऽः । तज्ज्ञेन
 हारवाणाम् । गोवालैः फलसम्भवानाम् । प्रोक्षणेन
 संहतानाम् । उत्पवनेन द्रवाणाम् । गुडादीनामिक्षुविका-
 रणां प्रभूतानां गुहनिष्ठितानां वार्थनिहानेन । सर्वलब-
 णानांच । पुनःपार्कन रमयानाम् । द्रव्यवत् लतशौचानां
 हेवतार्द्वानां भूयः प्रतिठापनेन । अस्तिदस्यावस्य वावन्धाव-

मुपहतं तना नं परित्यज्य शेषस्य कण्ठनप्रक्षालने कुर्वात् ।
द्रोणाभ्यषिक्षं सिद्धमन्त्रमुपहतं न दुष्टति । लक्ष्मोपहतमाव-
मयात् नायत्राभिमिन्नितं सुवर्णाभः । प्रचिपेत् । वस्तस्य
प्रश्न्येदनेत् ॥ १—२७

पश्चिमव्यं गवान्नातमयधूतमवक्षुतम् ।

दुषितं केशकीर्त्त्वं दृष्टः क्षेपेण शर्वति ॥ २८

यात्रापैत्यमेधाक्षाङ्गनधो लेपत्वं तत्कातः ।

तावन्मृद्धारि देयं स्त्रात् सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ २९

अजाह्वं सुखतो मेधं न गौर्न नरजा मलाः ।

पन्थानश्च विश्वन्ति सोमसूर्यां शुमारौः ॥ ३०

रथाकर्मतोयानि स्यृष्टान्यन्यश्ववायसैः ।

मारुतेनैव शुद्धन्ति पर्णेष्टकचित्तानि च ॥ ३१

प्राणिनामय सर्वेदां स्वद्विरद्वित्वं कारयेत् ।

अत्यस्तोपहतानां च शौचं नित्यमतन्दितः ॥ ३२

भूमिष्ठमुदकं पुरुणं वैतृणं यत्र गोर्भवेत् ।

अथाप देहमेष्वेन तद्वदेव शिलागतम् ॥ ३३

स्वतपञ्चनखात् कूपादत्यस्तोपहतातं तथा ।

अपः समुदरेत् सर्वाः शेषं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ३४

वङ्गिप्रज्वालनं कुर्वात् कूपे पर्णेष्टकाचिते ।

पञ्चगव्यं व्यर्तेत् पञ्चावतोयसमङ्गदे ॥ ३५

जलाशयेष्वथाल्पेषु स्थावरेषु वसन्धरे ।

कूपवत् कथिता शिर्दिर्माहतसु च न दुषणम् ॥ ३६

व्रोणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।

अदृष्टमङ्गिर्णिणिक्षं यज्ञं वाचा प्रशस्ते ॥ ३७

निर्त्यं शुद्धः काश्चहस्तः परेण यस्त्र प्रसारितम् ।
 ब्राह्मणा च वित्तं भैक्ष्यमाकराः सर्वे एव च ॥ ४८
 नित्यगात्रं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
 प्रस्त्रवे च शुचिर्वित्सः खाद्यग्रहणे शुचिः ॥ ४९
 श्वभिर्हत य यन्मांसं शुचि तत् परिकीर्तितम् ।
 क्रव्याद्विश्व इत्यात्मैश्वाण्डालाद्वैश्व दस्युभिः ॥ ५०
 जहूं नाभिर्यानि खानि तानि मेधानि निर्देशृष्टृ ।
 यान्यधस्तान्यमेधानि देहाच्चैव मलाद्युताः ॥ ५१
 मच्छिका विप्रपश्चाया गौर्गजाखमरीचयः ।
 रजोऽन्तर्वायुरग्निश्व मार्जारश्व सदा शुचिः ॥ ५२
 नामिद्युष्टं कुर्वते सुख्या विप्र षोड्डशे पतन्ति याः ।
 न शमशूणि गतान्यात्यं न दन्तान्तरविष्टितम् ॥ ५३
 स्त्रूपान्ति विन्दवः पादौ य आवामयतः परान् ।
 भौमिकैस्ते समाज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४
 अनिक्षेपेन तु संख्युष्टो द्रव्यहस्तः कर्थंचन ।
 अनिधायैव तदद्वयमाचान्तः शुचितामिदात् ॥ ५५
 मार्जनोपाज्ञनैवेश्व प्रोक्त्येन च पुस्तकम् ।
 स्त्राज्ञनेनाज्ञनेन सेकिनोज्ञे खनेन च ॥ ५६
 दानेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथया गवाम् ।
 गावः पवित्रं भङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठाः ॥ ५७
 मावो वितन्ते यश्च गावः सर्वाघस्तदनाः ।
 गोमूत्रं गोमयं सर्पिः क्षीरं दधि च रोचना ॥ ५८
 पङ्गल्यनेतत् परमं भङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
 शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वाघविनिष्ठनम् ॥ ५९

वरां कण्डूवनं वै व सर्वकल्पनाशनम् ।

वरां ग्रहसंप्रदानेन सर्वलोके महीयते ॥ ५० ॥

वरां हि तीर्थं वसतीह गङ्गा

शुष्टिस्तथासां रजसि ग्रहस्तर ।

सर्वाः करीषे प्रणतौ च धर्म-

स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ५१ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे व्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

चतुर्विंशोऽध्यायः ।

अथ ब्राह्मणः वर्णानुकमेण चतस्रो भार्या भवन्ति ।
 तिस्रः श्वरियस्य । हे वैश्यस्य । एका शूद्रस्य । तासा
 च वर्णाविदने पाणिग्राह्यः । असवर्णाविदने शरः श्वरिय-
 कन्यया । प्रतोदो वैश्यकन्यया । वसनदशान्तः शूद्रकन्यया ।
 न सगोत्रां न समानार्थप्रवरा भार्यां विन्देत । मातृ-
 तत्वा ८८मात् पुरुषात् पितृतत्वा सप्तमात् । नाकुलीनाम् ।
 न च बाधिताम् । नाधिकाङ्गीम् । न हीनाङ्गीम् । नाति
 कपिलाम् । न वाचाटाम् । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति ।
 ब्राह्मोदैव आर्षः प्राजापत्यो गन्धर्व आदुरो राज्ञसः
 पैथाचच्चेति । आह्वय गुणवते कन्यादानं ब्राह्मः । यज्ञस्य
 कृत्विते दैवः । गोमिद्युनग्रहणेनार्षः । स्त्रार्थितप्रदानेन
 प्राजापत्यः । हयोः रुक्मामयोम्मातापिद्वरहितो योगो
 गान्धर्वः । क्रयेणासुरः । युधहरणेन राज्ञसः । सुम

अमन्त्राभिगमनात् पश्चातः । एतेषाद्याचत्वारो धर्माः ।
वानृधर्वाऽपि राजन्यानाम् । ब्राह्मीपुत्रः पुरुषानेकांश्चतिं
पुनौते । दैवीपुत्रश्चतुर्द्वयः । आर्षीपुत्रश्च सप्त । प्राजापत्य-
शतुरः । ब्राह्मेण विवाहेन कन्यां ददृश्वालोकं गमयति ।
दैवेन स्वर्गम् । आर्षेण वै शावम् । प्राजापत्येन दैवलोकम् ।
गानृधर्वेण गनृधर्वलोकं गच्छति । पिता पितामहो भाता
सहस्रो मातामहो माता चेति कन्याप्रदाः । पूर्वाभावे
महतिस्थ परः परः ॥ १—३८ ॥

ऋतुत्रयमुपाश्यैव कन्या कुर्यात् स्वयंवरम् ।

ऋतुत्रये अतीते तु प्रभवत्याक्षनः सदा ॥ ४०

पितृवेशमनि या कन्या, रजः पश्यत्यस्त्वंस्तुता ।

सा कन्या दृष्टली ज्ञेया हरस्त्वां न विदुच्छति ॥ ४१

इति वै शावे भ्रम्मशास्त्रे चतुर्विंश्चोऽध्यायः ॥ २४ ॥

पञ्चविंशोऽध्यायः ।

अथ स्त्रीणां धर्माः । भर्तुः समानव्रतचारित्वम् ।
शश्मूखशरणुष्टदेवतातिथिपूजनम् । सुसंस्कृतोपस्करता ।
अमुक्तहस्ताता । सुगुमभाण्डता । मूढकियास्तनभिरतिः ।
मङ्गलाचारतत्प्रसरता । भर्तरि प्रवसितेऽप्रतिकर्मक्रिया ।
परण्ठेष्वनभिगमनम् । द्वारदेशगवाक्षकेष्वनवस्थानम् ।
सर्वकर्मस्तस्तत्प्रसरता । वाच्यौवनवाऽपि केष्वपि पितृभर्तृ-
पुत्राधीनता । चते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तदन्वारोहणं वा ॥
१—१४ ॥

नास्ति स्त्रौणां इथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषितम् ।

पतिं शुच्यते यज्ञु तेन स्वर्गं महीयते ॥ १५

पत्थौ छोवति या योषिदुपवासव्रतं चरेत् ।

आयुः सा इते भर्तुर्नरकच्चैव गच्छति ॥ १६

कृते भर्त्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्यं व्यवस्थिता ।

स्वर्गं गच्छत्यपुत्रापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चविंश्तोऽध्यायः ॥ २५ ॥

षड्विंश्तोऽध्यायः ।

सर्वर्णसु बहुभार्यासु विद्यमानाशु व्येष्या सह धर्म-
कार्यं कुर्यात् । मिश्रासु च कनिष्ठवापि समानवर्णया ।
समानवर्णाया अभावे त्वनल्लभ्यैवापदि च । न त्वेव हिंजः
शूद्रया ॥ १—४ ॥

हिंजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत् क्षणिकृ ।

रत्यर्थमेव सा तत्य रागाभ्यस्त्र प्रकीर्तिता ॥ ५

हीनजातिस्त्रियं मोहादुहृहन्तो हिंजातयः ।

कुलान्येव नयन्त्याशु ससन्तानानि शूद्रताम् ॥ ६

हैवपित्रातिथेयानि तत्प्रधानानि वस्य तु ।

नाशन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षड्विंश्तोऽध्यायः ॥ २६ ॥

महाहत्यासमानीति । कौटसार्थं सुहृदवध एतौ सुरापान-
समौ । ब्राह्मणे च भूम्यपहरणं निवेपापहरणं सुवर्णस्तेव-
समम् । पिण्डव्यमातामहमातुलङ्घशृणुपपत्रभिगमन गुरु-
हारगमनसमम् । पिण्डव्यस्तमाद्वयस्तस्तुगमनंच । अवि-
यर्त्तिंगुपाध्यायमिवपत्रभिगमनंच । स्वसुः सख्याः सगोत्रायाः
उत्तमवर्णायाः कुमार्या अन्यजाया रजस्खलायाः प्रवर्जि-
ताया निक्षिपायुच ॥ १—७ ॥

अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा ।

अस्त्वमेवेन शुद्धन्ति तीर्थानुसरणेन वा ॥ ८ ॥

इति वैष्णवे भर्मध्यान्ते घड्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

अनुतवचनमुत्कषे । राजगामि च पैशुन्यम् । गुरोत्ता-
लीकनिर्भः । वेदनिन्दा । अधीतत्य च त्यागः । अन्नि-
माद्वपिण्डसुतदाराणांच । अभोज्य अभस्यभक्षणम् । परस्ता-
पहरणम् । परहाराभिगमनम् । अथाज्ययाजनम् । विकर्मा-
जीवनंच । अस्तप्रतिग्रहस्त । द्वात्रविद्युद्गोवधः । अविक्रीय-
विक्रयः । परिवित्तितानुजेन जोहस्य । परिवेदनम् । तत्य च
कन्यादानम् । याजनंच । व्रात्यता । भृतकाध्यापनम् । भृता-
काध्ययनादानम् । सर्वाकरेश्वधिकारः । महागत्प्रवर्त्तनम् ।
हुमगुल्मवस्त्रीलतौषधीनां हिंसा । स्त्रीजीवनम् । अभिचार-
मत्तकर्मास्तु प्रवित्तिः । आत्मार्थं क्रियारथः । अनाहिता-

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

मातृगमनं दुष्टिगमनं स्त्रागमनमित्यतिपातकानि ॥१
अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुहुं ताथनम् ।
न इत्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कर्यंचन ॥ २
इति वै शब्दे धर्मशास्त्रे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ।

ब्रह्मचर्यां सुरापानं ब्राह्मणसुवर्गहरणं गुरुदारगमन-
मिति महापातकानि । तत्संयोगच । संवत्सरेण पतति
पतितेन सह चरन् । एक्यानभोजनाथनशयनैः । यौन-
स्त्रौवमौखसम्बन्धात् सद्य एव ॥ १—५ ॥

अद्यमेधेन शुद्धेयुर्मिद्यापातकिनस्त्रिमे ।
पृथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन वा ॥ ६
इति वै शब्दे धर्मशास्त्रे पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

षड्चत्रिंशोऽध्यायः ।

आगस्त्य चत्वारिंश्च वैश्यस्य च राजस्वतावाचार्यनुगा-
चातिगोत्रायाचाविज्ञातस्य गर्भस्य गर्भस्य गर्भागतस्य च चातनं

नुरुन् नाभिवाद्येत् । वाले समानवयसि वाध्यापके गुरुपुत्रे
गुरुवद्वत्तेत् । नाय पादौ प्रक्षालयेत् । नाश्च एव मशीयात् ।
एवं वेदं वेदौ वेदान् वा स्वीकुर्यात् । ततो वेदाहारान् ।
यत्क्षनधीतवेदोऽन्यत्र शर्म कुर्यादसौ ससन्तानः शुद्धत्वमेति ।
मातुरग्रे विजननं द्वितीयं मौज्जीवन् धनम् । तत्रास्य माताः
सावित्री भवति पिता त्वाचार्यः । एतेनैव तेषां हिजत्वम् ।
प्राङ्मौज्जीवन् धनादृहिजः शुद्धसमो भवति । ब्रह्मचारिणां
मुण्डेन जटिलेन वा भाव्यम् । वेदस्वीकरणादूर्ध्वं गुर्वन्-
शातस्तत्र वरं दत्त्वा स्नायात् । ततो गुरुकुल एव षड्
जन्मनः शिष्यं नयेत् । तत्राचार्यं प्रेते गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्तते ॥
गुरुदारेत् सवर्णेषु या । तदभावेऽग्निशुच्युषु नैषिको ब्रह्मचारी
स्यात् ॥ २०—४६ ॥

एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमत्तिष्ठतः ।

स गच्छत्युक्तमं आनं न ल्लेह जायते पुनः ॥ ४७

कामतो रेतसः सेनं वतस्यस्य हिजन्मनः ।

अतिक्रमं वतस्याद्वर्धमैज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८

एतस्मिन्देवसि प्राप्ते वसित्वा गईभाजिनम् ।

सपागारं चरेद्वैक्यं स्वकर्म्म परिकीर्तयन् ॥ ४९

तेष्यो लक्ष्मेन भैक्षण वर्त्तयन्नेककालिकम् ।

चपस्यांनिषवणमद्देन स विशुध्यति ॥ ५०

स्वप्ने सिङ्गा ब्रह्मचारी हिजः शुक्रमकामतः ।

स्नात्वा कर्म्मयित्वा त्रिः प्रनर्म्मामिद्वाच्च जपेत् ॥ ५१

अक्षत्वा भैक्ष्यचरणमसमित्थं पावमम् ।

अनामुरः सप्तरात्रमवकीर्णिवतं चरेत् ॥ ५२

तत्त्वैदत्युदियात् धूर्थ्यः शयानं कामकारतः ।

निक्षोचे हात्यविज्ञानाज्जपत्रुपवसेदिनम् ॥ ५१

इति वै श्वेते धर्मशास्त्रे इष्टां शोऽध्यायः ॥ २८ ॥

एकोनचिंशोऽध्यायः ।

वस्त्रूपनीयवतादेशं छात्रा वेदमध्यापयेत् तमाचार्यं
विद्यात् । वस्त्रेनं भूत्यनाध्यापयेत् तमुपाध्यमेकदेशं
या । यो वस्त्र वस्त्रे कर्माणि कुर्यात् तत्त्वलिङ्गं विद्यात् ।
नापरीचितं वाजयेत् । नाध्यापयेत् । नोपनयेत् ॥ १—१ ॥

अधर्मेण च यः प्राह अस्त्राधर्मेण इच्छति ।

तदोरन्यतरः प्रैति विदेशं वाधिगच्छति ॥ ७

यर्माधौ वस्त्र न स्थातां शुश्रूषा वापि तद्विधा ।

तत्र विद्या न वसव्या शम्भुं बीजमिद्विषरे ॥ ८

विद्या च वै ब्राह्मणमज्ञानाम्

गोपाय भा शेषविद्योऽहमस्मि ।

अस्त्रयकायावृजवेऽवताव

न मां द्रूया वीर्यवतौ तदा स्थाम् ॥ ९

अमिद विद्याः शुचिमप्रमत्तं

मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपत्रम् ।

वस्त्रे नदुष्येत् कतमच नाह

तस्मै भां द्रूया निधिषाव ब्रह्मन् ॥ १०

पूर्ति वै श्वेते धर्मशास्त्रे एकोनलिं शोऽध्यायः ॥ ११ ॥

चिंशोऽध्यायः ।

आवस्त्रां प्रौढपद्मां वा अन्दास्युपादात्यादेष्वमान्
 मासानधीयीत । ततस्तेषाऽत्तसर्गं वहिः कुर्यात्तात्पादा-
 तानाम् । उत्सर्गोपाकर्मणोर्मध्ये वेदाङ्गध्यवनं कुर्यात् ।
 नाधीयीताहोरात्रं चतुर्दश्यष्टमीषु च । नत्व न्तरयह-
 स्तके । नेन्द्रप्रयाणे । न वाति चण्डपद्मे । नाकादार्थ-
 विद्युत्सग्नितेषु । न भूकम्पोर्कामातदिग्दाहेषु । नान्तःशरी-
 र्यामे । न शस्त्रसम्पाते । न अशृगामगर्भनिर्हारेषु ।
 न वादित्ववद्दे । न शूद्रप्रतितयोः समीपे । न हेषतावतन-
 श्वशानचतुर्थ्यवरथ्याद् । नोहकान्तः । न पीठोपहित-
 पादः । न इस्त्वगोऽनौगोवानेषु । न वान्तः । न विरिक्तः ।
 नागीर्णी । न पश्चनद्वान्तरागमने । न राजत्रोविव-
 गोदाद्वयव्यसने । नोपाकर्मणि । नोत्सर्गं । न सामधा-
 नादृग्वजुषी । नापररात्रमधीत्य शयीत । अभियुक्तो-
 ऽप्यन्धायेष्वध्यवनं परिहरेत् । वस्त्रादनध्यवनाधीतं नेत्र
 नामुल फलदम् । तद्यथयनेनायुषः ज्यो गुरुशिष्यवोच ।
 तत्प्रादनध्यायवर्णं गुरुषा व्रज्ञातोकामेन विद्या सच्छिष्य-
 देत्रेषु वस्त्रा । शिष्येण व्रज्ञारथावस्त्रानवोर्गुरुरोः पादेष-
 संग्रहयं कार्यम् । प्रणवच व्याहर्त्त्वः । तत्र च वहस्तोऽधीते
 तेनाद्वान्वेना पितृसां लृप्तिर्भवति । यदृवजुंषि तेन मधुना ।
 यस्तामानि तेन पवसा । वस्त्रार्थं यं तेन मासेन । यत्
 मुरादेतिहासवेदाङ्गधर्मथास्त्रादधीते तेनाद्वान्वेन । यस्त्

विद्यामासाद्याच्चिंशोके तथा जीवेव सा तस्य परलोके
फलप्रदा भवेत् । यस्य विद्याया यशः परेषां हन्ति ।
अनुज्ञातवान्यस्यादघीयानान् विद्यामादद्यात् । तदादानमस्य
अस्यस्तेवं नरकाय भवति ॥ १—४२ ॥

लौकिकं दैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ।

आदहीत यतो ज्ञानं न तं हुम्हेत् कदाचन ॥ ४३

उत्पादकव्यादाक्षोर्गरीयान् ब्रह्महः पता ।

ब्रह्मजग्म हि विप्रत्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४

कामान्वाता पिता चैनं यमुत् पादयतो मिथः ।

स्त्रूपिं तस्य तां विद्यादृयदृयोनाविह जायते ॥ ४५

आधार्यस्य यां जातिं विधियद्वेदपारगः ।

उत्पादयति सावित्रा सा सगता साजरामराः ॥ ४६

य आवृणोल्यवितयेन कर्णा-

वदुःखं कुर्वन्नस्तं संप्रय च न् ।

तं दै मन्येत् पितरं मातरं च

तस्मै न हुम्हेत् क्षतमस्य जानन् ॥ ४७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे लिंगोऽध्यायः ॥ ३० ॥

एकचिंशोऽध्यायः ।

तथः पुढःस्यातिगुरवो भवन्ति । माता पिता
आचार्यस्य । तेषां नित्यमेव शुश्रूषणा भविल्य । यत् ते
ब्रूपुक्तत् कुर्यात् । तेषां प्रियहितमाचरेत् । न तैरनुज्ञातः
किञ्चिदपि कुर्यात् ॥ १—६ ॥

३८ एव त्वयो वेदा एत एव त्वयः सुराः ।

३९ एत एव त्वयोऽलोका त्वत एव त्वयोऽग्नयः ॥ ७

४० पिता गार्हपत्योऽग्निर्द्विष्टिणामिर्माता गुरुराहवनीयः ।

४१ अनाहतास्तु यस्यैते सर्वास्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ८—९ ॥

४२ इतं लोकं मातृभक्ता पितृभक्ता तु भव्यगम् ।

४३ गुरुशुशूपया त्वेऽब्रह्मलोकं समशुतु ॥ १०

४४ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

इति शोऽध्यायः ।

४५ राजत्रिंशोत्तियाधर्मप्रतिषेधुपाध्यायपिद्व्यमातामह-
मातुलश्चशुरज्येष्वभात्सम्बन्धिनसाचार्थवत् । पत्र एतेषां
स्वर्णाः । मातृवसा पितृवसा ज्येष्वा स्वसा च । शशुर-
पिद्व्यमातुलत्रिंशिंजां कनौयसां प्रत्यत्यानमेवाभिवादनम् ।
४६ तीनवर्णानां गुरुपद्मीनां द्वूरादभिवादनं न पादोपसंस-
र्णनम् । गुरुपद्मीनां गात्रोत्सादनाज्ञनकेशसंयमन-पाद-
प्रक्षालनादीनि न कुर्यात् । असंस्तुतापि परपद्मी
भगिनीति वाचा पुच्छिति मातेति वा । न च गुरुणां त्वमिति
ब्रूयात् । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्या-
श्रीयात् । न च गुरुणा सह विगृह्य कथां कुर्यात् । नैव
चाक्ष परीवारम् । न चानाभिप्रेतम् ॥ १—१२ ॥

४७ गुरुपद्मी तु युवतिर्नाभिवाद्येह पादयोः ।

४८ पूर्णं विश्वतिष्वर्वं च गुणदोषौ विजानता ॥ १३ ॥

कामन्तु गुरुपत्रीनां युवतीनां युवा भुवि ।
 विधिवहस्तनं कुर्यादसावहमिति ग्रुवन् ॥ १४
 विप्रोच पादग्रहणमन्वहस्ताभिवादनम् ।
 गुरुशरेत् कुर्वति सतां धर्ममनुस्तरन् ॥ १५
 वित्तं वस्तुर्व वर्त्मना विद्या भवति पश्चमी ।
 एतानि मानस्यानानिगरीयो यद्यदुप्तरम् ॥ १६
 ग्राण्यं दशवर्षस्त्रृयतवर्षस्त्रृ भूमिपम् ।
 पितामुत्रो विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १०
 विप्राणां ज्ञानतो ज्येदं ज्ञान्वयाणान्तु वीर्यतः ।
 वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मनः ॥ १८
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे हातिंशोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

वयस्त्रिंशोऽध्यायः ।

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुवर्यं सुघोरम्
 अवति । परिग्रहप्रसङ्गाद्विशेषेण गृहात्रमिणः । तेनाय
 माक्रा त्वोऽतिपातकमहापातकानुपातकोपपातकेषुः प्रवर्तते ।
 जातिभ्रंशकरेत् सहरीकरणेष्वपादीकरणेत् च । मलाबहेषु
 प्रकीर्णकेषु च ॥ १—५ ॥

विधिवं नरकस्थेदं द्वारं नाशनमामनः ।
 कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतन्वर्यं त्वंत्रेत् ॥ ६
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे वयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

‘ चत्वारिंशोऽध्यायः ।

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमस्त्व-
आवणं शूद्रसेवनमित्यपावीकरणम् ॥ १
अपातीकरणं छात्वा तपश्च छेन शृध्यति ।
शीतलाच्छेण वा भूयो महासात्तपनेन वा ॥ २
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥

एकाचत्वारिंशोऽध्यायः ।

पक्षिणां जलचराणां जलजानांच धातनम् । क्षमि-
कीठानांच । मद्यानुगतभोजनम् । इति भलाबहानि ॥ १—४
मलिनीकरणीयेषु तपश्चाच्छ विशेषनम् ।
क्षमातिक्षमयथवा प्रायं चित्तं विशेषनम् ॥ ५
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

यदनुक्तं तत्प्रकीर्णम् ॥ १
प्रकीर्णपातके छात्वा गुरुत्वमध लाघवम् ।
प्रायचित्तं बुधः कर्याद् ब्राह्मणानुमतः सदाः ॥ २
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

निता । हेवर्षिपिदकृत्यानामनपक्षिता । असच्चाक्षा-
भिगमनम् । नास्तिकता । कूर्याद्यतद् । मद्यपक्षीकृ-
षेकण्म् । इत्युपपातकानि । ६—३४ ॥

उद्यतातक्षिनस्त्वेते कुर्याद्याद्यावणं नराः ।

पराकृत तथा कुर्याद्यजेयुर्गोपस्तेव वा ॥ १ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्ततिंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

अष्टत्रिंशोऽध्यायः ।

क्राद्यण्ड्य रुजाकरणम् । अघेयमद्ययोर्वातिः ।
जैद्वागम् । पशुपु मैथ्यनाचरणम् । पुंसि च । इति आति-
मंशकराणि ॥ १—६ ॥

आतिभ्यं शकरं कर्मा कृत्यान्यतममिच्छया ।

कुर्यात् सात्तप्तं कृकृतं प्रातापत्यमनिच्छया ॥ ७ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

प्राप्यारण्यानां पशूनां हिंसा सङ्करीकरणम् ॥ १ ॥

सङ्करीकरणं कृता मात्रमन्त्रीत यावकम् ।

कृच्छ्रातिलक्ष्मयवा ग्रावित्तन्तु कारयेत् ॥ २ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः । १८ ॥

सप्तविंशीऽध्यायः ।

गर्भस्य स्थृतांजाने निषेककर्म । स्थृनात् पुरा पुंस-
वनम् । षट्क्षेत्रे वा सीमन्तोऽन्यनम् । जाते च हारके
जातकर्म । अयौचव्यपगमे नामधेयम् । माष्टस्त्रं ब्राह्मण्यम् ।
बलवत् चक्रियम् । धनोपेतं वैश्यस्य । लुगुपितं शूद्रस्य ।
चतुर्थं मात्तादित्यहर्षनम् । षष्ठेऽन्नप्राप्तनम् । द्वतीयेऽष्ट्वे
चूडाकरणम् । एतां एव क्रियाः स्त्रीणाममन्वकाः । तासां
समन्वको विवाहः । गर्भाष्टमेऽष्ट्वे ब्राह्मणस्योपनयनम् ।
गर्भकादशे राज्ञः । गर्भद्वादशे विशः । तेषां सुच्छव्यापस्य-
जमयो भौज्ञाः । कार्पासशणाविकान्युपयोतानि वासां च
च । मार्गवैदाप्रवासानि चक्रीणि । पात्राश्चादिरौदु-
म्बरा दण्डाः । केशात्तललाटनासादेशतुल्याः । सर्वं एव
वा । अकुटिलाः सत्त्वचक्र । भवदाद्यं भवनाध्यं भवदनाम
भैश्चपरणम् ॥ १—२५ ॥

आपेड्याद्वाब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्जते ।

आ हाविंशत् चक्रवन्धोरा चतुर्विंशतेर्विंशः ॥ २६

अत ऊर्ध्वं वयोऽप्येते वयाकालमसंस्कृता ।

सावित्रीपतिता व्रात्या भवत्यार्थविग्रहिताः ॥ २७

यद्युत्य विहितं चक्रं यत् मूर्वं वा च मिश्वता ।

यो दण्डो यज्ञ वसनं तप्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८

मेष्वलामनिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलसुम् ।

चर्द्धु प्राण्य विनष्टानि गृहीतान्यानि मन्त्रवत् ॥ २९

तृती वैक्षवे वर्णशास्त्रे लक्षणिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

अष्टार्विंशोऽध्यायः ।

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुलवासः । सन्ध्यादयोपासनम् ।
पूर्वां सन्ध्यां जपेत् तित्रन् पश्चिमामासीनः । कालहृष्यमभि-
षेकाम्निरुप्तं करणम् । असु दण्डवन्मज्जनम् । आङ्गता-
ध्यनम् । गुरोः प्रियहिताचरणम् । मेष्वलादण्डाजिनो-
पश्चीतधारणम् । गुरुकुलवर्ज्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् ।
गुरुवृद्धातो भैक्षाभ्यवहरणम् । शावक्षतलवणशुक्लपर्वुषित-
शृण्य-गीत-स्त्रीमधुमांसा ज्ञनोर्मुष्ट-प्राणि-हि साक्षीलपरि-
वर्जनम् । अवःश्वा । गुरोः पूर्वोत्थानं चरमं संवेशनम् ।
ज्ञातसन्ध्योपासनम् गुर्वभिवादनं कुर्यात् । तस्य च व्यत्यस्त-
करः पादावुपस्थृतेत् । दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण । स्वस्त्र-
गामा आभिवादनाते भोःशब्दान्तं निवेदयेत् । तिष्ठन्नासीदः
शशानोभुज्जानः पराश्रुष्टश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात् ॥

१—२८ ॥

आसीन य श्यितः कुर्याभिगच्छस्तु गच्छतः ।

आगच्छतः प्रत्युहम्य पश्चादाःस्तु धावतः ॥ १८

पराश्रुष्टस्या भिसुखः । दूरस्यान्तिकदुपेत्य । शयानस्य-
प्रणम्य । तस्य च चक्षुर्ध्वये न यथे । सनः स्यात् । न
चाय केवलं नाम ब्रूयात् । गतिष्ठेऽभाषितादिभः नास्यागु-
कुर्यात् । यत्रास्य निवापरीवादौ स्यातां न तत्र तिष्ठेत् ।
नास्यैकासनो भवेत् । क्रते शिलाफलकनौयानेभ्यः । गुरो
गुरौ सविहिते गुरुवृक्षते । अनिर्दिष्टो गुरुणा स्तान्

चिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ नरकाः । ताम्बिस्त्रम् । अभ्यातामिस्त्रम् । रौरवम् ।
 महारौरवम् । कालस्त्रवम् । महानरकम् । सहस्रिवनम् ।
 अश्वीविः । तपनम् । सम्मतापनम् । सहातकम् । काको-
 लम् । कण्ठुलम् । कुष्ठानम् । पूतिष्ठत्तिकम् । सोहश्चहः ।
 ऋचीषम् । विषमपत्यानम् । कण्ठकथालिः । दीपनदी ।
 अस्तिपत्रवनम् । सोहचारकमिति । एतेष्वलातप्रायच्चिन्ना
 अतिपातकिनः पर्यायेण कल्पं पश्यन्ते । महापातकिनो
 मन्वन्तरम् । अनुपातकिनश्च । उपपातकिनश्चतुर्युगम् ।
 क्षतसङ्करीकरणाच्च । क्षतापात्रीकरणाच्च । क्षतमलिनी-
 करणाच्च । प्रकौर्णकपातकिनश्च वङ्गन् वर्षयुगान् ॥ १—३२

क्षतपातकिनः सर्वे प्राणत्वागादनन्तरम् ।

याम्यं पत्यानमासाद्य दुःखमन्नन्ति दाद्यणम् ॥ ३३

यमस्य पुरुषैर्घोरैः क्षयमाणा यतस्ततः ।

सुक्ष्मेणानुकारेण नीयमानाच्च ते यथा ॥ ३४

श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्गवकादिभिः ।

अनितुण्डैर्भक्ष्यमाणा भुजङ्गैर्बृच्चिकैस्तथा ॥ ३५

अनिना दक्ष्यमानाच्च तुद्यमानाच्च कण्ठकैः ।

क्रकचैः पात्रमानाच्च पौद्यमानाच्च दृष्णया ॥ ३६

क्षुधया व्यथमानाच्च घोरैर्बृद्धगणैस्तथा ।

पूयथोणितगन्धेन मुर्च्छमाना पदे पदे ॥ ३७

परावरपानं लिप्सक्तस्त्रायमानाच्च किञ्चरैः ।
 काककाङ्गवकादीनां भौमानां सहशान्तैः ॥ १८
 क्वचित् काय्यन्ति तैलेन तायन्ते सुषलैः क्वचित् ।
 आयसीषु च वस्त्रं ते शिलासु च तथा क्वचित् ॥ १९
 क्वचिद्वान्तमयाग्नन्ति क्वचित् पृथग्मृग्नक् क्वचित् ।
 क्वचिद्विष्टां क्वचिद्वांसं पृथग्न्यि सुदारुणाम् ॥ २०
 अस्वकारेषु तिष्ठन्ति द्वारुणेषु तथा क्वचित् ।
 क्षमिमिर्भव्यमाणाच्च वद्धितुष्टैऽच द्वारुणैः ॥ २१
 क्वचिद्वृतेन वायन्ते क्वचिद्वामेध्यमध्यंगः ।
 परस्परमयाग्नन्ति क्वचित् प्रेताः सुदारुणाः ॥ २२
 क्वचिद्वृतेन तायन्ते लम्बजानास्तथा क्वचित् ।
 क्वचित् क्षिप्यन्ति वाणीघैरुत्कृत्यन्ते तथा क्वचित् ॥ २३
 कण्ठेषु इत्पादाच्च सुजङ्गाभोगविष्टाः ।
 पीयमानास्तथा यन्त्वैः क्षमाणाच्च जागृतिः ॥ २४
 अन्नष्टष्टिरोग्रीवाः सुचौकण्ठाः सुदारुणाः ।
 कृटागारप्रमाणैऽच शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ २५
 एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
 तिर्थग्यौनौ प्रपण्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ २६
 इति वेष्णवे धर्मशास्त्रे विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

चतुर्षत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ पापात्मनां नरकेष्वनुन्नतदुःखोनां तिर्थग्र्योनयो
भवति । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावरयोनयः ।
महापातकिनांच छमियोनयः । अनुपातकिनां पश्चि-
दोनयः । उपपातकिनां जलजयोनयः । छतजातिभूंश-
करणां जलचरयोनयः । छतसंहरीकरणकर्मणां द्वग-
वोनयः । छतापात्रीकरणकर्मणां पशुयोनयः । छतमलिनी-
करणकर्मणां मनुष्वेष्वस्युशयोनयः । प्रकीर्णेषु प्रकीर्णा
हिंस्राः प्राव्यादा भवति । ० अभोज्यादाभस्याशी छमिः ।
स्तेनः श्येनः । प्रहृष्टवर्लापहारी विलेश्यः । आखु-
र्धान्वहारी । हंसः कां द्यापहारी । जलं छत्वाभिश्ववः ।
नधु दंशः । पयः काकः । रसं खा । छृतं नकुलं ।
मांसं घृषः । वसां मदृगुः । तैलं तैलपायिकः । लवसं
बीचिवाक् । दधि बलाका । कोशेयं छत्वा भवति तिच्छिरिः ।
चौमं दृहूरः । कार्पास तान्तवं क्रौचः । गोधा गाम् ।
गाग्गुदोगुडम् । कुच्छुन्दरिर्ग्रन्धान् । पद्मशाकं वर्णी ।
छतात्रं खावित् । अछतात्रं शङ्खकः । अन्तिं बकः ।
गहकार्युपस्करम् । रक्तावासांसि जवच्छीवकः । गर्जं
कूर्मः । अस्त्रं व्याघ्रः । फलं पुष्पं वा मर्कटः । ऋषः
स्त्रियम् । यान् मुद्दः । पशुनजः ॥ १—४३

यद्या तद्या परद्यन्तप्रहृत्य बलात्मरः ।

अवस्थं याति तिर्थे त्वं जघा चैवाहृतं दधिः ॥ ४४ ०

सिवोऽप्येतेन कर्णेन हत्वा दोषमवाप्नुयुः ।

एतेवामेव जग्नूनां भर्त्यात्ममुपदान्ति राः ॥ ४५ ॥

इति वै श्लोके धर्मद्वाक्षे चतुर्वार्तार्दिशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

—

पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ नरकाशुभूतदुःखानां तिथ्यज्ञसुक्तीनां महुषेषु
तत्त्वाणि अवर्तित । कुष्ठगतिपातकी । ब्रह्महा यज्ञार्हौ ।
दुरापः श्यायंदलकः । सुवर्णहारी कुनखः । गुरुतत्त्वगो
दुर्बर्था । पूतिनासः पिशुनः । पूतिवक्तः सूचकः । धान्य-
चौरोऽङ्गहीनः । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । अनापहारका-
त्वामयादौ । बागपहारको नूकः । वस्त्रापहारकः श्विदौ ।
अक्षयपहारकः पङ्कुः । देवब्रांह्मणाक्रोशको मुक्तः । लोक-
जिह्वो गरदः । उक्तोऽग्निदः । गुरुप्रतिकूलोऽपश्मारी ।
गोद्वस्त्रभः । दीपापहारकस्त्र । काणस्त्र दीपनिर्वापकः ।
तपुषामरसीसक्षिक्तयोः रजकः । एकश्चक्षिक्तयी चर-
म्बाधः । कुण्डाशी भगास्त्रः । घाणिकः स्त्रेन । वार्षू-
जिको भ्रामरी । मिथाश्वेकाकी वातशुष्की । समयमेत्ता
स्त्राटः । श्वीयद्युषकीर्णी । परटप्पिन्नो दरिद्रः । पर-
चौड़ाकरी हीर्वरोगी ॥ १—२१ ॥

एः कर्मविशेषं जावते लक्षणमन्विताः ।

रागान्वितास्त्रास्त्र बुद्धदक्षैकलोचनाः ॥ २२ ॥

वामना बधिरा भूका दुर्बलाच तथापरे ।

तत्त्वात् सर्वं प्रयत्ने न प्रायस्तिनं समाचरेत् ॥ ६१

इति वै षावे भर्तुशास्त्रे पञ्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

अध लक्ष्माणि भवन्ति । त्राहं नाश्रीयात् । प्रत्यहंच
त्रिष्वणं ज्ञानमाचरेत् । त्रिः प्रतिज्ञानमपश्य मज्जनम् ।
ममलिंगवर्षणं जपेत् । दिवास्तिस्तिष्ठेत् । रात्रा
वासोनः । कर्मणोऽन्ते पयस्तिनीं दद्यात् । इत्यघर्षनम् ।
त्राहं सायं त्राहं प्रातस्त्वयहमयाचितमश्रीयादेष प्राजापत्यः ।
त्राहसुष्णाः पिवेदपस्त्वयहसुष्णं छतं त्राहसुष्णं पयस्त्वयहसु
नाश्रीयादेष तस्त्वाच्छः । एष एव श्रीतैः श्रीतलक्ष्मैः लक्ष्माति-
लक्ष्मैः । पयसा दिवसैकं शतिक्षपणम् । उदकसत्त्वनां भासा-
भवहारेणोदकलक्ष्मैः । विसाभवहारेण भूलक्ष्मैः । विल्वा-
भवहारेण श्रीफललक्ष्मैः । पश्चात्त्वैर्वा । निराहारस्त्रावशा-
हेन पराक्रः । गोमूलगोमशक्तीरदधिसर्पिः कुशोदकान्येकदि-
वसमश्रीयादृद्वितीयसुपवसेदेतत् सान्तपनम् । गोमूलादिभिः
प्रत्यहाभ्यस्त्वैर्महान्तपनम् । त्राहाभ्यस्त्वैत्तातिसान्तपनम् ।
पिण्डाकाचामतक्रोदकसत्त्वनासुपवासान्तरितोऽभ्यवहारस्तु-
त्वापुरुषः । कुशपलाशोऽभ्यवरपश्चात्यहसुष्णावटवद्वद्वसुवर्चलापवैः
लक्षितव्याभृ प्रत्येकं पानेन पर्यक्ष्मैः ॥ १—२६

लक्ष्माण्येतानि सर्वाणि कुर्वति लक्षतपावनः ।

गित्यं त्रिष्वणलक्षायोऽधःश्चाश्री जितेन्द्रियः ॥ ६४ ॥

स्त्रीशूदपतितानां च वर्ज्ञ येषां भभाषनम् ।

पवित्राणि जपेत्रित्यं जुहया चैव शक्तिः ॥ १५

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षष्ठ्यत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

सप्तत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ चान्द्रायणम् । ग्रासानविकारानश्चीयात् । तां च-
कलाभिष्टृष्टौ क्रमेण वर्दयेद्वानौ इसयेदमावास्त्रां नाश्चीयादेष
चान्द्रायणो यवमध्यः । पिपीलिकामध्यो वा । यस्या-
मामावस्त्रा मध्ये भवति स पिपीलिका मध्यः । यस्य
पौर्णमासी स यवमध्यः । अश्वैग्रासान् प्रतिदिवसं मास
मश्चीयात् स यतिचान्द्रायणः । सायं प्रातश्चतुरश्चतुरः स
शिशुचान्द्रायणः । यथा कर्णचित् घटगोनां विश्वतीं मासेना-
श्चीयात् स सामान्यचान्द्रायणः ॥ १—८ ॥

ब्रतमेतत् पुरा भूमि वात्वा सप्तर्षयोऽमलाः ।

प्रापवस्तः परं स्थानं ब्रह्मा रुद्रस्थैर्व च ॥ १०

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

अष्टत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ कर्मभिरामलातैर्गुरुमालानं मन्येतामार्थं प्रस्तुति-
यादकं अपयेत् । न ततोऽमौ शुद्धयात् । न चाच वर्णिकर्म ।

अशृतं अप्यमाणं शृतश्चाभिमन्त्रयेत् । अप्यमाणे रक्षा
कुर्यात् । ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनां क्रत्विर्विप्राणां
महिषो शृगाणां श्वेनो गृध्राणां स्वधितिर्थनानां सोमः
पवित्रमत्येति रेत्रिति दर्भान् वक्षाति । शृतस्त तमश्रीयात्
पात्रे निधिच्य । ने हेवा लनांयाता मनोकुपः सुरषा
द्वयमितरः ते वा पात्रु ते दीक्षन्तु तेष्यो नमस्तेभः
स्त्राईत्याक्षिणि लङ्घुवात् । अपात्याक्षो नाभिमालमेत । स्त्राताः
प्रीता भवत द्यूद्यमात्पोऽस्त्राकमुदरे यदाः । ता अस्त्रभ्यमनमौ
वा अपक्षा अनागसः सनु देवीरक्षता कृता वृध इति ।
त्रिरात्रं मेधावी । षड्ग्रात्रं पापक्षत् । सप्तरात्रं पौत्रा
मस्त्रापातकिनामन्यतमः पुनाति । द्वादश्यरात्रेण पूर्वपुरुष-
क्षतमपि पापां निर्द्धति । मासं पौत्रा सर्वपापाणि ।
गोनिहारमुक्तानां यवानां सकविंश्चितिरात्रस्त ॥ १—११ ॥

यत्रोऽसि धात्यराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।

निर्णादिः सर्वपापानां पवित्रस्त्रिभिः स्त्रृतम् ॥ १७

ष्टृतमेव मधु यवा अपां वा अशृतं यवाः ।

सर्वे पुनीत मे पापं यन्मे किंचन दुष्कृतम् ॥ १८

याचा क्षतं कर्म्मङ्गतं मनसा च विचित्रितम् ।

अतक्षीं कालकर्णीच नाशयच्चं यवा मम ॥ १९

शश्यकरावलीदृच्छ उच्छ्रष्टोपहतं च यत् ।

मातापिदोरश्चूषां पुनीवृच्छ यवा मम ॥ २०

गणाच्चं गणिकाच्चं शूद्राच्चं शाहस्रतकम् ।

चौरस्याच्चं नवश्चाच्चं पुनीध्यं च यवा मम ॥ २१ ॥

वावधूर्तमधर्मच राजद्वार धतं च वत् ।
 स्वर्णस्त्रैन्यमवात्यमयाज्ञस्य च याज्ञनम् ।
 वाज्ञानां परोवाहं पुनीध्यं च यवा मम ॥ २२
 इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ।

मार्गशीर्षश्लौकादशामुपोषितो द्वादशां भगवन्तं
 काण्डेवमर्दयेत् । पुयधूपानुलेपनदीपनैवेद्यैवाज्ञानतर्दयैच ।
 व्रतमेतत् संवत्सरं छत्वा पापेभ्यः प्रतो भवति । यावज्जीवं
 छत्वा श्वेतदीपमाप्नोति । उभयपञ्चद्वादशीष्वेवं स्वर्गलोकं
 प्राप्नोति । यावज्जीवं छत्वा विश्वोर्लोकमाप्नोति । एवमेव
 पञ्चदशीष्वपि ॥ १—७ ॥

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमा यां तद्यैव च ।
 दोगभृतं परिचरं केशं भद्रदाप्न यात् ॥ ८
 हृष्टेते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रवृहस्ती ।
 पौर्णमासी तु भृती प्रोक्ता संवत्सरे तु सा ॥ ९
 तस्यां दानोपवासाद्यमद्यवं परिकीर्तिम् ।
 तद्यैव द्वादशी शुक्ला या स्याच्छवस्यासंयुता ॥ १०
 इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

पञ्चाशोऽध्यायः ।

वर्णे पर्णकृटो हत्वा वसेत् । त्रिष्वणं ज्ञायात् । स्वकर्मा
 खाचक्षाणो ग्रामे भैश्चमावरेत् । त्रणशायी च स्यात् ।
 एतन्महाव्रतम् । ग्राह्णाणं हत्वा हादशसंवत्सरं कुर्यात् ।
 वागस्यं ज्ञतिर्थं वा । गुर्विणीं रजस्त्वां त्रा । अचिग्नेभ्या
 वा नारीम् । मिवं वा । नृपतिवधे महाव्रतमेव हिगुणं
 कुर्यात् । पादोनं ज्ञतिवधे । अहं वैश्चबधे । तदहं
 शूद्रवधे । सर्वेषु श्वशिरोधजी स्यात् । सर्वेषु जीवेषु ज्ञभी
 स्यात् । मासमेकं ज्ञतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् ।
 आसीनासासीत । स्थिताषु स्थितः स्यात् । अवसरां-
 चोदरेत् । भयेभ्यश्च रक्षेत् । तासां श्रीताहिवाण्यमहत्वा
 नामनः कुर्यात् । गोमुत्रेण ज्ञायात् गौरसैच वर्त्तते ।
 एतद्वैतं गोवधे कर्यात् । गजं हत्वा पञ्च नीलान् षष्ठ्यभान्
 दद्यात् । तुरणं वासः । एकहायममनडाहं खरवधे ।
 मेषाजवधे च । सुवर्णलक्षणलमुद्धवधे । श्वानं हत्वा विराम-
 मुपवसेत् । हत्वा भूषजमार्जीरनकुलमण्डुकुण्डुभाज-
 गराणामन्यतमसुपोषितः द्वासरात्रं भोजयित्वा लोहदण्डं
 दद्धिणां दद्यात् भोधोलुककाकमवधे विरामसुपवर्षेद् ।
 द्वंसवक्तव्याकमदृगुवानरश्येनमासुचक्रवाकाशामन्यतमं हत्वा
 ग्राह्णाय ना दद्यात् । सर्वे हत्वा अभ्यो काण्डायसीम् ।
 वर्षः हत्वा पक्षात्प्रभारकम् । वराहं हत्वा षुतकुञ्चम् ।
 तित्तिरिं तिक्ष्णदोषेणम् । शुक्रं हिहावनं वत्सम् । वैशं

विश्वायणम् । क्रव्याद्वगवधे पयस्विनीं गां दद्यात् । अक्र-
व्याद्वगवधे वत्सतरीम् । अगुक्तव्यगवधे त्रिरात्रं पयसा
वर्त्तत् । पद्मिवधे नक्ताशी खात् । रुद्धमाघकं वा दद्यात् ।
इत्वा जलचरनुपवर्त्तत् ॥ १—४५ ॥

अस्यन्वतान्तु सन्त्वानां सहस्रस्य प्रमापणे ।

पूर्णं चानन्ननस्यान्तु शूद्रहत्यावतं चरेत् ॥ ४६ ॥

किंचिदेव तु विप्राय दद्यादस्यिमतां वृधे ।

अनश्चांचैव हिंसायां प्राणायामेन शुध्यति ॥ ४७ ॥

फलदानान्तु दक्षाणां देदने जप्तवक्त्यतम् ।

गुलमवस्त्रीलतानांच पुण्यितानांच वीषधाम् ॥ ४८ ॥

अवाद्यजानां सन्त्वानां रसजानांच सर्वशः ।

फलपुष्पोद्भवानांच दृतप्राशो विशोधनम् ॥ ४९ ॥

स्त्राणानामोषधीनां जातानांच स्वयं वने ।

दृथालभे तु गच्छेत्तां दिनमेकं पयोवतः ॥ ५० ॥

दृति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पंचाशोऽध्यायः ॥ ५० ॥

एकपञ्चाशोऽध्यायः ।

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान् वर्षमश्रीयात् । मलानां
मद्यानांच अन्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । लशन-
पलाण्डगच्छनैतहन्त्विड्वराहग्राम्यकुक्टवानरगोमांस-
भद्रणे च । सर्वेषैतेषु द्विजानां प्रायच्चित्तान्ते भूयः संखारं
कुर्यात् । वपनमेष्वलादण्डभैश्वचर्याव्रतानि पृजःसंखार-
कर्मणि वर्जनीयानि । शशवद्यन्नवगोधारुड्गकूर्मवज्ज्ञं

पैचनस्यमांसाशने सप्तरात्मूपवसेत् । मध्यमणिकासेन-
गायनादानि सुश्ना सप्तरात्मूपवसेत् । तत्त्वात्म-
भूमीकर्त्तव्य । वार्दुषिककदर्थदीक्षितवृषभिगङ्गाभिश्चसापष्ठा-
नांच । पुंचकोदाभिकचिकित्सकलुभ्यकक्षुरोप्रोच्छष्टभोजि-
नांच । अवीराजीसुवर्णकारसप्तप्रयतितानांच । पिश्चात्त-
वादिष्ठत्वमीमरसविक्रविणांच । शैलूषतनुपावलात्म-
रजकानांच । कर्मकारनिपादरक्षावतारिविष्णवस्त्रविक्रवि-
णांच । इजीविश्वाप्तिकौसिकचैलनिर्णजकानांच । रज-
स्तुला सुहोपपतिवैश्वनांच । भूषणप्रावेष्ठितमुदक्षासंकृष्टं
यतनिष्ठावलीं शुना संसृष्टं गवाद्वातंच । कामतः पदा
स्तृष्टमवद्युतम् । मत्तकुषात्तराणांच । नांचितं द्वा-
मांसंच । पाठीनरोद्धितराजीवसिंहतुष्ट्यकुलवर्ज्जं सर्व-
मत्स्यमांसाशने लिरात्मूपवसेत् । सर्वजलजमांसाशने च ।
अपः सुराभाष्टस्याच पञ्चरात्मम् । सोमपः सुरापस्या-
ग्रायाद्य-गन्धमुदकमनस्त्रिरघ्मर्ज्जं जग्धा द्वृतप्राशनो भवेत् ।
खरोद्दकाकमांसाशने चान्द्रायणं कुर्व्यात् । प्राश्याद्वातं
स्तनास्थं शुष्कमांसंच । कल्यादष्टगपत्तिमांसाशने तस्त्रृष्टम् ।
कन्तविष्टप्रवचकवाकहंसरल्लुदालसारसदात्मूहशुकसारका-
बकवलाकाकोकिलखच्छरीटाशने लिरात्मूपवसेत् । एक-
शफोभयदम्भाशने च । तित्तिरिक्षपिच्छलकावकर्त्तिका-
मयूरवर्ज्जं सर्वपत्तिमांसाशने चाहीरात्मम् । कीटाशने दिन-
भेदं ब्रह्मसुवर्ज्जलां पिवेत् । शुना मांसाशने च । इवाक-
कवकाशने सात्तप्तनम् । यवगोभूमपयोविकारं चेहाकं

शुक्लं खाण्डवं च वर्जयित्वा पर्वुषितं तत्प्राप्तोपवेसत् ।
 व्रचनामेष्वप्रभवास्त्रोषितां च हृष्णनिर्यात्तरन् । यातुकृत्या-
 च सरसंयावपायसापूपश्वकुलीहेषादानि इवीषि च । गोऽ-
 आमहिषीवर्ज्ज्ञं संपद्यांसि च । अनिर्द्याहानि ताव्यपि ।
 स्यन्दिनीसम्बिनीविवृत्साक्षीरं च । अमेष्वभुजच । हृषिवर्ज्ज्ञं
 कीवलानि च शुक्लानि । ब्रह्मचर्याश्रमी श्राद्धभोजने प्राजां-
 पत्यम् । दिनमेकचोदके वसेत् । मधुमांसायने प्राजापत्यम् ।
 विडालकाकनकुलाखूच्छिष्टभक्षणे ब्रह्मसुवर्ज्ज्ञां पितैत् ।
 श्वोच्छिष्टायने दिनमेकमुपोषितः पशुगम्यः पितैत् । पंचमस्त-
 विष्णुतायने सप्तरात्रम् । आमश्रादायने त्रिरात्रं पयसा
 वस्तेत् । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्टायने सप्तरात्रम् । वैश्योच्छिष्टा-
 यने पंचरात्रम् । राजन्योच्छिष्टायने त्रिरात्रम् । ब्राह्मणो-
 च्छिष्टायने त्वेकात्रम् । राजन्यः शूद्रोच्छिष्टायनी पंचरात्रम् ।
 वैश्योच्छिष्टायनी त्रिरात्रम् । वैश्यः शूद्रोच्छिष्टायनी च ।
 चाण्डालात्रं शुक्ला त्रिरात्रसुपवसेत् । सिद्धं शुक्ला
 पराकाः ॥ १—५८ ॥

असंख्यतान् पशून् मन्त्रैर्नायाहिप्रः कथचन ।

मन्त्रैस्तु संख्यतान्याच्छाष्टतं विधिमास्त्यितः ॥ ५९

यावन्ति पशुरोमानि तावत् हृत्वेह मारणम् ।

दृष्टापश्चः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निकृतिम् ॥ ६०

वज्ञावं पश्चदः सृष्टाः स्वयमेव स्वयभुवा ।

वज्ञोहिभूत्यै सर्वद्य तस्मादृद्यज्ञे वधोऽवधः ॥ ६१

न ताहश्च भवत्येतो नृगङ्गन्तु धर्मार्थिनः ।

वाहश्च भवति प्रेत्य दृष्टामांसानि खादतः ॥ ६२

चोषणः पश्यतो दृष्टास्तिर्क्षम पश्चिष्यता ।
 दृष्टार्थं निष्ठजं प्राप्ताः प्राप्तु वक्षुयिता पुनः ॥ ६१
 न चुषकं च वज्रे च पिण्डैवंतकर्मणि ।
 अत्रैव पश्यतो हिंसा नान्यात्वेति कर्यंतम् ॥ ६२
 दृष्टार्थं पश्यत् हिंसन् वेदतस्यार्थविद्विजः ।
 आनामनं च पश्यत्वैव गमयत्वुपत्तमा गतिम् ॥ ६३
 एवे गुरावरम्भे वा निवसत्तामवान् दिजः ।
 नावेदविहितां हिंसामापद्युपि समाचरेत् ॥ ६४
 या वेदविहितां हिंसा नियताङ्गिंचराचरे ।
 अहिंसामेव तां विद्यादेहादर्थमो हि निर्भौ ॥ ६५
 दोऽहिंसकानि भूतावि शिवस्थानसुखेष्वया ।
 स जीवं च खतस्वैव न क्षचित् सुखमेधते ॥ ६६
 दो बन्धनवधके शान् प्रणिनां न पिकीर्पति ।
 स सर्वस्य हितप्रेषुः सुखमत्यन्तमन्तर्ते ॥ ६७
 वदगायति यत् कुरुते रहिं वद्धाति यत्र च ।
 तदवाप्नोति वज्रेन दो हिनस्ति न किंचन ॥ ६८
 नान्यात्वा प्रणिनां हिंसां भांसमुत्पद्यते क्षचित् ।
 न च प्राणिवधः स्वर्यस्तस्यानांसं विवर्जयेत् ॥ ६९
 समुत्पन्निं च भांसस्य वचवन्धी च देहिनाम् ।
 प्रसुमीक्ष निष्ठते सर्वज्ञांसस्य भक्षणात् ॥ ७०
 न भक्षयति दो भांसं विधिं हिता पिशा च वत् ।
 स लोके प्रियतां याति आधिर्भव न पीडते ॥ ७१
 अतुमन्ता विश्विता निष्ठता प्रायविक्षयी ।
 चंतसां चोपहर्ता च चाहस्येति चातकाः ॥ ७२

स्वनांसंपरमांसेन यो वर्षयितुमि चति ।

अनन्यकर्त्त्वं पिन् देवांस्तोऽन्यो नास्यदुप्यत् ॥ ४५
वर्षं वर्षेऽव्यभेषेन यो देवेत अतं समाः ।

मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६

फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मूल्यवानांच भोजनैः ।

न तत् फलमवाप्नोति यन्मांसपरिवर्जनात् ॥ ७७

मां स भक्षयितामुत्वं यस्य मांसमिहाद्युप्यम् ।

एतमांसस्य मांसत्वं प्रददन्ति मनीषिणः ॥ ८८

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एतोनपचागोऽध्यायः ॥ ६१ ।

द्विपद्माशोऽध्यायः ।

सुवर्णस्तेयलश्च कर्माचक्राणो मुपलभ्येत् । बधात्
त्यागाद्वा प्रयतो भवति । महावतं हादशाद्वानि वा
कुर्यात् । निषेपापहारी च । धान्यधनापहारी च लक्ष्म-
मव्यम् । महुषस्त्रीकूपस्त्रेवजापीनामपहरणे चक्रायणम् ।
इव्याणामत्यसाराणां सान्तपनम् । ओक्षभोज्यपानशब्दा-
सनपुष्यमूलफलानां पञ्चगव्यपानम् । त्यणकाष्ठदृशशुष्काम-
गुडवस्त्रवर्णामिषाणां विरात्मुपवसेत् । मणिनकाम्रवाल-
ताम्बरजतावःकांत्यामां हादशाचं कणामश्रीयात् । कार्पास-
कीष्मोर्णाद्यपहरणे विरात्मुपवसेत् । पक्षिगन्धौषधिरज्जु-
वैहस्तनामपहरणे दिनमुपवसेत् ॥ १—१२ ॥

इत्वेवापहतं इत्यं धनिकत्याष्युपावतः ।

प्रायस्तिं ततः कुर्यात् कल्पषस्त्रापमुत्तवे ॥ १४

वद्यत् परेण आद्यात् पुरुषन् निरहमः ।

तेन तेन विहीनः स्याद्यतयत्वाभिजायते ॥ १५ ॥

जीवितं धर्मकामौ च धने यत्कात् प्रतिष्ठितौ ।

तत्कात् सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १६ ॥

प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्याय ।

महादुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्यायोः ॥ ॥ १७ ॥

इति वैश्वादे धर्मशास्त्रे विप्रचाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

विप्रचाशोऽध्यायः ।

अथागम्यागमने । महाव्रतविधानेनादृं चौरवासा वने
प्राजापत्यं कृथ्यात् । परदारगमने च । गोव्रतं गोगमने च ।
पुंस्ययोनाशकाशेऽसु दिवा गोयाने च सवासाः ज्ञान-
माचरेत् । चाल्लालीगमने तत्त्वात्मवाप्नुयात् । अन्नानत-
स्वाद्यायणहयं कृथ्यात् । पशुवैश्यागमने प्राजापत्यम् ।
सक्षात् इता स्त्री यत् पुरुषस्य परदारे तदूवतं कृथ्यात् ॥ १—८ ॥

यत् रोत्येकरात्रेण दृश्यलीसेवनाहिजः ।

तद्वैश्वामुग्जपन नित्यं त्रिभिर्वर्ष्योपोहति ॥ ८ ॥

इति वैश्वादे धर्मशास्त्रे विप्रचाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ।^६

वः वापामा वैन सह संयम्यते स तस्यैव प्रायस्तिं
कुर्यात् । वतपञ्चमखात् कूपादत्यस्तोपहताद्वोदकं पौत्रा
वाग्मित्रिरात्रमुपवसेत् । हः हं राजन्यः । एकाहं वैश्यः ।
शूद्रो नक्षम् । सर्वं चाल्ते व्रतस्य पञ्चग्रन्थं पिवेतुः ॥ १—६ ॥

पञ्चग्रन्थं पिवेच्छुद्रो ग्राण्णस्तु सुरां पिवेत् ।

उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ॥ ७ ॥

पवीनारोषवर्जन्तावगच्छन् पद्मो लिरात्रमुपवसेत् ।

कूट्याचीवद्वाहतावतं चरेत् । अमुहकमूलपुरीषकरणे
सचैवद्वानं महाब्याहृतिहोमद्वः स्त्र्याभ्युदितगिर्मुक्तः सुचै
वद्वातः सापित्रश्चतमावर्त्तयेत् । यश्चगाणविष्वराहुर
वानरवायस्तुपुच्छीभिर्द्धः स्वत्तीमासाद्य षोडश प्राणाद्या-
. मान् कुर्यात् । वेदान्युत्साही द्विष्ववणस्ताय्यधःशायी संवत्
सरं सकृदभैस्त्वेण वर्तेत । समतक्षर्षाद्वृते गुरोचालीक
निर्वस्त्वे तदाचेष्टे च मासं पद्मसा वर्त्तत । नास्तिको
नास्तिकादृतिः अतप्तः कूटव्यवहारी ग्राण्णदृतिन्नस्त्वैते
संवत्सरं भैस्त्वेण वर्त्तरन् । परिवित्तिः परिवेत्ता यदा च
परिविद्यते हाता याजकस्त्र चान्द्रायणं कुर्यात् । प्राणि
भूपुरसोमविक्रयो तप्तक्षरं कुर्यात् । आदेयोषहिग्न्यपुष्प-
फलमूलवस्त्रवैलैद्वयुपकपालकेशभस्त्रास्त्रिगोरसुषिष्याक-
तिष्ठतैवविक्रयो प्राणापत्तम् । श्वेषणतुमष्वृच्छष्ट्यहमपु-
ष्टक्षिरीद्वाच्चाद्वोदुम्बरवहः गमात्रविक्रयो चान्द्रायणं

पूर्वमत् । रक्षयस्तरक्षरक्षगम्भगुडमधुरसोषीविक्रीदी निराम-
सुपवसेत् । मांसुलवण्णलाक्षीरविक्रीयी चान्द्रायणं कुर्वात् ।
तंच भूयस्तोपनवेत् । उद्देश खरेण वा गत्वा नमः चाला-
सुष्ठा चुम्भा प्राणायामचयं कुर्वात् ॥ १—२३ ॥

अपित्वा ब्रौणि साविदगः सहस्राणि समाहितः ।

मासं गोष्ठे पयः पीत्वा सुच्छेऽस्तप्रतिग्रहात् ॥ २४

अवाव्यवाजनं छत्वा परेषामस्त्वकर्त्त्वं च ।

अभिचारमहीनंच विभिः छच्छैर्व्यपोहति ॥ २५

वेषां द्विजानां सावित्री नानूचेत यज्ञाविषि ।

तांचारवित्वा त्रीन् छच्छान् यज्ञाविष्णु पनायवेद् ॥ २६

प्रायविष्णं चिकीर्षन्ति विकर्मस्यास्तु ये द्विजाः ।

मात्रस्त्वाच परित्यक्तां खेषामप्येतद्वादिश्चेत् ॥ २७

यहुगर्हितेनाज्ज्वन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।

तस्मोत्सर्गेण शुद्धन्ति अयेन तपसा तत्वा ॥ २८

वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।

स्त्रातकव्रतसोपे च प्रायविष्णमभोजनम् ॥ २९

अवगूर्ध्यचरेत् छच्छमतिछच्छै निपातने ।

छच्छातिछच्छै छुर्वीति विप्रद्योत्पात्त ब्रौणितम् ॥ ३०

एतस्त्विभिरनिर्षिर्क्लैर्गाथां कर्मचित् उमाचरेत् ।

छत्विष्णेऽग्नांचेताच शुगुणेत चर्मवित् ॥ ३१

वाक्षांच छत्वांच विश्वानपि धर्मतः ।

यरक्षागतहस्तृं च स्त्रौहस्तृं च न संवसेत् ॥ ३२

अश्वीतिर्षस्य वर्षाणि वालो वायुनषोडशः ।

प्रायविष्णादमर्हन्ति लिङ्गो रोगिष्य एव च ॥ ३३ ।

अतुलनिकृतीनां च पापानामपहुतये ।

अलिंचादेश्च पापं च प्रायस्ति ग्रकल्पयेत् ॥ १४

त्रूति वेणवि धर्मशास्त्रे चतुःपंचाशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

पंचपंचाशोऽध्यायः ।

अथ रेहस्यप्रायस्तितानि भवति । स्वत्तीमासाद्य आतः प्रत्यहं घोड़श्च प्राणायामान् कृत्वेक्कालं हविष्याशी मासेन ब्रह्मणा पृतो भवति । कर्मणोऽन्ते पद्मस्तिर्णी गां रथात । व्रतेनाधमर्षणैन च सुरापः पृतो भवति । गायत्री-हथसाइज्जनयेन सुवर्णस्तेवत् । चिराचेषोषितः पुरुष दूष्मनपहोमाश्च गुरुतत्परः ॥ १—१ ॥

वयाममेधः क्रतुराद् सर्वपापापनोदनः ।

तवाधमर्षणं सूक्तं सर्वपापापनोदनम् ॥ ७

प्राणायामं हितः कुर्यात् सर्वपापापहुतये ।

दद्धते सर्वपापाणि प्राणायामैद्विज्ज्य तु ॥ ८

सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं गिरसा सह ।

त्रिपठेहायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ९

अकारंचाष्टुकारं च मकारं च प्रजापतिः ।

वेदवाचिरदुष्टूर्चःस्वरितीति च ॥ १०

त्रिष्व एव च विदेभ्यः पाद पादमद्विष्ट्र ।

तदृत्वचोऽस्याः साविवर्गाः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ ११

एतद्वच्चरमेतां च उपन् व्याहृतिपुर्विकाम ।

चत्व्यवोवेदविदुषो वेदगुणेन युच्यते ॥ १२

सहस्रात्मक्यत्वं वहिरेतत्त्विकं द्विजः ।
 महतोऽप्येनको मासात् त्वचेवाहिर्विसुच्यते ॥ १३
 एतत्त्वविसंयुक्ता काले च क्रियया स्थाया ।
 विप्रद्विविद्यविड्यातिर्गर्हणां वाति साधुषु ॥ १४
 ओङ्कारपूर्विकास्तिको महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।
 त्रिपदा चैव गायत्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५
 योऽधीतेऽहन्युऽहन्येतां व्रीणि वर्षाण्यतन्दितः ।
 स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः खमूर्त्तिमान् ॥ १६
 एकाद्वयरं परं ब्रह्म प्राणायामः परं तपः ।
 सावित्रिगास्तु परं नास्ति मौनात् सत्यं विशिष्यते ॥ १७
 चक्रन्ति सर्ववैदिक्यो ज्ञुहोति वज्रति क्रियाः ।
 अचक्रन्त्वद्यथं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८
 विधियज्ञाज्ञपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुर्गौः ।
 उपांशु स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः चृतः ॥
 ये पाक्यज्ञाचत्वारो विधियज्ञसमतिता ।
 सर्वं ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २०
 जप्येनैव तु संसिद्धेऽब्राह्मणो नाव संशयः ।
 कुर्व्यादन्यत्वा कुर्व्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चदंशाशोऽध्यायः ॥ ५५

षट् पञ्चाशोऽध्यायः ।

अथातः सर्ववेदपविवाणि भवन्ति । येषां जपैऽच होमैऽच
हिजातयः पापेभ्यः पूर्वल्लै । अघमर्षणम् । देवहतम् ।
शुद्धवत्यः । तरतसमन्दीयम् । कृष्णाणुङ्गः । पावमान्दः ।
दुर्वासानिवी । अतिषङ्गाः । पदस्तोमाः । सामानि व्याह
तयः । भारूणाङ्गानि । चन्द्रसाम् । पुरुषवते सामनी ।
आद्विङ्गम् । वार्हस्यत्यम् । गोमृक्तम् । आशस्त्रक्तम् ।
सामनी चन्द्रसूक्ते च । शतकद्रियम् । अर्थर्वशिरः । त्रिसु-
पर्णम् । महाव्रतम् । नारायणीम् । पुरुषसूक्तं च ॥ १—२५ ॥

व्रीण्याज्यहोहानि रथन्तरं च

अग्निवतं वामदेः वृहच्च ।

एतानि गीतानि मुनन्ति जन्मून्

आतिश्चरलं लभते व इच्छेत् ॥ २७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षट् पञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ।

अथ त्याज्याः । ब्रात्याः । पतिताः । विपुरुषं माहतः
पितृतस्ताग्नाः । सर्व एवाभोज्याच्चाप्रतिग्राहाः । अप्रति-
ग्राहेभ्य विप्रियहप्रसङ्गं यज्ञं येत् । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां
ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति । द्रव्याणां वाविज्ञाय प्रतिग्रहविधिं
यः प्रतिग्रहं कुर्यात् स दात्रा च निमज्जति । प्रतिग्रह

समर्थं यः प्रतिग्रहं वर्जयेत् स दावलोकमाप्नोति ।
 एधोदकमूलफलाभयामिषम्पुश्यथासनग्रहपुश्यदधिशाकां
 आन्यद्यतान् न निर्णुदेत् ॥ १ - १० ॥

आङ्यान्यद्यतां भिज्ञा पुरस्ताङ्गुचोदिताम् ।
 आङ्गों प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ॥
 नाश्वन्ति पितरस्तथ दशवर्षाणि पञ्च च ।
 न च ह्यं वह्युग्निर्दस्तामभ्यवमन्ते ॥ १२ ॥
 गुरुन् भृत्याग्निहोषरच्चिर्वन् पिण्डेवताः ।
 सर्वतः प्रतिगृहीयान् तु लघ्येत् स्वयं ततः ॥ १३ ॥
 एतेष्वपि च कार्येनु समर्थस्तप्रतिग्रहं ।
 नादयात् कुलटाषगदपन्नितेभ्यस्तथा द्विषः ॥ १४ ॥
 गुरुषु त्वभ्यतीतेषु विना वा तैर्गुर्हेव वसन् ।
 आत्मनो वृत्तिभन्विच्छन् गृहीयात् साधुतः सदा ॥ १५ ॥
 आर्द्धिकः कुलमित्रं च दासगोपालनापिताः ।
 एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चालानं निवेदयेत् ॥ १६ ॥
 इति वै शुद्धे धर्मज्ञास्ते सतपञ्चाशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ।

अथ गृहाश्रमिणस्त्विधोऽर्थो भवति । शुक्लः शव-
 लोऽस्तित्वः । शुक्लेनार्थेन यदैहिकं करोति तदेवत्वमा-
 काद्यति । यच्छवलेन तत्त्वानुष्ठाम् । यत् क्षणेन तत्
 तिर्थ्यत्तम् । स्वरूपार्जितं सर्वे सर्वेषां शुक्लम् । अनन्तर-
 वत्तुरपात्तं शबलम् । अन्तरितवत्तुरपात्तं च क्षणमः ॥ १८ ॥

क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सङ्ग भार्यया ।

अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्रं प्रकीर्तिम् ॥ ८

चतुर्कोचशुल्कसमाप्तमविक्रीयत्वं विक्रयैः ।

लातोपकारादाप्तं च शवलं समुदाहृतम् ॥ १०

पार्षिं कद्यूतचौर्याप्रतिरूपकसाहस्रैः ।

व्याजेनोपार्जितं यज्ञं तत् लणं समुदाहृतम् ॥ ११

वयाविधेन द्रव्येण वत्किंचत् कुरुते नरः ।

तथाविधमवाप्रोति स फलं प्रेत्य चेष्ट च ॥ १२

इति वै शावे भवंशास्त्रे इपश्चाशोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

एकोनषष्ठितमीऽध्यायः ।

गृहाश्रमी वैवाहिकान्नौ पाकयज्ञान् कुर्यात् । सायं प्रातशाम्भिर्होत्रम् । देवताभ्यो जुहुयात् । चन्द्रार्कसन्निकर्ष-विप्रकर्षयोर्द्धर्षपूर्णमासाभ्यां यजेत् । प्रत्ययनं पशुना । शरदूयीशयोद्याग्रयणेन । व्रीहियवयोर्वा पाके । लैवार्षिकाभ्यधिकावः । प्रत्यद्दं सोमेन । विज्ञाभावे इच्छा वैश्वानर्या । शूद्रादं यागे परिहरेत् । यज्ञार्थं भिज्ञितमवाप्तमर्थं सकलमेष वितरेत् । सायं प्रातर्द्धदेवं जुहुयात् । भिज्ञांच भिज्ञवे इद्यात् । अर्चिं तभिज्ञादानेन गोदानफलमवाप्रोति । भिज्ञभावे तन्मात्रं गवां इद्यात् । वङ्गौ वा प्रज्ञियेत् । शुक्रेऽप्यत्रेण विद्यमाने न भिज्ञुकः प्रत्यापद्धीत । कण्ठनौ पेषण्णौ चुक्षी कुम्भ उपस्थर इति पंचमना गृहस्था । तत्त्विकृत्यर्थस्त्रियदेवभूतपितृनरयज्ञान् कुर्यात् । साधायो

ब्रह्मवद्धः । होमा दैवः । वल्लभैतः । पितृतर्पणं पित्रः ।
तृत्यज्ञातिधिपूजनम् ॥ १—२५ ॥

देवतातिधिभृत्यानां पितणामात्रनस्था ।

न निर्वंपति पंचानामुच्छसन् न स जीवति ॥ २६

ब्रह्मचारी वतिर्मिश्रुजीविलोक्ते गृह्णाश्रमात् ।

तत्त्वादभ्यागतानेतान् गृहस्थो नावमानयेत् ॥ २७

गृहस्थ एव यजते गृहस्थस्थप्यते तपः ।

ददाति च गृहस्थक्त तत्त्वाज्ञेष्ठो गृह्णाश्रमी ॥ २८

ऋषयः पितरो देवाः भृतान्यतिधयस्था ।

आशासते कुटुम्बिभ्यस्तक्षाच्छेष्ठो गृह्णाश्रमी ॥ २९

त्रिवर्गसेवां सततावदानं, सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।

खात्यायसेवां पितृतर्पणं च, कृत्वा गृही शक्रपदं प्रयाति ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

षष्ठितमोऽध्यायः ।

ब्राह्मो सुहर्षें उथाय मूलपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् । दक्षि-
णाभिसुखो-रात्रौ दिवा चोदयुखः सम्ययोच । नाप्रच्छा-
दितायां भूमौ । न फालक्षण्याम् । न छायायाम् । न चो-
षरे । न शाहले । न चसन्त्वे । न गत्ते । न वल्मीके । न
पथि । न रथ्यायाम् । न पराशुचौ । नोद्याने । नोद्यानो-
दक्षसमीपयो । नाङ्गारे । न भक्षनि । न गोमये । न
गोवजे । नाकाशे । नोदके । न प्रत्यनिकानलेन्द्रक्षो-
गुरुब्राह्मणानांच । नैवावगुणितश्चिराः । लोङ्गेष्टकाभिः

यरिष्वज्य गुदं गृहीतश्चिन्नोत्यायाद्विर्मङ्गिन्नोदृताभिर्गच्छ-
लेपक्षाबक्तरं शौचं कुर्यात् ॥ १—२४ ॥

एका निङ्गे गुदे तिस्रस्त्वैकव करे दश ।

सभयोः समः दातव्या स्वदस्त्रस्तु पादयोः ॥ २५

एतच्छौचं गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।

विगुणं च वनस्थानां यतीनां च चतुर्गुणाम् ॥ २६

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

एकषष्ठितमोऽध्यायः ।

अथ पालाशं दलधावनं नात्यात् । नैवश्च आन्तकारिष्ट-
विभीतकधवघन्वनजम् । य च बन्धुकनिर्जुण्डीः शिग्रुतित्वं
तिन्दुकजम् । न च कोविदारथमौपीलुपिष्यतेऽनुदग्गुग्गुल-
ज्जम् । न पारिभद्रकास्त्रिकामोचक्षात्मलोथणजम् । न मध्-
रम् । न ग्रन्थम् । नोऽशुष्कम् । न शुष्ठिरम् । न पृतिग्रन्थि ।
न पित्तिलम् । न दद्विणापरागिभवः । अद्याद्योदम्पुत्रः
प्राप्त्वा खो वा । वटासनार्कखदिरकरञ्जवदरसज्जनिभारि-
मेदापामार्गमालतोककुभविल्वानामःपतमम् । कषायं तित्रं
कटुकं च ॥ १—१५ ॥

कनीन्यग्रसमस्यौल्लं सकूच्चं द्वादशाऽनुलम् ।

प्रातर्भुत्वा च यतवागभक्षयेऽन्तधावनम् ॥ १६

प्रक्षात्य भुक्ता तजस्ताक्षुच्छौ देशे प्रयदतः ।

अमावात्यां न चाश्रीयाऽन्तकाष्ठं कदाच्चन ॥ १७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

द्विषष्टितमोऽध्यायः ।

अथ द्विजातोनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम
तीर्थम् । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । अङ्गुख्यो दैवम् । तर्जनी-
मूले पित्राम् । अनन्युणाभिरफेनिलाभिर्गूदैककराव-
ज्ञिताभिरक्षाराभिरङ्गिः शुचौ देये खासीनोऽस्तर्वानुः
प्राप्तु च चोदन्त्वा वा तथानाः सुमनाशापामेत् । ब्राह्मेण
तीर्थेन विराचामेत् । हिः प्रचञ्चात् । खान्यङ्गिर्मृद्दीर्णं
हृदयं सृष्टेत् ॥ १-८ ॥

हृतकण्ठतालुगाभिसु यथासङ्गं द्विजातयः ।

शुध्येरन् स्त्री च शूद्रच्च सहात् सहाभिरत्ततः ॥ ९ ॥

हृति वै शवे धर्मशास्त्रे द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

त्रिषष्टितमोऽध्यायः ।

अथ योगसेमार्यमीष्वरमुपगच्छेत् । नैकोऽस्वार्णं
प्रपद्येत् । नाधार्मिकैः सार्दम् । न वृथलैः । न द्विषष्टिः ।
नातिप्रल्युषसि । नातिसायम् । न सम्ययोः । न मध्याह्नै ।
न सविद्धितपानीयम् । नातिरूर्णम् । न रात्रौ । न सन्ततं
व्यालव्याधितात्तैर्वाहनैः । न छीनाङ्गैः । न दीनैः । न
गोभिः । नादाङ्गैः । अवसोदके बाहनानामादत्त्वाब्लनः
ज्ञात् खापनोदनं न कुर्यात् । न स्तुप्यथमधितिष्ठेत् । न
रात्रौ वृच्छमूलम् । न शून्यालयम् । न तृष्णम् । न मशूनां

वन्धनागरम् । न केश युपसालास्थिभस्त्राङ्गारान् । न कार्पासास्थि । चतुष्पथं प्रदक्षिणीकुर्यात् । देवताच्चाच्च । प्रज्ञातांच वनव्यतीन् । अग्निब्राह्मणगणिकापूर्णकुम्भादर्श-च्छवध्वजपताकाश्रीदक्षर्दमाननन्द्यावर्त्तांश्च । तालहृत्त-चामराश्च-गजाजगोदधिक्षीर-मधुसिद्धार्थकांश्च । वीणा-चद्वनायुधार्द्वगोमय पुण्य-शक्ति-गोरोचना दूर्वाप्ररोहांश्च । उणीषालङ्कार-मणि-कनक-रजत-वस्त्रासन-यानामिषांश्च । भृष्टारोदृतोर्वरारज्जुबड़ैकपश्चकुमारीमीनांश्च हृष्टा प्रयावा-दिति । अथ मन्त्रोन्मन्त्रव्यङ्गान् हृष्टा निवर्त्तेत् । वाम्तविरक्त-सुण्डितमलिन-वस्त्रजटिलवामनांश्च ॥ कापायिवजित-मलिनांश्च । तैलगुडगुष्कगोमयेष्वनहृणपलाशभस्त्राङ्गरांश्च । लवण्यक्तीवासवनपुस्तककार्पासरज्जुनिगड़मुक्तकेशांश्च । वीणा-चद्वनार्दशाकोणीषालङ्करणकुमारीः प्रस्तानकालेऽभिनन्द-येदिति । देवब्राह्मणगुरुबभ्रुदीक्षितानां छायां नाकामेत् । निष्ठृतवान्तर्घधिरविनूत्त्रस्त्रानोदकानि च । न वत्सतन्वीं संहयेत् । प्रवर्षति न धावेत् । न वृथा नदीं तरेत । न देवताभ्य पितृभ्यश्चोदकमप्रदाय । न बाह्याम् । न भिन्नया नावा । न कच्छ (कूल) मधितिष्ठेत् । त कूपमबलो-कयेत् । न लङ्घयेत् ॥ १—५० ॥

हृष्टभारितृपस्त्रात स्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् ।

पथा देयो शृपस्त्वेषां भान्यः स्त्रातच्च भूपतेः ॥ ५१ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे त्रिष्टुपित्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

‘चतुःषष्ठितमोऽध्यायः ।

परगिपानेषु न सानमाचरेत् । आचरेत् पञ्चपिण्डा-
कुरुत्यापस्त्रापदि । नाजीर्णः । न चातुरः । च नमः ।
च रात्रौ । राइदर्शनवर्ज्जम् । न सन्ध्ययोः । प्रातः-साथ-
रणकिरणप्रसां प्राचीमद्वलोक्य स्नायात् । स्नातः शिरो
नावधूनेत् । नाङ्गेभ्यक्षोयमुहरेत् । न तैलवत् संस्तृशेत् ।
नाप्रज्ञालितं पूर्वधृतं वसनं विभृयात् । स्नातः सोणीषो
घौतवाससी विभृयात् । न चेष्टान्त्यजपतितैः सह
सन्धावणं कुर्यात् । स्नायात् प्रस्तवण-देवतातसरोवरेषु ।
उत्ताद्वृभूमिहमूदकं पुरुणं, स्नावरात् प्रस्तवत्, तस्माचादेयं,
तस्मादपि साधुपरिगृहीतं, सर्वत एव गाङ्गम् । चक्षोयैः
क्षतमलापकर्षेऽप्सु निमज्जगपोहिषेति तिष्ठभिरिरप्सवणीं
इति चतुर्मिहिरिदमापः प्रवहत इति च तीर्थमाभमन्त्रयेत् ।
ततोऽप्सु निमज्जस्त्रिरवर्षणं जपेत् । तद्विष्णोः परमं
पदमिति वा । दृपदां सावित्रीं वा । युज्ञते मन चतुर्गुपाक्षं
वा । पुरुषसूक्तं वा । स्नातचार्दवासा देवपितृतर्पणमन्तःस्थ
एव कुर्यात् । परिवर्त्तितशासाच्चेत् तीर्थसुक्तोर्य । अक्षता
देवपितृतर्पणं स्नानयाटीं न पीडयेत् । स्नात्वाचन्य विभि-
वदुपस्तृशेत् । पुरुषसूक्तेन प्रत्यूचं पुरुषाय पुष्याणि इद्यात् ।
उदकाश्चान्तिं पद्धत् । आदाचेत्र दिव्येन तीर्थेन देवतानां
कुर्यात् । तद्वनन्तरं पित्रोणं पितृणाम् । तवादौ स्व-
स्नानां तर्पणं कुर्यात् । ततः सम्बन्धिवान्वयानाम् । ततः

सुहसाम् । एवं नित्यस्त्रायी स्यात् । स्रातस्य पवित्राणि
यथाशक्ति जपेत् । विशेषतः सावित्रीनिवश्य जपेत् । पुरुष-
सूक्ष्मस्य । नैतात्यामधिकमर्त्ति ॥ १—३८ ॥

स्रातोऽधिकारी भवति दैवे पित्रे च कर्मणि ।
पवित्राणां तथा जपे दाने च विभिन्नोदिते ॥ ४०
अलक्ष्मीः कालकर्णो च दुःस्पृशुर्विचिन्तितम् ।
अन्नान्वेषाभिविक्षस्य गश्यन्त इनि धारणा ॥ ४१
याम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्त्रायी न पश्यति ।
नित्यस्त्रानेन पृथग्ने येऽपि पापक्षतो नराः ॥ ४२
इति पैषां वे धर्माशास्त्रे चतुःषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ४४

पंचषष्ठितमोऽध्यायः ।

अथातः सुव्रातः सुप्रद्यालितपाणिपादः स्वाचान्ती
देवतार्चायां स्त्वा वा भगवन्तमनादिनिधनं वा सुदेवमभ-
र्जयेत् । अस्त्रिनोः प्राणस्तौत इति ब्रीषादानं दत्त्वा युज्ज्वरै
मन इत्यनुषाकेनावाहनं क्षत्वा जागुभ्यां पाणिभ्यां शिरसा
च नमस्कारं कुर्यात् । आपोहिष्टेति तिथिरच्च निवे-
दयेत् । हिरण्यवर्णा इति चतस्रभिः पाद्यम् । शब्द आपो
धन्वन्ता इत्याचमनीयम् । इदमापः प्रवृहत इति सानीयम् ।
रथे कक्षेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालङ्घारौ । युवा सुवासा
इति वासः । पुष्पावतीरिति पुष्पम् । धूरसि धूपमिति
धूपम् । तेजोऽसि शुक्रमिति हीषम् । इधिकावृ इति मधु-
र्क्षः । हिरण्यगर्भ इत्यष्टाभिनैवेद्यम् ॥ १—११ ॥

चामरं व्यजनं मात्रं क्वचं पानासने तथा ।
 सावित्रेशैव तत् सर्वदेवाय विनिवेदयेत् ॥ १४
 एवमभ्यर्थं च जपेत् सूक्तं वै पौरुषं ततः ।
 तेनैव जुहुयादार्थं य इच्छेच्छार्थतं पदम् ॥ १५
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पश्चषठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

षट्-षष्ठितमोऽध्यायः ।

न नक्तं शङ्खीतिनोदकेन देवपिण्डकं कुर्यात् । चन्दन-
 स्त्रगमदागुरुदार्कपूर्वकं रकुङ्गुमजातीफलवर्ज्मसूलेपनं न
 दद्यात् । न वासो नीलोरक्तम् । न मणिसुवर्णयोः प्रतिरूप-
 मलाङ्गरणम् । नोग्रगन्धि । नागन्धि । न कण्टकिजम् ।
 कण्टकिजमपि शुल्कं सुगन्धिकं दद्यात् । रक्तमपि कुङ्गमं
 जलजंच दद्यात् । न धूपार्थं जीवजातम् । न षृततैलं विना
 किंचन दीपार्थं । नाभच्यं नैषद्यार्थं । न भव्ये अथवामः
 हिष्ठीच्छीरे । पंचनखमत्स्यवराहमांसानि च ॥ १—१४ ॥

प्रयतन्त्र शचिभूत्वा सर्वमेव निवेदयेत् ।
 तन्मना; सुमना भूत्वा त्वराक्रोधविवर्जितः ॥ १५
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षट्-षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

सप्तष्ठितमोऽध्यायः ।

अथामिं परिस्तुष्ट्य पर्वत्स्त्र्य परिस्तीर्थं परिषिष्य सर्वतः
 पाकाद्यमुहूर्त्य जुहुयात् । वासुदेवाय सहर्षणाय प्रश्युक्ताया-

निष्ठाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय वासुदेवाय । अथामये
सोमाय मित्राय वरुणाय इन्द्रायेन्द्राग्नभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यः
प्रणापतये अनुमत्यै धन्वन्तरये वासुष्टोष्टतये अमये, स्विष्ट-
कृते च । ततोऽत्र शेषेण बलिः पृष्ठरेत् । भक्ष्योपभक्ष्याभ्याम् ।
अभितः पूर्वेणामनेः । अम्बानामासीतिवुलानामासीति
नितन्नीनामासीति चुपुणिकानामासीति सर्वासाम् ।
नम्हिनि सुभगे सुमङ्गलि भद्रकालीति स्वस्तिवभिप्रदक्षिणम् ।
सूर्यावां भ्रुवायां श्रिये । हिरण्यकंश्यै वनस्पतिभ्यस्त । धर्मा-
धर्मीयोर्धारे द्वयवे च । उदधाने वरुणाय । विष्णव इत्यलु-
खले । मरुङ्ग इति हृषदि । उपरिश्वरणे वैश्रवणाय राजे
भूतेभ्यस्त । इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वादौ । यमाय यम-
पुरुषेभ्य इति दक्षिणादौ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य इति
पश्चादौ । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युच्चराहौ । ब्रह्मणे ब्रह्म-
पुरुषेभ्य इति भृष्ये । ऊर्माकाशाय । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य
इति स्वप्निले । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । ततो दक्षिणाग्रेषु
इर्भेषु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे पितामहै
प्रपितामहै स्वनामगोत्राभ्याच्च पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् ।
पिण्डानांचागुलेपनपुण्ड्रपूर्णवेद्यादि दद्यात् । उदककल-
समुपनिधाय स्वस्त्रयनं वाचयेत् । खकाकखपचानां भुवि
निर्वपेत् । भिक्षांच दद्यात् । अतिथिपूजने च परं फलमधि-
तिठेत् । सायमतिथिं प्राप्तं प्रयत्रेनार्चयेत् । अनाश्रित-
मतिथिं घड्हे न वासयेत् । यथा वर्णानां ब्राह्मणः प्रभृत्यथा
स्त्रीणां भर्ता तथा गृहस्त्रातिथिः । ततपूजायां सर्व-
माङ्गोति ॥ १—१२ ॥

अतिथिर्य य भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्त्तते ।
 तस्मात् रुक्षतमादाय दुष्कृतन्तु प्रयच्छति ॥ ३३
 एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्बाह्यणः स्मृतः ।
 अनित्या चिस्थितिर्यस्मात् तस्मादतिथिरुच्यते ॥ ३४
 नैकाग्रामीणमतिथिं विप्रं साङ्गतिकं तथा ।
 उपस्थितं गृहेऽविद्याङ्गार्थ्या यत्वान्नयोऽपि वा ॥ ३५
 यदि त्वतिथिर्धर्मिण चक्रियो गृहमागतः ।
 भूक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत् ॥ ३६
 वै ख्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुरुम्बेऽतिथिर्धर्मिणौ ।
 भोजयेत् सह भृत्यैस्तावानशंस्यं प्रयोजयन् ॥ ३७
 इतराण्यपि सत्यादीन् समीत्या गृहमागतान् ।
 प्रकृतात्रं यथाशक्ति भोजयेत् सह भार्यया ॥ ३८
 सुवासिनीं कुमारीं च रोगिणीं गुर्विणीं तथा ।
 अतिथिभ्योऽपि एतैतान् भोजयेऽविचारयन् ॥ ३९
 अदत्त्वा यस्तु एतेभ्यः पूर्वं भुज्ञेऽविचक्षणः ।
 स भुज्ञानो न जानाति खगृष्टैर्जिमाक्षनः ॥ ४०
 भूक्तवत्सु च विप्रेषु भृत्येषु स्वेषु चैव हि ।
 भुज्ञीयातां ततः पञ्चादवशिष्टन्तु दम्पतीः ॥ ४१
 देवान् पितृन् मनुष्यांश्च भृत्यान् गृह्णाच्च देवताः ।
 पूजयित्वा ततः पञ्चादृग्गृह्णः शेषभुग्भवेत् ॥ ४२
 अधं स केवलं भुज्ञेयः पञ्चत्याक्षकारणात् ।
 यज्ञशिष्टाश्वनं ह्येतत् सतामन्त्रं विधीयते ॥ ४३
 खाध्यायेनाम्निहोत्रेण यज्ञेन तपसा तथा ।
 न चाप्नोति गृही लोकान् यथा त्वतिथिपृजनात् ॥ ४४

सायं प्रातस्तिवये प्रह्लादासनोदके ।

अवस्थैव वदाशक्तया उत्तमता विधिपूर्वकम् ॥ ४५

प्रतिश्रयं तदा यज्ञं पादाभ्यङ्गं सहीपकम् ।

प्रत्येकहनेनाप्नोति गोप्रदानसमं फलम् ॥ ४६

इति वैष्णवे षम्भवाद्वे सप्तष्ठितमोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अष्टिषष्ठितमोऽध्यायः ।

चन्द्रार्कोपरागे नाश्रीयात् । ऋत्वा मुक्तयोरश्रीयात् ।
 अमुक्तयोरस्तंगतयोर्द्धौ ऋत्वा चापरेऽङ्ग्लि । न गोब्राह्मणो-
 परागेऽश्रीयात् । न राज्यव्यसने । प्रवसितामिहोत्री
 यदामिहोत्रं कृतं मन्येत तदाश्रीयात् । यदा कृतं मन्येत
 वैङ्गदेवमपि । पर्वणि च यदा कृतं मन्येत पर्व । नाश्रीया-
 शाजीर्णं । नार्द्ररात्रे । न मध्याह्ने । न सम्ययोः ।
 नार्द्रवासाः । नैकवासाः । न नमः । न जलस्थः ।
 नोत्कृटकः । न भिस्तासनगतः । न च शयनगतः । न
 भिन्नभाजने । नोत्सङ्गे । न भुवि । न पाणौ । लवण्यच्च
 यद दद्यात् तत्त्वाश्रीयात् । न बालकान् निर्भर्त्सवेत् ।
 नैको मिष्टम् । नोदृतस्त्वेऽहम् । न दिवा धानाः । न
 रात्रो तिलसंयुक्तम् । न दधि सङ्गुन् । न कोविदारवट-
 पिप्पलशाणथाकम् । नादत्त्वा । नाहत्त्वा । नानार्द्रपादः ।
 नानार्दकरमुखच्च । नोच्छृष्ट्य उत्तमदद्यात् । न चन्द्रा-
 क्तारका निरीक्षेत । न मूर्दानं सृशेत् । न ब्रह्म
 कीर्त्त्यंत् । प्राञ्छुखोऽश्रीयात् । दक्षिणासुखो वा । अभि-

पूर्व्यात्म । सुमनाः स्तवागुलिसः । न निःशेषहत् स्तात् ।
 अन्यत दधिमधः सर्विः पवः सत्त्वुपलामोदकेभ्यः ॥ १—४५ ।

नाम्नीयाद्वार्थ्यवा साहं नाकाशे न तथोत्तिः ।
 बहूनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन् बहुवस्तथा ॥ ४६
 शून्यागारे बङ्गिरुहे देवागारे कथच्चन् ।
 पिवेकाच्छलिना तोयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७
 न दृतीयमयाश्रीयाद् चापर्यं कथच्चन् ।
 नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराश्चितः ॥ ४८
 न भावदुष्टमश्रीयाद् भाष्टे भावदूषिते ।
 श्यानः प्रौढपादच छात्वा चैवावस्कृथिकाम् ॥ ४९
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इष्टषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ।

नाष्टभीचतुर्दशीपंचदशीषु स्त्रियसुपेयात् । न आहं-
 भुक्ता । न आहं इस्त्वा । नोपनिमन्त्रितः चाहे । (न
 छात्वा न इत्वा ।) न वती । (नोपोष भुक्ता वा ।) न
 हीचितः । न देवायतनग्रन्थानशून्यालयेषु । न दृष्टमूलेषु ।
 न दिवा । न सन्ध्यवोः । न मलिनाम् । न मलिनः ।
 नाभ्यक्ताम् । नाभ्यक्तः । न रोगार्त्ताम् । न रोगार्त्तः ॥ १—११ ॥
 न इौनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
 नोपेवाद्वृगुर्विष्णीं नारीं दीर्घमायुर्जीविषुः ॥ १२ ॥
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

सप्ततितमोऽध्यायः ॥

मार्दपादः स्वप्यात् । नोक्तरापगवाकशिराः । न नग्नः ।
 मार्दवंशे । नाकाशे । न पलाशश्चयने । न पंचदाढ़क्ते ।
 न गजभग्नक्ते । न विद्युद्ग्राघक्ते । न भिन्ने । नाम्निषुष्टे ।
 न घटासिक्तद्वमजे । न श्मशानशून्यालयदेवतावतनेषु । न
 चपलमध्ये । न नारीमध्ये । न धान्यगोगुरुहुताशनसुरा-
 शासुपरि ॥ १—१६ ॥

नोक्षिष्टो न दिवा स्वप्यात् सन्ध्ययोर्न भक्तनि ।

देशे न चाशच्चौ नाद्रीं न च पूर्तमस्तके ॥ १७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

एकसप्ततितमोऽध्यायः ।

अथ न कंच नावमन्येत । न च हीनाङ्गाधिकाङ्गान्
 सूर्खान् धनहीनानवहसेत् । न हीनान् संवेत । स्वाभाय-
 विरोधि कर्म नाचरेत् । वयोऽनुकूपं वेशं कृथ्यात् श्रुत-
 स्याभिजनत्य धनप्य देशस्य च । नोद्दतः । नित्यं शास्त्राद्य-
 वेच्छौ स्यात् । सति विभवे न जीर्णमलवद्वासाः स्यात् ।
 न नास्तीत्यभिभावेत । न निर्गन्ध्योग्यगनृधि रक्तं च माल्यं
 विभृत्याज्जलं रक्तप्रपि । यष्टिं च वैष्णवीम् ।
 कमगडलुच्च सोदकम् । लार्पास्तुपद्यीतम् । रौक्षे च वुण्डले ।
 नादित्यमुद्यन्तमीच्छेत । लालुं यान्तम् । न धारुसा तिरो-
 इतम् । न चाहर्ष्यजलमध्यगतम् । न रुध्याक्षे । न प्रुहस्य

शुरोमुखम् । न तैलोदकयोः स्वच्छावाम् । न मलवल्लादर्शैः ।
 न पद्मो भोजनसमये । न स्त्रियं नग्नाम् । न कञ्चन् मेह-
 मानम् । न चालामधृष्टकुञ्जरम् । न च विषमस्त्रो वृथादि-
 युहम् । नोमप्तम् । न मत्तम् । नामेधमनौ प्रक्षिपेत् ।
 नास्त्रक् । न विषम् । नाप्रख्यपि । नाम्निं लङ्घयेत् । न
 पादौ प्रतापयेत् । कुशैस्तेषु वा परिवृज्यात् । न कांस्त-
 आजने चार्पयेत् । न पादं पादेन । न भुवमालिखेत् । न
 खोड्यमर्ही स्यात् । न त्वश्चक्षेदी स्यात् । न इत्तैर्णखलोमानि
 च्छिन्द्यात् । द्यातं वर्जयेत् । वालातपसेवांच । वस्त्रोपान-
 इमास्त्रोपवीतान्यन्यधृतानि न धारयेत् । न शूद्राय मतिं
 दद्यात् । नोच्छृङ्खलिष्ठौ । न तिलान् । न चात्योप-
 दिशेहर्माम् । न व्रतम् । न संहृताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च
 कण्ठूयेत् । न इधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । नामनः स्त्रज-
 मपर्कर्षयेत् । सुप्तं न प्रबोधयेत् । नोदक्यामभिभाषेत ।
 व स्त्रेच्छाम्यजान् । अनिदेवब्राह्मणसविधौ दक्षिणं
 पाणिसुहरेत् । न परचेते चरन्तीं यामाचक्षीत । न पिवन्तं
 अत्सकम् । नोदतान् प्रहर्षयेत् । न शूद्रराज्येनिवसेत् ।
 नाधार्मिकजनाकीर्णे । न संवसेहैद्यहीने । नोपस्थेत् । न
 चिरं पर्वते । व वृथाचेष्टां कुर्यात् । न चृत्यगीते । नास्त्रो-
 टनकार्यम् । नाश्वीलं कीर्त्तयेत् । नादृतम् । नाप्रियम् । न
 कंचिन्द्यम्भेणि स्यूयेत् । नामानमवजानीयादीर्घमायुर्जि-
 जीतिषु । चिरं सम्योपासनं कुर्यात् । न सर्वशस्त्रैः
 क्रीडेत् । ग्रनिमित्ततः खानि न स्यूयेत् । परस्य दण्डं
 नोदृयच्छेत् । शास्यं शासनार्थं ताडयेत् । देवब्राह्मणशास्त्र-

महामनां परीवादं परिहरेत् । धर्मविहृतौ चार्यकामौ ।
लोकविद्हिष्टं च धर्ममपि । पर्वसु शान्तिहोम कुर्यात् । न
त्वणमपि शिन्यात् । अतङ्गृतच्च तिष्ठेत् । एवमाचारसंक्षी
स्यात् ॥ १—८८ ॥

श्रुतिकृत्युदितं सम्यक् साधभिव्व निषेवितम् ।
तमाचारं निषेदेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ८०
आचारालभते चायुराचारादीप्तितां गतिम् ।
आचारादनमक्षयमाचारादन्यतर्क्षणम् ॥ ८१
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारान् नरः ।
श्रद्धानोऽनसूयच्च शनं वर्षाणि जीवति ॥ ८२
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१

द्विसप्ततितमोऽध्यायः ।

दमयमेन तिष्ठेत् । दमच्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तिः । दान्त-
स्यायं लोकः परच्च । नादान्तस्य क्रिया काचित् सप्त-
ध्यति ॥ १—४ ॥

दमः पवित्रं परमं मङ्गलं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नाति यत् किंचिद्दनेच्छति ॥ ५
दशर्वयुक्तेन रथेन याति
मनोवशेनार्थपथानुवर्त्तिना ।
तंचेद्रथं नापहरन्ति वाजिन
स्थागतं नावजयन्ति शब्दः ॥ ६

आपूर्यमाणमच्चलप्रतिष्ठं ।
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्दत् ।
तद्दत् कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७
इति वै षावे धर्मशास्त्रे हिसप्ततितमोऽधायः ॥ ७२ ॥

चिसप्ततितमोऽधायः ।

अथ आदैप्तुः पूर्वद्युर्वाहाणानामन्वयेत् । हितीयैऽङ्गि
शुक्लपञ्चस्य पूर्वाङ्गे क्षणपञ्चस्यापराङ्गे विप्रान् सुच्चातान्
स्खावान्तान् यथाभूयो विद्याक्रमेण कश्चोत्तरेष्वासनेषु-
पवेश्येत् । हौ दैवे प्राच्छुखौ त्रीचं पितर्ग उद्दमुखान् ।
एकैकमुभयत्र वेति । आमश्रादेषु काम्येषु च प्रथमपञ्च-
केनान्ति' इत्वा । पशुश्रादेषु मध्यमपञ्चकेन । अमावास्या-
सूक्ष्मपञ्चकेन । आग्रहायर्थां जहृं क्षणाष्टकासु च क्रमे-
णैव प्रथममध्यमोत्तमपञ्चकैः । अन्वष्टकासु च । ततो ब्राह्म-
णानुग्रातः पितृनावाहयेत् । अपयान्त्वसुरा इति हाभ्यां
तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं कृत्वा एत पितरः सर्वांस्थानम्
आ मे यत्केतदः पितर इत्यावाहनं कृत्वा कुशतिलमिश्रेण
गम्भोदकेन यास्तिष्ठत्वत्वता वागिति यस्मे मातेति च पाद्यं
निर्वर्त्य निवेद्याद्यां कृत्वा निवेद्य चानुलेपनं कृत्वा कुशतिल-
वस्त्रपुश्यालङ्गारधूपदीर्यथाशक्त्या विप्रान् समर्थर्चर्ग छृत-
भ तमन्त्रमादायादित्या रुद्रा वसव इति वीक्ष्यामौकरवाणी-
स्तु ज्ञा तत्रविप्रैः कुर्वित्युक्ते आइतिलयं दद्यात् । ये मासकाः

पितर एतहः पितरोऽयं यज्ञे इति च हविरत्नुमन्तर्णं कृत्वा
यथोपपत्तेषु पात्रेषु विधेषाद्वजतमयेष्वन्नं नमो विष्णेभ्या
इत्यन्नमादौ प्राप्तु खयोर्निवेदयेत् । पित्रे पितामहाव
प्रपितामहाय च नामगोत्राभ्यामुदक्षुकेषु । तददत्सु ब्राह्म-
येषु यन्मे प्रकामा अहोरात्रैर्यहः क्रव्यादिति जपेत् ।
इति हास्पुराणधर्मशास्त्राणि चेति । उच्चिष्टसन्निधौ
दक्षिणायेषु दर्भेषु इथिवी हर्वि रक्षतेत्येकं प्रिणडं पित्रे
निदध्यात् । अत्तरीक्षं हर्वि रक्षतेति द्वितीयं पितामहाय ।
द्वोर्हर्वि रक्षतेति तृतीयं प्रपितामहाय । येऽव पितरः
प्रेता इति वासो देयम् । वौरात्रः पितरो धन्त इत्यन्नम् ।
अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वमिति दर्भमूले
करवर्षणम् । ऊर्ज्जं वहन्तीरित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं
प्रिणडानां विकरणं सेचनं कृत्वा अर्धपुष्पधूपालेपनावाहि-
भस्यभोज्यानि च निवेदयेत् । उदकपात्रं मधुष्टतिलैः
संयुक्तश्च । सुकृतवत्सु ब्राह्मणेषु तृष्णिमागतेषु मा मेचेष्वेत्यन्मं
सद्गणमन्युक्त्यात्रविकिरमुच्छिष्टाग्रतः कृत्वा तृप्ता भवन्तः
सम्पदमिति पृष्ठोदक्षु खेष्वाचमनमादौ दत्त्वा ततः प्राप्तु-
खेषु दत्त्वा तत्त्वं लुप्तप्रोक्षितमिति शावदेशं समाच्य
दर्भपाणिः सर्वं कुर्यात् । ततः प्राप्तु खायतो यन्मे राम
इति प्रदक्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः
समभर्वगाभिरमन्तु भवन्त इत्युक्ता तैरुक्तोऽभिरताः स्म
इति देवात्र पितरस्वेत्यभिजपेत् । अक्षयोदक्षं च नामगो-
त्राभ्यां दत्त्वा विष्णेदेवाः प्रोयन्तामिति प्राप्तु खेभस्तः
प्राप्त्वलिरिहं तस्मानाः सुभना याचेत ॥ १—२६

दातारो नोऽभिवर्द्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ।

अद्वा न नो मा व्यगमद्वु देयं च नोऽस्त्विति ॥ २७ ।

तथास्त्विति व्रुयुः ॥ २८

अन्नं च नो वद्वः भवेदतिथीं च लभेमहि ।

याचितारच्च नः सन्तु मा च याचिष्म कंचन ॥ २९ ।

दूत्येताभ्यामाश्विषः प्रतिगृह्ण ॥ ३० ।

वाजेवाजे इति ततो ब्राह्मणां च विसर्ज्ज येत् ।

पूजयित्वा यथान्यायमनुब्रज्याभिवाद्य च ॥ ३१ ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे विसर्तितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ।

चत्कासु दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः श्राव्यं कृत्वा त्वच्छृङ्ख-
कास्तकावद्वङ्गौ दैवपूर्वमेव हृत्वा मात्रे पितामध्यै प्रपिता-
मद्यै च पूर्वयद्ब्राह्मणान् भोजयित्वा दक्षिणाभिश्वाभ्य-
र्चर्चानुब्रज्य विसर्ज्ज येत् । ततः कर्षूः कुर्यात् । तम्भूले
प्रागुदगम्युपसमाधानं कृत्वा पिण्डनिःपिण्डम् । कर्षूवय-
मूले पुरुषाणां कर्षूवयमूले स्त्रीणाम् । पुरुषकर्षूवयं
साचेनोदकेन पूरयेत् । स्त्रीकर्षूवयं साचेन पयसा । दध्ना
मांसेन पयसा च प्रत्येकं कर्षूवयम् । पूरयित्वा अपेदेतद्व-
वद्वारो भवतीभ्योऽस्तु चाच्यम् ॥ १—८ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ।

पितरि जीवति यः श्राव्दं कुर्व्वात् स तेषां पिता कुर्यात्
तेषां कुर्यात् । पितरि पितामहे च जीवति येषां पितामहः ।
पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीवति नैव कुर्यात् । यस्य
पिता प्रेतः स्यात् स पित्रे पिण्डं निधाय प्रपितामहात्
परं द्वाभ्यां दद्यात् । यस्य पिता पितामहश्च प्रेतौ स्यातां
स ताभ्यां पिण्डौ इत्था पितामहपितामहाय दद्यात् ।
यस्य पितामहः प्रेतः स्यात् स तस्मै पिण्डं निधाय प्रपिता-
महात् परं द्वाभ्यां दद्यात् । यस्य पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ
स्याहां स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात् परं द्वाभ्यां
दद्यात् ॥ १—७ ॥

मातामहानामयेवं श्राव्दं कुर्याद्विचक्षणः ।

मन्त्रोहेन यथान्यायं श्रेष्ठाणां मन्त्रवर्जितम् ॥ ८

इति वै शुभे धर्मशास्त्रे पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

षट्सप्ततितमोऽध्यायः ।

अमावास्यास्त्रिमोऽष्टकास्त्रिमोऽन्वष्टका माघी प्रोहप-
ष्टूँ द्वाशणा त्रयोदशी व्रीहियवपाक्षौ चेति ॥ १

एतांस्तु शाहकालान् वै नित्यानाह प्रजापतिः ।

श्राव्दमेतेष्वकुर्वाणो नरङ्गं प्रतिपद्यते ॥ २

इति वै शास्त्रे धर्मशास्त्रे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

आदित्यसंक्रमणम् । विषुवद्वयम् । विशेषेणायनद्वयम् ।
 अतीपातः । जन्मर्ज्जम् । अभ्यद्वश ॥ १—६ ॥

एतांस्तु शाङ्कालान् वै काम्यानाह प्रजापतिः ।
 श्राव्मितेषु वद्वत्तं तदानन्त्यावः कल्पते ॥ ७
 सम्यारावरोर्न कर्त्तव्यं श्राव्म खलु विचक्षणैः ।
 तयोरपि च कर्त्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्थनम् ॥ ८
 राहुदर्थनदत्तं हि श्राव्माचन्द्रतारकम् ।
 गुणयत् सर्वकामीयं पितृणामुपतिष्ठते ॥ ९
 दूति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

सततमादित्येऽह्नि श्राव्म कुर्वावारोम्यमाप्नोति । सौभाग्यं
 खाद्ये । समरविजयं कौजे । सर्वान कामान् बौधे ।
 विद्यामभीष्टां जैवे । धनं शौक्रे । जीवितं शनैश्चरे । स्वगं
 कृत्तिकासु । अपत्यं रोहिणीषु । ब्रह्मवर्षस्यं सौम्ये ।
 कर्मासिद्धिं रोद्रे । भुवं पुनर्वसौ । पुष्टिं पुष्टे । श्रियं सूर्ये ।
 सर्वान् कामान् पैव्रदे । सौभाग्यं भाग्ये । धनमार्यमणे ।
 द्वातिशैष्टं इस्ते । रूपवतः सुतांस्त्वाष्टे । वाणिज्यसिद्धिं
 स्वातां । कनकं विशाखाष्ट । मित्रानि मैव्रदे । राजं

आके । छविं भूले । समुद्रयानसिद्धिमाये । सर्वान्
कामान् वैश्वदेवे । श्रेष्ठमभिजिति । सर्वान् कामान्
चरणे । लवणं वासवे । आरोग्यं वाचणे । कुरुद्रव्यमाजे ।
गृहमाहिर्वभे । गाः पौष्णे । तुरहमाश्विने । जीवितं
याम्ये । गृहं सुपाः स्त्रियः प्रतिपदि । कन्या
वरहां हितीयायाम् । सर्वान् कामां सूतीयायाम् ।
पशुंचतुर्थाम् । श्रियं (सुरुपान् सुतान्) पञ्चम्याम् ।
सूतविषयं पष्टगाम् । छविं सप्तम्याम् । आणिज्यमध्याम् ।
पशुन् नदम्याम् । वाजिनो दशम्याम् । ब्रह्मवर्चस्त्रिनः
पुत्रानेकादश्याम् । आर्यसुराज्यजयान् (कनकरजतं)
द्वादश्याम् । सोभाग्यं व्रयोदश्याम् । सर्वकामान् पञ्च-
दश्याम् । शक्तहतामां आहकर्माणि चतुर्दशी शस्ता ।
अपि पिण्डगीते गाये भवतः ॥ १—५१ ॥

अपि जायते सोऽक्षाकं कुले कच्चित्तरोत्तमः ।

प्राट्टकालेऽसिते पञ्च चयोदशां समाच्छितः ॥ ५२ ॥

मधूतकेन यः आइ पायसेन समाचरेत् ।

कार्जिकं सकलं भग्नं प्राक्कार्ये कुञ्जस्य च ॥ ५३ ॥

इति वैष्णवे भग्नशास्त्रे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

एकोनाशीतितमोऽध्यायः ।

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन आहं कुर्यात् । कश्चाभावे
कुरुत्याने काशान् दूर्धां वा दद्यात् । वासुदोऽर्थं कार्पासीत्य

भ्रवम् । दग्धां विसर्ज्जयेद्यदायाहतवस्त्वजा स्यात् । उग्र-
गम्भीर्यगम्भीनि कगदक्रिजातानि रक्तानि च पुष्पाणि ।
गुक्तानि सुगम्भीनि कण्ठक्रिजात्यपि जलजानि रक्तान्यपि
दद्यात् । वसां मेदच्च दीपार्थं न दद्यात् । दृतं तैलं वा
दद्यात् । जीवजं सर्वधूपार्थं न दद्यात् । मधुदृतसंयुक्तं
गुग्गुनुं दद्यात् । चदनकुङ्कमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलोप-
नार्थं । न प्रत्यक्षलवणं दद्यात् । इस्तेन च दृतव्यज्ञनादि ।
तैजसानि पात्राणि दद्यात् । विश्वपतो राजतानि । खड्ग-
कुतपक्षजाजिन तिलसिद्धार्थकाञ्चतानि च पवित्राणि
रक्तोन्नानि च निदध्यात् । पिपलोमुकुन्दकभृसृणशिशु-
सर्वपत्रसासर्जक्षुवर्च्चल कुषाण्डालातुवार्त्तीकु-पालक्षो-
पोदकीतण्डुलीयककुसुभपिण्डालुकमहिषीक्षीराणि वर्ज्ज-
येत् । राजमाषमस्त्रपर्व्यपिंतकृतलवणानि च । कोपं परि-
हरेत् । नाशु पातयेत् । न त्वरां कुर्यात् । दृतादिदाने
तैजसानि पात्राणि खड्गपात्राणि फलापात्राणि च
श्रशस्तानि । अत च श्वोको भवति ॥ १—२३ ॥

सौवर्णराजताभ्यां च खड्गीनौ डुम्बरेण च ।

दत्तमन्नायतं याति फलापात्रेण चाप्यथ ॥ २४

इति वैषावे धर्मशास्त्रे एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

अशीतितमोऽध्यायः ।

तिलैत्रींहियत्रैर्माषैरडिमूलफलैश्चाकैः श्यामाकैः प्रिय-
ङ्गुभिनविरैमुङ्गैर्गंधूमैश्च मासं प्रीयन्ते । हौ मासौ मत्स्य-

मांसेन । लीन् हारिणेन । चतुरखौरभ्वेण । पञ्च शाकुनेन ।
षट् छागेन । सप्तरौरवेण । अष्टौ पार्वतेन । नव गवयेन ।
दश माहिषेण । एकादश कौर्म्मेण । संवत्सरं गव्येन पयसा
तदिकारैर्वा । अत पिण्डगीता गाथा भवति ॥ १—१२ ॥

कालशाका महाश्वल्कं मासं वाप्रीणस्य च ।

विषाणवर्ज्जग्ये खड् गास्तांस्तु भज्यामहे सदा ॥ १४

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

एकाशीतितमोऽध्यायः ।

नाव्रमासनमारोपयेत् । न पदा सृश्येत् । न वक्तुतं
कुर्यात् । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान् विसर्ज्येत् । संटते
न शाइं कुर्यात् । न रजस्त्वां पश्येत् । न श्वानम् । न
विड् वराहम् । न ग्राम्यकुक्टम् । प्रयत्नाच्छाहमजस्य दर्श-
येत् । अश्रीयुर्ब्राह्मणाश्च वाग्यताः । न वेष्टितश्चिरसः ।
न सोपानतकाः । न पीडोपहितपादाः । न हीनाङ्गाधि-
काङ्गाः शाइं पश्येयुः । न शूद्राः । न पतिताः । तत्कालं
ब्राह्मणं ब्राह्मणातुमतेन वा भिक्षुकं भोजयेत् । इविर्गुणान्
न वृद्यहीना पृष्ठाः ॥ १—१६ ॥

यावदुष्णं भवत्यन्नं यावद्वृज्जन्ति वाग्यताः ।

तावदश्वन्ति पितरो यावद्वोक्ता इविर्गुणाः ॥ २०

सार्ववर्णिकमन्नाद्यं सत्रीयाप्नाव्य वारिणा ।

समुत्सृजेऽक्तवतामग्रतो विकिरन् लुवि ॥ २१

असंखृतप्रभीतानां त्यागिनां कुलयोषिताम् ।
 उच्छिष्टं भागधेयं स्थाइर्भेषु विकिरच्च यः ॥ २२
 उच्छेषणं भूमिगतमजिज्ञस्याश्ठस्य वा ।
 दासवर्गस्य तत्पित्रे भागधेयं प्रचक्षते ॥ २३
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

इऽशीतितमोऽध्यायः ।

दैवे कर्मणि ब्राह्मणं न परीक्षेत । प्रयत्नात् पित्रे
 परीक्षेत । हीनाधिकाङ्गान् विवर्ज्येत । विकर्मस्यांश्च ।
 वैडालवतिकान् । वृथालिङ्गिनः । नक्षत्रजीविनः । देवल-
 कांश्च । चिकित्सकान् । अनूढापुच्चान् । तत्पुच्चान् । बहु-
 याजिनः । ग्रामयाजिनः । शूद्रयाजिनः । अयाज्ययाजिनः ।
 ब्रात्यान् । तदूयाजिनः । पर्वकारान् । सूचकान् । भृते
 काध्यापकान् । भृतकाध्यापितान् । शूद्रावपुष्टान् । पतित
 संसर्गान् । अनधीयानान् । सम्योपासनभृष्टान् । राज-
 सेवकान् । नमान् । पित्रा विवदमानान् । पितृमाटगुर्वन्नि-
 स्वाध्यायत्यागिनश्चेति ॥ १—२८ ॥

ब्राह्मणापसदा द्वेते कथिताः पञ्चतिदुपकाः ।
 एतान् विवर्ज्येदूयत्राच्छाव कर्मणि परिष्ठेतः ॥ ३०
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥

चतुरशीतितमोऽध्यायः ।

अथ पङ्क्तिशावनाः । त्रिष्णाच्चकेतः । पच्चाम्भः ।
 अष्टसामगः । वेदपारगः । वेदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः ।
 पुराणेतिहासव्याकरणपारगः । धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य
 पारगः । तोर्धपूतः । यज्ञपूतः । तपःपुतः । सत्यपूतः ।
 मन्त्रपूतः । गायत्रीजपनिरतः । ब्रह्मदेयात्मुसन्तानः ।
 विसुपर्णः । जामाता । दौहित्रश्चेति पाद्म । विशेषण
 च योगिनः । अत पितृगीता गाया भवति ॥ १—२० ॥

अपि स आत् कुलेऽस्माकं भोजयेद्यस्तु योगिनम् ।
 विप्रं शाहे प्रयत्नेन यैन हृष्यामहे वयम् ॥ २१
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे त्रिशीतितमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

चतुरशीतितमोऽध्यायः ।

न ज्ञे च्छविषये आदं कुर्यात् । न गच्छेन ज्ञे च्छ-
 विषयम् । परनिपानेष्वपः पीता तत्साम्यमुपगच्छ-
 तीत ॥ १—३ ॥

चातुर्वर्णव्यवस्थामन्यस्मन् देशे न विद्यते ।
 स ज्ञे च्छदेशो विज्ञेय आर्यावर्त्तस्तः परः ॥ ४
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः।

अथ पुष्करेवक्षयथादम् । जप्यहोमतपांसि च । पुष्करे
खानमात्रतः सर्वपापेभ्यः पूर्तो भवति । एवसेव गयाशीर्षे ।
अक्षयबटे । अमरकण्ठपर्वते । वराहपर्वते । यत्र क्षचन
नर्मदातीरे । यमुनातीरे । गङ्गायां विशेषतः । कुशावर्ते ।
बिन्दुके । नीलपर्वते । कनकले । कुञ्जास्त्रे । भृगुतङ्गे ।
केदारे । महालये । नड़न्तिकायाम् । सुगन्धायाम् ।
शाकभृत्याम् । फलातीर्थे । महागङ्गायाम् । तिहलिकाम्रामः ।
कुमारधारायाम् । प्रभासे । यत्र क्षचन सरस्वत्यां
विशेषतः ॥ १—२७ ॥

गङ्गादारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे ।

सततं नैमिषारण्ये वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८

अगस्त्याश्रमे । कण्वाश्रमे । कौशिक्याम् । सरयूतीरे ।
शोणस्य ज्योतिषायाच्च सङ्गमे । श्रीपर्वते । कालोदके ।
उत्तरमानसे । बड़शायाम् । मतङ्गवाप्याम् । सप्तर्षे ।
विष्णुपदे । स्वर्गमार्गपदे । गोदावर्याम् । गोमत्याम् ।
वेववत्याम् । विपाशायाम् । वितस्तायाम् । शतद्रुतीरे ।
चन्द्रभागायाम् । इरावत्याम् । सिंधोस्त्रीरे । दक्षिणे
पञ्चनदे । श्रीसजे । एवमादिष्यथान्येषु तीर्थेषु । सरिहराषु ।
सर्वेष्वपि स्वभावेषु । पुलिनेषु । प्रस्त्रवणेषु । पर्वते ।
निकुञ्जेषु । वनेषु । उपवनेषु । गोमयलिम्बेषु । मनोन्नेषु ।
अत्र च पिण्डनीता गाथा भर्वान्ति ॥ २८—६४ ॥

कुलेऽस्माकं स लक्ष्मुः स्याद्यो नो दद्याज्जलाज्जलीन् ।
 नदीषु बहुतोयासु शीतलासु विशेषतः ॥ ६३
 अपि जायते सोऽस्माकं कुले कर्चित्तरोत्तमः ।
 गयाशीर्षं वटे श्राद्धं यो नः कुर्यात् सत्त्वाहितः ॥ ६४
 एष्व्या बहवः पुत्रायद्येकोऽपि यथां द्रजेत् ।
 यजेत् वाश्वमेधेव नीलं वा वृषभुत्स्त्रजेत् ॥ ६५
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

प्रडुशीतितमोऽध्यायः ।

अथ वृषोत्सर्गः । कार्त्तिक्यामाख्ययुज्यां वा । तवादा-
 वेव वृषमं परीक्षेत । जीवद्वृत्तसायाः परस्तिन्याः पुत्रम् ।
 सर्वलक्षणोपेतम् । नीलम् । लोहितं वा सुखपुच्छपाद-
 शृङ्गशक्तम् । यूथस्याच्चादकम् । ततो गवां मध्ये सुसमिह-
 मनिं परिस्तीर्थ्य पौष्णचरं परयशा श्रपयित्वा पूषा गा अन्वेतु
 न इह रतिरिति च हुत्वा वृषमयस्कारस्वङ्गयेत् । एकस्मिन्
 पार्श्वं चक्रापरस्मिन् पार्श्वं शुलेन । अंकितच्च हिरण्यवर्णा
 इति चतुस्रभिः शब्दोदेवीरिति च स्नापयेत् । स्नातमलङ्कृतं
 स्नातालङ्कृताभिच्चतस्रभिर्वृत्सतरीभिः सार्वमानीय रुद्रान्
 पुरुषस्तत्रं कुषाण्डीर्थं जपेत् । पिता वत्सेनि वृषभस्य दक्षिणे
 कर्णं पठेत् । इमच्च ॥ १—१४ ॥

वृषो हि भगवान् धर्मच्चतुष्यादः प्रकीर्तिः ।

वृणोमि तमहं भक्ष्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५

एनं युवानं पतिं वो ददाम्य
नेन क्रीड़न्तीश्वरथ प्रियेण ।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभि
र्मारधाम हिपते सोम राजन् ॥ १६
वृषं वत्सतरौयुक्तमैशान्यां कारयेहिष्य ।
होतुर्वस्त्रयुगं इद्यात् सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७
अयस्कारस्य दातव्यं वेतनं मनसेषितम् ।
भोजनं बहुसर्पिष्यं ब्राह्मणांश्वात्र भोजयेत् ॥ १८
चतुर्षष्टो वृषभो यन्निन् पिवत्वथ जलाशये ।
जलाशयं तत् सकलं पितृंस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९
शृङ्गेणोल्लिखते भूमिं यत्र कचन् दर्पितः ।
पितृणामन्नपानं तत् प्रभूतमुपतिष्ठति ॥ २०
दूर्ति वैष्णवे धर्माः, स्त्री पड़श्चीतितमोऽध्यायः ॥ ६४

सप्ताशीतितमोऽध्यायः ।

अथ वैशान्यां पौर्णमात्यां कृष्णाङ्गाजिनं सुवर्णशृङ्गं
रौप्यखुरं मौक्तिकलाङ्गुलभूषितं कृत्वा आविके वस्ते च
प्रसारयेत् । ततस्त्विलैः प्रच्छादयेत् । सुवर्णनाभिष्व कुर्यात् ।
अहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत् । सर्वगन्धरवैश्वालङ्गतं
कुर्यात् । चतुर्षष्टु दिक्षु चत्वारि तैजसपात्राणि क्वीरदधि-
मधुष्टतपूर्णानि निवायाहितानये ब्राह्मणासालङ्गृताय
वासोयुगेन प्रच्छादिताय दद्यात् । अत च नाथा भवन्ति
॥ १—७ ॥

यस्तु कृगाजिनं दद्यात् सर्वुरं शृङ्गसंयुतम् ।
तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरक्वैरलङ्घृतम् ॥ ८
सप्तमुदगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेहन्ता एथिवी नाव संशयः ॥ ९
कृगाजिने तिलान् कृत्वा हिरण्यं भधुसर्पिष्यी ।
दद्याति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १०

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ १५ ॥

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ।

अय प्रसूयमाना गौः एथिवी भवति । तामलङ्घतां
ब्राह्मणाय दत्त्वा एथिवीदानफलमाप्नोति । अत्र च गाथा
भवति ॥ १—३ ॥

सवत्सारोमतुल्यानि युगान्युभयतोमुख्यीम् ।
दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति अह्वानः समाहितः ॥ ४
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ १८ ॥

एकोननवतितमोऽध्यायः ।

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवत्यः । अग्निश्च सर्वदेवानां
मुखम् । तम्भात् कार्त्तिकं मासं बहिःस्नायी गायत्रीज-
पनिरतः सङ्कटेव हविष्याद्यी संवंसरक्ततात् पापात् पूतो
भवति ॥ १—२ ॥

क्रान्तिकं सकलं मासं नित्यस्त्रायी जितेन्द्रियः ।

अपन् इविष्टभुग्दाता सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४

इति वैष्णवे धर्मग्रामे एकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८८

नवतितमोऽध्यायः ।

मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदशां स्वगच्छिरः संयुक्तायी चूर्णित-
स्ववणस्य सुवर्णनाभं प्रख्यमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रदा-
यते । अनेन कर्मणा रुद्रसौभाग्यवानभिजायते । पौष्णी
चेत् पुथ्युक्ता स्यात् तस्यां गौरसर्वपकल्पोऽर्जितश्चरीरो
गव्यष्टतपूर्णकुर्मनाभिषिक्तः सर्वांघधिभिः सर्वगन्धैः सर्व-
वीजैश्च सातो द्वृतेन भगवन्तुं वासुदेवं स्नापयित्वा गत्य-
पुथ्यधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्छ्र वैष्णवैः शक्रैर्बाह्यस्त्वैश्च
मन्त्रैः पावके हुत्वा ससुवर्णेन द्वृतेन ब्राह्मणान् स्वस्ति
शाचयेत् । वासोयुगं कर्त्तव्यदशात् । अनेन कर्मणा पुर्वते ।
माघी मघायुता चेत् तस्यां तिलै श्राव्यं क्षत्वा पृतो भवति ।
फालुनी फालुनीयुता चेत् स्यात् तस्यां ब्राह्मणाय
सुसंस्कृतं स्वास्तीर्णं शयनं निवेद्य भार्यां मनोज्जां रुपवतीं
इविष्टवतीच्छाप्नोति । नार्यमि भर्त्तारम् । चैत्री चिकायुता
चेत् स्यात् तस्यां चिक्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । वैशाखी
विश्वाच्छायुता चेत् तस्यां ब्राह्मणसप्तकं ल्लौद्रयुक्तैस्त्वैः
स्वत्पर्य धर्मराजान् प्रीणयित्वा पापेभ्यः पृतो भवति ।
ज्येष्ठी ज्येष्ठायुता चेत् तस्यां छत्रोपानहृप्रदानेन गवाधिपत्तं

प्राप्नोति । आपाद्ग्रामाषाढायुक्तायामवपानदानेन तदेवाद्यथमाप्नोति । आवश्यो श्रवणयुक्तायां जलधेनुं सावां वासोयुगाच्छादितां दत्त्वा सर्गमाप्नोति । प्रौष्ठपदायुक्तायां गोदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति । आंश्वयुज्यामश्चिनी-गते चन्द्रमपि दृतपूर्णे भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दत्त्वा दीपाम्बिर्वति । कार्त्तिकी लार्त्तिकायुता चेत् तस्यां सित-मुच्चाणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वशस्यरक्षगन्त्योपेतं दीप-मध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा कान्तारभर्यं नश्यति । पैशाचशुल-टृतीयायामुपोषितोऽच्चतैर्वासुदेवमध्यर्च्चर तानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः पृतो भवति । यज्ञ तस्मिन्दहनि प्रयच्छति तदन्धथमाप्नोति । पौष्ट्रां समतीतायां लक्षणपञ्चदादश्यां सोपवासस्तिलै स्नातस्तिलोदकं दत्त्वा तिलैर्दार्ढुदेवमध्यर्च्चर तानेव हुत्वा भुक्ता च पापेभ्यः 'पृतो भवति । माघ्यां सम-तोतायां लक्षणदादश्यां सोपवासः श्रवणं प्राप्य वासुदेवायतो महावर्त्तिहयेन हीपहर्यं दद्यात् । दक्षिणपाश्वं महारजन-रक्तेन समग्रेण वाससा दृततुलामष्टाधिकां दत्त्वा । वाम-पाश्वं तिलैलतुलां साष्टां दत्त्वा श्वेतेज समग्रेण वाससा । एतत् लत्वा लतव्यात्यो यस्मिन् राश्वेऽभिजायते यस्मिन् देशे यस्मिन् कुले स ततोज्ज्वलो भवत । आश्चिनं सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं दृतं प्रहृद्यादश्चिनौ प्रीणयित्वा रूपभाग् भवति । तस्मिन्ब्रेव मासे प्रत्यहं गौरसैर्वाद्विष्णान् भोजयित्वा राज्यभाग् भवति । प्रतिमासं रेवतोयुते चन्द्रमसि मधुदृत-युतं रेवतीप्रीत्यै परमात्मं ब्राह्मणान् भोजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपभाग् भवति । माघे मासेऽन्नं प्रत्यहं

तिलै हृत्वा सघृतं कुत्तार्थं ब्राह्मणान् भोजयित्वा हीमान्व-
र्भवति । सर्वां चतुर्दशीं नदीजले स्नात्वा धर्मराजानं पूज-
यित्वा सर्वपापेभ्यः पूतो भवति ॥ १—२७ ॥

यही चेद्दिपुलान् भोगान् चन्द्रसूर्यग्रहोपगान् ।

प्रातःस्नायौ भवेद्वित्यं हौ मासौ माघफालगुनौ ॥ २८ ॥

इति वै शावे धर्मशास्त्रे नवतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

एकनवतितमोऽध्यायः ।

अथ कूपकर्त्तुस्तप्रटत्ते पानीये दुष्कृतस्याहौ विनाशति ।
तडागर्धाद्विललहो वारुणं लोकमश्वते । जलप्रदः सदा लृप्तो
भवति । इच्छारोपयितुर्वृक्ष परलोके पुवा भवन्ति । दृक्षप्रदो
रुद्रमस्तुजैर्देवान् प्रीणयन्ति । फलैक्षातिथीन् । शायया
चामापतान् । देवे वर्षत्युद्गेन पितृन् । तेतुक्तत् स्वर्ग-
माप्नोति । ऐशायत्तमारुर्वस्य देवायतनं करोति तस्मैव
लोकमाप्नोति कुवागिहौं कृत्वा यशसा विराजते । विविक्तं
कृत्वा गन्धर्वलोकमाप्नोति । षुप्यप्रदानेन श्रीमान् भवति ।
अनुलेपनप्रदानं कीर्त्तिमान् भवति । हीपप्रदानेन चक्षुषान्
सर्वलोक्यत्वं अच्य । अद्वप्रदानेन बलवान् । (षूपप्रदानेनोहौ
गच्छति । देवनिर्मात्त्वापन्त्यनाहोप्रदानफलमाप्नोति । देवाय-
तनमार्जनात् तदुपलेपनाद्ब्राह्मणोऽच्छध्मार्जनात् पाद-
दिशौचादक्षयपरिचरणात् ॥ १—१८ ॥

वृपारामतङ्गीषु देवतायतनेषु च ।
पुनःसंस्कारकर्त्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ १८
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ६१॥

द्विनवतितमोऽध्यायः ।

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । तत्प्रदानेनाभीसितं लोकं
माप्नोति । भूमिप्रदानेन च । गोचर्ममात्रामपि भुवं प्रदायन्
सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । गोप्रदानेन सर्वगलोकमाप्नोति ।
दथधेनुप्रदो गोलोकान् । शतधेनुप्रदो ब्रह्मलोकान् । सुवर्ण-
शङ्कां रौप्यखरां सुक्तालाङ्गूलां कांस्योपदोहां वस्त्रोन्तरीयां
दत्त्वा धेनुरोमसङ्ग्रानि वर्षाणि सर्वगलोकमाप्नोति । विशेष-
पतः कपिलाम् । दात्तं धुरन् वरं दत्त्वा दथधेनुप्रदो भवति ।
अश्वदः सूर्यसालोक्यमाप्नोति । वासोदत्तन्दसालोक्यम् ।
सुवर्णदानेनाभिसालोक्यम् । रूप्यप्रदानेन रूपम् । तैजसानां
पात्र प्रदानेन पात्रं भवेत् सर्वकामानाम् । छृतमधुतैल-
प्रदानेनारोग्यम् । औषधप्रदानेन च । लवणप्रदानेन च
लावण्यम् । भान्यप्रदानेन ट्रसिम् । शस्यप्रदानेन च ।
अवदः सर्वम् । धान्यप्रदानेन सौभाग्यम् । अक्रीर्तिताना-
मन्येषां हनात् सर्वगमवाप्नुयादिति । तिलप्रदः प्रजामिष्ठाम् ॥
इनूधनप्रदानेन दीप्ताग्निर्भवति । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति ॥
आसनप्रदानेन स्थानम् । शश्यप्रदानेन भार्याम् । उपह-
यतूप्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् । छन्नप्रदानेन स्वर्यम् ॥

नासदृग्मामरमहानेनाध्यसुखितम् । नासुमहानेन वगरम्-
धिपत्यम् ॥ १—२१ ॥

वदूयदिष्टतमं लोके यज्ञास्ति दयितं गृहे ।

दत्तदूगुणते देवं तदेवाद्यमिष्टता ॥ २२

इति वै ष्णवे धर्मशास्त्रे विनवतितमोऽध्यायः ॥ ८२

—

विनवतितमोऽध्यायः ।

अजाह्यणे दत्तं तत्सम्मेव पारलौकिकम् । द्विगुणं
ब्राह्मणवुवे । सहस्रगुणं प्राधीते । अनन्तं वेदपारगे ।
मुरोहितसादन एव पात्रम् खसा इहिता जामातरच
पात्रम् ॥ १—६ ॥

न वार्यपि प्रयच्छेत वैडालव्रतिके द्विजे ।

न बकप्रतिके पापे नावेदविदि धर्मवित् ॥ ७

धर्माधर्जी सदातुर्भृत्यादिको लोकदाचिकः ।

वैडालव्रतिको ज्ञेयो द्विजः सर्वाभिसम्बिकः ॥ ८

अधीरहित्यनेत्रतिकः स्वार्यसाधनतत्परः ।

गठो मिथ्याविनीतस्त्र बकप्रतपरो द्विजः ॥ ९

ये बकप्रतिको लोके ये च भार्जारसिङ्गः ।

ते पतस्त्रन् धतामिष्टे तेन पापेन कर्मणा ॥ १०

न धर्मस्त्रापदेयेन पापं सात्वा ब्रतं चरेत् ।

ब्रतेन पापं प्रच्छास्य कुर्वन् स्त्रोशूद्रस्थनम् ॥ ११ ॥

प्रेत्वेह चेहसो विप्रो गृह्णते ब्रह्मावादिभिः ।
 उपनाथरितं यज्ञं तहै रक्षांसि गच्छति ॥ १२
 अविष्णु विद्विवेषेण यो दृक्षित्सुपजीवति ।
 स सिद्धिनां हरत्येनस्तिर्थग्योनौ प्रजायते ॥ १३
 न हानं यथसे दद्यात् भयाद्वोपकारिणे ।
 व शुद्धनीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निच्छ्रितम् ॥ १४
 चूति वैच्छवे धर्मशास्त्रे विवरितंमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

चतुःनवतितमोऽध्यायः ।

यही बद्धौपचितदर्थने धनाश्रयो भवेत् । अपत्यस्य
 चापमहर्यनेन वा । पुत्रेषु भार्यां निक्षिय तयागुम्यमानो
 वा । उदाधनीतुपचरित् । अफालकष्टेन पञ्चवज्ञान् व
 चापयेत् । साध्यायज्ञं न जडात् । ब्रह्माचर्चं पालयेत् ।
 चर्मचीरवासाः स्थात् । अटाशमशुलोमनखांशं विभृयात् ।
 विषवस्त्रावी स्थात् । कपोतहस्तिर्मासनिचयः संवत्सरं
 विचयो वा । संवत्सरनिचयो पूर्वनिचितमाश्रयुच्यां
 जडात् ॥ १—१२ ॥

ग्रामादाहत्वं वाश्रीयादष्टौ ग्रामान् वने वसन् ।
 पुटेनैव धलायेन पाणिना शक्लेन वा ॥ १३
 चूति वैच्छवे धर्मशास्त्रे चतुःनवतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

वानप्रस्थस्तपसा शगीरं शोपयेत् । श्रीमे पञ्चतपाः स्यात् ।
 आकाशशाश्वी प्राण्डिषि । आद्रेवासा हेमन्ते । नक्षाशी
 स्यात् । एकान्तरह्मन्तरवान्तराशी वा खात् । पुष्याशी ।
 फलाशी । शाकाशी । यर्णाशी । मूलाशी । ववासं पञ्चान्त-
 योर्वा सक्षदश्रायात् । चान्द्रायण्वर्वा वर्त्तते । अमकुटः ।
 हन्तोलूमुलिको वा ॥ १—१४ ॥

तपोमूलमिदं सवं हैवमानुपर्णं जगत् ।

तपोमयं तपोऽल्लच तदसां च तथा धतम् ॥ १५ ॥

यद्युचरं यद्युरार्पं यद्युर् यद्युक्तरम् ।

सवं तत्तपसा साध्यं तपो हि उरतिक्रमम् ॥ १७ ॥

इति वैष्णवे धर्माशास्ते पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

षष्ठिवतितमोऽध्यायः ।

अथ चिष्ठायमेषु पञ्चकथायः प्राजापत्यामिदिं छात्वा
 सर्वे वैदं दक्षिणां दक्ष्वा ब्रवज्यायमीत्यात् । आमव्यमीना-
 रोष्य भिदाथं ग्राममियात् । सत्तागारिकं भैक्ष्यमादद्यात् ।
 अलाभे न व्यवेत । न भिक्षुकं भिक्षेत । भुक्तवति जनेतीदे
 पात्रसप्त्याते भैक्ष्यमादद्यात् । वृन्दवे दार्ढपत्ने उत्तमे

न । तेषाच त आङ्गिः शरिः स्यात् । अभिपूजितलाभादुद्दिजेत ।
शून्यागारनिकेतवः स्यात् । दृश्यमूलनिकेतनः वा । न ग्रामे
हितीर्य रात्रिमात्रसेत् । कौपीनाच्छ्राद्धनमात्रमेव वस्त्र-
मादद्यात् । हृष्टपूतं न्यसेत् पादम् । वस्त्रपूतं जलमादद्यात् ।
सत्यपूतं वदेत् । मनःपूतं सनाचरेत् । मरणं नाभिकामवेत्
जीवितश्च । अतिवादांस्तितिक्षेत । न कञ्चनावमन्येत ।
निराशीः स्यात् । निर्वमस्कारः ॥ १—२२ ॥

वास्यैकं तत्त्वातो वाहुं चन्दनेनैकमुच्चतः ।

माकस्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥

प्राणादामधारणाध्याननित्यः स्यात् । संसारस्यानि-
त्यता पश्येत् । शरीरस्याशुचिर्भावम् । जरवा रूपविष्वर्यम् ।
शारीरमादसागन्तुकव्याधिभित्तोपतापम् । सुहंजैच ।
वित्तानुधकारे गर्भं वस्तिम् । मूलपुरीषमध्ये च । तत्र
ए शीतोष्णादुःखागुणवदम् । जन्मस्तमये थोनिसहृष्टनिर्ग-
मान्महादुःखागुणवदम् । वास्ते मोहं गुरुपरवेश्यताम् ।
पथ्यनादनेकल्पेभम् । थौवने च विषयप्राप्तावमार्गं तद-
आसौ विषयसंवाचरके पतनम् । अप्रियैस्तिं प्रियैच
विप्रवोगम् । नरकेषु च सुमहादुःखम् । संसारसंस्तौ
तिर्थग्रन्थोनिषु च । एवमस्मिन् सततपापिनि संसारे न
किञ्चित् सुखम् । यद्यपि किञ्चिद्दुःखापेक्षया सुखसंज्ञं तद-
प्यनियम् । तत्प्रेक्षकावलभने वा महादुःखम् । शरीर-
स्थेदं सप्तधातुर्कं पश्येत् । वसारुधिरमांसास्तिमिदोमज्जा-
शुक्रात्मकम् ॥ चर्मावनदम् । दुर्गनृधि च । मलायतनम् ।
सुखंश्वतैरपि दृतं विकारि । प्रवत्रादृतमपि विनाशि ॥

क्रामकोधजोभमोहमदमातसर्थस्यानम् । षष्ठिव्याप्तेजोवाया-
काशामकम् । अस्तिशिराधमनिस्त्रायुयतम् । रजखलम् ।
षट्त्वचम् । अस्थां त्रिभिः शतैः षष्ठिभिकैर्धर्ष्यमाणम् ।
तेषां विभागः । सूक्ष्मैः सह चतुःषट्टिर्थनाः । विंशति-
र्नेषाः । पाणिपादश्लाकाद्य । षट्टिरङ्गुलीनां पर्वाणि ।
हे पाण्यर्णीः । चतुःषट्यं गुल्फेषु । चत्वार्थरद्रोः । चत्वारि
जद्वयोः । हे हे जानु-कपोलयोः । हे हे अन्ततालूधक-
शोणिफलकेषु । भगास्थेकम् । षट्टास्थिपञ्चत्वारिंश्चागम् ।
पञ्चदशास्थीनि ग्रीवा । जत्वैकम् ॥ तथा हसुः । तन्मूले च
हे । हे ललाटाच्छिगण्डे । नासा घनास्थिका । अवैदैः
स्थानत्तेच साईं दिसप्रतिः पार्श्वकाः । ऊरः समदश ।
हौ शङ्ककौ । चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति । शरीरेऽस्मिन्
सप्तशिराशतानि । नव द्वायुशतानि । धमनीशते हे ।
पञ्चपेशीशतानि । च्छ्रद्धगनौनामेकोनत्रिंश्लहाणि नव-
शतानि षट्पञ्चाशश्चमन्यः । लच्छत्रयं इमश्चुक्तिश्चकूपानाम् ।
सप्तोन्नरं मर्द्दशतम् । सभिशते हे । चतुःपञ्चाशद्रोमकोटयः
सप्तवष्टित्र लक्षाणि । नाभिरोजोगुरुं शुक्रं शोणितं शङ्कको
मूर्द्वा कण्ठो छृदयंचेति प्राणायतजहनि । वाइहयं जङ्घाहयं
मथं शोषनिति षडङ्गानि । वसा वदा अवहननं नाभिः
क्लोमा यकृत् प्लोहा च्छ्रान्त्वं दृश्यकौ वस्तिः पुरीपाधानन्त-
माशयो हृदयं स्थङ्गान्त्वं गुदमदरं गुदकोष्ठग् । कानौनिर्वै
अच्छिकूटे शस्त्रुली दण्डी कण्ठेऽपवकौ गण्डौ भ्रुवौ शङ्कजौ
दत्तवेषावोङ्गौ ककुन्दरे नज्ज्ञाणौ वृषणौ वुक्तौ श्वेषसंज्ञा
त हौ लनो उपजिङ्गा त्सिचौ वाह अहे ऊपरिणिर्दिक्क

तालूदरं वस्तिशीर्षै चिवुकं गलगुण्डिके अवट्सेत्यस्मिन्
शरीरके स्थानानि । शब्दसर्वरसरूपगन्धत्व विषयाः ।
नासिकालोचनत्वग्जिह्वायोत्तमिति तुषीन्द्रियाणि । हस्तौ
पादौ पायूपस्थं जिह्वेति कर्मन्द्रियाणि । मनोबुद्धिरात्रा
चाव्यक्तमितीन्द्रियातीताः ॥ १—८६ ॥

इदं शरीरं वसुधे क्षेत्रमित्यभिधीयते ।

एतदयो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः ॥ ८७

क्षेत्रज्ञमेव मां विद्धि सर्वक्षेत्रे तु भाविनि ।

क्षेत्रक्षेत्रज्ञविज्ञानं ज्ञेयं नित्यं भुमुक्षुषा ॥ ८८

इति वैष्णवे धर्माशास्त्रे षष्ठवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

— — —

सप्तनवतितमोऽध्यायः ।

अहस्योन्नानचरणः सब्दे करे करमितरं न्यस्य तालु-
स्यादत्तजिह्वो दन्तैर्न्तानसंस्थृश्यन् स्तं नासिकाग्रं पश्यन्
दिशश्चानवलोकयन् विभीः प्रशान्तात्रा चर्तुविश्वत्वा तत्त्वै-
र्थतीतं चिन्तयेत् । नित्यमतीन्द्रियमगुणं शब्दसर्वरसरूप-
गन्धातोतं सर्वज्ञमतिस्थूलम् । सर्वगमतिस्थूलम् । सर्वतः
पाणिपादं सर्वतोऽचिह्निरोमुखं सर्वतः सर्वन्द्रियशक्तिम् ।
एवं ध्यायेत् । ध्याननिरतस्य च संबृतसरेण योगाधिर्भावो
मवति । अथ निराकारे लक्ष्यवन्धं कर्तुं न शक्नोति तदा
ष्टयिव्यसे जोवायाकाशमनोबुद्धिरात्राव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वे
धात्वा तत्र लब्धलक्ष्यत्वात् परित्यज्यापरमपरं ध्यायेत् ।
एवं पुरुषध्यानमारभेत । अताप्यस्मर्यः खड्डदयपश्यावा-

अथ स्य मध्ये दीपवत् पुरुषं ध्यायेत् । तत्त्वात्त्वमग्न्यं भगवन्तं
वासुदेवं किरीटिनं कुरुत्विनमङ्गदिनं श्रीवत्साङ्गं वन-
मालाविभूषितोरस्तं सौम्यरूपं चतुर्भुजं शङ्खचक्रगदापद्मधरं
चरणमध्यगतभुवं ध्यायेत् । यद्यगायति तदाप्रोति ध्यान-
गुणम् । तत्त्वात् सर्वमेव चरं त्वक्ता अक्षरमेव ध्यायेत् ।
न च पुरुषं विना किंचिद्यथक्षरमस्ति । तं प्राप्य सुक्तो
भवति ॥ १—१४ ॥

पुरमाक्रम्य सकलं शेते यत्त्वात्महाप्रभुः ।
तत्त्वात् पुरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकैः ॥ १५
प्राग्रावापररावेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।
ध्यायते पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंश्यकम् ॥ १६
तत्त्वात्मानमग्न्यं च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।
असक्तं सर्वभृत्यैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७
वहिरन्तर्मुखं भूतानामचैरं चरमेव च ।
सूक्ष्मत्वात् तदविज्ञेयं दूरस्यं चान्तिके च तत् ॥ १८
अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
भूतभव्यभवद्वूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९
ज्योतिषामपि तज्जगोतिस्तमस्तः परमुच्यते ।
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं चूहि सर्वस्य तिष्ठितम् ॥ २०
चूति चेवं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समाप्तः ।
मङ्गक्तं एतद्विज्ञाय मङ्गावायोपपद्यते ॥ २१
चूति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

अष्टनवतितमोऽध्यायः १

इत्येवमुक्ता वसुमती जातुभ्यां शिरसा च नमस्कारं
 स्त्रावोवाच । भगवं स्वत् समीपे स्ततमेवं चलारि महाभूतानि
 कृतालयान्याकाशः शङ्करपी वायुश्चक्रपी तेजश्च गदारथ-
 शोऽशोरुहरुपी अहमप्यनेनैव रूपेण भगवत् पादमध्यपरि-
 वर्त्तिनी भवितुमिच्छामि । इत्येवमुक्तो भगवां स्वायेत्युवाच ।
 वसुधामि लभ्यकामा तथा चक्रे । देवदेवस्तु तु श्राव । अौ
 नमस्ते । देवदेव । पासुदेव । आदिदेव । कामदेव ।
 कामपाल । महीपाल । अनादिमध्यनिधन । प्रजापते ।
 सुप्रजापते । महत्प्रजापते । ऊर्जस्ते । वाचस्ते ।
 जगत्पते । दिवस्ते । वनस्ते । एवस्ते । एथीविपते ।
 सलिलपते । दिव्यपते । महत्पते । मरुत्पते । लक्ष्मीपते ।
 ब्रह्मरूप । ब्राह्मण्डप्रिय । सर्वग । अचिन्त्य । ज्ञानगम्य ।
 पुरुष्ठत । पुरुष्ठुत । ब्रह्मरूप । ब्रह्मप्रिय । ब्रह्मकार्यिक ।
 महाकार्यिक । महाराजिक । चतुर्महाराजिक । भास्त्र ।
 महाभास्त्र । सम । महाभाग । स्वर । तुष्टित । महा-
 तुष्टित । प्रतर्द्दन । परिनिर्मित । अपरिनिर्मित । वश-
 वर्त्तिन् । यज्ञ । महायज्ञ । यज्ञयोग । यज्ञगम्य । यज्ञ-
 निधन । अजित । वैकुण्ठ । अपार । पर । पुराण । लेख ।
 प्रजाधर । चित्रशिखण्डधर । यज्ञभाग्धर । पुरोडाश्धर ।
 विश्वेश्वर । विश्वधर । शुचिश्रवः । अच्युतार्च्छन । दृष्टार्च्छिः ।
 खण्डपरशो । पश्चनाम । पश्चधर । पश्चधाराधर । इर्षीकेश ।
 एकशृङ्ग । महाबराह । दृष्टिण । अच्युत । अनन्त । पुरुष ।

महापुरुष । कपिल । साहृदाचार्य । विश्वक्सेन । धर्म ।
धर्मद । धर्माज्ञ । धर्मवसुप्रद । नरप्रद । विश्वो । जिष्वो ।
सहिष्वो । द्वाश । पुण्डरीकाच । नारायण । परायण ।
अगतपरायण । नमो नम इति ॥ १—१०१ ॥

सुख्या त्वेवं प्रसदेन मनसा पृथिवी तदा ।

उवाच सम्युर्व देवं लक्षकमा वसुभरा ॥ १०२

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इनवतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

नवनवतितमोऽध्यायः ।

दृष्टा श्रियं देवदेवस्य विष्णोर्गृहीतपादां तपसा व्यस्तमीमः
सुतपाजाम्युनदचारुवर्णी प्रपञ्च देवां वसुधा प्रहृष्टा ॥ १

उविद्रकोकनदचारुकरे तरेश्वरे

उविद्रकोकनदनाभिष्ठहीतपादे ।

उविद्रकोकनदसद्ग्रसदास्थितीते

उविद्रकोकनदमथसमानवर्णी ॥ २

मौलाष्वेवे तपनीयवर्णं शुल्काम्बरे रद्विभूषताज्ञ ।

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे महाप्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३

त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना लक्ष्मीर्घ्निः श्रीविरतिर्जया च ।

कान्तिः प्रजा कीर्त्तिरथो विभृतिः सरस्वती वाग्य पावनी च ॥

सुधा तितिक्षा वसुधा प्रतिष्ठा

स्थिति सुहीक्षा च तथा सुनोति ।

खातिर्विशाला च तथानसूया

खाहा च मेधा च तथैव बुद्धिः ॥ ५

आकम्य सर्वान्तु यथा तिलोकीं

तिष्ठत्ययं देववरोऽसिताच्च ।

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि

एच्छाम्यहं वसति विभूत्याः ॥ ४

इत्येवसुक्ता वसुधां बभाषे लक्ष्मीसदा देववरायतःस्था ।

सदा स्थिताहं मधुसुदनस्य देवस्य पाश्वं तपनीय वर्णं ॥ ७

अस्याज्ञया यं मनसा स्मरामि

श्रियायुतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।

संस्मारणे वायथ तत्र चाहं

स्थिता सदा तच्छृणु लोकधाति ॥ ८

वसाम्यथ कंच निशाकरे च तारांगणाक्षे गगने विमेषे ।

मेषे तथालम्बपयोधरे च शक्रायुधाक्षे च तडित्प्रकाशे ॥ ९

तथा सुवर्णं विमले च रुष्ये रब्देषु वस्त्रेष्वमलेषु भूमे ।

प्रसादमालासु च पाण्डुरासु देवालयेषु धजभूषितेषु ॥ १०

सद्यः कृते चायथ गोमये च मन्त्रे गजेन्द्रे तुरंगे प्रकृष्टे ।

हृषे तथा दर्पसमन्विते च विप्रेतयैवाध्ययनप्रपत्ते ॥ ११

सिंहासनं चामलके च विल्वे

क्षवे च यह्ने च तथैव पद्मे ।

दीपे हुताशे विमले च खड़गे

आदर्थविम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२

पूर्णोदकुश्मेषु सचामरेषु

सतालवन्तेषु बिभूषितेषु ।

भृङ्गारपात्रेषु मनोहरेषु

सृदि स्थिताहस्त्र नवोदृतायाम् ॥ १३

शीरे तथा सर्पिषि शाहले च
 शौदे तथा दधि पुरम्भिर्गावे ।
 हेहे कुमार्याच तथा सुराणां
 तपस्तिनां यज्ञहतांच देहे ॥ १३
 शरे च संग्रामविनिर्गते च
 स्थितौ चते सर्वसदःप्रयाते ।
 वैदध्वनौ धायथ शङ्खद्वे
 स्वाहास्वधायामय वात्यश्वदे ॥ १४
 राजाभिषेके च तथा विवाहे
 यज्ञे वरे स्नातश्चिरस्यथापि ।
 पुष्पेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
 फलेषु रस्येषु सरिद्वरासु ॥ १५
 सरःसु पूर्णेषु तथा जलेषु
 सशाह्वलायां भुवि पश्चखण्डे ।
 वने च वत्से च शिशौ प्रहृष्टे
 साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १६
 आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये
 विनीतवेषे च तथा लुवेषे ।
 सुशुद्धदाने मलबर्ज्जिते च
 मृष्टाशने चातियिपूजके च ॥ १७
 सदारतुष्टे निरते च धर्मे
 धर्मीत्कटे चात्यशनाद्विरक्ते ।
 सदा सपुष्ये च सुगम्भिर्गावे
 सुगम्भलिते च विनूषिते च ॥ १८

सत्यस्थिते भृतहिते निविष्टे
क्षमार्चिते क्रोधविषयर्जिते च ।
स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
कस्याणचित्ते च सदाविनीते ॥ २०

नारोप् नित्यं सुविभृपितासु यतिव्रतासु प्रियवाहिनीषु ।
अमक्तहस्तासु सतान्वितासु सुग्रसभाग्नामु वलिप्रियासु ॥ २१
सम्पृष्टवेशमासु जितेन्द्रियासु कलिव्यपेतासु पर्यस्थितासु ।
धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु स्थिता सदाङ्गं मधुसुदने तु ॥ २२
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

शततमोऽध्यायः ।

धर्मशास्त्रमिटं शेषं स्वयं देवेन भागितम् ।
ये हिंजा धारयिष्वन्ति तेषां स्तुर्गं गतिः परा ॥ १
इदं पवित्रं मङ्गल्यं स्वर्णमायुष्यमेव च ।
ज्ञानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्द्धनम् ॥ २
अथेतत्यं धारणीयं शाव्यं श्रोतव्यमेव च ।
श्राव्येषु श्रावणीयं च भृतिवामैर्वरैः सदा ।
इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तव ॥ ३
मया प्रसन्नेन जगदितार्थं सौभाग्यमेतत् परमं रहस्यम् ।
इः स्वप्रनाशं वहुपुरुष्युक्तं शिवालयं श्वाश्वतधर्मशास्त्रम् ॥ ४
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥
इति वैष्णवसंहिता समाप्ता ।

